

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

Cemal IŞIK

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE VAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUŞ-2023

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

Cemal IŞIK

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE VAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Ercan ÇAĞLAYAN

MUŞ-2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖZET	III
ABSTRACT	V
ÖNSÖZ.....	VII
KISALTMALAR DİZİNİ.....	IX
TABLolar LİSTESİ.....	X
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ VE VAN'DA SİYASAL PARTİLERİN TEŞKİLATLANMASI

1.1. ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ	8
1.2. CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NİN VAN'DA TEŞKİLATLANMASI	12
1.3. DEMOKRAT PARTİ'NİN VAN'DA TEŞKİLATLANMASI	17
1.4. 1946 SEÇİMLERİ VE VAN	22

İKİNCİ BÖLÜM

VAN'DA SİYASAL HAYAT (GENEL VE MAHALLİ SEÇİMLER)

2.1. 1950 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ	27
2.2. 1954 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ	35
2.3. 1957 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ	41
2.4. MAHALLİ SEÇİMLER	45
2.4.1. Van Belediye Başkanları	45
2.4.2. Muhtarlık Seçimleri.....	47
2.5. 1960 DARBESİ VE VAN'A YANSIMALARI	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VAN'DA SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYAT

3.1. VAN'DA NÜFUS VE DEMOGRAFİK YAPI.....	52
3.1.1. 1950 Nüfus Sayımı.....	59
3.1.2. 1955 Nüfus Sayımı.....	67
3.1.3. 1960 Nüfus Sayımı.....	74
3.2. VAN'DA EĞİTİM VE HALKEVLERİ	83
3.2.1. Eğitim	92
3.2.2. Doğu Üniversitesi.....	102
3.3. SİNEMA	104

3.4. BASIN YAYIN	105
-------------------------------	------------

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VAN'DA İKTİSADİ HAYAT

4.1. BAYINDIRLIK VE İMAR	110
4.1.1. Sağlık	111
4.1.2. Van Gölü İşletmesi	113
4.1.3. Demir Yolu	115
4.1.4. Hava Yolu	116
4.1.5. Elektrik	116
4.2. TARIM	117
4.3. HAYVANCILIK	122
4.4. SANAYİ VE TİCARET	123
4.4.1. Madencilik	123
4.4.2. Dokumacılık	124
SONUÇ	126
KAYNAKÇA	130
EKLER	150

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE VAN

Cemal IŞIK

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ercan ÇAĞLAYAN

2023, 176 sayfa

Bu çalışmada, Van'ın Demokrat Parti dönemindeki genel fotoğrafı çekilmeye çalışılmıştır. Dört bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde çok partili hayata geçiş dönemiyle birlikte CHP ve DP'nin Van'daki teşkilatlanmaları ve siyasi faaliyetleri ele alınmıştır. Bilhassa arşiv belgelerinden hareketle her iki parti teşkilatında görev alan kişilere ve mezkûr kişilerin sosyal, kültürel ve ekonomik durumlarına dair bilgilere yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde DP iktidarında Van'ın siyasal hayatına mercek tutulmuştur. Bu bağlamda 1950, 1954 ve 1957 genel seçim sonuçlarından hareketle Van'ın siyasi eğilim ve tercihleri ortaya konulmuştur. Ayrıca bu bölümde, Van'daki muhtarlık ve belediye seçimlerine yer verilerek Van'ın yerel siyaseti de görünür kılınmaya çalışılmıştır. Yine bu bölümde TBMM tutanaklarından hareketle Van milletvekillerinin TBMM'deki faaliyetlerine ve performanslarına da temas edilmiştir. Tezin üçüncü bölümünde Van'daki sosyal ve kültürel hayata odaklanılmıştır. Bu minvalde Van'da nüfus hareketlerine ve Van'ın demografik yapısına; Van'daki eğitim ve kültür hayatına, Van Halkevi ve faaliyetlerine; basın-yayın, sinema ile sağlık kurumlarına ve çalışmalarına yer verilmiştir. Tezin dördüncü ve son bölümünde ise DP iktidarında Van'daki iktisadi hayat ile bayındırlık ve imar çalışmaları ele alınmıştır. Bu bağlamda Van'da tarım, hayvancılık, madencilik, sanayileşme ve ticaret alanlarındaki yatırımlar ve gelişmeler hakkında bilgiler aktarılmıştır.

Son tahlilde, daha ziyade dönemin arşiv belgeleri, yerel ve ulusal gazeteler ile istatistikler ve raporlar gibi birincil kaynaklara referansla kaleme alınan bu çalışma, Van hakkında yapılan telif eserlerle de desteklenmiştir. Van'ın DP iktidarındaki siyasi, sosyal, kültürel, iktisadi hayat ve bayındırlık alanındaki durumunu gözler önüne seren bu çalışma, aynı zamanda Tek Parti döneminde gerilen devlet-toplum ilişkilerinin yeniden yumuşadığını da göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Van, Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi, Van'da Siyasal, Kültürel ve İktisadi Hayat, Van'da Bayındırlık ve İmar Çalışmaları.

ABSTRACT
MASTER'S THESIS
VAN DURING THE DEMOCRATIC PARTY ERA

Cemal IŞIK

Advisor: Assistant Prof. Ercan ÇAĞLAYAN

2023, Page: 176

In this study, which was prepared as a master's thesis, the general photograph of Van during the Democratic Party period was tried to be taken. In the first part of the study, which consists of four parts, the organization and political activities of CHP and DP in Van with the transition period to multi-party life are discussed. In particular, based on archival documents, information about the people working in the organizations of both In the second part of the study, the political life of Van during the DP government was examined. In this context, Van's political tendencies and preferences were revealed based on the 1950, 1954 and 1957 general election results. In addition, in this section, Van's local politics were tried to be made visible by giving place to the mukhtar and municipal elections in Van. Parties and the social, cultural and economic status of the aforementioned people is given. In addition, in this section, the activities and performances of the Van deputies in the Grand National Assembly of Turkey were also mentioned, based on the Minutes of the Grand National Assembly of Turkey. The third part of the thesis focuses on the social and cultural life in Van. In this context, the population movements and demographic structure in Van; education and cultural life, Van Community Center and its activities; media, cinema, health institutions and their studies were included. In the fourth and last part of the thesis, the economic life, public works and zoning works in Van during the DP government are discussed. In this context, information about investments and developments in agriculture, animal husbandry, mining, industrialization and trade in Van was given.

In the final analysis, this study, which was written with reference to primary sources such as archival documents of the period, local and national newspapers, statistics and reports, was also supported by copyrighted works about Van. This study, which reveals the political, social, cultural, economic and public works situation of Van under the DP

rule, is also important in terms of showing that the state-society relations, which were strained during the single-party period, softened again.

Key Words: Van, Democrat Party, Republican People's Party, Political, Cultural and Economic Life in Van, Public Works and Zoning Works in Van.

ÖN SÖZ

Osmanlı ve Kaçar imparatorluklarının sınırında yer alan Van; çok uluslu, çok dinli, çok dilli ve çok kültürlü yapısıyla imparatorluğun doğu sınırındaki önemli şehirlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun tarih sahnesinden çekilmesiyle kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni bir ulus ve ulus-devlet inşası, bir sınır şehri olan Van'da da tüm veçheleriyle uygulanmıştır. İmparatorluk zamanında birbirinden farklı millet, din, dil ve kültürlere ev sahipliği yapan Van, CHP'nin çeyrek asırlık Tek Parti iktidarında uyguladığı politikalarla mütecanis bir şehre dönüştürülmeye çalışılmıştır. Diğer bir ifadeyle, çeyrek asırlık Tek Parti iktidarında benimsenen milliyetçi, seküler ve Batıcı politikalarla Van, heterojen kimlikli imparatorluk şehrinden, büyük oranda, homojen kimlikli ulus-devlet kentine evrilmiştir. Elbette Van'da sözü edilen politika ve pratikler, devlet-toplum ilişkisinin yeni bir hâl almasıyla, başka bir ifadeyle, toplumun devlete/iktidara mesafeli olmasıyla sonuçlanmıştır. Yirmi yedi yıllık Tek Parti iktidarında uygulanan politika ve pratiklere geniş ölçekte muhalefet ederek iktidara gelen DP'nin ülke genelinde olduğu gibi Van'da da daha ılımlı politikalar icra ederek devlet-toplum yakınlaşmasını, büyük ölçüde, tesis ettiği söylenebilir.

Van'ın Demokrat Parti on yıllık (1950-1960) iktidarındaki siyasi, sosyal, kültürel, iktisadi hayatı ve bayındırlık alanındaki durumuna odaklanan bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde, çok partili hayata geçiş, Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti'nin Van'da teşkilatlanması ve faaliyetleri, her iki partinin yerel-siyasal elitleri ve 1946 genel seçimler ele alınmıştır. İkinci bölümde 1950-1960 yılları arasında gerçekleştirilen 1950, 1954 ve 1957 genel seçim sonuçlarından hareketle Van'ın siyasal temayülleri ortaya konulmuştur. Aynı bölümde Van'daki muhtarlık ve belediye seçimlerine de mercek tutulmuştur. Üçüncü bölümde Van'daki sosyal ve kültürel hayat ile eğitim ve sağlık alanındaki gelişmelere yer verilmiş; nüfus istatistiklerinden hareketle Van'ın demografik yapısı ortaya konulmuştur. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise Van'daki bayındırlık ve imar çalışmalarına; Van Gölü işletmesine, kara yolu ve hava yolu ulaşımına; tarım, hayvancılık, sanayi ve ticaret alanındaki yatırımlara ve gelişmelere yer verilmiştir. Kısacası çalışmada; arşiv belgelerinden, istatistikî verilerden, görsellerden, birinci ve ikinci el kaynaklarından istifade edilerek Van'ın 1950-1960 yılları arasındaki tarihine mütevazı bir ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın başlangıcından bitimine dek tez danışmanım Doç. Dr. Ercan ÇAĞLAYAN'ın çok büyük ve önemli katkılarını gördüm. Danışman hocam tez konusunun belirlenmesinden kaynaklara ulaşmaya ve en nihayetinde tezin yazımına dek her konuda beni destekledi. Bu vesileyle kendisine teşekkür ederim. Ayrıca tez jürisinde yer alan ve tezin daha iyi bir duruma gelmesi için önemli katkılarda bulunan hocalarıma Doç. Dr. Ahmet İŞLER ve Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ŞEHİTOĞLU'na şükranlarımı sunarım. Tezin yazılmasında ve son okumanın yapılmasında katkı sunan Dr. Öğr. Üyesi Yusuf AYDIN ile Rukiye IŞIK AYDIN'a da çok teşekkür ederim. Son olarak, akademik kariyerim süresince bana moral veren ve her zaman yanımda olan aileme ve arkadaşlarıma da teşekkür etmeyi borç bilirim. Var olsunlar...

Muş-2023

Cemal IŞIK

KISALTMALAR DİZİNİ

age.	:	Adı Geçen Eser
agm.	:	Adı Geçen Makale
agt.	:	Adı Geçen Tez
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
BM	:	Birleşmiş Milletler
CBA	:	Cumhurbaşkanlığı Arşivi
CHF	:	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	:	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	:	Cumhuriyet Köylü Millet Partisi
DP	:	Demokrat Parti
DİE	:	Devlet İstatistik Enstitüsü
HP	:	Hürriyet Partisi
KİT	:	Kamu İktisadi Teşebbüsü
MTA	:	Maden Teknik Arama
NATO	:	Kuzey Atlantik Teşkilatı
S.	:	Sayfa
SBF	:	Sosyal Bilimler Fakültesi
SCF	:	Serbest Cumhuriyet Fırkası
SS	:	Sayfa Sayısı
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCF	:	Terakki Perver Fırkası
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. CHF Van İl Yönetimi (1931).....	13
Tablo 1.2. Van ve İlçelerinde 1945 Yılındaki Teşkilatı.....	15
Tablo 1.3. 1949'da Van CHP İl Yönetimi	16
Tablo 1.4. 1949 Yılında Van'da Seçilen CHP İlçe Başkanları	16
Tablo 1.5. Demokrat Partinin Van İl Yönetimi.....	17
Tablo 1.6. 1947 Yılında Kurulan Teşkilatlar ve Kurucuları	19
Tablo 1.7. 1948 Yılında Yapılan İl Kongresinde Seçilenlerin Listesi.....	21
Tablo 1.8. 1946 Genel Seçimi Ülke Geneli Milletvekili Dağılımı.....	23
Tablo 2.1. 1950 Genel Seçimi Türkiye Geneli Kullanılan Oy Sayıları	29
Tablo 2.2. 1950 Seçimi Partilerin Aldığı Oy ve Dağılımı	29
Tablo 2.3. 1950 Genel Seçimi Van İli Oy Dağılımı (1950).....	30
Tablo 2.4. 1950 Genel Seçimi Van Milletvekilleri ve Aldıkları Oy (1950)	30
Tablo 2.5. 1954 Seçimleri Ülke Geneli Oy Sayısı.....	37
Tablo 2.6. 1954 Genel Seçimi Türkiye Geneli Oy Dağılımı. (1954)	37
Tablo 2.7. 1954 Genel Seçimi Van İli Oy Dağılımı (1954).....	37
Tablo 2.8. 1954 Genel Seçimi Van Milletvekilleri ve Aldıkları Oy (1954)	38
Tablo 2.9. 1957 Milletvekili Seçimi Parti Aday Listesi	42
Tablo 2.10. 1957 Seçimi Ülke Geneli Oy	42
Tablo 2.11. 1957 Genel Seçimi Türkiye Geneli Oy Dağılımı (1957)	42
Tablo 2.12. 1957 Genel Seçimi Van İli Oy Dağılımı (1957)	43
Tablo 2.13. 1957 Genel Seçimi Van Milletvekilleri ve Aldıkları Oy (1957)	43
Tablo 2.14. 1950-1960 yılları arasında Van'da görev yapmış olan Belediye Başkanları	46
Tablo 3.1. Türkiye ve Van Geneli Nüfus	60

Tablo 3.2. 1950 Nüfus Sayımında Van İlinde Konuşulan Anadil ve Konuşan Sayıları	60
Tablo 3.3. Van Merkez, Bucaklar ve Köylerin Nüfusu	61
Tablo 3.4. Başkale İlçesi, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfusu.....	62
Tablo 3.5. Çatak İlçesi, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfusu.....	62
Tablo 3.6. 1950 Nüfus Sayımında Van'ın Erciş İlçesinin Nüfus Sayımı	63
Tablo 3.7. 1950 Nüfus Sayımında Van'ın Gevaş İlçesinin Nüfus Sayımı.....	64
Tablo 3.8. 1950 Nüfus Sayımında Van'ın Gürpınar İlçesinin Nüfus Sayımı	64
Tablo 3.9. 1950 Nüfus Sayımında Van'ın Muradiye İlçesinin Nüfus Sayımı	65
Tablo 3.10. 1950 Nüfus Sayımında Van'ın Özalp İlçesinin Nüfus Sayımı	66
Tablo 3.11. 1950 Nüfus Sayımında Van İlinde Konuşulan Ana Diller ve Konuşan Sayısı	67
Tablo 3.12. Türkiye ve Van Geneli Nüfus Sayıları	67
Tablo 3.13. Van Merkez, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfus Sayımı	68
Tablo 3.14. 1955 Nüfus Sayımında Van'ın Başkale İlçesinin Nüfus Sayımı	69
Tablo 3.15. 1955 Nüfus Sayımında Van'ın Çatak İlçesinin Nüfus Sayımı	70
Tablo 3.16. 1955 Nüfus Sayımında Van'ın Erciş İlçesinin Nüfus Sayımı	70
Tablo 3.17. 1955 Nüfus Sayımında Van'ın Gevaş İlçesinin Nüfus Sayımı.....	71
Tablo 3.18. 1955 Nüfus Sayımında Van'ın Gürpınar İlçesinin Nüfus Sayımı	72
Tablo 3.19. 1955 Nüfus Sayımında Van'ın Muradiye İlçesinin Nüfus Sayımı	73
Tablo 3.20. 1955 Nüfus Sayımında Van'ın Özalp İlçesinin Nüfus Sayımı	74
Tablo 3.21. Türkiye ve Van 1960 Nüfus Sayımı Toplam Nüfus	75
Tablo 3.22. 1960 Nüfus Sayımı Cinsiyete Göre Van İli Nüfus Dağılımı.	75
Tablo 3.23. Van Merkez İlçesinin, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfusu.....	76
Tablo 3.24. Başkale İlçesinin, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfusu.....	77
Tablo 3.25. Çatak İlçesinin, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfusu	78

Tablo 3.26. Erciş İlçesinin, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfusu	78
Tablo 3.27. Gevaş İlçesinin, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfusu	80
Tablo 3.28. Gürpınar İlçesinin, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfusu	80
Tablo 3.29. Muradiye İlçesinin, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfusu	81
Tablo 3.30. Özalp İlçesinin, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfusu.....	83
Tablo 3.31. 21.08.1940 Tarihinde Van Halkevi Şubeleri ve Yöneticiler	87
Tablo 3.32 1949-1960 yılları arasında Van'daki ilkokul, öğretmen ve öğrenci sayıları	94
Tablo 3.33. 1949-1960 Yılları Arasında Van'daki Ortaokul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları.....	95
Tablo 3.34. 1949-1960 Seneleri Arasında Van'daki Lise, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları.....	96
Tablo 3.35. Van İli Erkek Orta Sanat Okulu, Öğretmen Öğrenci Sayıları.....	97
Tablo 3.36. Van İli Kız Sanat Orta Okulu, Öğretmen Ve Öğrenci Sayıları.....	98
Tablo 3.37. Van İli Erkek Sanat Enstitüsü, Öğretmen Öğrenci Sayıları.....	99
Tablo 3.38. Van İli Kız Sanat Enstitüsü Öğretmen ve Öğrenci Sayıları.....	99
Tablo 3.39. 1949-1960 Yılları Arasında Van Akşam Kız Sanat Okulu Öğretmen ve Öğrenci Sayısı.....	100
Tablo 3.40. Ernis Köy Enstitüsü 1948-1953 Yılları Arası Öğretmen ve Öğrenci Sayıları.....	101
Tablo 3.41. Ernis Alpaslan İlk Öğretmen Okulunun 1953-1960 Seneleri Arası Öğretmen ve Öğrenci Sayıları.....	102
Tablo 3.42. 1960 Yılında Van Kütüphanesindeki, Van Çocuk Kütüphanesindeki Kitap ve Okuyucu Sayısı	104
Tablo 4.1. Türkiye’de 1950-1960 Yılları Arasında Bir Sağlık Personeli Başına Düşen Kişi Sayısı	112
Tablo 4.2. Demokrat Parti Döneminde Alınan Tarım Makinaları.....	118
Tablo 4.3. 1940-1960 yılları arası Van’da hububat üretimi	120

Tablo 4.4. 1949-1951 Arası Yapılan Ödenek.....	121
Tablo 4.5. 1951-1955 Arası Yapılan Ödenek.....	121
Tablo 4.6. 1956-1960 Arası Yapılan Ödenek.....	121
Tablo 4.7. 1949-1960 Yılları Arasında Van'daki Hayvan Sayıları	123

GİRİŞ

Van ili, Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Murat–Van Bölümü'ndeki Van Gölü Kapalı Havzası'nda yer almaktadır. 20.921 km yüz ölçümüne sahip olan ilin Dünya üzerindeki konumu 42-40 ve 44-30 doğu boylamları ile 37-43 ve 39-26 kuzey enlemleri arasında yer almaktadır. Ağrı, Siirt, Bitlis, Şırnak ve Hakkâri ile komşu olan Van'ın doğu sınırları İran ile kesişmektedir.¹ Van Gölü'nün doğu yarısı Van, diğer yarısı Bitlis il sınırları içerisindedir. Van'ın ilçeleri: Gürpınar, Başkale, Erciş, Çatak, Gevaş, Çaldıran, Özalp, Muradiye, Saray, Edremit ve Bahçesaray'dır. Van'ın Merkez ilçesi 2012'de çıkan 6360 sayılı kanunla Tuşpa ve İpekyolu olarak ikiye bölünmüş ve 2014 yerel seçimlerinin ardından Van Büyükşehir Belediyesi çalışmalarına başlamıştır. Kentteki yerleşimlerin çoğu 1.750-2.000 m arasındaki eğimli yüzeylere kurulmuştur. Köy yerleşmeleri ise 2.000-2.500 m yüksekliktedir. Toplam köy sayısı 2010 istatistiki verilerine göre 578'dir.² Temel ekonomi kaynağı tarımdır. Karasal iklimin hüküm sürdüğü Van ilinde, sıcaklık farkları yüksektir. Yaz sıcakları 37.5 derecede seyrederken kış aylarında -30 dereceye kadar düşen soğuklar ölçülmüştür. Kışın yoğun yağın kar yüzünden bazı bölgelere ulaşım zorlaşmaktadır. Bu bölgelerde haziran ayına kadar kar yağışı görülebilmektedir.³

Cumhuriyet döneminde Van ile ilgili azımsanmayacak miktarda çalışma yapılmıştır. Bu araştırmada, Tek Parti ve Demokrat Parti dönemi Van hakkında yapılan akademik ve bilimsel çalışmalara yer verilerek literatür özetlenmeye çalışılmıştır. Cumhuriyet döneminde Van konusunu çalışanların başında Abdulaziz Kardaş gelmektedir. Kardaş'ın kaleme aldığı: *“Cumhuriyet Döneminde Van Gölü Havzasında Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1923-1950),”* isimli çalışma, dönem hakkında yapılmış en kapsamlı çalışmalardan biridir.⁴ Atatürk Üniversitesinde hazırlanan bir doktora tezine dayanan eserin giriş bölümünde, eski çağlardan başlayarak Cumhuriyetin kuruluş yılı olan 1923'e kadar Van'da yerleşim, siyaset, kültür, demografi ve ekonomi

¹ Ebru Akköprü, “Coğrafi Özellikleriyle Van”, *“Dünyada Van”: Nüfus, Etnisite, Tarih ve Toplum*, Ercan Çağlayan (Drl.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2019, s. 19.

² Kılıç, Ornan Van Tarihine Genel Bir Bakış, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Van Özel Sayısı, s. 36.

³ Aydın Talay, *Yıkılan Bir Şehrin Anatomisi*, İstanbul: Van Belediye Başkanlığı Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları No:2, 1996, s. 12.

⁴ Abdulaziz Kardaş, *Cumhuriyet Döneminde Van Gölü Havzasında Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1923-1950)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015.

alandaki tarihsel serüveni ele alınmış ve vilayetin tarihi hakkında bilgiler sunulmuştur. Kitabın birinci bölümünde, Cumhuriyetin kuruluşundan 1950 yılına kadar yapılan kamu harcamaları katagorize edilerek anlatılmıştır. Kitapta dönem içerisinde bayındırlık alanında yapılan yatırım ve harcamalar kapsamında; kara yolları ve köprüler, demir yolu alanında yapılan harcamalar ve demir yolu politikaları hakkında genel bilgiler vermiştir. Kardaş, "*Bayındırlık, İktisadî ve Sosyal Gelişmelerle Van (1923-1960)*,"⁵ başlıklı makalesinde de bayındırlık alanında Van'daki gelişmeler hakkında bilgi vermiştir. Van'ın coğrafi yapısından dolayı karayolu ulaşımındaki zorluklar gözönüne alınarak Van Gölü üzerinde hayati öneme sahip olan yük ve yolcu taşımacılığı alanındaki gelişmelere ve yapılan harcamalara değinmiştir. Kardaş'ın bir diğer çalışması "*Tek Parti Döneminde Van Gölü İşletme İdaresinin Malî Durumu ve Faaliyetleri*" isimli makaledir.⁶ Makale, dönemde sağlık alanında yapılan harcamalara ve sağlık politikalarına, bölgedeki sağlık sorunlarına ve bu sorunlar hakkında alınan tedbir ve yatırımlara vurgu yapmıştır. Eğitimin Cumhuriyet dönemindeki gelişimi ele alınırken Tek Parti dönemindeki eğitim politikaları ve bu politikaların bölgedeki etkileri göz önüne serilmiştir. Halkevleri ve halkevlerinin Van'daki teşkilatlanması ile yapılan çalışmaları geniş şekilde ele alınmıştır. Kardaş'ın bu konuyla ilgili olarak "*Cumhuriyet Döneminde Bir Modernleşme Hareketi Olarak Halkevleri ve Halkodaları (1934-1951)*" başlıklı makalesinden de faydalanılabilir.⁷ Makalede tarım, hayvancılık ve madenciliğin bölgeye olan katkıları ve ekonomik gelişim de konu edinilmiştir.

Dönem hakkındaki bir diğer çalışma, DP'nin kurulduğu 1946 yılından başlayarak kapatıldığı 1960 yılına kadar olan süreçte Van çevresinin ele aldığı "*Van Gölü Havzası'nda Kamu Yatırımları ve Harcamaları (1946-1960)*,"⁸ adlı eser ile Volkan Tunç'a aittir. Volkan Tunç, eserin girişinde Van'ın genel tarihine değinmiştir. Eser beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Van'da yapılan bayındırlık hizmetleri ile Devlet Demir Yollarına yapılan yatırımların Van özelindeki etkileri bulunur. Ayrıca hava yolları, Van'da bununla ilgili yatırımlar ve harcamalar, Van Gölü işletmesinin dönemdeki

⁵ Kardaş Abdulaziz, "Bayındırlık, İktisadî ve Sosyal Gelişmelerle Van (1923-1960)", **Tarih ve Gelecek Dergisi**, Cilt 8, Sayı 3, 2022.

⁶ Abdulaziz Kardaş, "Tek Parti Döneminde Van Gölü İşletme İdaresinin Malî Durumu ve Faaliyetleri", **Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 29, 2022.

⁷ Abdulaziz Kardaş, "Cumhuriyet döneminde Bir modernleşme Hareketi Olarak Halkevleri ve Halkodaları (1934-1951)", **Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Li**

⁸ Volkan Tunç, **Van Gölü Havzası'nda Kamu Yatırımları ve Harcamaları (1946-1960)**, İstanbul: Hiper Yayın 2019.

durumu, DP döneminde hem devlet hem de özel sektör eliyle yapılan yatırımlar hakkında da bilgi vermektedir. Bu bölümde, kara yollarına bağlı yollar ve köprüler ile bunların Van ekonomisine olan katkısı konu edinilmiştir. İkinci bölümde, Van'ın Tek Parti dönemindeki eğitim yatırımları tespit edilmiş; DP döneminde yapılan yatırımlarla kıyaslamıştır. Eğitim alanındaki yatırımlar ve Van'daki eğitim faaliyetleri de öğretmenler ve öğrenciler üzerinden yorumlanmıştır. Üçüncü bölümde sağlık alanında yapılan çalışmalar ve yatırımlara değinilmiştir. Dördüncü ve beşinci bölümde, Van'ın ekonomi alandaki gelişimi ve yatırımları değerlendirilmiştir. Ayrıca tarım ve hayvancılık konularında Van'ın ve bölgenin fotokopisi çekilmiş; iki dönem arasındaki gelişmeler ve yenilikler değerlendirilmiştir. Bu konu hakkında, Volkan Tunç ve Mehmet Pınar'a ait "*Çok Partili Dönemde Van Gölü Havzası'nda Tarım Alanında Yapılan Kamu Yatırımları ve Harcamaları (1946-1960)*",⁹ başlıklı makaleye bakılabilir.

Van'ın Tek Parti, DP ve genel alandaki geniş kapsamlı akademik kaynaklarından biri de "*Dünyada Van: Nüfus, Etnisite, Tarih ve Toplum*" isimli çalışmadır.¹⁰ Derleme olan kitap, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm coğrafya, nüfus ve etnisite hakkındadır. Kitaptaki bölümler; Van'ın coğrafi özellikleri, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kadarki gelişimi, Cumhuriyet döneminde Van'daki iskân politikaları hakkında hazırlanmış makalelerden oluşmaktadır. İkinci bölümde Van'ın tarih ve edebiyatından bahisle aşiretlere, Ermenilerin nüfus ve göç hareketlerine, Tek Parti'nin yaratmak istediği Van portresini hangi ideolojik aygıtlar üzerinden inşa edildiğine değinilmiştir. Son bölümde ise kadın hareketleri, sözlü tarihte kadınların yeri ile sinema ve spor faaliyetleri üzerinden Van'ın sosyal ve siyasi tarihi aktarılmıştır. Bu kitaptan yola çıkılarak Cumhuriyetin kuruluşundan DP dönemine (1950) kadar geçen sürede Van ve civarı ile ilgili çalışmalara temas edilecek ve dipnot verilecektir.

Tek parti döneminde Van özelinde yapılan bir diğer çalışmada Hikmet Yaman'ın doktora tezi olan "*Tek Parti Döneminde Van (1923-1950)*" başlıklı eserdir.¹¹ Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Tek Parti'nin iktidar olduğu 1923-1950

⁹ Tunç Volkan, Mehmet Pınar, "Çok Partili Dönemde Van Gölü Havzası'nda Tarım Alanında Yapılan Kamu Yatırımları ve Harcamaları (1946-1960)", **Türk Kültürü ve Medeniyeti Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 2020.

¹⁰ Ercan Çağlayan (Der.), "**Dünyada Van**": Nüfus, Etnisite, Tarih ve Toplum, İstanbul: İletişim Yayınları: 2019.

¹¹ Hikmet Yaman, "Tek Parti Döneminde Van (1923-1950)", (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi SBE, 2022.

yılları arasında Van'da seçilen milletvekilleri ve seçildikleri dönemler, CHF'nin (CHP) Van'da ve Van'ın ilçelerinde teşkilatlanması, DP'nin kuruluşu ve Van'da teşkilatlanması incelenmiştir. İkinci bölümde Tek Parti döneminde bölgenin kontrolü ve uygulanmak istenen programları takip eden I. Umumi Müfettişliğin kuruluşu ile Van özelinde ve bölgede yaptığı askeri, siyasi ve ekonomik faaliyetler araştırılarak sunulmuştur. Üçüncü bölümde Van'ın nüfus ve demografik yapısı incelenerek 1927-1950 yılları arasında Van'da yapılan nüfus sayımları ve Van'ın nüfus oranı hakkında bilgiler verilmiştir. Bunun yanında tezde, Tek Parti döneminde Van'da yapılan iskân çalışmalarıyla uygulanan Türkleştirme politikaları incelenmiş; Van'a getirilen ve iskân edilen Türk kökenli aileler hakkında bilgi verilmiştir. Bu minvalde Cumhuriyet döneminde Doğu Anadolu'da ve Van'da çıkan isyanlarla beraber bölgeden sürgün edilen Kürt aileler ve aşiretlerin gönderildikleri bölgelerdeki iskân ve durumları da incelenmiştir. Tezin dördüncü bölümünde, Tek Parti döneminde Van'daki eğitim ve öğretim faaliyetleri adına, dönemin en özel ideolojik aygıtlarından olan halkevleri ve halk odalarının Van ve ilçelerinde teşkilatlanması ve Van özelinde yaptıkları çalışmalar ele alınmıştır. Tezde, halkevleri ve halk odalarının kendilerine bağlı kollarla yürüttükleri çalışmalara ve bunun halk üzerindeki değişimine de değinilmektedir. Bunu yanı sıra Van'da bayındırlık, ulaşım, ekonomi ve eğitim alanında yapılan yatırımlar da incelenmiştir. Yaman'ın doktora tezinin içindekiler kısmına ve içeriğine yakından bakıldığında tezin içindekiler kısmının Ercan Çağlayan'ın *Tek Parti Döneminde Diyarbakır (1923-1950)* isimli teziyle; içeriğinin ise hem Çağlayan'ın bahse konu tezi ve hem de Abdulaziz Kardaş'ın *Cumhuriyet Döneminde Van Gölü Havzasında (Van-Bitlis-Muş) Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1923-1950)* isimli teziyle büyük oranda örtüştüğü görülmektedir.¹²

Diğer bir eser olan “*Demokrat Parti Dönemi'nde Van Milletvekilleri ve Siyasî Faaliyetleri (1950-1960)*”,¹³ adlı yüksek lisans çalışmasını kaleme alan, Yakup Gündoğdu'dur. Dört bölümden oluşan tezin ilk bölümü çok partili hayata geçiş sürecinde ülke genelinde ve Van'da meydana gelem olaylar ve bu olayların Türk siyasi hayatı

¹² Her iki tez için bkz. Ercan Çağlayan, “Tek Parti Döneminde Diyarbakır (1923-1950)”, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Atatürk Üniversitesi SBE, 2012; Abdulaziz Kardaş, “Cumhuriyet Döneminde Van Gölü Havzasında (Van-Bitlis-Muş) Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1923-1950)”, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Atatürk Üniversitesi AİİTE, 2012.

¹³ Yakup Gündoğdu, “Demokrat Parti Dönemi'nde Van Milletvekilleri ve Siyasî Faaliyetleri (1950-1960)”, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi SBE, 2022.

üzerindeki etileri anlatılmıştır. Sonraki bölümlerde Van'daki CHP ve DP teşkilatlanması; 1946 seçimleri ve 1950-1960 yılları arasında yapılan üç seçimde Meclis'e giren milletvekillerinin hayatı, seçim çalışmaları, seçildikten sonra Meclis'te aldıkları görevler, yaptıkları konuşmlar ve sundukları önergeler incelenmiştir. Ayrıca vekillerin Van için yaptıkları çalışmalar da değerlendirilmiş ve bu çalışmaların seçmen üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Dönemi anlatan bir diğer eser de Van'da yapılan iskân çalışmalarını aşiret oluşumu üzerinden anlatan ve Sümeyye Zenginer Ayaz'ın yazdığı, "*Aşiret Devlet İlişkileri: Van Örneği (1935-1945)*" başlıklı yüksek lisans tezidir.¹⁴ Bu bağlamda aşiret ve aşiretin toplum ve devlet içindeki yeri, aşiretlerdeki aile bağları ve bu bağlar özelinde aşiret içinde oluşan statüler ele alınmıştır. Osmanlı'dan günümüze aşiret yapıları incelenmiş, Osmanlı'nın aşiretler üzerinde uygulamak istediği siyasi ve askeri yönlendirmelerin aşiret bağlamında yol açtığı meselelere değinilmiştir. Çalışmada, Tek Parti'nin aşiretlere ve Kürt'lere bakışı; bölge üzerinde yapılmak istenen Türkleştirme hareketleri kapsamında özellikle 1935-1945 yılları arasında Van ve civarına yerleştirilen Türk ve Kürt kökenli aileler ve aşiretlerin toplumsal, siyasi ve ekonomik anlamda Van'da yaptığı değişimlere değinilmiştir.

Konu hakkında bir diğer çalışma Mehmet Pınar'ın yazdığı, "*Van'da Demokrat Parti Teşkilatlanması*" adlı makaledir.¹⁵ Üç bölümden oluşan makalenin ilk bölümünde ülkede çok partili hayata geçiş süreci, Van özelinde DP'nin teşkilatlanması ve bu teşkilatlanma esnasında yaşanan bürokratik sorunlar ele alınmıştır. DP'nin kuruluşu esnasında CHP'nin takındığı tavır ve yıpratma siyaseti de anlatılmıştır. İkinci bölümde, 1950 seçimleri öncesi iki partinin Van'daki seçim çalışmaları; DP'nin başa geldikten sonra yaptığı çalışmalar ve CHP'nin yeniden toparlanma çabaları incelenmiştir. Üçüncü bölümde DP döneminde askerlik, ekonomi, sosyal hayat ve bayındırlık alanında yapılan yatırımlardan ve bölge için düşünülen projelerden bahsedilmiştir. Van'da DP örgütlenmesi, seçim dönemleri üzerinden değerlendirilmiştir. İki parti içerisindeki bölünmeler ve seçmen devşirme çabaları anlatılmıştır. Yine Mehmet Pınar'a ait "*Doğu'da Unutulmuş*

¹⁴ Sümeyye Zenginer Ayaz, "Aşiret Devlet İlişkileri: Van Örneği (1935-1945)", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2021.

¹⁵ Mehmet Pınar, "Van'da Demokrat Parti Teşkilatlanması / Van Demokrat Party Organization", *Atatürk Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 2013.

Bir Kùltür Ocağı: Van Halkevi,” adlı bir çalışma vardır. Bu çalışmada, Van halkevinin kuruluşu ve faaliyetleri bazında bilgi verilmektedir.¹⁶

Van’da on yıllık (1950-1960) Demokrat Parti iktidarında siyasal, sosyal, kùltürel, iktisadi hayatı ve bayındırlık alanındaki durumuna odaklanan bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde, çok partili hayata geçiş, CHP ve DP’nin Van’da teşkilatlanması ve faaliyetleri, her iki partinin yerel siyasal elitleri ve 1946 genel seçimleri ele alınmıştır. Ayrıca Cumhuriyetin 1923 yılındaki ilanından 1946 yılında yapılan genel seçimlere kadar süren Tek Parti iktidarında ülkenin genel durumuna bakılacak; II. Dünya Savaşı’nın bitişinden sonra ABD’nin etkisiyle dünyada başlayan demokrasi akımının ülkede yaptığı değişim ve çok partili hayata geçiş süreci değerlendirilecektir. Bu bölümde ayrıca ciddi anlamdaki ilk muhalefet partisi olan Demokrat Parti’nin kurulması ve teşkilatlanması süreci de anlatılacak; 1946 seçimlerinin ülkedeki ve Van’daki yansımaları incelenecektir.

İkinci bölümde, 1950-1960 yılları arasında gerçekleştirilen 1950, 1954 ve 1957 genel seçim sonuçlarından hareketle Van’ın siyasal temayülleri ortaya konulacaktır. Aynı bölümde, Van’daki muhtarlık ve belediye seçimlerine de mercek tutulacaktır. Bölümde, dönemde yapılan siyasi ve sosyal hareketler üzerinden Van’ın seçmen profili de incelenecektir. Ayrıca ikinci bölümde, 1950 seçimlerinden sonra ülkede başlayan kalkınma hamleleri, yapılan yatırımlar ve devlet yetkililerinin Van özelindeki karşılığı, devlet adamlarının Van’a ziyaretlerinin Van seçmeni üzerindeki etkisi, seçimi kaybeden CHP’nin yeniden teşkilatlanarak yaptığı seçim çalışmaları ve bu sayede 1957 seçimlerinden tekrar galip çıkması konuları da incelenecektir.

Üçüncü bölümde ise Van’da sosyal, kùltürel hayat ve eğitim alanındaki gelişmelere yer verilmiş; nüfus istatistiklerinden hareketle Van’ın demografik yapısı ortaya konulmuştur. Bu kapsamda yerleşim ve nüfus bakımından çok eski bir tarihe sahip olan Van’da yaşayan etnik ve dini gurular; I. Dünya Savaşı’nın sonuna kadar Van’daki nüfus ve özellikleri; zorunlu göçler ve yapılan iskân çalışmaları hakkında yapılan araştırmalarda ulaşılan sonuçlar değerlendirilecektir. Cumhuriyet tarihinde yapılan ilk genel nüfus sayımı olan 1927 yılından başlanarak 1945’teki sayıma kadar genel bir çalışma yapılacaktır;

¹⁶ Mehmet Pınar, “Doğu’da Unutulmuş Bir Kùltür Ocağı: Van Halkevi”, **Atatürk Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, 2013.

nüfus din, dil ve etnisite üzerinden değerlendirilecektir. Ek olarak 1950-1960 arasında Van nüfusunun il ve ilçeler genelindeki görünümü yansıtılacaktır. Bölümde ayrıca Tek Parti döneminde Van'da eğitime yapılan harcamalar ve açılan okullar DP dönemi ile kıyaslanacak; Van halkevi ve kollarının yaptıkları faaliyetler, ilde sanat okulları ve Ernis Köy Enstitüsü araştırılarak hakkında bilgi verilecek; kentteki basın ve sinema geçmişiyle ilgili müktesebat derlenecektir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde Van'daki bayındırlık ve imar çalışmaları; Van Gölü işletmesi, kara yolu ve hava yolu ulaşımı hakkında çalışmalar yapılarak CHP ve DP dönemleri karşılaştırılacaktır. Tarım alanında yapılan yatırımlar, devlet destekleri ve halkı toprak sahibi yapmak için yapılan çalışmalara değinilecektir. Hayvancılığın gelişmesi için bölgede yapılan çalışmalara, hayvan ırklarının geliştirilmesine ve hastalıklarla mücadeleyle değinilecektir. Sanayi ve ticaret alanındaki yatırımlar ve bu yatırımların bölge üzerindeki etkisine bakılacaktır. Sağlık alanında yapılan yatırımlar, halkın doktora ve hastaneye ulaşımını sağlamak amacıyla yapılan yatırımlar ve projeler değerlendirilecektir.

Son tahlilde, daha ziyade dönemin arşiv belgeleri, TBMM Tutanakları, yerel ve ulusal gazeteler ile istatistikler ve raporlar gibi birincil kaynaklara referansla kaleme alınan bu çalışma, Van hakkında yapılan telif eserlerle de desteklenmiştir. Van'ın DP iktidarındaki siyasi, sosyal, kültürel, iktisadi hayatı ve bayındırlık alanındaki durumunu gözler önüne seren çalışma, aynı zamanda Tek Parti döneminde gerilen devlet-toplum ilişkilerinin yeniden yumuşadığını da göstermesi açısından önem arz etmektedir. Elbette bu yumuşama, Van'ın on yıl içerisinde gerçekleştirilen üç seçimden ikisinde CHP'den yana tavrı almasında da herhangi bir 'sorun' teşkil etmemiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ VE VAN'DA SİYASAL PARTİLERİN TEŞKİLATLANMASI

Çalışmanın bu bölümünde, çok partili hayata geçiş ile çok partili hayata geçilmesini gerektiren nedenleri, ülke genelinde ve Van özelinde ele almaya çalışacağız. Dönemin siyasi fotoğrafına bakarak Tek Partili hayattan çok partili hayata geçişte yaşanan olumlu ve olumsuz havayı değerlendireceğiz. Olayları incelenerek CHP ve DP'nin Van'daki teşkilatlanması ve faaliyetleri, her iki partinin yerel siyasi elitleri ve 1946 genel seçimleri ele alınmıştır. Bölümde Cumhuriyetin 1923 yılındaki ilanından 1946 yılında yapılan genel seçimlere kadar süren Tek Parti iktidarına bakılacak; II. Dünya Savaşı'nın bitişinden sonra ABD'nin etkisiyle dünyada başlayan demokrasi akımının ülkede yaptığı değişim ve çok partili hayata geçiş süreci değerlendirilecek; demokratikleşme akımına karşı ülkede demokretikleşmenin savunulmasında rağmen yeni kurulacak partileri kontrolde tutmak için yapılan çalışmalar ve alınan tedbirler değerlendirilecektir. Ayrıca, Demokrat Parti'nin kurulmasından sonra, Tek Partinin yaptığı hamleler ve Demokrat Parti'nin kurulmasına giden yoldaki tavrı göstermeye çalışılacak; ciddi anlamdaki ilk muhalefet partisi olan Demokrat Parti'nin kurulması ve teşkilatlanması anlatılacaktır. Van özelinde ve ülke genelinde teşkilatlanan DP'nin halka uyandırdığı siyasi olgu ve CHP'nin buna karşı kullandığı argümanlar ve bunların sonuçlarına bakılacak; 1946 seçimlerinin ülkedeki ve Van'daki yansımaları incelenecektir. Demokrat Parti'nin 1946 seçimlerinde ve seçim sonrasında Van özelinde yaptığı çalışmalar ile 1950 seçimlerine hazırlanırken halkın destek almak için yaptığı çalışmalara değinilecektir.

1.1. ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş tarihi olan 1923'ten 1946 seçimlerine kadar ülke, Tek Parti olan CHF/CHP tarafından yönetilmiştir. Bu dönemde bazı muhalefet partileri kurulmuş ise de CHF'nin varlığını etkileyememişlerdir. 17 Kasım 1924 yılında Teraki Perver Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur. Mustafa Kemal Paşa, partinin kurulmasından hazzetmemektedir.¹⁷ Bunu ilk etapta açıkça dile getirmese de 1924'te İsmet İnönü'den boşalan Başvekalet koltuğuna Teraki Perver Cumhuriyet Fırkasına yakın olan Fethi Bey'i

¹⁷ Taha Akyol, **Kayıp Tarihimiz**, İstanbul: Yakın Plan Yayınları, 2011, s. 141

getirerek onları zayıflatmaya çalışmıştır.¹⁸ 12 Ağustos 1930 yılında ise Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur. TCF, programında yer alan “dini inanışa saygılı olmak” maddesini, memleketi dinsizlerden kurtarmak anlamına gelecek şekilde kullandığı ve bu nedenle Şeyh Sait isyanı ile bağlantılı olduğu öne sürülerek hükûmet tarafından 5 Haziran 1925 tarihinde kapatıldı.¹⁹ Nutukta bu durum şöyle açıklanır: “*TCF programı en hain dimağın ürünüdür; bu fırka memlekette suikastçıların, mürtecilerin sığınağı, ümit dayanağı oldu; harici düşmanların, yeni Türk devletini, taze Türk Cumhuriyetini mahvetmeye matuf planlarının tatbikini kolaylaştırmaya çalıştı*”.²⁰ Parti başkanı Fethi Bey’in yurt gezilerinde meydana gelen devrim ve CHP karşıtı gösteriler nedeniyle iktidarla ilişkileri iyice soğuyan SCF ise 17 Kasım 1930’da kendini feshetti.²¹

Hükûmet, II. Dünya Savaşı’nda kendini geri planda tutup savaşın bitmesine yakın tarafını belirtmiştir. Türkiye, Birleşmiş Milletler Beyannamesi’ni kabul ederek Almanya ve Japonya’ya karşı savaş ilan etmiş; bir nevi elini kirletmeden masadan en karlı şekilde ayrılmıştır.²² II. Dünya Savaşı’nın ardından dünyada totaliter rejimler yıkılmış, demokrasi önem kazanmıştı. Dışarda başlayan bu değişime Tek Parti de kayıtsız kalamazdı. Cumhuriyetin ilanından beri ülkeyi yöneten Kemalist rejim dünyada oluşan bu konjonktüre uymak için adım atmaya niyetliydi.²³ ABD’nin demokrasi söylemiyle dünyada yeni bir dönem başlatması, güçlenen SSCB’ye karşı yeni bir bloğun oluşması ihtiyacı, kurulan uluslararası cemiyet ve örgütlere katılma isteği çok partili hayatın oluşmasında rol oynayan diğer unsurlardır.²⁴ Fakat savaş dönemi halk için oldukça ağır bir şekilde geçmiştir. Savaşın psikolojisi, getirdiği ağır ekonomik şartlar, kalkınma

¹⁸ İsmail Göldaş, **Takrir-İ Sükûn Görüşmeleri**, İstanbul: Belge Yayınları, 1997, s. 392.

¹⁹ Ayşe Hür, **Kürtlerin Öteki Tarihi**, İstanbul: Literatür Yayınları, 2019, s. 180.

²⁰ Bahadır Kurbanoğlu, **Şeyh Sait, Bir Dönemin Siyasi Anatomisi**, İstanbul: Ekin Yayınları, 2018, s.353.

²¹ Fatma Alev Atayakul, “Türkiye’de Demokrat Parti Döneminde genel Seçimler (1950-1954-1957)”, **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul 2007, s. 88.

²² Ercan Haytoğlu, “Türkiye’de Demokratikleşme Süreci ve 1945’te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişin Nedenleri (1908-1945),” **PAU. Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 3, 1997, s.49.

²³ Abdulvahap Akıncı Sefa Usta, “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçişte Etkili Olan Dış Faktörlerin Değerlendirilmesi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 21, Sayı 1, 2016, s. 278.

²⁴ Özgün Erler Bayındır, “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Solda Partileşme,” **İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı 45, 2011, s. 46-49.

hamlelerinin durup ekonominin sadece savaşa entegre olarak hareket etmesi dönemi halk için çok zor bir hale getirmiştir.²⁵

1943 yılında yapılan seçimlerde fazla aday gösterilmedi ve seçmene yeni seçenekler sunuldu. 1945 yılında yapılan ara seçimde belli yerlerde bağımsızlara şans tanındı. Demokrat Parti'nin kurulmasına yol açacak olaylar direkt CHP içinde başladı. Başvekil İsmet Paşa, bu yolda belirleyici bir yol izledi.²⁶ Bu da yeni kurulan partinin rejime alternatif olarak değil onun kontrolü altında kurulduğunu gösteriyordu. Ayrılan milletvekillerinin tamamı CHP kökenliydi ve parti ideolojisini benimsiyorlardı. İsmet İnönü bu hareketiyle CHP kadrolarının muhalif seslerini de kesmeyi amaçlıyordu.²⁷ İsmet İnönü, kurulacak yeni partiyi destekler açıklamalarda bulunuyor ve muhaliflere açık kapı bırakıyordu. İsmet İnönü bir açıklamasında: *“Memleketin siyasi ve fikir hayatında demokrasi müessesemiz olan Büyük Millet Meclisi ilk günden itibaren idareyi ele almış olan ve memleketi demokrasi yolunda mütemadiyen ilerletmiştir. Büyük Millet Meclisinin şimdiye kadar parlak bir suretle ispat ettiği gerçekler halk idaresinin memleketi serbest düşüncelerle ve hürriyet hayatında alıştırıp eriştirmesi ve geçmişte olan otoriter idareden daha kuvvetli olarak vatanda anarşiyi ve sözü ayağa düşürmesi olmuştur. Harp zamanlarında ihtiyatlı tedbirlerle lüzum gösteren darlıklar kalktıkça büyük meclis az zaman içinde büyük, inkılâplar geçirmiş memlekettin sarsıntılara uğramadan daha ziyade ilerlemesini temin edecektir”* diyerek demokrasi vurgusunda bulunmuştur.²⁸ Kurulan yeni partinin söylemleri ilk etapta muhalefetten çok karşı tarafı suçlayıcı tavidir ve genellikle kavga gürültü şeklindedir. Kişiler üzerinden siyasi bir tartışmadan ibarettir.²⁹

Bu dönemden sonra ilk kurulan parti on beş yıl sonra iş adamı Nuri Demirbağ'ın kurduğu Milli Kalkınma Partisi'dir.³⁰ Parti kurulsa da siyaset alanında herhangi bir varlık

²⁵ Murat Karataş, “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinin İç ve Dış Dinamikleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 11, Sayı 32, 2022, s. 305.

²⁶ Bülent Tanör, **Kurtuluş Kuruluş**, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2017, s. 353.

²⁷ Bülent Tanör, **a.g.e.**, s. 354.

²⁸ Harun Yegen, “Demokrat Parti Döneminde Bitlis’te Siyasal Hayat”, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi SBE, 2019, s. 26.

²⁹ Pınar Kaya Özçelik, “Demokrat Parti’nin Demokrasi Söylemi”, **Ankara Üniversitesi SBF. Dergisi**, Cilt 65 Sayı 3, 2010, Süleyman İnan, “Demokrat Parti Dönemi (1950-1960) Siyasi Kültür”, **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, Cilt 11, Sayı 41-42, s. 252

³⁰ Hikmet Yaman, “Tek Parti Döneminde Van (1923-1950)”, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), **Osman Gazi Üniversitesi SBE**, 2022.

gösterememiştir.³¹ Demokrat Parti kurucularını CHP’den ayıran bir diğer olay da dörtlülük takriridir. Hükümet bütçesinin açık vermesi, dengesiz vergi politikaları, karaborsacılık ve yolsuzlukların artması, memur ve çalışanlar arasındaki memnuniyetsizlik büyük sorunlara yol açmaktaydı.³² Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı bu dönemde Milli Korunma Kanunu, Varlık Vergisi ve Toprak Mahsulleri Vergisi gibi çeşitli vergiler getirerek ekonomik sıkıntıyı atlarmaya çalışmıştır.³³ CHP’nin topraksız köylülere topraklandırmak amacıyla hazırladığı toprak kanunu teklifi parti içinde rahatsızlık yaratmıştır.³⁴ Yapılan kanun tasarısında her ne kadar beş bin dönüm üzerindeki toprak parçaları hesaplanmış olsa da, elli dönüme kadar olan arazilerin kamulaştırılması önerisi tepki çekmiştir.³⁵ Aydın millet vekili Adnan Menderes 16 Mayıs 1945’te Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu görüşmelerinde yaptığı konuşmasında: “*Bunlar nasyonaldosyalist rejimin iskân, Topraklandırma Kanunu olan Erhhof Kanunundan hemenaynen ikbal olunmuş düşünce ve hükümlerdir.*” eleştirisinde bulunmuştur.³⁶ Büyük toprak sahibi olan Adnan Menderes öncülüğünde Celal Bayar, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü’nün imzaladığı belge dörtlülük takrir olarak anılır.³⁷ 29 Mayıs 1945’te Şükrü Sarçoğlu kabinesinin güven oylamasında yedi kişi oy vermemiştir ve bu durum çok partili hayata geçişin bir işaretidir. Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Emin Sazak, Refik Koraltan ve Yusuf Peker oy vermeyen milletvekilleridir.³⁸ Takririn reddedilmesi üzerine basına eleştirisel ve sert mesajlar veren Adnan Menderes ve Fuat Köprülü, bu eleştirilerinin ardından disiplin kuruluna sevk edilerek partiden ihraç edilmişlerdir. Konuyla ilgili olarak yapılan açıklama şu şekildedir: “*Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanlık Divanı’ndan ve Büyük Millet Meclisi Başkanı’ndan ve Parti kabine üyelerinden ve Genel İdare Kurulu, Parti Grubu ve Parti Müstakil Grubu İdare Kurulu üyelerinden teşekkül eden Parti Divanı, bugün (21.9.1945) saat 17.00’da Genel Başkan Vekili Şükrü Sarçoğlu’nun*

³¹ Sevilay Özer, “1950 ve 1954 Genel Seçimlerinde Antalya”, **Gazi Akademik Bakış**, Cilt 15, Sayı 29, 2021, s. 264.

³² Fatma Alev Atayakul, “Türkiye’de Demokrat Parti Döneminde Genel Seçimler (1950-1954-1957)”, **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul Üniversitesi SBE, 2007, s. 90.

³³ Aydın Öğredik, “Demokrat Parti Döneminde Diyarbakır’da Siyasi, Ekonomik ve Sosyal Hayat (Yerel Basına Göre)”, **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Dicle Üniversitesi SBE, 2013, s. 6.

³⁴ Resmi Gazete, 15 Haziran 1945.

³⁵ Gürhan Kınalı, Aynur Soydan Erdemir, “Demokrat Parti’nin Kurulmasında Refik Koraltan’ın Rolü”, **Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 2017, s. 53.

³⁶ Canan ŞEN, “Demokrat Parti Döneminin Denizli’de Siyasal Hayat”, **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İbrahim Çeçen Üniversitesi SBE, 2019, s. 23.

³⁷ Gülten Madendağ, “Demokrat Parti Döneminde Adana’da Gündelik Hayat”, **(Yayınlanmamış Doktora Tezi)**, Sakarya Üniversitesi SBE, 2018, s. 11.

³⁸ Tolgay Uslubaş, **Kronolojik Türkiye Tarihi**, İstanbul: Venedik Yayınları, 2017, s. 109.

başkanlığında Büyük Millet Meclisi binasında toplanarak bütün belgeleri gözden geçirdikten sonra Aydın milletvekili Adnan Menderes ile Kars milletvekili Fuat Köprülü'nün hareket ve faaliyetlerini Cumhuriyet Halk Partisi'nin hareket ve faaliyetlerine zıt gördüğünden, bu iki milletvekilinin Cumhuriyet Halk Partisi ile olan ilgilerinin kesilmesine oybirliğiyle karar vermiş ve bu karar onanmıştır".³⁹ Celal Bayar ise basın kanunu ile ilgili hazırladığı kanun teklifinin reddedilmesi üzerine kendisi partiden istifa etmiştir.⁴⁰ Gelişmeler doğrultusunda 1946 yılında Demokrat Parti kurulmuştur.⁴¹ Demokrat Parti'nin kurulması ülkede büyük yankı uyandırmıştır.⁴²

Muhalefet yıllarında DP, meşruiyetini ve ideolojik söylemini esas olarak demokrasiye dayandırmaya çalışmıştır. Dörtlü takrirden demokrasiye atıf yapılırken: *"Bütün dünyada hürriyet ve demokrasi cereyanlarının tam bir zafer kazandığı, demokratik hürriyetlere riayet prensibini milletler arası teminata bağlanmak üzere bulunduğu şu günlerde memleketimizde de Cumhurbaşkanı'dan en küçüğüne kadar bütün milletin aynı demokratik ülküleri taşıdığından şüphe edilemez,"* denmiştir.⁴³ Nitekim 1949 tarihli DP programının genel esaslar birinci maddesinde bu durum aleni olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁴ Programda *"Siyasi hayatımızın birbirine karşılıklı saygı gösteren partilerle idaresi lüzumuna inanan Demokrat Parti, Türkiye Cumhuriyeti'nde demokrasinin geniş ve ileri bir anlayışla gerçekleşmesine ve umumi siyasetin demokratik bir görüş ve zihniyetle yürütülmesine hizmet maksadıyla kurulmuştur,"* denilerek genel olarak demokrasi vurgusuyla yola çıkılmıştır.⁴⁵

1.2. CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NİN VAN'DA TEŞKİLATLANMASI

Cumhuriyet Halk Fırkası Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde teşkilatlanmaya gitmemiştir. Burada olan işlerini genellikle halkevleri ve halk odaları üzerinden yönetmeye çalışmıştır. Bunun yanı sıra bölgedeki sıkıntıları milletvekilleriyle

³⁹ Nasrullah Uzman, "İktidardan Muhalefete M. Fuad Köprülü'nün Siyasi Mücadelesi (1956-1966)", **Gazi Akademik Bakış**, Cilt 7, Sayı 13, 2013, s. 187.

⁴⁰ Yusuf Beyhan, "Demokrat Parti Döneminde Malatya'da, Sosyal, Siyasi ve Ekonomik Hayat (1950-1960)", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Atatürk Üniversitesi TAE, 2018, s. 24.

⁴¹ Derya Tulga, Ed, **Dünya Tarihi**, İstanbul: Ntv Yayınları 2014, s. 468.

⁴² Cumhuriyet, 8 Ocak 1946

⁴³ Kamil Maman, **Tek Parti Devrinden 27 Mayıs İhtilaline Demokratlar DP'nin Kurucusu Anlatıyor Refik Koraltan**, İstanbul: Timaş Yayınları 2013, s. 88.

⁴⁴ **BCA**,30-1-0-0/44-265-14

⁴⁵ Ömer Şahin, "Demokrat Parti Dönemi'nde Diyarbakır'da Asayiş Politikaları", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2019, s. 12.

çalışılmışlardır. Örneğin Van milletvekili Haydar Bey (Vaner) 6 Mart 1922 yılında, Başkumandanlık tarafından Kürtlerin bağımsızlığı için çalıştığı haberi alınan Simko meselesini çözmek için özel görevle Van'a gönderilmiştir. 1 Nisan 1931 yılında Van il kongresi yapılmıştır. Yapılan seçimde Van ili CHF başkanlığına Mehmet Remzi Bey, ikinci başkanlığa Erciş'ten Kâmil Bey, kâtipliğe İsmail Bey seçilmiştir. Layiha Nizamname Encümenliğine Ethem ve İskender Bey'le Belediye azasından İsmail Bey; Hesap Encümenliğine Altaylızade Mehmet, Necmettin ve İbrahim Efendi seçilmişlerdir. 1931 yılı Cumhuriyet Hak Fırkası Van il teşkilatı aşağıdaki tabloda verilmiştir.⁴⁶

Tablo 1.1. CHF Van İl Yönetimi (1931)

1	Başkan	Mehmet Remzi Bey
2	2. Başkan	Kâmil Bey
3	Kâtip	İsmail Bey
4	Layiha Nizamname Encümenliği	Ethem Bey, İskender Bey ve İsmail Bey,
5	Hesap Encümenliği	Altaylızade Mehmet, Necmettinbey ve İbrahim Efendi

CHF Van İl Yönetimi (1931).⁴⁷

Parti, daha sonra kurulan bu teşkilatın iyi çalışmadığı gerekçe göstererek kurula son verilmesi ve görevlerinin halkevleri tarafından sürdürülmesi kararını almıştır. Parti Genel Sekreteri Recep Peker'in 12 Temmuz 1933 yılında CHF İdare Heyeti Reisliğine gönderdiği yazı, Doğu ve Güneydoğu illeri teşkilatları hakkında önemli bilgiler içermektedir: *“Birinci Umumi Müfettişlik Mıntıkasındaki dokuz vilayetten Hakkâri, Elaziz, Bayezit, Urfa, Mardin, Diyarbakir vilayetlerinde teşkilatımız yoktu. Bu mıntikanın Van, Siirt, Muş vilayetlerindeki teşkilatımızda Fırka'nın nizamlı çalışmasında faydalı olacak bir yürüyüşle gidemiyorlardı. Vaziyet [...] Umumi İdare Heyeti'nde görüşüldü ve bu üç vilayetteki teşkilatımızın kaldırılmasına karar verildi. Ve bu karar Umumi Riyaset Divanınca tasdik olundu. İş bu karara göre teşkilatımız bulunmayacak olan bu vilayetlerde kurulma ve açılma şartları tamam oldukça Halkevleri açılacak ve bilumum intihapların idari işlerindeki Fırka'ya ait vazifeleri Halkevleri reisleri idare edecektir.*

⁴⁶ Asim Taş, “Türk Modernleşmesin de Halk evleri ve Van Halkevi (1932-1951)”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2015, s. 38.

⁴⁷ Asim Taş, a.g.t., 38.

Umumi Müfettiş'in Fırka işleriyle Halkevleri üzerindeki mesaisinin muhabere ve muamelelerini yapmak üzere Umumi Müfettişin emrine bir de Fırka Kâtibi gönderilmiştir.” “Birinci Umumi Müfettişlik bölgesini teşkil eden 8 vilayetin Parti ve Halkevleri işlerini tedvir etmek üzere 1935 yılı sonunda Müfettişlikte bir büro kurulmuş ve 24.06.1938 tarih ve 3484 numaralı kanun ile tespit edilen kadroda Cumhuriyet Halk Partisi işleri bürosunun vaziyeti kesbi katiyet etmiştir”.⁴⁸ Bu dönemden sonra halkevleri, teşkilatın genel sözcüsü olarak Doğu ve Güneydoğu politikalarının uygulayıcısı olmuştur. Cumhuriyet Halk Fırkası, Doğu ve Güneydoğuda teşkilatlanması olmadığı ve erken Cumhuriyet döneminde doğuda çıkan isyanlardan sonra buraları kontrol altına almak için halkevlerinin açılmasına özen göstermiştir.⁴⁹ CHF'nin 1931'de toplanan 3. Büyük Kurultay'ında, Türk Ocakları'nın feshine ve ondan kalan bütün mirasın yeni kurulacak halkevleri teşkilatına devredilmesine karar verilmiştir.⁵⁰ 1946'da Demokrat Parti'nin kurulmasıyla halkevleri tartışma konusu olmuş; bunun üzerine CHP, yurdun bütün illerinde teşkilatlanmaya hız vermiştir. Bu örgütün temel amacı Kemalist devrimleri halka yaymaktır.⁵¹ Uzun süre halkevi aracılığıyla Van'da kendini gösteren CHP, 1944 yılından itibaren ilde yeni teşkilatlanmaya gitmiştir. 1944 yılında, halkevinin de başkanı olan Muzaffer Koçak tarafında örgütlenme başlatılmıştır. Fakat bu örgütlenme, il idare kurulunu kurmakla kalmıştır. Demokrat Parti'nin kurulmasıyla, CHP de il geneli ve ilçelerde örgütlenmeye gitmiştir. Kalan ilçelerde, bucak ve köylerden üye kaydı yapılarak teşkilatlanmaya gidilmiştir. İlçeler ve seçilen üyeler aşağıdaki tabloda verilmiştir.⁵²

⁴⁸ Ercan Çağlayan, Tek Parti Döneminde Diyarbakır [1923-1950], (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi SBE, 2012, s. 57-58.

⁴⁹ Hakan Özoglu, **Osmanlı'da Kürt Milliyetçiliği Kimlik, Evrim, Sadakat**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, s.15-17.

⁵⁰ Füsun Üstel, **İmparatorlıktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği. Türk Ocakları (1912-1931)**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, s.385.

⁵¹ Feroz Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Yavuz Alogan (çev), İstanbul: Kaynak Yayınları, 2016, s. 81

⁵² **BCA**, 490-1-0-0/277-1111-3

Tablo 1.2. Van ve İlçelerinde 1945 Yılındaki Teşkilatı

İlçe	İsim Soy isim, Görevi, Mesleği.
Merkez	Muzaffer Koçak, Başkan, İl Sürücü Kursu Komisyon Üyesi. Ziya Altaylı, Üye, Mütahit. Mehmet Önder, Üye, Tüccar. Celal Çeliker, Üye, Mütahit. Salih Türkoğlu, Üye, Belediye Başkanı, İsmail Gürdal, Üye, Tüccar. Mehmet Karagündüz, Üye, Ekinci.
Başkale	Mustafa Akdoğan, Başkan, Belediye Daimî Encümen. Fikri Yenigün, Üye, Çiftçi. İhsan Yıldırım, Üye, Mütahit. Sabri Ayhan, Üye, Çiftçi. Mahmut Şeran, Üye, Tüccar
Erciş	Süleyman Erdiñ, Başkan, Halkevi Başkanı, Recep Saraçoğlu, Üye, Tüccar. Mecit Çiftçi, Üye, Çiftçi. Mehmet Ergin, Üye, Terzi. Ali Albayrak, Üye, Çiftçi.
Muradiye	Murat Kahvecioğlu, Başkan, Halkodası Başkanı. Şevket Adıgüzel, Üye, Tüccar. Vacip Gökhan, Üye, Çiftçi. Tahir Demir, Üye, Çiftçi. Mahmut Başaran, Üye, Tüccar.

Van ve İlçelerinde 1945 Yılındaki Teşkilat.⁵³

Cumhuriyet Halk Partisi asıl oluşumunu, Bölge Müfettişi İhsan Olgun zamanında yapmıştır.⁵⁴ 1948 yılında bölgede göreve başlayan İhsan Olgun, ilk olarak bölgenin tamamında teşkilatlanmaya öncelik vermiştir. İlk etapta Gürpınar'da teşkilat kurmuş ve teşkilatın başına bölgede sevilen ve bir aşiret mensubu olan Ebubekir Ertaş'ı getirmiştir. Bölgedeki aşiretlerin gücünden faydalanmak isteyen Olgun, aşiret mensuplarını teşkilatlarda önemli yerlere getirerek hem üye sayısını arttırmış hem de bölgede Demokrat Parti'nin elini zayıflatmıştır. Erciş başkanlığına bölgede sevilen bir şahıs olan Süleyman Erdiñ'i getirmiştir. Kurulan ocakların maddi sıkıntılar çekmesini önlemek için maddi durumu iyi olan ve bölgede sevilen kişiler de partide önemli yerlere getiriliyordu. Böylece kurulan teşkilatın maddi açıdan zayıf olması önleniyordu.⁵⁵ Olgunun bir diğer politikası da Van'da bulunan memurları Cumhuriyet Halk Partisi saflarına katmaktı. Zaten Demokrat Parti'nin başa geldiği 1950 seçimlerine kadar ülkede buluna memurlar genellikle Cumhuriyet Halk Partisi elemanı gibi çalışmıştır. Halkevleri ve halk odalarının

⁵³ BCA, 490-1-0-0/277-1111-3

⁵⁴ Hikmet Yaman, **a.g.t.**, s. 68.

⁵⁵ Süreyya Polat, **a.g.t.**, s. 8.

başkanları da genellikle memur kesimde oluşuyordu.⁵⁶ 1949'da Van'da seçilen CHP İl Yönetimi ve ilçe başkanları aşağıdaki tablolarda verilmiştir.⁵⁷

Tablo 1.3. 1949'da Van CHP İl Yönetimi

İsim Soyisim	Mesleği	İl yönetimindeki görevi
Celal Çeliker	Müteahhit	Başkan
Bahri Çağlar	Avukat	Üye
Şaban Boysan	Müteahhit	Üye
İhsan Akyol	Müteahhit	Üye
Ali Boya	Belediye	Muhasip Üye
İhsan Durmaz	Üye	Kâtip Üye
Kınyas Kartal	Tüccar	Üye
Cemal Kahveci	Tüccar	Üye
Aziz Soydan	Çiftçi Tüccar	Üye

1949'da Van CHP İl Yönetimi.⁵⁸

Tablo 1.4. 1949 Yılında Van'da Seçilen CHP İlçe Başkanları

Van Merkez	Mehmet Baran	Tüccar
Erciş	Süleyman Erdinç	Tüccar
Muradiye	Muhtak Kahveci	Tüccar
Özalp	Cemal saatçi	Müteahhit
Başkale	Mustafa Akturan	Tüccar
Gürpınar	Ebubekir Ertaş	Çiftçi
Çatak	Osman Eraslan	Çiftçi

1949 Yılında Van'da Seçilen CHP İlçe Başkanları.⁵⁹

İhsan Olgun, partinin elini güçlendirmek için bölgenin sorunlarıyla bizzat alakadar olmuş; sorunları tespit ederek genel merkeze raporlar halinde sunmuştur. İldeki gücünü kullanarak Demokrat Parti'yi zayıflatmak için çaba göstermiştir.⁶⁰ Örneğin Özalp'teki Demokrat Parti ilçe Başkanı Şahvelet Aralan ve iki oğlunu, mahkemeden dosya çaldırmak suçundan yetkililerle iş birliği yaparak tutuklattırılmış ve bu şekilde elini güçlendirmiştir.⁶¹ Partililer arasında çıkan sorunlarla bizzat ilgilenen Olgun, sürtüşmeleri çözmek amacıyla arabuluculuk da yapmıştır.⁶²

⁵⁶ BCA, 490-1-0-0/277-1111-3

⁵⁷ BCA, 490-1-0-0/193-764-2

⁵⁸ BCA, 490-1-0-0/193-764-2

⁵⁹ BCA, 490-1-0-0/193-764-2

⁶⁰ Süreyya Polat, **a.g.t.**, s. 11.

⁶¹ BCA, 490-1-0-0/193-764-1

⁶² BCA, 490-1-0-0/193-764-2

1.3. DEMOKRAT PARTİ’NİN VAN’DA TEŞKİLATLANMASI

Demokrat Parti, kuruluşunu tamamladıktan sonra ülke çapındaki teşkilatlarını oluşturmak amacıyla hızla harekete geçmiştir. Uygun görülen il ve ilçelerde, yedi kişiden oluşan müteşebbis bir heyet kurulmuştur. Celal Bayar’ın: “*Şarkta jandarma ve ordumuz varsa da, orada lisanımız, kültürümüz hülasa hiçbir şeyimiz yoktur. Bu itibarla, demokrat parti Şark’a gitmek zorundadır,*” diyerek doğudaki teşkilatlanmanın önemini göstermiştir.⁶³

Çok partili hayata geçişin başlamasından sonra Demokrat Parti, tüm ülkede olduğu gibi Van’da da teşkilatlanma çabasına girmiştir.⁶⁴ Bu teşkilatlanma, ilk etapta Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından önemsenmemiştir. Şeyh Sait ve Ağrı isyanlarıyla beraber Doğu ve Güneydoğudaki teşkilatlarını kapatmış olan Cumhuriyet Halk Fırkası, 1944 yılında Van’da yeniden teşkilatlanmaya gitmiştir. 1946 seçimlerinde ülke genelindeki teşkilatlanmasını tamamlayamayan Demokrat Parti için seçim biraz sönük geçmiştir.⁶⁵ Demokrat Parti teşkilatlanmasını, ancak 21 Temmuz 1946 yılında, seçimden bir gün önce tamamlayabildi. Demokrat Parti’nin Van İl Yönetimi aşağıdaki tabloda verilmiştir.⁶⁶

Tablo 1.5. Demokrat Partinin Van İl Yönetimi

Ad Soyadı	Partideki Görevi	Mesleği
Ahmet METİN	Parti Başkanı	Askeri Mütahhidi
Bahri TOKTAMIŞ	Muhasibi	Müteahhit işleri
Orhan KAYHAN	Yazgan	Müteahhit işleri
Ahmet ÖZBAYRAM	Üye	Müteahhit işleri
Burhan AKTÜRK	Üye	Şoför
Halil AKTÜRK	Üye	Şehir Kulübü Müsteciri
Bahri OSKAY	Üye	Seyyar Satıcı

Demokrat Partinin Van İl Yönetimi.⁶⁷

Van’daki teşkilatlanmasını tamamlayamayan Demokrat Parti, seçimlerde bağımsız adayları desteklemiştir. Bağımsız olarak seçime katılan Emin Kürdüvan ve Edip Berkman halktan oy alabilmek için yoğun bir çalışma başlatmışlardı.⁶⁸ Cumhuriyet Halk

⁶³ Cevdet Teke, “1950 Genel Seçimlerinde Van”, **Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2021, Van Özel Sayısı, s.193.

⁶⁴ Hikmet Yaman, **a.g.t.**, s. 66.

⁶⁵ Abdulsemet Aydeniz, “Van’da Seçmen Eğilimleri Sosyo – Mekânsal Bir Analiz (1950-2015)”, **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2021, s. 82.

⁶⁶ Cevdet Teke, **a.g.m.**, S.197.

⁶⁷ Cevdet Teke, **a.g.m.**, S.197.

⁶⁸ **BCA**, 490-1-0-0/441-1825-31.

Partisi'nin güçlü olduğu şehirde her ne kadar bağımsız adaylar desteklenmişse de seçim sonunda Van'da Cumhuriyet Halk Partisi seçimi kazanmıştır. Seçim Van'da tarafsız olmamış; seçimden hemen önce Van'ın tek yayın organı olan Yeni Yurt Gazetesi Cumhuriyet Halk Partisi lehine yazılar yazmış ve seçmenin oyunu etkilemeye çalışmıştır. O yazılardan biri şu şekildedir: *"Bir gün evvelinden şehrimizin her tarafı bayraklarla süslenmiş bulunuyordu. Halk arasında seçim konusunda hararetle konuşmalar seçim gününe kadar devam ettikten sonra seçim günü sabahı bu konuşmaların ardı geldiği ve herkesin oyunu vermek üzere büyük bir sükûnet ve intizam içinde sandık başlarına gittiği görüldü. Seçim sabahı her tarafta davul ve zurnalar çalınmış ve bayraklarla süslü bulunan şehirde bir bayram havası yaratılmıştır. Halk çok neşeli idi. Sandık başlarında hiçbir parti münakaşası olmadan oylar verilmiş ve hemen herkes oyunu Cumhuriyet Halk Partisi adaylarına kullanmıştır"*.⁶⁹ Yapılan seçim sonucunda Van'da Demokrat Parti'nin desteklediği bağımsız adaylar varlık gösterememiş ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin aday gösterdiği, İbrahim Arvas, Muzaffer Koçak ve Rüştü Okyar milletvekilliğini kazanmışlardır.⁷⁰ Büroların yaptıkları tespitlere nazaran seçime iştirak nispeti yüzde yüze varmıştır Demokrat Parti'nin kurulmasıyla beraber CHP'den de Demokrat Parti'ye geçmek için istifalar başlamıştır.⁷¹ Demokrat Partinin teşkilatlanması CHP içinde sıkıntı olmaya başlamıştı. Bu sıkıntıları çözmek ve DP'nin elini zayıflatıp teşkilatını baskı altına almak için araştırmalar yapılmış; Demokrat Partili üyelerin ayrılmasını veya CHP'ye geçmesini sağlamak için çalışılmıştır.⁷² Yine de CHP il yönetiminin yaptığı ayrımcılığı ve gelen yardımların dağıtımında yapılan usulsüzlükleri bahane edip Demokrat Parti saflarına geçenler mevcuttu.⁷³ 1947 yılında kurulan teşkilatlar ve kurucuları tabloda gösterilmiştir.⁷⁴

⁶⁹ Mehmet Pınar, "Van'da Demokrat Parti Teşkilatlanması / Van Demokrat Party Organization", **Atatürk Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, 2013, s.34.

⁷⁰ **BCA**, 490-1-0-0/325-1344-1

⁷¹ **BCA**, 490-1-0-0/541-1858-1

⁷² **BCA**, 490—1-0-0/193-766-1

⁷³ **BCA**, 490-1-0-0/1586-471-1

⁷⁴ Barış Ertem, "1950 Genel Seçimleri Sürecinde Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Teşkilatlanması", **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Cilt 0, Sayı 19, 2017, s. 175.

Tablo 1.6. 1947 Yılında Kurulan Teşkilatlar ve Kurucuları

İlçe	Ad soy ad
Özalp	Kadir Günay, Yusuf Kaplan
Gevaş	Fevzi Fayat
Başkale	Tahir Öztürk

1947 Yılında Kurulan Teşkilatlar ve Kurucuları.⁷⁵

1947 yılında birçok köy ve bucakta da Demokrat Parti teşkilatlanması başlamıştı. Gevaş ilçe başkanı Fevzi Fayat, kendisine bağlı ocak teşkilatlarıyla çok iyi çalışarak Demokrat Parti'ye epey üye kazandırmıştır. Başkale'de Demokrat Parti ilçe örgütünü kuran Tahir Öztürk'ün güçlü bir aşirete mensup olması, Demokrat Parti'yi Başkale'de iyi bir konuma getirmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti'nin bu hızlı büyümesini durdurmak için Demokrat Parti'ye geçenler için sicil araştırması yapmış ve karşı propaganda başlatmıştır. Örneğin Başkale Demokrat Parti başkanı olan Tahir Öztürk hakkındaki yapılan araştırma sonucunda genel merkeze gönderilen yazıda, Öztürk'ün görev yaptığı çeşitli devlet kurumlarında zimmete para geçirmek, suiistimalde bulunmak, sahte evrak tanzimi ve bölgede bulunan aşiretlere imtiyaz geçme suçlarından çalıştığı kurumlarda ceza aldığı ve açığa alındığı bildirilmiştir. Şikak aşireti ağası Ömer Han ile sıkı bir dostluğunun olduğu, aşiretin bölgede on altı bin nüfusa sahip olduğu, Ömer Han'ın 1945 yılında SSCB tarafından organize edilen Kürt kongresine davet edildiği de rapor edilmiştir. Ayrıca bölgede bulunan diğer aşiretler olan Şikak, Diri, Milan, Bürükanlı, Haydaranlı ve Celali aşiretleriyle bağının olduğunu da bildirmişlerdir. Bu aşiretlerin sınır bölgelerinde olduğu ve İran'la sıkı bir bağlarının olduğu, herhangi bir isyan anında aşiretlerin İran'dan destek alacakları rapor edilmiştir.⁷⁶ Diğer bir Demokrat Partili olan ve Özalp'te Demokrat Parti teşkilatını kuran Yusuf Kaplan için de yol kesme ve ırza geçmek suçlarında sanık kötü bir kişi olduğu yönünde haberler bildirilmiş. Özalp'teki azalardan olan Mecit'in de kaçakçılıkla uğraşan cahil ve kötü bir şahsiyet olduğundan bahsedilmiştir.⁷⁷ Gevaş Demokrat Parti kurucusu Fevzi Fayat'ın Kızılay paralarını zimmetine geçirmekten hakkında soruşturma açıldığı ve iftiradan üç ay yattığı rapor edilmiştir.⁷⁸ Demokrat parti il kurucusu Ahmet Metin'in müteahhit olduğu

⁷⁵ Barış Ertem, **agm.**, s. 175.

⁷⁶ **BCA**, 490-1-0-0/193-766-1.53

⁷⁷ **BCA**, 490-1-0-0/193-766-1.52

⁷⁸ **BCA**, 490-1-0-0/193-766-1.52

menfaatçi ve ruhen bozuk bir şahıs olduğu bildirilmiş bölge halkının cahil olduğu, bu şahısların kötü bir amaca hizmet etmek için toplandıklarını anlamadıkları raporda belirtilmiştir.⁷⁹

Yapılan karşı hamlelere rağmen Demokrat Parti İl Başkanı Ahmet Metin, teşkilatlanmanın tamamlanmasından sonra Van'da çalışmalara başlamış; Van'da bulunan sorunlara el atmıştır. Demokrat Parti'nin bu kadar hızlı genişlemesi Cumhuriyet Halk Partisi'nin bölgeye ve bölge insanına bakışından kaynaklanmaktaydı. Örneğin 1949'da Aydın Halkevinde yapılan bir konuşmada: “*şark vilayetleri halkını cahil göstererek onlara seçim hürriyeti verildiği takdirde, oylarını Haso ve Memo'ya*” gideceği savunulmuştur. Bu konuşma daha sonra yalanlansa da Cumhuriyet Halk Partisi'ne Van'dan gönderilen birçok raporda halkın cahil olduğu, kendini ifade edemediği ve bu yüzden Demokrat Parti saflarına geçtiği defalarca vurgulanmıştır. Demokrat Parti Van İl Teşkilatı bu olaya cevaben bir yazı yazmış ve şu ifadeler kullanılmıştır: “*Yirmi beş seneden beri şark vilayetleri ihmal edilmiş halkı cahil kalmış ise bu talihsizlik şarklılar için bir kusur değil iktidar partisinin İnce dayısı gibi düşünen ve bakanlığa kadar yükselenlerin ihmal ve hatalarının neticesidir. Sandalye hırsıyla daldığınız gaflet uykusundan uyanınız. Haso ve Memo memlekete faydalı kimseleri takdir ve temyiz edecek durumdadır*”.⁸⁰ Ancak ilerleyen süreçte Demokrat Parti İl Başkanı Ahmet Metin, Van'da bir ihale sonrasında müteahhitti tehdit ederek para almak suçlamasıyla tutuklanmıştır.⁸¹ Bunun üzerine Demokrat Parti il yönetimi toplanarak yeni bir oluşuma girmiştir.

Nisan 1948'de DP'nin Van İl Kurulu toplanmış ve yeni yönetim kadrosu belirlenmiştir. 1948 yılında yapılan il kongresinde seçilenlerin listesi aşağıdaki tabloda verilmiştir.⁸²

⁷⁹ BCA, 490-1-0-0/193-766-1.52

⁸⁰ Van Sesi, 23 Şubat 1949, Bakınız, Mehmet Pınar, a.g.m., s.38.

⁸¹ Hikmet Yaman, agt., s. 78.

⁸² Mehmet Pınar, "Van'da Demokrat Parti Teşkilatlanması", a.g.m., s. 38.

Tablo 1.7. 1948 Yılında Yapılan İl Kongresinde Seçilenlerin Listesi

Ad Soyad	Görevi
Şüktü Atay	Başkan
Fikri Özbayram	İkinci başkan
Hilmi Durmaz	Veznedar
Selim Sami Soydan	Kâtip
Fikri Erman	Üye
Hamdi Özbayram	Üye
Mehmet Zeki Özalp	Üye

1948 Yılında Yapılan İl Kongresinde Seçilenlerin Listesi.⁸³

Demokrat Parti'nin yeni teşkilatı kurulduktan sonra Cumhuriyet Halk Partisi bu isimler üstünde de yıpratma çalışmaları yapmıştır. Fakat kurulan bu yeni yönetimin genellikle tüccar olması, Başkan Şükrü Atay'ın askeriyeden gelmesi ve üyelere Hilmi Durmaz'ın kardeşi olan Burhan Durmaz'ın Cumhuriyet Halk Partisi'nde olması ellerini zayıflatmıştır.⁸⁴

Sürdürülen çalışmalar ve kaydedilen başarılarla rağmen DP'nin önüne ilerleyen süreçte birçok olumsuzluk çıkmıştır. Millet Partisi'nin kurulmasıyla Demokrat Parti güç kaybetmeye başlamış; özellikle Özalp ilçesi başta olmak üzere birçok köy ve ilçede teşkilat mensupları istifa ederek Millet Partisine geçmiştir.⁸⁵ Demokrat Parti'nin Özalp'te güçlü olmasının en önemli nedeni, bu ilçede otuz üç kişinin ölümüyle sonuçlanan olayı gündemde tutmaya yönelik çalışmalarıydı.⁸⁶ Ancak yine de seçimlerin yaklaşmasıyla Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti teşkilatları üzerindeki baskıyı arttırmış; bu baskılar sonucunda Demokrat Parti'den kopmalar başlamıştır. Özalp'te yapılan çalışmalarda Cumhuriyet Halk Partisi başkanı etkin rol almış ve Demokrat Parti büyük kayıplar yaşamıştır.⁸⁷ Bunun yanı sıra yine Gevaş'ta birçok köy teşkilatı dağılıp Cumhuriyet Halk Partisi saflarına geçmiştir.⁸⁸ Gürpınar ilçesinde de teşkilat büyük kayıplar vererek yara almıştır.⁸⁹

⁸³ Mehmet Pınar, "Van'da Demokrat Parti Teşkilatlanması", a.g.m., s. 38.

⁸⁴ Süreyya Polat, "1950-1960 Yılları Arasında Van'da Siyasi Yaşam", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2019, s. 22.

⁸⁵ BCA, 490-1-0-0/441-1825-1

⁸⁶ BCA, 30-1-0-0/42-252-18

⁸⁷ BCA, 490-1-0-0/441-1825-1

⁸⁸ BCA, 490-1-0-0/441-1825-1

⁸⁹ BCA, 490-1-0-0/193-764-2

1.4. 1946 SEÇİMLERİ VE VAN

Demokrat Parti'nin kurulması ilk etapta Cumhuriyet Halk Partisi tarafından pek umursanmasa da ülke genelindeki hızlı teşkilatlanma, Cumhuriyet Halk Partisi'nin gözünü korkutmuştu. Bir önlem olarak Cumhuriyet Halk Partisi, 1946 yılının Eylül ayında yapılacak olan yerel seçimleri 1946 yılının Mayıs ayına alarak öne çekmiştir.⁹⁰ Demokrat Parti, bu hamleye karşı çıkamamış fakat protesto etmek amacıyla seçimlere katılmamıştır. Celal Bayar seçimin öne alınmasına: *"Hiçbir mucip sebep yokken seçim tarihinin geri alınması Halk partisinin bir devir daha siyasî hayatta fiilen tek kalmak istediğini gösterir."* diyerek tepki göstermiştir.⁹¹ Tek Parti'nin seçimi kendi lehine kullanması suçlamasına, Demokrat Parti'yi kuran kadronun da Tek Parti içinden çıktığı hatırlatılarak karşı tepki verilmiştir. Bu durum bir açıklamada şöyle ifade edilir: *"Yıllarca ve yıllarca Cumhuriyet Halk Partisi içinde milletvekilliği, bakanlık veya başbakanlık yapmak suretiyle siyasi hayatlarını fikir ve tatbikat bakımından hiçbir suretle inkâr edip sıyrılmayacakları bir tarzda bağlamış ve hatta bir bakıma tamamlamış olan bu sayın şahsiyetlerin şimdi Türkiye'de yeni başlamış olan çok partili demokratik siyaset hayatı içinde 'yeniliğin' timsali veya öncüsü rolünü takınmış olmaları gariptir"*.⁹²

Demokrat partinin bir diğer sorunu da Cumhurbaşkanı sıfatıyla tarafsız kalması gereken İsmet İnönü'nün yurt genelinde gezi programları yaparak bir nevi Cumhuriyet Halk Partisi adına halkı yönlendirmesiydi. Demokrat Parti seçim beyannamesinde buna şu sözlerle vurgu yapmıştır: *"Binaenaleyh, partimizin maruz kaldığı şiddetli hareketler gösteriyor ki, ne kadar iyi niyetle hareket edilirse edilsin, Devlet başkanının fiilen bir partinin başkanlığında bulunması ve bütün milletin malı olması icap eden Devlet Başkanlığı yüksek makamının bütün yüksek masuniyet ve salahiyetleriyle bir partinin tarafında yer alması, diğer partileri gayet nazik ve zor bir mevkide bulundurmakta ve partilerin eşit hak ve şartlar altında çalışabilmeleri prensibine aykırı durumlar yaratmaktadır"*.⁹³ Ayrıca açık oy kullanımı nedeniyle seçime katılan memurlara

⁹⁰ Serap Tabak, "1946 Belediye-Milletvekili Seçimleri ve Afyon'da Uygulaması", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt 19, Sayı 2, 2004, s. 91.

⁹¹ Ahmet Gülen, "1946 Milletvekili Seçimleri ve Celâl Bayar'ın Siyasî Faaliyetleri", **Atatürk Dergisi**, Cilt 10, Sayı 1, 2021, s. 76.

⁹² Murat BURGAÇ "1946 Genel Seçimlerinde Propaganda", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 13, Sayı 26, 2013, s. 172.

⁹³ Osman Akandere, "1946 Genel Seçimleri ve Sonuçları Üzerinde İktidar ve Muhalefet Partileri Arasında Yapılan Tartışmalar", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt 25, Sayı 75, 2009, s. 447.

Cumhuriyet Halk Partisi lehine baskı yapıldığı da iddialar arasındadır. Yerel seçimlerden sonra CHP, genel seçimleri de öne almak için harekete geçmiştir. 21 Temmuz 1946 tarihinde, seçime gitme kararı alınmıştır. Teşkilatlanmasını ülke genelinde tam olarak örgütleyemeyen Demokrat Parti, Seçim Kanunu gereğince teşkilatı olmayan yerlerde seçime giremiyordu. 12 Haziran 1946 tarihinde Demokrat Parti, sadece 34 il ve 160 ilçede teşkilatlanmasını tamamlayabilmişti. Seçimlerin erkene alınmasından sonra toplanan Demokrat Parti kurmayları, önce yerel seçimlerde uyguladıkları protesto amaçlı katılmama eylemini burada da uygulamayı düşünmüş; ancak daha sonra halkın beklentilerini karşılamak amacıyla seçime girme kararı almışlardır. Celal Bayar, alınan bu kararı şöyle dile getirmiştir: “Cumhuriyet Halk Partisi’nin demokratik düzene ters olan kanunları değiştirip, idarenin tarafsızlığını sağlayacaksa, partisinin seçimlere hazır olduğunu hatta seçimlerin öne alınması durumunda bile bu kararda olduklarını”.⁹⁴ DP 1946’da, henüz ülkenin tamamında yapılanmadan, Cumhuriyet Halk Partisi’nin erken seçimi kararı alması sonucunda, örgütlenmesini tamamladığı illerde 257 aday ile seçime katılmıştır. Seçime CHP ve DP haricinde; Liberal Demokrat Parti, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi, Yalnız Vatan için Partisi ve Milli Kalkınma Partisi katılmıştır.⁹⁵

1946 seçimlerinden sonra Cumhuriyet Halk Partisi’nin başında seçime giren İsmet İnönü, Cumhurbaşkanı olarak yerini almıştır. İsmet İnönü, kabineyi kurma görevini Recep Peker’e vermiştir. Yapılan oylama sonucunda Recep Peker Hükûmeti göreve başlamıştır. Demokrat Parti’nin seçimlerde hile olduğu söylemleri ciddiye alınmamıştır. Partiler ve çıkardıkları milletvekili sayısı aşağıdaki tabloda verilmiştir.⁹⁶

Tablo 1.8. 1946 Genel Seçimi Ülke Geneli Milletvekili Dağılımı

1946 Genel Seçimi	Parti	Çıkardığı Milletvekili
	CHP	397
	DP	61
	Bağımsız	7
Toplam		365

1946 Genel Seçimi Ülke Geneli Milletvekili Dağılımı.⁹⁷

⁹⁴ Tekin İdem, “Seçim Kanunları ve Uygulamalar Üzerinden 1946 ve 1950 Seçimlerine Bakış”, **Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi**, Cilt 12, Sayı 3, 2022, s. 1791.

⁹⁵ Berke Özenç, “Türkiye’nin Demokratikleşme Sürecinde Bir Dönüm Noktası Olarak 1946 Seçimleri”, **Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 2019, s. 86-87.

⁹⁶ Ensar Yılmaz, “1946 Seçimlerinde Öne Çıkan Bazı Hususlar”, **Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 2010, s. 185.

⁹⁷ Ensar Yılmaz, **a.g.m.**, 185.

1946 yılında Van’da ilk olarak yerel seçimler yapılmıştır.⁹⁸ Belediye Başkanı olarak Salih Türkoğlu seçilmiştir.⁹⁹ İl genelinde yapılan seçimde Cumhuriyet Halk Partisi 24 mahalle ve 213 köyde, Demokrat Parti 150 mahalle ve 9 köyde seçimi kazanırken 6 mahalle ve 146 köyde bağımsız adaylar kazanmıştır.¹⁰⁰ Yapılan genel seçimde Demokrat Parti, Van’daki teşkilatlanmasını tamamlayamadığı için bağımsız adayları desteklemiştir. Bağımsız adaylar Emin Kürdüvan ve Edip Berkman, yürüttükleri çalışmalara rağmen halktan onay alamamışlardır.¹⁰¹ 1946 yılında yapılan seçimlerde, Cumhuriyet Halk Partisi’nin aday gösterdiği İbrahim Arvas, Muzaffer Koçak ve Rüştü Okyar milletvekilliğini kazanmışlardır.¹⁰² 1950 yılında ise vilayet umumi meclis seçimi yapılmış; bu seçimde Demokrat Parti bir üyelik, Cumhuriyet Halk Partisi sekiz üyelik kazanmıştır.¹⁰³ Bu dönemdeki siyasetçilere ait bilgiler şu şekildedir:

İbrahim Arvas: 1884 yılında Hakkâri’de doğmuştur. Babası Abdulhamit Bey, Annesi Hatun Hanım’dır, İstanbul Sultânîsi’nde okumuştur. Fransızca, Arapça ve Farsça dillerini bilmektedir. Farklı dönemlerde Mülki İdare Amiri, Hakkâri Livâsı Nüfus Kâtibi, Musul Ranya ve Dahük Nüfus Memuru; Van, Tımar ve Edremit Bucak Müdürü, Gevaş Kaymakam Vekili, Şemdinan Kaymakamı olmuştur. I. Dönem Hakkâri (TBMM’ye gelmeden istifa etmiştir), II. Dönem Van, III. ve IV. Dönem Hakkâri; V, VI, VII ve VIII. Dönem Van Milletvekilliği yapmıştır. Evli ve iki çocuk babasıdır. Ölüm tarihi 21.10.1965’tir.¹⁰⁴

Muzaffer Koçak: 1891 yılında Erciş’te doğmuştur. Babası Mustafa Efendi, Annesi Feride Hanım’dır. İdadi mezunudur. Belli dönemlerde idarecilik, tüccarlık ve Van İl Daimî Komisyon Üyeliği yapmış; VIII. Dönem Van Milletvekilliği görevinde bulunmuştur. Evli ve altı çocuk babasıdır. Ölüm tarihi 26.05.1981’dir.¹⁰⁵

Rüştü Okyar: 1887 yılında Van’da doğmuştur. Babası Mustafa Efendi, Annesi Sultan Hanım’dır. Harp Okulu mezunu olan Rüştü Okyar, az düzey Fransızca

⁹⁸ BCA, 30-11-1-0/179-33-8.

⁹⁹ BCA, 30-11-1-0/184-21-18.

¹⁰⁰ BCA, 490-1-0-0/240-956-1.

¹⁰¹ Hikmet Yaman, *agt.*, s. 54.

¹⁰² BCA- 490-1-0-0/325-1344-1.

¹⁰³ BCA, 30-1-0-0/51-309-9.

¹⁰⁴ TBMM, Albümü (1920-2010), TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, Cilt 1, s. 506.

¹⁰⁵ TBMM, Albümü (1920-2010), s.507.

bilmektedir. Yaşadığı dönemde asker, albay, IX. Ordu subayı, Tokat İhtiyat Küçük Zabit Okulu Bölük Komutanı, Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Üyesi, Tokat ve Havalisi Asayiş Bölük Komutanı, VI. Bölük Komutanı, V. Alay II. Tabur Komutan Muavini, I. Tümen I. Şube Müdürü, IV. Alay I. ve III. Tabur Komutanı, Tümen II. Şube Müdürü, 35. Alay Komutan Muavini, Sivas Askerlik Şubesi Başkanı, Bafra Şube Başkanı, 26. Alay Komutanı, 28. Tugay Komutanı, Ankara Askerlik Dairesi Başkanı ve Ankara Merkez Komutanı olarak görevlerde bulunmuştur. VIII. Dönem Van Milletvekilliği yapmıştır. İstiklâl Madalyası sahibidir.¹⁰⁶ Evli ve beş çocuk babasıdır. Vefat tarihi 04.07.1957'dir.¹⁰⁷

Cumhuriyet'in 1923 yılındaki ilanından 1946 yılında yapılan genel seçimlere kadar ülke, "Tek Parti" olarak da bilinen Cumhuriyet Halk Partisi tarafından yönetildi. Bu dönemde belli aralıklarla partiler kurulmuşsa da bu girişimler gelişen olaylar ve Tek Parti'nin baskılarıyla engellenmiştir. Tek Parti, II. Dünya Savaşı yıllarında tarafsız davranmış; tarafını savaşın bitimine yakın ilan etmiştir. Savaştan elde ettiği kazanımları kaybetmemek için de gelişen konjüktüre ayak uydurmaya çalışmıştır. II. Dünya Savaşı'nın bitişinden sonra ABD'nin etkisiyle dünyada demokrasi akımı başlamıştır. Baskıcı ve totaliter rejimlerin güç kaybettiği bu savaştan sonra Türkiye'de de demokrasi söylemleri dillendirilmiştir. Oluşan uluslararası cemiyetlere katılabilmek adına Türkiye'de çok partili hayata başlama hazırlıkları yapılmıştır. Ciddi anlamdaki ilk muhalefet partisi olan Demokrat Parti, CHP'nin içinden çıkan isimlerce kurulmuştur. 1946 seçimlerinde, seçim kanunu ve seçimin öne alınması gibi zorluklar yüzünden fazla bir başarı gösteremeyen bu parti, 1950 seçimlerine teşkilatlanmasını tamamlamış ve hazır halde girmiştir. 1950 seçimlerinde yirmi yedi yıllık Tek Parti devrine son veren Demokrat Parti, ezici bir üstünlükle ülke yönetimini ele almıştır.

Demokrat Parti Van'daki teşkilatlanmasını 1946 seçimlerine yetiştiremediği için o yıl bağımsız adayları desteklemiştir. Desteklediği adaylar her ne il özelinde kendilerini göstermişselede seçimlerde varlık gösterememişlerdir. 1946 yılındaki seçimlerden sonra Demokrat Parti, Van'da çok hızlı bir teşkilatlanma sürecine girmiştir. İl genelinde teşkilatlanmasını tamalayan DP, daha sonra üye çalışmalarına başlamıştır. İlk dönemde yapıyığı çalışmalarla seçmen sayısını epey yükssetmiştir. Daha sonraki dönemde özellikle

¹⁰⁶ Hikmet Yaman, **a.g.t.**, s. 43.

¹⁰⁷ **TBMM**, Albümü (1920-2010), s.507.

CHP yaptığı bürokratik hamlelerle DP'nin teşkilat başkanları ve üyeleri hakkında karalama kampanyaları düzenliyerek DP'nin direncini kırmaya çalışmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

VAN'DA SİYASAL HAYAT (GENEL VE MAHALLİ SEÇİMLER)

Bu bölümde 1950-1960 yılları arasında gerçekleştirilen 1950, 1954 ve 1957 genel seçim sonuçlarından hareketle yirmi yedi yıllık CHP iktidarının son bulması ve seçimlerde Ülke ve Van özelinde seçim sonuçlarını değerlendirerek Van özelinde seçim sonuçları incelenmiştir. Van'ın siyasal temayülleri ortaya koymasında öne çıkan etkenler değerlendirilmiştir. Ülke genelinde gerçekleşen siyasi devrimin Van özelinde pek yankı bulmamasının nedenleri incelenmiştir. Aynı bölümde, Van'daki muhtarlık ve belediye seçimlerine de mercek tutulmuştur. Bölümde dönemde yapılan siyasi ve sosyal hareketle üzerinden Van'ın seçmen profili incelenmiştir. 1950 seçimlerinde ülkedeki değişimin Van'da bulduğu yönelim seçim sonuçları üzerinden değerlendirilecektir. 1950 seçimlerinden sonra ülkede başlayan kalkınma hamleleri, yapılan yatırımlar ve devlet yetkililerinin Van iline yaptığı ziyaretlerin, 1954 seçimlerinde, Van özelindeki karşılığı, seçmen üzerindeki etkisi, Van'da bulunan aşiretler ve dini grupların seçimlerdeki etkisi değinilecektir. Ülke genelinde seçimi kaybeden CHP'nin Vandaki konumunu kaybetmemek için yaptığı çalışmalar, yeniden teşkilatlanarak seçim çalışması ve bu sayede 1957 seçimlerinden tekrar galip çıkmasını incelenecektir.

2.1. 1950 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ

27 yıl süren Tek Parti iktidarından sonra 1950 seçimlerinde, ülkede ilk defa siyasi iktidar el değiştirdi. Dönemin kaynaklarına göre 14 Mayıs 1950, bütün ülkede yeni bir umut ve sevincin ortaya çıkmasına vesile olmuş; elde edilen sonuçlar en uzak dağ köyünden en büyük kentine kadar bütün vatan sathında içten bir coşkuyla karşılanmıştır. Halide Edip Adıvar bu durumu şöyle ifade eder: “13 Mayıs gecesi Türk halkı köylüsü, kasabalısı, işçisi, memuru ile kutsal bir rüya görmüşçesine, ertesi gün gitmiş, oyunu hür bir Türkiye, mutlu huzurlu bir gelecek için kullanmıştır.”¹⁰⁸ Milliyet Gazetesi 16 Mayıs 1950 tarihli sayısında da seçim sonuçlarından halkın memnun olduğunu, İzmir’de halkın sevinç içinde bayram yaptığını yazıyordu.¹⁰⁹ Seçimde herhangi bir olayın olmadığı ve sükûnet içinde yapıldığı da yazılmıştı.¹¹⁰

¹⁰⁸ Cemal Anadol, **Türk Siyaset Tarihinde Demokret Parti**, İstanbul: Kuvayı Milliye Yayınları, 2004, s. 9.

¹⁰⁹ **Hürriyet**, 16 Mayıs 1950.

¹¹⁰ **Van Sesi**, 15 Mayıs 1950.

1950 seçimleri CHP için tam bir hezimet olmuş; birçok kurucu üye ve CHP'nin önde gelen ismi seçimlerde meclis dışında kalmıştı.¹¹¹ Bunun nedeni CHP'nin vilayet sınırlarını esas alarak ekseriyet sistemiyle seçime gitmesiydi.¹¹² Bir aday iki farklı yerden seçime aday olarak girebiliyordu. İsmet İnönü Ankara'da seçimi kaybetmesine rağmen Malatya'dan da seçime girdiği için kazanmış ve Meclise böyle girmişti. Bu Demokrat Parti'nin işine yaramış ve 1960 darbesine kadar yapılan bütün seçimlere bu sistemle gitmişlerdir.¹¹³ “Adnan Menderes ekseriyet sistemi için: çoğunluk sıfatıyla sahip olunan genel (milli) iradeyi temsil etme yetkisinin genel vekaletname anlamına geldiği, dolayısıyla tüm erkeleri uhdesinde topladığı düşüncesindeydi.”¹¹⁴

DP'yi meydana getiren kurucuların, özellikle CHP ve onun siyasi ve ekonomik yaklaşımlarını eleştiren siyaset anlayışı, toplumun büyük bir kesiminden onay almıştır. Ülkeyi uzun süre tek başına yöneten Tek Parti kadrolarının seçimden yenilgiyle çıkmalarına rağmen herhangi bir şiddet ve baskı yoluna gitmemeleri ve sonucu olduğu gibi kabullenmeleri nedeniyle birçok tarihçi ve araştırmacı, 1950 seçimlerini kansız veya beyaz ihtilal olarak isimlendirmiştir.¹¹⁵ 27 yıllık CHP iktidarından sonra halkın bu kadar istekli olarak sandığa gitmesi ve oy kullanması, kayda değer bir olguydu. Seçim sürecindeki büyük katılım ve elde edilen sonuçlar, halkın demokrasiye ne kadar aç olduğunu da göstermiştir.¹¹⁶ Huzurlu ve ılımlı bir ortamda yapılmış olan 1950 seçiminde DP, oyların %53,3'ü alarak Mecliste 408 sandalye sahibi olmuştur. CHP oyların %39,9'unu alarak 69 sandalye sahibi olmuştur. Millet Partisi (MP) %3'lük bir oy oranı ile 1 sandalye sahibi olurken bağımsız adaylar ise %4,8 oy oranı ile 9 sandalye almışlardır.¹¹⁷

CHP seçim sonucuna göre büyük bir hezimet yaşamıştı. Seçimlerden önce kendinden emin olan CHP, seçim sonuçlarını görünce hüsrana uğramıştı. Behçet Kemal Çağlar, seçim sonucuna bakınca şöyle demiştir: “İnkılap yaptık, milleti harbe sokmadık diye, halkın, altın heykelimizi dikeceğini sanıyorduk. Ferih fakur demokrasiye başlayalım

¹¹¹ **Cumhuriyet**, 15 Mayıs 1950.

¹¹² **Vatan**, 17 Nisan 1949.

¹¹³ İlber Ortaylı, **Türkiye'nin Yakın Tarihi**, İstanbul: Kronik Yayınları, 2018, s. 124.

¹¹⁴ Tanıl Bora, **Cereyanlar Türkiye'de Siyasi İdeolojiler**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018, s.535.

¹¹⁵ Yakup Kaya, **İnsan ve Toplum Bilimleri araştırmaları Dergisi**, Cilt 7, Sayı 3, 2018, s. 2227.

¹¹⁶ Ensar Yılmaz, “1950 Seçimleri ve Önemi Öne Çıkan Özellikleri ve Siyasal Sonuçları”, **Bartın Üniversitesi, Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, 2010, s. 37

¹¹⁷ Süleyman Güngör, “14 Mayıs 1950 Seçimleri ve CHP'de Bunalımı”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 21, 2010, s. 201-207

*dedik. Baktık ki halk bizi sevmiyor... artık ağızımızla kuş tutsak, değil memleketi, dünyayı kurtarıcı tedbirler bulsak halkı tatmin edemez bir hale gelmiş bulunuyoruz.”*¹¹⁸ Halk ataerkil bir yönetimden sıkıldığını sandığa yansıtması, 1923’ten beri tek başına ülkeyi yöneten kadro bir anda ikincil konuma gelmişti. Halk tekeli bir yönetim yerine serbest girişime yol vermişti.¹¹⁹ CHP, sadece on ilde seçimden birinci parti olarak çıkmıştı. Bu illerden olan Van, Malatya, Hakkâri, Bitlis, Bingöl, Kars ve Erzincan Doğu Anadolu’daydı. Karadeniz bölgesinden Sinop ve Trabzon, Akdeniz Bölgesi’nden de sadece Hatay’da seçimi önde tamamlamıştı. CHP’nin doğudaki bu başarısının temel nedeni, aldığı illerin genelde geri kalmış iller ve aşiret bölgeleri olmasıydı.¹²⁰

Seçim sonucunda Celal Bayar Cumhurbaşkanlığı, Adnan Menderes Başbakan olmuştu.¹²¹ DP kurucularından Fuat Köprülü, Dış İşleri Başkanlığına getirildi.¹²² 1946 seçimine katılım %75 olmuşken 1950 seçimleri %90’lık bir katılımı rekor kırmıştır. Seçmen sayısı ve kullanılan oy sayısı ile oyların partilere göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.¹²³ Seçime katılan kişi ve geçerli oy sayısı da önceki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.1. 1950 Genel Seçimi Türkiye Geneli Kullanılan Oy Sayıları

Seçmen sayısı	Seçime Katılan Seçmen Sayısı	Kullanılmayan oy	Seçim yüzdesi
8.905.743	7.953.805	952.685	%89,30

1950 Genel Seçimi Türkiye Geneli Kullanılan Oy Sayıları.¹²⁴

Tablo 9 1950 Seçimi Partilerin Aldığı Oy ve Dağılımı

1950 Seçimi				
Türkiye Geneli:	Partiler	Alınan oy	Yüzde	Millet velili sayısı
	CHP	3.148.626	39.6	69
	DP	4.391.694	55.2	416
	MP	368.537	4.6	1
	Bağımsız	44.537	0.56	1

1950 Seçimi Partilerin Aldığı Oy ve Dağılımı.¹²⁵

¹¹⁸ Celalettin Vatandaş, **Cumhuriyetin Tarihi**, İstanbul: Pınar Yayınları 2015, s. 325.

¹¹⁹ Feroz Ahmad, **Modern Türkiye’nin Oluşumu**, İstanbul: Kaynak Yayınları 2016, s. 133.

¹²⁰ Cemil Koçak, **Demokrat Parti Karşısında CHP**, İstanbul: Timaş Yayınları, 2017, s. 146,

¹²¹ **Hürriyet**, 23 Mayıs 1950.

¹²² Hüseyin Sert, **“Bir Geleneğin Mirası: Cumhuriyet Dönemi Türk Dış İşleri Bürokrasisi (1920-1960)**, (Der. İrşat Sami Yuca, Hidayet Kara), İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2019, s. 618.

¹²³ Osman KÖSE, “Demokrat Parti Dönemi’nde Muğla’da Siyasi Hayat”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Cilt 19, Sayı 41, 2018, s. 165.

¹²⁴ **BCA**, 30-10-0/51-309-7.

¹²⁵ **BCA**, 30-10-0/51-309-7.

Van'daki seçim sonuçları ülke genelinin aksine CHP'den yanaydı. Van'ın 1950 yılında belirlenen milletvekili sayısı üç kişiydi.¹²⁶ CHP, Van'da yapılan seçim sonucunda oyların %50,5'ini alarak iki millet vekili çıkarmıştı. DP ise %41 oy alarak bir milletvekilliği kazanmıştı. CHP zaten nerdeyse sadece Doğu Anadolu'da başarı göstermişti.¹²⁷ Seçim sonucunda DP'den Mehmet İzzet Akın, CHP'den ise Ferit Melen ve Kazım Özalp milletvekilliğine seçilmişlerdir.

Tablo 2.3. 1950 Genel Seçimi Van İli Oy Dağılımı (1950)

1950 Seçimi				
VAN	Partiler	Alınan oy	Yüzde	Millet vekili sayısı
	CHP	20.653	50.5	2
	DP	16.785	41.0	1
	MP	-----	-----	----

1950 Genel Seçimi Van İli Oy Dağılımı (1950).¹²⁸

Tablo 2.4. 1950 Genel Seçimi Van Milletvekilleri ve Aldıkları Oy (1950)

Adı Soyadı	Partisi	Aldığı oy
Mehmet İzzet AKIN	DP	17.986
Ferit MELEN	CHP	24.622
Kazım ÖZALP	CHP	20.349

1950 Genel Seçimi Van Milletvekilleri ve Aldıkları Oy (1950).¹²⁹

Mehmet İzzet Akın: 1889'da (1305) Van'da doğdu. Ankara Yenimahalle ilçesinin Işıklar Mahallesi (022, 000, 0230) nüfusuna kayıtlıdır. Babası İbrahim Ethem Efendi, Annesi Emine Hanım'dır. 1910'da Tevfik-Nazire Kızı Nafia (1897-1982) Hanım'la evlendi. Fuat (1920), Orhan (1923), Mediha (Doğu-1924) ve Nezihe (Ergun-1926)'nin babasıdır. 13 Ağustos 1909'da 1325-3 sicil numaralı süvari teğmen rütbesiyle Harp Okulundan mezun oldu. Van'da 23. Süvari Alayının İran içlerine akın yapan Nevakiyi Şarkîye 17. Hudut Bölüğünde iki yıl hizmet verdikten sonra 1913'te yeniden Van'daki 23. Süvari Alayı 1. Bölüğüne verildi. I. Dünya Savaşında Van Seyyar Jandarma Tümeninde, 2. Süvari Tümeninde ve savaşın sonuna kadar Kafkas ve Filistin cephelerinde görev yaptı. Bu arada Van Seyyar Jandarma Tümen Komutanı Kâzım Özalp'in emir subaylığını yaptı. Ekim 1918'de Adana Kolordusu emrine verildi. Mütarekede Fransızlarla Ermenilerin iş

¹²⁶ BCA,30-18-1-2/122-2.

¹²⁷ Cemil Koçak, **a,g,e.**, s.146.

¹²⁸ Cemil Koçak, **a,g,e.**, s.146.

¹²⁹ Cemil Koçak, **a,g,e.**, s.146.

birliği yaparak giriştikleri zulüm ve işkence harekâtına karşı gizlice mücadele verdi ve bu arada deposundaki silâhları, el altından, Kuvay-ı Milliyetçilere dağıttı. 27 Mart 1920'de Fransızlar tarafından gözaltına alınarak 45 gün cezaevinde tutulduktan sonra Suriye kıyısındaki Ervad adasına sürüldü. Orada bir buçuk yıl esarette kaldı. Fransızlarla yapılan mütareke sonunda serbest bırakıldı ve yeniden Adana Cephesine millî mücadeleye döndü. İlçe jandarma bölük komutanı olarak Adana, Tarsus, Bursa, İnegöl; İl Jandarma Komutanı olarak Rize ve 7 yıl süre ile İstanbul, Mardin Jandarma Komutanlığında, Bölge Komutanı olarak Diyarbakır'da, 2 yıl da Edirne Jandarma Er Okulu Komutanlığında bulundu. Son olarak Ankara Jandarma Subay ve Gedikli Erbaş Okulu Komutanlığını 7 yıl yaptıktan sonra 14 Temmuz 1947'de, yaş sınırından A0082399 sicil numarasıyla emekliye ayrıldı. Emeklilikten sonra iki yıl süre ile aynı okulda meslek dersi öğretmenliği yaptı.

16 Kasım 1914'te üsteğmen, 1 Eylül 1922 yılında yüzbaşı, 30 Ağustos 1931 yılında binbaşı, 30 Ağustos 1938 yılında yarbay, 30 Ağustos 1943'te albay rütbesine yükselen Mehmet İzzet Akın'a 16 Ekim 1914-31 Ekim 1918 tarihlerini kapsayan süre için 6 yıl Büyük Harp Tazminatı, 15 Mayıs 1919-23 Ağustos 1923 tarihlerini kapsayan süre için 5 yıl İstiklâl Harbi Tazminatı verildi. Örnek çalışma ve hizmet veren Mehmet İzzet Akın; Demir Salıp, Gümüş Liyakat, Harp ve İstiklâl Madalyası sahibidir. Emeklilik yaşamını sürdürdüğü sırada IX. Dönem seçimlerine katıldı. Yapılan seçimde 17.986 oyla Demokrat Parti listesinden Van Milletvekilliğine seçildi.¹³⁰ Seçim tutanağını 19 Mayıs 1950 yılında aldı. 22 Mayıs 1950'de Meclise geldi. Tutanağı 7 Temmuz 1950 yılında onaylandı. Yasama etkinliği IX. Dönemle sınırlı Kalan Mehmet İzzet Akın, emeklilik yaşamını sürdürdüğü sırada, 8 Aralık 1971'de öldü. Ankara Karşıyaka Mezarlığında toprağa verildi ¹³¹ İçişleri ve Millî Savunma komisyonlarında görevler üstlendi. Emir ve Seyis Erleri, Karayolları Trafik Kanunu, İskân Kanununun değiştirilmesi konularında kurulan geçici komisyonlarda görev aldı. "Bir Vicdan Meselesi" başlığıyla Ulus Gazetesi'nde yazısı; seçimlerden önce Kızılayca İçişleri emrine verilen para, jandarma onbaşlarının terfileri, Namık Kemal Mahallesiindeki memur evleri, Van'ın askerlik şubesi olmayan ilçeleri, halktan alınan sulama ücreti konularında sözlü sorusu; Van'ın 4 ilçesinde askerlik şubesi

¹³⁰ BCA, 30-11-1-0/217-35-2.

¹³¹ Kazım Öztürk, **TBMM Albümü [1920-2010]**, Cilt 7, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM IX. Dönem [1950-1954]**, Ankara: TBMM Vakfı Yayınları, Cilt 7, s. 1132.

açılıp açılmayacağına dair yazılı sorusu; İskân Kanununun değiştirilmesine dair kanun teklifi ve genel kurulda 18 ayrı konuda konuşması vardır.¹³²

Ferit Melen: 1906'da (1322) Van'da doğdu. Bursa'nın Osmangazi ilçesinin Alaaddin Mahallesi'nde nüfusa kayıtlıdır. Babası Van'ın tanınmış ailelerinden olan Kazzazbaki Oğulları'ndan Mal Müdürü Mahmut Mithat Efendi, Annesi Refika Hanım'dır. 1933'te Osman-Rakibe kızı Mesude Hanım'la (1911-1994) evlendi; Olcay (1938) ve Mithat'ın (1947) babasıdır. İlk ve ortaokulu Van'da tamamlayıp 1928 yılında Bursa Erkek Lisesinden mezun oldu. Mülkiyeye (Siyasal Bilgiler Okulu) girerek Temmuz 1931 yılında mezun oldu. Sicilinde Fransızca bildiği yazılıdır. 26 Ağustos 1931'de Bursa Maiyet Memurluğu adaylığına atanarak devlet hizmetine girdi. Bu arada Mudanya ve Gemlik kaymakam vekilliklerinde bulundu. İzinde bulunduğu 25 Ekim 1932 'de Maliye Müfettiş Yardımcılığına atanarak yönetimden ayrılıp Maliyeye geçti. 1 Ocak 1936 yılında IV. sınıf, 14 Temmuz 1939 yılında III. sınıf, 26 Ocak 1940 yılında II. sınıf ve 28 Ocak 1943 yılında I. sınıf müfettişliğe terfi etti. Askerliğini asteğmen olarak 1 Mayıs 1940 ile 27 Kasım 1941 yılları arasında yaptı. Bu arada bir sene süreyle Fransa Maliye Bakanlığı Örgütünde inceleme yapmak üzere Paris'e görevlendirildi. 29 Kasım 1943 yılında Vasıtalı Vergiler Genel Müdürlüğü görevine getirildi. 30 Haziran 1946'da Gelirler Genel Müdürlüğüne getirildi. Bu görevde iken IX. Dönem seçimlerine başvuru yaptı. Yapılan seçimde 24.622 oyla CHP listesinden Van milletvekilliğine seçildi¹³³. Seçim tutanağını 19 Mayıs 1950 yılında aldı. 22 Mayıs 1950 yılında Meclise geldi. Tutanağı 7 Temmuz 1950 tarihinde onaylandı. 3 Eylül 1988 yılında vefat etti. Ankara Cebeci Asrî Mezarlık'ta toprağa defnedildi.¹³⁴ Bütçe, Millî Savunma ve Sayıştay komisyonlarında görevler üstlendi. Tütün ve müskirattan alınacak vergiler, Belediye Gelirleri Kanun Tasarısı, Akaryakıt ve Harçlar Kanun Tasarısı konularında kurulan geçici komisyonlarda çalıştı. Devalüasyon söylentileri, sorularının neden yanıtlanmadığı, Sağlık Bakanı'nın Van'daki konuşması, gelir vergisi mükelleflerinden alınan beyanname sayısı, Rüyam kotrasının gümrük resmi, Türkiye Emlâk Kredi Bankasının verdiği krediler, Erciş'te yapılan istimlak, Van Gölü'ndeki taşımacılık, Genç-Muş demir yolu inşaatı, Başkale'de çıkan sâri hastalık, Osmaniye'de ormandan alınan arazi konularında sözlü

¹³² Kazım Öztürk, **a.g.e.**, s.1132.

¹³³ **BCA**, 30-11-1-0/217-35-2.

¹³⁴ Kazım Öztürk, **a.g.e.**, s.1135.

sorusu; Van Postası gazetesine resmî ilân verilmeme sebebi, Erciş'teki hazine arazisinin şahsa tescili toprak tevzi komisyonunun Van'daki çalışmaları, Van'daki su baskınları, belediyelerin teftişi, maden imtiyazları, ticaret ve ediyе muvazenesi, dış ülkelere seyahat edenlere verilen döviz miktarı, Van'daki banka çalışmaları, Van ilinin yolları, il ve köy yolları için ayrılan ödenek, köylerde halkın yapacağı su işlerine yardım, Van Hava Meydanı konularında yazılı sorusu; resmî ilân tevzi atamdaki yolsuzluk nedeniyle soruşturma açılmasına, Sayıştay Komisyonundan istifa ettiğine, Türkiye Emlâk Kredi Bankasının açtığı ticarî krediler hakkında Meclis soruşturması açılmasına dair 3 önergesi; Genel Kurulda 66 ayrı konuda 148 farklı konuşması mevcuttur. 30 Eylül 1959 yılında emekliye ayrılmıştır. IX. Dönem sonunda yasama etkinliğine ara vererek XI. Dönem seçimlerine kadar serbest malî müşavirlik yaptı.

XI. ve XVII. dönemlerinde de Van milletvekili seçildi. 1961 Kurucu Meclisinde, 6 Ocak 1961 ve 25 Ekim 1961 yılları arasında Van temsilcisi olarak bulundu. 27 Haziran 1962 ve 3 Aralık 1963 yılları arasında görev yapan II. Koalisyon'un İnönü Kabinesinde, parlamento dışından, Maliye Bakanı olarak yer aldı. 25 Aralık 1963 ve 16 Şubat 1965 tarihlerinde görevde bulunan III. Koalisyon İnönü Kabinesinde de Maliye Bakanlığını korudu. 7 Haziran 1964 ve 14 Ekim 1979 yılları arasında Cumhuriyet Senatosu Van temsilciliğini yaptı. 1968 yılında CHP'den istifa ederek Güven Partisi kurucu kadrosunda yer aldı. I. ve II. Erim Hükûmetlerinde 26 Mart 1971 ve 22 Mayıs 1972 tarihleri arasında Millî Savunma Bakanlığı görevini üstlendi. 22 Mayıs 1972 ve 15 Nisan 1973 arasında Başbakanlık, IV. Demirel Hükûmetinde ise 31 Mart 1975 ve 21 Haziran 1977 arası Millî Savunma Bakanlığı görevinde bulundu. 12 Temmuz 1980 yılında, Cumhurbaşkanınca, Cumhuriyet Senatosu Üyeliğine seçildi. Bu görevi 12 Eylül 1980 yılına kadar aktif bir şekilde yürütmüş ve siyasetin içinde bulunmuştur.¹³⁵

Kazım Özalp: 1882'de (1298) halen Yugoslavya sınırları içindeki Köprülü (Tito Veles) kentinde dünyaya geldi. Süvari Subayı İsmail Nazmi Bey'in oğludur. Üsküp Askerî Rüştiyesi ve Manastır Askerî İdadisinde öğrenimini bitirdikten sonra, 14 Mart 1900'de Harbiye Mektebine girdi. 6 Aralık 1902 tarihinde okulu Piyade Teğmen rütbesiyle bitirip Erkân-ı Harbiye (Kurmaya) sınıfına ayrıldı. 6 Aralık 1903 tarihinde üsteğmenliğe yükseldi. 5 Kasım 1905 yılında Mümtaz Yüzbaşı olarak Erkân-ı Harbiye

¹³⁵ Kazım Öztürk, **a.g.e.**, s. 1135

Mektebinden mezun oldu. Kurmay stajını yapmak üzere emrine verildiği III. Ordu (Selanik) 36'ncı alayda görevlendirildi. Kıtasıyla Makedonya'da Bulgar çetecileriyle savaştı. Bu arada İttihat ve Terakki Cemiyetine girdi. II. Meşrutiyetin ilanından (1908) sonra Serez Redif Fırkası Kurmay Başkanlığına getirildi. 31 Mart Ayaklanmasında (13 Nisan 1909) Fırkasının da yer aldığı Hareket Ordusuyla İstanbul'a geldi. 9 Ağustos 1910'da Menlik ilçesi Kaymakamlığına atandı. 28 Mart 1911 yılında kurmaylığı onanıp kıdemli yüzbaşılığa yükseltilerek Selanik Jandarma Alayı Takip Taburu komutanı oldu. 29 Eylül 1912 yılında atandığı Vardar Ordusu V. Kolordu Kurmayında görevli olarak Balkan Savaşı'na katıldı. 25 Haziran 1913 yılında Çatalca Ordusu Sol Cenah Komutanlığı Kurmayında görev aldı. 9 Kasım 1913 yılında I. Kolordu Kurmayına atanarak İstanbul Merkez Komutan Yardımcılığı yaptı. I. Dünya Harbinde (1914-1918) Van Jandarma Alay Komutanı, Seyyar Jandarma Tümen Komutanı, 37. Kafkas Tümen Komutanı ve 60. Tümen Komutanı olarak Doğu, İran, Azerbaycan ve Kafkasya Cephelerinde Ruslara ve Gürcülere karşı savaştı ve Batum'u işgal etti. Bu arada, 1914 yılında binbaşılığa, savaştaki başarılarından dolayı aldığı kıdem zamlarıyla 1915 yılında yarbaylığa ve 1917 yılında albaylığa yükseltildi. Mütarekenin ilanından (1918) sonra Batum'dan ayrılarak İstanbul'a geldi 31 Aralık 1918'de Şarköy'deki 60. Tümen Komutanlığına atandı. İzinli olarak İzmir'de bulunduğu sırada 15 Mayıs 1919 yılında Yunanlıların şehri işgal etmesi üzerine Balıkesir'e geçerek oluşturulmakta olan direniş örgütleriyle iş birliği yaptı ve 28 Haziran tarihinde, Balıkesir Kongresinin toplanmasını sağladı. 2 Ağustos 1919 yılında, Bandırma'daki 61. Tümen Komutanlığını üstlendi. Sivas Kongresinin toplanmasından sonra Heyeti Temsiliye kararıyla Kuzey Cephesi Komutanlığına atandı. 25 Ekim 1919 yılında, üstlendiği olağanüstü yetkilerle millî kuvvetlerle birlikte Anzavur Ayaklanmasını bastırdı. İstanbul'un işgali üzerine 17 Mart 1920 yılında bir bildiri yayınlarak, İstanbul'da meşru ve bağımsız bir hükûmet kuruluncaya kadar komuta alanındaki bütün mülkî ve askerî makamların kendisinden emir alacağını duyurdu. TBMM'nin I. Dönemi için yapılan seçimlerde Karesi Milletvekili olarak 9 Mayıs 1920 yılında Meclise katıldı. Millî Savunma Komisyonunda çalışırken 31 Mart 1921 yılında, Meclis kararıyla izinli sayılarak 6 Nisan tarihinde Kocaeli Bölge Komutanlığına atandı. İzmit ve Adapazarı'nın düşmandan geri alınmasından sonra Batı Cephesinde Kolordu Komutanı olarak Sakarya Muharebesi'ne katıldı ve Muharebe'nin zaferle sonuçlanmasıyla 13 Eylül 1921 yılında, tümgeneralliğe yükseltildi. 1921 yılının bitiminde, kolordu komutanlığını bırakarak

Meclise döndü. 14 Ocak 1922 yılında, Millî Müdafaa Vekilliğine seçildi. 8 Temmuz 1922 tarih ve 244 sayılı kanunla İcra Vekilleri Heyetinin seçimi değiştirilmekle 12 Temmuz'da yapılan seçimde vekâlet görevini korudu. Büyük zaferden sonra 25 Eylül 1922'de korgeneralliğe yükseltildi. Dönem içinde Mecliste bulunduğu sırada 15'i gizli oturumlarda olmak üzere 43 konuşma yaptı

II. Dönemde tekrar Karesi'den Milletvekili oldu. İcra Vekilleri Heyeti için yapılan seçimde 14 Ağustos 1923 yılında yeniden Millî Müdafaa Vekilliğine atandı. Cumhuriyetin ilanından soma 30 Ekim 1923 yılında kurulan İsmet Paşa Kabinesinde yine Millî Müdafaa Vekili olarak görevlendirildi. 6 Mart 1924 yılındaki II. İsmet Paşa Kabinesinde vazifesini sürdürdü. 26 Kasım 1924 yılında TBMM Başkanlığına seçildi. 30 Ağustos 1926 yılında, I. Orgeneralliğe geldi. 6 Temmuz 1927 yılında kendi isteği ile ordudan emekliye ayrıldı. III. ve IV. dönemlerde yeniden Balıkesir milletvekili olarak her toplantı yılında yeniden seçilmek suretiyle Meclis Başkanlığı görevini 1 Mart 1935 tarihine kadar korudu. V. Dönemde tekrar Balıkesir milletvekili olarak İsmet Paşa'nın Başkanlığında kurulan kabineye Millî Savunma Bakanı olarak atandı. İsmet Paşa'nın istifası üzerine 25 Ekim 1937 'de Celal Bayar'ın kurduğu kabinede yine Millî Savunma Bakanı oldu. Vekâlet görevini Kasım 1938 tarihine kadar sürdürdü. VI, VII ve VIII. dönemlerde Balıkesir, IX. Dönemde Van'dan milletvekili oldu.¹³⁶ 1954 yılında siyasetten çekilerek İstanbul'da yerleşti. 6 Haziran 1968 yılında öldü. Ankara' Cebeci Askerî Şehitliği'nde toprağa verildi. Naaşı 30 Ağustos 1988'de devlet mezarlığına taşındı. Evli ve iki çocuk babasıdır. Millî Mücadele'de gösterdiği hizmetleri nedeniyle Kırmızı-Yeşil Şeritli İstiklâl Madalyası ile ödüllendirilmiş olup madalyası 21 Kasım 1923 'te TBMM Genel Kurulunda ilk kez yapılan törende göğsüne takılmıştır.¹³⁷

2.2. 1954 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ

1950 seçimlerinde alınan yenilgiden sonra CHP, işi sıkı tutmuş ve seçim çalışmalarını koordineli bir şekilde yapmıştır. Adaylara seçim bölgelerinden ayrılmama ve CHP seçim kurullarıyla koordineli bir çalışma talimatı gönderilmişti.¹³⁸ 1950 seçimlerine katılan Millet Partisi (MP), mahkeme kararıyla kapatıldı. Yerine

¹³⁶ BCA, 30-11-1-0/217-35-2.

¹³⁷ Kazım Öztürk, a.g.e., s.1136.

¹³⁸ BCA, 4901-0-0/10-54-30.

Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) kurularak seçimlere girildi.¹³⁹ 2 Mayıs 1954 yılında yapılan seçimlerde Adnan Menderes önderliğindeki DP oyların %58,4'ünü alarak birinci parti olarak sandıktan çıktı. Bu seçimde CHP oyların %35,1'ini, CMP oyların %5,3'ünü aldı. Bu oy oranlarıyla DP meclisteki 541 vekillikten 503'ünü, CHP 31'ini, CMP 5'ini almış; iki sandalye de bağımsız olarak seçilmiştir.¹⁴⁰ 1950 seçimlerinden sonra DP'nin ülke içinde yaptığı çalışmalar Parti'nin Van ilinde de güçlenmesini sağlamıştır. Ezanın yeniden Arapça olarak okutulmasının bölgede bulunan dini guruplar ve şeyh ailelerinin DP tarafına geçmesinde büyük rolü olmuştur. Ekonominin liberalizimin etkisiyle gelişmesi ve tarımda makineleşmenin etkisiyle gelişen yerel ekonomiler de DP'nin oy oranını epey etkilemiştir. Van ilinde otuzüç kurşun olayı olarak bilinen otuz üç köylünün sınırda öldürülmesi olayının ve bu olaydan sorumlu tutulan Mustafa Muğlalı'nın üzerine gidilmesi de DP'nin Van'daki oylarını arttırmasına neden olmuştur. Otuzüç köylü olayının üzerine gidilmesi özellikle Van ilinde aşiretler arasında büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır. Bunun yanı sıra DP, aşiretlerin oy potansiyelinden yaralanarak bölgenin güçlü aşiret liderlerinin ve şeyh ailelerinin desteğini almak için çalışmalar başlatmıştır. Bölgenin güçlü aşiretlerinden olan Buruki aşiretinin lideri Hamit Kartal ve Gönentaş aşireti lideri Muhsin Görentaş seçimlerde aday gösterilmiştir.¹⁴¹

Adnan Menderes tekrar başbakanlığa seçilmiş ve kabinesini kurarak göreve başlamıştır.¹⁴² Bu tabloya göre Başvekil Adnan Menderes, Devlet Bakanı Fatih Rüştü Zorlu, Devlet Vekil Yardımcısı Mükerrerem Şaral, Devlet Vekil Yardımcısı Osman Kapani, Adliye Vekili Osman Şevki Çiçekdağ, Milli Müdafaa Vekili Etem Menderes, Dâhiliye Vekili Namık Gedik, Maliye Vekili Hasan Polatkan, Maarif Vekili Celâl Yardımcı, Nafia Vekili Kemal Zeytinoğlu, İktisat ve Ticaret Vekili Sıtkı Yarcalı, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Behçet Uzun, Gümrük ve Tekel Vekili Emin Kalafat, Ziraat Vekili Nedim Ökmen, Münakalât Vekili Muammer Çavuşoğlu, İşletmeler Vekili Fethi Çelikbaş, Çalışma Bakanı Hayrettin Erkmen, Dış İşleri Vekili de Fuat Köprülü olmuştur.¹⁴³

¹³⁹ Hakkı Uyar, **Demokrat Parti İktidarında CHP 1950-1960**, İstanbul: Doğan Kitap, 2017, s. 104.

¹⁴⁰ Önder Deniz, **Demokrat Parti Dönemi Basında Sosyal Politika**, İstanbul: Kriter Yayınları, 2017, s. 47.

¹⁴¹ Ahmet İlyas, "Türkiyede Aşiret Siyaset İlişkileri (1923-1973)", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi AİİTE, 2014, s. 182.

¹⁴² BCA, 30-1-0-0/10-60-15.

¹⁴³ Van Postası, 19 Mayıs 1954.

Tablo 2.5. 1954 Seçimleri Ülke Geneli Oy Sayısı

Seçmen sayısı	Seçime katılan seçmen sayısı	Kullanılmayan oy	Seçim yüzdesi
10.262.063	9.095.617	1.166.446	%84.1

1954 Seçimleri Ülke Geneli Oy Sayısı.¹⁴⁴

Tablo 2.6. 1954 Genel Seçimi Türkiye Geneli Oy Dağılımı. (1954)

1954 Seçimi				
Türkiye Geneli:	Partiler	Alınan oy	Yüzde	Millet velili sayısı
	CHP	3.193.471	35.1	31
	DP	5.313.659	58.4	503
	CMP	480.249	5.3	5
	Bağımsız	56.393	0,6	2

1954 Genel Seçimi Türkiye Geneli Oy Dağılımı. (1954).¹⁴⁵

Van'da seçim sonuçları Demokrat Parti'nin kesin zaferiyle sonuçlanmıştır. Demokrat Parti %60'lık oy oranıyla il genelindeki dört milletvekilliğinin tamamını almıştır. Cumhuriyet Halk Partisi seçim sonucunda çıkan durumdan rahatsız olsa da yenilgiyi sineye çekmiştir.¹⁴⁶ Seçim sonucunda Demokrat Parti adayları olan Hilmi Durmaz, Hamit Kartal, Kemal Yörükoğlu ve Muhsin Görentaş milletvekili olmuştur.

Tablo 2.7. 1954 Genel Seçimi Van İli Oy Dağılımı (1954)

1954 Seçimi				
Van	Partiler	Alınan oy	Yüzde	Millet velili sayısı
	CHP	18.503	35.3	-----
	DP	33.637	64.1	4
	CMP	-----	-----	----

1954 Genel Seçimi Van İli Oy Dağılımı (1954).¹⁴⁷

¹⁴⁴ Van Postası, 19 Mayıs 1954.

¹⁴⁵ Van Postası, 19 Mayıs 1954.

¹⁴⁶ Van Postası, 5 Mayıs 1954.

¹⁴⁷ Van Postası, 5 Mayıs 1954.

Tablo 2.8. 1954 Genel Seçimi Van Milletvekilleri ve Aldıkları Oy (1954)

Adı Soyadı	Partisi	Aldığı oy
Hilmi DURMAZ	DP	33.288
Hamit KARTAL	DP	32.001
Kemal YÖRÜKOĞLU	DP	33.012
Muhsin GÖRENTAŞ	DP	36.253

1954 Genel Seçimi Van Milletvekilleri ve Aldıkları Oy (1954).¹⁴⁸

Hilmi Durmaz: 1917'de (1333) Van'da dünyaya geldi. Babası Mustafa Bey, annesi Zahide Hanım'dır. 1948 yılında Necla Hanım'la evlendi. Zahide Işın, Sevi ve Şenay'ın babasıdır. 1937'de İstanbul Haydarpaşa Lisesinden mezun oldu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinin ikinci sınıfına kadar devam etti ve yükseköğrenimi bıraktı. Tarım ve ticaretle uğraşmaya başladı. 1 Mayıs 1941 yılında askerlik görevi için Yedek Subay Okuluna katıldı. 31 Ekim 1941'de yedek piyade asteğmen olarak okulu tamamladı. Kıta görevini 12. Kolordu 191. P. Alayı'nda yaptı. 30 Nisan 1942'de yedek teğmenliğe yükseldi. 30 Eylül 1943'te terhis edildi. Askerlik sonrası DP Van İl İdare Heyeti Başkanlığında bulundu. X. Dönem seçimlerine DP Van adayı olarak katıldı. 33.288 oyla milletvekili seçildi.¹⁴⁹ 10 Mayıs 1954 tarihli seçim tutanağı ile 14 Mayıs 1954 senesinde açılan TBMM'ye katıldı. Parlamento hayatı bu dönemde biten Hilmi Durmaz, müteahhitlik ve ticaretle uğraştı. Politikayla ilişkisine Anavatan Partisi'nde, öldüğü tarih olan 24 Ağustos 1984'e kadar devam etti. Ankara Karşıyaka Mezarlığı'nda toprağa verildi.¹⁵⁰ Dönem boyunca ticaret ve iktisat encümenlerinde aza olarak görev yaptı. 3460 sayılı Kanun'un 6. maddesinin tadiline dair tekriri müzakereye, şeker kanun teklifini müzakere için kurulan muvakkat encümenlere üye seçildi. İki önergesi, bir sözlü sorusu, genel kurulda bir konuşması vardır.¹⁵¹

Muhsin Görentaş: 1923'te Van'ın Gevaş ilçesinde doğdu. Babası Abdulhadi Bey, Annesi Naciye Hanım'dır. Filiz'in manevî babasıdır. 1942'de ortaokulu bitirdi. 4 Eylül

¹⁴⁸ Van Postası, 5 Mayıs 1954.

¹⁴⁹ BCA, 30-10-0-0/78-517-19

¹⁵⁰ Kazım Öztürk, TBMM Albümü [1920-2010], Cilt 2, Türk Parlamento Tarihi, TBMM X. Dönem [1954-1957], Ankara: TBMM Vakfı Yayınları, Cilt 2, s.917

¹⁵¹ Kazım Öztürk, TBMM Albümü [1920-2010], Cilt 2, Türk Parlamento Tarihi, TBMM X. Dönem [1954-1957], Cilt 2, s. 918.

1943 ve 1 Aralık 1944 tarihleri arasında belediye kâtibi olarak görev yaptı. 11 Aralık 1944 ve 11 Aralık 1947 arasında askerlik görevini yerine getirdi. 30 Ocak 1948'de Gevaş Belediyesi Başkanı oldu. 1 Mart 1954 yılına kadar bu göreve devam etti. X. Dönem seçimlerine DP adayı olarak katıldı. 36.253 oyla Van milletvekili seçildi.¹⁵² 10 Mayıs 1954 yılında aldığı seçim tutanağı ile 14 Mayıs 1954 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne katıldı. Bu dönemden sonra XII (1.), XIII (2.), XV (4.), XVI (5.) ve XVIII. dönemlerde de Van milletvekili seçildi. TBMM İdare Amiri ve Başkan Vekili olarak görevler üstlendi. Dünya Parlamentolar Birliği üyeliğine seçildi. 1 Mayıs 1977'de emekliye ayrıldı. Halen Ankara'da oturmaktadır.¹⁵³ Muhsin Görentaş'ın ailesi Van'daki büyük cemaatlerden birine mensuptur.¹⁵⁴ Dönem boyunca Dahiliye Encümeninde üye olarak görev yaptı. Lice Kasabası'nın yerinin değiştirilmesi, Gıda Maddeleri T.A.O.; Aydın, Balıkesir, Bilecik, Edirne, Eskişehir, Kırklareli ve Konya'da 1955-1956 yıllarında tabîi afetlerden zarar görenlere yardım yapılması konularındaki kanunların tekriri müzakeresi için kurulan muvakkat encümenlerde aza olarak görev yaptı. 1 Kasım 1956'da TBMM Riyaset Divanı Kâtibi seçildi. Bir teklifi ve genel kurul'da bir konuşması vardır.¹⁵⁵

Hamit Kartal: 1905'te Kafkas'ta doğdu. Bedir Bey ve Peri Hanım'ın oğludur. Baci Hanım'la evlendi. Naci'nin babasıdır. İlkokulu Erivan Vilayeti Gimnaziyesinde (ortaokul) bitirdi. Kafkasya'dan Van'a göç etmelerinden itibaren tarımla uğraştı. 19 Mart 1933'te Van Merkez Piyade Tahsildarlığına başladı. 16 Temmuz 1933'te Merkez süvari tahsildarı, 31 Ağustos 1936'da Van Merkez taht kâtibi, 29 Eylül 1937'de muhasebe kâtibi, 16 Eylül 1943'te Askerî Mıntika Komutanlığı veznedarı olarak görev yaptı. 26 Ocak 1944'te İstanbul Üniversitesi veznedarı oldu. 25 Ocak 1947'de Saymanlık Müdürlüğü memurluğuna yükseltildi. 30 Mayıs 1948'de istifa etti. Ticaretle, özellikle canlı hayvan ticareti ile uğraştı ve kendi topraklarında modern tarım metotlarını uyguladı. X. Dönem seçimlerine DP adayı olarak katıldı. 32.001 oyla Van milletvekili seçildi.¹⁵⁶ 10 Mayıs 1954 yılında seçim tutanağını aldı. 14 Mayıs 1954 tarihinde Meclis'e katıldı. Parlamento hayatı bu dönemle sınırlanan Hamit Kartal, ticaretle uğraşısına devam etti. 19

¹⁵² BCA, 30-10-0-0/78-517-19

¹⁵³ Kazım Öztürk, **TBMM Albümü [1920-2010]**, Cilt 2, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM X. Dönem [1954-1957]**, Ankara: TBMM Vakfı Yayınları, Cilt 2, s.917. s. 919.

¹⁵⁴ A. Samet Aydeniz, **“Coğrafi Özellikleriyle Van”, “Dünyada Van”: Nüfus, Etnisite, Tarih ve Toplum** Ercan Çağlayan (drl.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2019, s. 349.

¹⁵⁵ Kazım Öztürk, **TBMM Albümü [1920-2010]**, Cilt 7, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM IX. Dönem [1950-1954]**, Ankara: TBMM Vakfı Yayınları, Cilt 7, s. 444-445.

¹⁵⁶ BCA, 30-10-0-0/78-517-19

Aralık 1968'de emekliye ayrıldı. 17 Ekim 1972'de öldü.¹⁵⁷ Van'ın güçlü aşiretlerinden Bruki aşiretine mensuptur.¹⁵⁸ X. Dönem boyunca Ticaret Encümeninde üye olarak görev yaptı. Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanun Layihası'nı müzakere için kurulan muvakkat encümene üye seçildi.¹⁵⁹

Kemal Yörükoğlu:1906'da Erciş'te doğdu. Van'ın Cumhuriyet Mahallesinde nüfusa kayıtlıdır. Babası Jandarma Albayı Ömer Şefik Bey, Annesi Fatma Hanım'dır. 3 Eylül 1937'de Nahide Hanım'la evlendi. Canan, Selma, Betül ve Adil'in babasıdır. Orta okulu Bursa'da tamamlayıp 1928 yılında İstanbul Lisesini bitirdi. İstanbul Hukuk Fakültesine girerek 1931'de hukuk diploması aldı. 27 Aralık 1928 ve 1 Haziran 1931 tarihleri arasında Müskirat İhisarları Genel Müdürlüğünde Şarap Şubesinde kayıtçı olarak çalıştı. 31 Mart 1932'de Çerkeş C. Savcılığına, 14 Nisan 1934'te Alaca Savcılığına atandı. Bu görevde iken askerlik görevini yapmak üzere ayrılıp ilk kıta hizmetini görmek için 9 Mayıs 1934'te Selimiye'de 16.P.A.Hz. Kıtasına katıldı. 1 Kasım 1934 yılında Yedek Subay Okuluna girdi. 1 Mayıs 1935 yılında asteğmen, 1 Kasım 1935'te teğmen oldu. Son altı aylık hizmetini 31 Ekim 1935'te 41. Tümen 93. Piyade Alayı 3. Bölük'te tamamlayarak askerliğini bitirip 2 Kasım 1935'te eski görevine, 22 Ocak 1937'de Karaburun Cumhuriyet Savcılığına, 18 Kasım 1939'da Van ili Cumhuriyet Savcılığına ve 12 Mart 1945'te Isparta Cumhuriyet Savcılığına atandı. 6 Eylül 1948'de Gümüşhane yargıçlığına getirildi. 26 Aralık 1949'da Kırşehir Ağır Ceza Mahkemesi Başkanlığına terfi etti. Bu görevden 10 Mayıs 1950'de istifa ederek IX. Dönem seçimlerine katıldı. Yapılan seçimde 35.907 oyla DP listesinden Gümüşhane milletvekilliğine seçildi.¹⁶⁰ IX. Dönem milletvekili iken X. Dönem seçimlerine katıldı. Yapılan seçimde 33.012 oyla DP adayı olarak Van milletvekili oldu.¹⁶¹ 10 Mayıs 1954 yılında seçim tutanağını aldı. 14 Mayıs 1954 yılında Meclis'e katıldı. Yasama görevi X. Dönemle sona erdi. Kemal Yörükoğlu, 06.991.19 sicil numarasıyla emekli oldu. Parlamento sonrasında serbest avukatlık yaptı.

¹⁵⁷ Kazım Öztürk, **TBMM Albümü [1920-2010]**, Cilt 2, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM X. Dönem [1954-1957]**, a.g.e., s. 921.

¹⁵⁸ A. Samet Aydeniz, a.g.e., s.346.

¹⁵⁹ Kazım Öztürk, **TBMM Albümü [1920-2010]**, Cilt 2, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM X. Dönem [1954-1957]**, Ankara: TBMM Vakfı Yayınları, Cilt 2, s. 921.

¹⁶⁰ Kazım Öztürk, **TBMM Albümü [1920-2010]**, Cilt 2, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM X. Dönem [1954-1957]**, Cilt 2, s. 917.

¹⁶¹ BCA, 30-10-0-0/78-517-19

21 Mayıs 1969'da öldü. Cebeci Asrı Mezarlıkta toprağa verildi.¹⁶² Üç teklifi, bir sözlü sorusu, genel kurulda 17 konuşması vardır. Bütçe encümeninde görev yaptı. T.C. Emekli Sandığı Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair olan kanun lâyihasının müzakeresi, Emekli Sandığı Kanunu'nun 78. maddesinin tadili (reis) ve korunmaya muhtaç çocuklar hakkındaki 5387 sayılı Kanun'da değişiklik yapılması hakkında tekriri müzakere için kurulan muvakkat encümenlere aza seçildi.¹⁶³

2.3. 1957 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ

1957 seçimleri Demokrat Parti'nin ülke genelinde güç kaybettiği bir seçim olmuştur. Seçimleri kaybetmesine rağmen sandıktan birinci parti olarak çıkmıştır. Kötüleşen ekonomi, üniversite eylemleri ve parti içinde çıkan ayrılıklar seçim sonucuna etki etmiştir.¹⁶⁴

Van özeline ve ülke geneline bakıldığında zaman 1957 seçimlerinden önce oluşan siyasal, toplumsal ve ekonomik sorunların burada da etkili olduğunu görmekteyiz. 1954 seçimlerinde Demokrat Parti, lehine oluşan olumlu havayla Van'daki milletvekillerinin tamamını almıştı. DP'nin 1957 seçimleri öncesi Van il yönetimini feshetmesi ve teşkilatın kendi adaylarını seçmesi için tanınan kontenjanın kaldırılmasıyla Van'da DP güç kaybetmeye başlamıştır. Özellikle ilçe teşkilatlarının genellikle aşiret büyüklerinin elinde olması ve DP'nin bu hamlesi, seçmenin yönelimini CHP'ye kaydırmıştır. CHP bu durumu kendi lehine çevirmiştir. 1957 seçimlerinde değişen hava üzerinde CHP'nin seçimlerde Şevi aşiret büyüklerinden olan Mehmet Sait Erdinç'i ve Barzan aşireti büyüklerinden Abdulvahap Altunkaynak'ı aday göstermesi de etkili olmuştur.¹⁶⁵ Partilere ait aday listeleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.¹⁶⁶

¹⁶² Kazım Öztürk, **TBMM Albümü [1920-2010]**, Cilt 2, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM X. Dönem [1954-1957]**, Cilt 2, s. 922.

¹⁶³ Kazım Öztürk, **Tbmm Albümü [1920-2010]**, Cilt 2, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM. X. Dönem [1954-1957]**, Ankara: Tbmm Vakfı Yayınları, Cilt 2, s. 922.

¹⁶⁴ Abdulsemet Aydeniz, **a.g.t.**, s. 101.

¹⁶⁵ Mehmet Salih Geçken, **Milletvekili Profilleri Üzerinden Aşiret-Siyaset İlişkisi: Van Örneği (1950-2018)**, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), YY. Üniversitesi SBE, 2021, s. 42.

¹⁶⁶ **Van Postası**, 8 Ekim 1957.

Tablo 2.9. 1957 Milletvekili Seçimi Parti Aday Listesi

CHP Adayları	DP Adayları
Ferit Melen	Kemal Yörükoğlu
Teyfik Doğuşiker	Muhsin Görentaş
Sait Erdinç	Nimet Sümer
Abdulahkim Arvas	Şükrü Kösereisioğlu
Abdülvehap Altınkaynak	Ebubekir Ertuş

1957 Milletvekili Seçimi Parti Aday Listesi.¹⁶⁷

Tablo 2.10. 1957 Seçimi Ülke Geneli Oy

Seçmen sayısı	Seçime katılan seçmen sayısı	Kullanılmayan oy	Seçim yüzdesi
12.078.623	9.250.949	2.827.674	% 76.59

1957 Seçimi Ülke Geneli Oy.¹⁶⁸

Tablo 2.11. 1957 Genel Seçimi Türkiye Geneli Oy Dağılımı (1957)

1957 Seçimi				
Türkiye Geneli:	Partiler	Alınan oy	Yüzde	Millet velili sayısı
	CHP	3.825.267	41.4	178
	DP	4.497.811	48.6	424
	CMP	604.087	6.5	4
	H.P	321.4713	3.5	4

1957 Genel Seçimi Türkiye Geneli Oy Dağılımı (1957).¹⁶⁹

Yapılan milletvekili seçimleri Van'da büyük bir olgunluk havası içinde gerçekleşmiştir. 1957 seçiminde Van'da belirlenen milletvekili sayısı beştir.¹⁷⁰ Seçim günü son alınan haberlere göre CHP adayları ufak köylerdeki birkaç sandığın gelmesine rağmen seçimi kazanmış durumdalar. CHP adayları, DP adaylarından 8000 oy farkı ile ileri durumda bulunmaktadır.¹⁷¹ Hava durumunun elverişli olmamasından dolayı Gürpınar'a bağlı bazı sandıklar il seçim komisyonuna zamanında ulaşmamıştır.¹⁷² 1954 seçiminde Van'daki bütün milletvekilliklerini alan DP bu seçimde Van'dan tamamen

¹⁶⁷ Van Postası, 8 Ekim 1957.

¹⁶⁸ Van Postası, 8 Ekim 1957.

¹⁶⁹ BCA, 30-10-0/52-312-1.

¹⁷⁰ BCA, 30-10-0/52-312-1.

¹⁷¹ Van Postası, 28 Ekim 1957.

¹⁷² Van Postası, 29 Ekim 1957.

silinmiştir. CHP Van dahil 18 ilde DP'nin önüne geçerek bütün milletvekilliklerini almıştır.¹⁷³

Tablo 2.12. 1957 Genel Seçimi Van İli Oy Dağılımı (1957)

1957 Seçimi				
Van	Partiler	Alınan oy	Yüzde	Millet velili sayısı
	CHP	29.950	56.7	5
	DP	22.266	42.1	-----
	CMP	632	1.2	-----

1957 Genel Seçimi Van İli Oy Dağılımı (1957).¹⁷⁴

Tablo 2.13. 1957 Genel Seçimi Van Milletvekilleri ve Aldıkları Oy (1957)

Adı Soyadı	Partisi	Aldığı oy
Feri MELEN	CHP	30.243
Abdulahap ALTUNKAYNAK	CHP	29.850
Abdulahakim ARVAS	CHP	30.015
Tevfik DOĞUŞIKER	CHP	29.739
Mehmet Sait ERDİNÇ	CHP	29.913

1957 Genel Seçimi Van Milletvekilleri ve Aldıkları Oy (1957).¹⁷⁵

Ferit Melen: Melen, IX. Dönem sonunda yasama etkinliğine bir zaman ara vermiştir. 1954 – 1957 yılları arasında serbest mali müşavir olarak çalıştı. 1957 seçimlerinde aldığı 30.243 oyla yeniden milletvekili oldu.¹⁷⁶ Ferit Melen ve kırk sekiz arkadaşı 1967 yılında parti içindeki anlaşmazlıklar yüzünden beraber istifa edip Güven Partisi'ni kurmuşlardır.¹⁷⁷ XI. Dönem içinde Bütçe Encümeni görevinde çalıştı. 6 Ocak 1961 ile 25 Ekim 1961 arasında Kurucu Meclis Van ili Temsilcisi seçildi. 27 Haziran 1962 ve 3 Aralık 1963 tarihleri arasında İnönü Kabinesinde Maliye Bakanlığı görevinde bulundu. 7 Haziran 1964 ve 14 Ekim 1979 tarihleri arasında Cumhuriyet Senatosu Van ili üyeliği yaptı. 1968 yılında CHP'den istifa ederek Güven Partisi kurucuları arasında yer aldı. 26 Mart 1971, 22 Mayıs 1972 tarihleri arasında Millî Savunma Bakanlığı yaptı.

¹⁷³ Van Postası, 1 Kasım 1957.

¹⁷⁴ Van Postası, 1 Kasım 1957.

¹⁷⁵ Van Postası, 1 Kasım 1957.

¹⁷⁶ Zühtü Arslan, **TBMM. Albümü [1920-2010]**, Cilt 3 **Türk Parlamento Tarihi, Tbm Xı. Dönem [1957-1960]**, Ankara: Tbm Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No 56, Cilt 3, s. 963-964. Öz Geçmiş İçin IX. Dönem Van Millet Vekillerine Bakınız, s. 963-964.

¹⁷⁷ Hülya Kınık, "12 Mart Muhtırası Sonrası Geçiş Dönemi Ferit Melen Ve Naim Talu Hükümetleri: 22 Mayıs 1972-26 Ocak 1974", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Marmara Üniversitesi TAE, 2014, s. 17.

Nihat Erim'in Başbakanlıktan istifa etmesi üzerine 22 Mayıs 1972 ve 15 Nisan 1973 tarihleri arasında Başbakanlık yaptı. 1975 yılında göreve gelen koalisyon hükûmetinde 31 Mart 1975 ve 21 Haziran 1977 tarihleri arasında tekrar Millî Savunma Bakanlığı görevine devam etti. 12 Temmuz 1980 yılında Cumhurbaşkanı'nın Cumhuriyet Senatosu Üyeliğine seçildi. Bu görevi 12 Eylül 1980 yılında bitti.¹⁷⁸

Abdolvahap Altunkaynak: 1896 yılında Erciş'te dünyaya geldi. Babası Muhammet Bey, Annesi Emine Hanım'dır. Evli olup ve beş çocuk babasıdır. Arapça ve Farsça konuşabiliyordu. Erciş'te medrese eğitimi tamamladıktan sonra bir süre müderrislik görevinde bulunmuştur. Cumhuriyet'in ilanından sonra ücretli olarak vaizlik görevinde bulundu. İslam hukuku üzerinde ihtisas yaptı. Çiftçilik, amatör arıcılık ve kuyumculuk alanlarında uğraşmıştır. 1957 yılındaki seçimlerinde aldığı 29.840 oyla milletvekili oldu. Dönem içinde Divanı Muhasebat Encümeni, Maarif Encümeni ve Meclis Kütüphanesi Encümenlerinde görev aldı. 5 Kasım 1965 yılında öldü.¹⁷⁹ XI. Dönem içinde sadece Ticaret Encümeninde görev aldı.¹⁸⁰

Abdülhakim Arvas: 1912 tarihinde Van'da dünyaya geldi. Babası Masum Bey annesi Cindi Hanım'dır. Evli olup ve üç çocuk babasıdır. Arapça ve Farsça biliyordu. Liseyi tamamladıktan sonra dokuz buçuk sene devlet memurluğu görevinde bulundu. On dört sene de Şark Değirmenleri T.A. İmalat ve Muhasebe Kontrolörlüğü, Karamürsel Mensucat ve Ticaret A.Ş. Maliyet Muhasebe Şefliği, Muhasebe Müdürü Vekili ve Muhasebe Müdürlüğü görevlerinde bulundu. 1957 seçimlerinde aldığı 30.015 oyla milletvekili oldu. 26 Şubat 1958 yılında öldü.¹⁸¹

Tevfik Doğuşker: 1915 senesinde Bingöl'de dünyaya geldi. Babası Hasan Bey, annesi Belkıs Hanım'dır. Evli olup ve üç çocuk babasıdır. 1935 senesinde Ankara Hukuk Fakültesini tamamladı. Sırasıyla sorgu hâkimliği, Cumhuriyet savcılığı ve sulh hâkimliği görevlerinde bulundu. 1944 senesinden itibaren milletvekili oluncaya kadar serbest avukat olarak çalıştı. 1957 seçimlerinde aldığı 29.739 oyla milletvekili seçildi. 11 Aralık

¹⁷⁸ Zühtü Arslan, **a.g.e.**, s 964.

¹⁷⁹ Zühtü Arslan, **a.g.e.**, s 965.

¹⁸⁰ Zühtü Arslan, **a.g.e.**, s 965.

¹⁸¹ Zühtü Arslan, **a.g.e.**, s 966.

1996 yılında öldü.¹⁸² XI. dönem milletvekilliği sırasında Hariciye Encümeninde görev aldı.¹⁸³

Mehmet Sait Erdinç: 1924 senesinde Erciş'te dünyaya geldi. Babası İdris Bey, annesi Zarife Hanım'dır. Evli olup bir çocuk babasıdır. Erciş Atatürk İlkokulunu 1937 yılında, Diyarbakır Ortaokulunu 1940 yılında, Erzurum Lisesini 1943 yılında bitirdi. 1947 yılında İstanbul Hukuk Fakültesini tamamladı. 1949 yılında İstanbul Barosuna avukat olarak kaydoldu. 1949 ve 1950 senelerinde askerliğini askeri hâkim olarak tamamladı. Bir süre Erciş'te avukatlık yaptı. 1951 yılından 1957 yılına kadar Erciş CHP ilçe Başkanlığı yaptı. 16 Kasım 1955 senesinden 1 Aralık 1956 tarihine kadar Erciş Belediye Başkanlığı görevinde bulundu. 1957 yılındaki seçimlerinde aldığı 29.913 oyla milletvekili oldu. 14 Şubat 1963 tarihinde Erzurum'a III. Noter olarak atandı. 1972 yılında Erzurum Noter Odası Başkanlığına seçildi. Bu görevini 1 Ekim 1975 yılına kadar sürdürdü. Bu tarihte İstanbul Beyoğlu V. Noterliğine atandı. 31 Temmuz 1981 senesine kadar bu görevde kaldı. 1 Ağustos 1981 yılından 30 Haziran 1991 tarihine kadar Beyoğlu 16. Noteri olarak görev yaptı. Parlamenterler Derneği'nin ilk İstanbul Şube İdare Kurulu üyeliği yaptı.¹⁸⁴ XI. Dönem içinde Dâhiliye Encümeni ve Meclis Hesaplarının Tetkiki Encümeninde görev aldı. 6 Ocak 1961, 25 Ekim 1961 tarihleri arasında Kurucu Meclis Hakkâri ili temsilcisi seçildi.¹⁸⁵

2.4. MAHALLİ SEÇİMLER

2.4.1. Van Belediye Başkanları

Ülkemizde modern belediye teşkilatının kuruluş belgesi olan 1854 tarihli Şehremaneti Nizamnamesi'ne göre bu teşkilatın yapması gerekenler; şehir halkının günlük ihtiyacını karşılamak, fiyatları tespit etmek, çarşı ve pazar düzenini sağlamak ve vergi toplamaktır. 1854 tarihli Şehremaneti Nizamnamesi'ne göre ulaşım ve altyapı hizmetleri belediyenin görev alanındadır.¹⁸⁶ 1580 sayılı Belediye Kanunu, 14 Nisan 1930

¹⁸² Zühtü Arslan, **a.g.e.**, s 967.

¹⁸³ Zühtü Arslan, **a.g.e.**, s 967.

¹⁸⁴ Zühtü Arslan, **a.g.e.**, s 968.

¹⁸⁵ Zühtü Arslan, **a.g.e.**, s 969.

¹⁸⁶ Emrah Çetin, Bora Yılmaz, "**Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bartın'da Belediye Teşkilatının Kuruluşu ve Karşılaşılan Yönetimsel Sorunlar**". Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, Cilt 7, Sayı 20, 2019, s. 39.

tarikh ve 1471 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁸⁷ 1950-1960 yılları arasında Van’da görev yapmış olan belediye başkanları aşağıdaki tabloda verilmiştir.¹⁸⁸

Tablo 2.14. 1950-1960 yılları arasında Van’da görev yapmış olan Belediye Başkanları

Yıllar	Belediye başkanı
1950-1953	Şükrü Aktürkoğlu ¹⁸⁹
1953-1955	Hamdi Özmen ¹⁹⁰
1955-1960	Şükrü Kösereisoglu ¹⁹¹

1950-1960 yılları arasında Van’da görev yapmış olan Belediye Başkanları.¹⁹²

Mustafa Şükrü Kösereisoglu: 1901 yılında Van’da doğmuştur. Babası İzzet Bey, annesi Makbule Hanım’dır. Evli ve dört çocuk babasıdır ve sultanî mezunudur. Serbest ticaret, çiftçilik, İzmir Limanı Tahmil-Tahliye Şirketi memurluğu ve müdürlüğü, Van Gölü İşletmesi Levazım müdürlüğü, İzmir Denizyolları Ambarlar amirliği ve Van Belediye Başkanlığı yapmıştır.¹⁹³ TBMM I. (XII) Dönem Van milletvekilliğine seçilmiştir. 1968 seçimlerinde AP’den Van milletvekili seçilmiştir. 27.02. 1993 yılında vefat etmiştir.¹⁹⁴

1950 yılında yapılan seçimlerde katılım oranı %50 olmuş ve oyların %70’ini Demokrat Parti almıştır. İlçe seçimlerini Muradiye, Çatak ve Erciş’te CHP; Özalp’te Demokrat Parti kazanmıştır. Gevaş’ta ise bağımsız aday kazanmıştır.¹⁹⁵ 1955 yılındaki haberde, mahallî seçimlerin yurt genelinde huzur ve sükûnet içinde yapıldığı yazılmıştır.¹⁹⁶

¹⁸⁷ Yasin Sezer, S. Evinç Torlak, "Belediye ve Büyükşehir Belediyesi Kuruluş Kriterleri", **Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 9, Sayı 3-4, 2005, s. 516.

¹⁸⁸ **BCA**, 30-11-1-0/217-35-2.

¹⁸⁹ **BCA**, 30-11-1-0/217-35-2.

¹⁹⁰ **BCA**, 30-11-1-0/245-19-5.

¹⁹¹ **BCA**, 30-11-1-0/255-4-15.

¹⁹² **BCA**, 30-11-1-0/217-35-2.

¹⁹³ **BCA**, 30-11-1-0/267-32-15.

¹⁹⁴ Cansu Vatanseven, "İki Darbe Arasında Van Milletvekilleri (1960-1980)", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2022, s. 28.

¹⁹⁵ **Van Sesi**, 4 Eylül 1950.

¹⁹⁶ **Van Sesi**, 14 Kasım 1955.

2.4.2. Muhtarlık Seçimleri

Özellikle savaş İkinci Dünya Savaşı döneminde Tek Parti tarafından uygulanan politikalar Anadolu köylüsünü zor durumda bırakmıştı. Ülkenin savaşa girmemesine rağmen savaşın getirdiği ekonomik bunalımdan çıkış için yeni vergiler getirildi. Savaş süresince askeri seferberliğin ilan edilmesi sebebiyle zaten kötü günler geçiren köylüler, bir de iş gücünün azalması sebebiyle tamamen zorda kalmışlardır. Oluşan kıtlık sonucunda sahip oldukları hayvanların da telef olması sebebiyle iyice kötü duruma düşen halk, devlete vergi olarak ellerindeki tohumluk buğdayı vermek zorunda kaldı. Vergilerin azalmasıyla artan devlet müdahalesi Tek Parti'nin taşrada güç kaybetmesine yol açtı. Bunun yanı sıra şehir ve köy arasındaki hizmet farkının çok fazla olması da tepkinin bir diğer nedeniydi. *"Köylü milletin efendisidir"* sloganı söylemde kalmış; Tek Parti'nin köyle ve köylüyle bir bağının olmadığı ortaya çıkmıştı.¹⁹⁷

DP kurucularından Celal Bayar 1947'de Mersin'de yaptığı bir konuşmasında: *"Ben hayatımın 16 yaşına kadar köyde kaldım. Köylünün yaşantısını yakından bilirim. Köylü, şehirlie nazaran daha çok ihtimama muhtaçtır. Bununla beraber biz köylü ve şehirlie diye bir ayırım tanımıyoruz fakat ihtiyaçlarının şiddeti bakımından köylülerin yaşayış durumu, şehirliden daha önde tutulmalıdır. Binaenaleyh, köylülere iyilik yapan insan kadar bahtiyar insan olamaz."*¹⁹⁸ ifadelerini kullanmıştır. 13 Ağustos 1950 yılında ülke genelinde muhtarlık seçimleri yapıldı. Seçim sonucunda Demokrat Parti 215 muhtarlık, Cumhuriyet Halk Partisi 164 muhtarlık, bağımsız adaylar ise 138 muhtarlık kazanmıştı.¹⁹⁹ Seçimde birçok yerde sıkıntılar çıkmış ve Cumhuriyet Halk Partisi üyeleri, kendilerine hakaret edildiğini iddia etmişlerdir.²⁰⁰ Cumhuriyet Halk Partililer çeşitli mazeretlerle Demokrat Parti'nin seçim üstünlüğünü gölgede bırakmaya çalıştı.²⁰¹ 7 Kasım 1954 yılında yapılan seçimlerde ise Van'da 542 köy için seçim yapıldı. Demokrat Parti 459 köy, Cumhuriyet Halk Partisi 70 köy, bağımsızlar ise 13 köyde seçim kazandı.²⁰²

¹⁹⁷ Murat Metinsoy, *İkinci Dünya Savaşında Türkiye Gündelik Yaşamda Devlet ve Toplum*, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2020, s. 220.

¹⁹⁸ Betül Karcı, "Demokrat Parti Dönemi'nde Tokat (1950-1960)", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi SBE, 2019, s. 131.

¹⁹⁹ BCA, 490-1-0-0/240-956-1.

²⁰⁰ BCA, 490-1-0-0/459-1187-5.

²⁰¹ BCA, 490-1-0-0/10-54-12.

²⁰² BCA, 30-1-0-0/67/422/1.

2.5. 1960 DARBESİ VE VAN'A YANSIMALARI

1960 Darbesi'nden önce darbenin gerçekleşmesi için gereken şartların da oluşması gerekmektedir. Darbelerin temel dayanağı Atatürk ilke ve inkılapları ve laiklik ilkesi olarak gösterilse de daha somut gerekçeler sağlamak amacıyla belli argümanların da oluşması istenmekteydi. Bunların başında ekonomik bunalım gelmekteydi. Ekonominin bozulması, enflasyonun artması ve alım gücünün zayıflamasıyla zor durumda kalan halkın yapılan müdahaleyi meşru görmesi sağlanıyordu.²⁰³ Darbeyi meşrulaştırma olaylarından biri de siyasi aktörler olan partilerin siyaset kanalını tıkayarak askeri müdahalenin önünü açmasıydı. Siyasi kanalların tıkanmasıyla duraklama yoluna giren ülkenin kurtuluşunun askerde olduğu imajı halka yansıtılmalıydı. 1960 darbesine giden süreçte darbenin meşrulaştırılması için gereken bütün argümanlar hazırды. Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik bunalıma DP bir türlü çare bulamıyordu. Dışardan alınan borçların ödenememesi halka enflasyon olarak geri dönüyordu. 1954 seçimlerinden sonra DP, aldığı oy oranı ve halkın ona olan yönelimiyle güç zehirlenmesine tutulmaya başladı. Seçimlerden sonra DP, kendinden olmayan siyasi partileri, toplumsal örgütleri ve basını baskı altına almak için Meclis çoğunluğunu kullanarak kısıtlayıcı yasalar çıkarmaya başladı. Bozulan ekonomi, DP yöneticileri tarafından önemsemiyordu. Parti temsilcileri, muhalefetin yaptığı eleştirilere kulak tıkamakla kalmayıp eleştiri kanallarını da kapatmaya çalışmıştır. Muhalefetin karşı propagandasını engellemek için devlete ait radyoda muhalefetin yayın yapması yasaklanmıştır.²⁰⁴

1950 seçimlerinden sonra DP, yirmi yedi yıllık Tek Parti iktidarına son vermişti. Seçimlerden sonra ordunun vereceği tepki konusunda da endişeliydiler. Fakat seçim sonucunda korkulan olmadı ve ordu seçimler sonrası oluşan yeni düzene karşı gelmedi. Bilakis DP ordu içinde yenileşme hareketi başlattı ve CHP'ye yakın olan birçok general emekliye sevk edildi.²⁰⁵ DP'nin ordu içinde yapmaya başladığı demokratikleşme hareketi özellikle genç subaylar arasında memnuniyetle karşılandı. İlerleyen dönemde DP, ordunun üst kademesiyle tekrar anlaşma sağlayınca demokratikleşme hamlesinden vaz geçme kararı aldı. Bu karar ordu içinde yeni bir düzen bekleyen genç subaylar arasında

²⁰³ Aziz Kılıç, "27 Mayıs 1960 Darbesine Meşruiyet Kazandırma Çabaları", **Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Cilt 10, Sayı 3, 2020, s. 956.

²⁰⁴ Engin Kaya, "27 Mayıs 1960 Darbesinde Basın", **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Maltepe Üniversitesi SBE, 2019, s. 37.

²⁰⁵ Ahmad Feroz, "**Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980**", İstanbul: Hil Yayınları, 2015. s. 158

rahatsızlığa yol açtı.²⁰⁶ Genç subaylar arasında, beklenen reformların gelmemesi nedeniyle yeni oluşumlar kuruldu. Bu yeni oluşumların kuruluşunda belli amaçları olsa da daha sonra bu guruplar hükûmeti değiştirme konusunda fikir birliği sağladılar. 1957 seçimlerine kadar gizli bir şekilde hareket eden bu gruplar 1957 seçimlerinde müdahale etmek için harekete geçmeye karar verseler de İsmet İnönü, seçimleri kazanacağına olan inancından dolayı telkinlerde bulunmuş ve orduyu bir süreliğine müdahaleden vazgeçirmiştir. Bu dönemde açığa çıkan bu gruplara Adnan Menderes çok fazla ilgi göstermemiş ve bu durum üzerine konu kapatılmıştır. Oluşan gruplar da bu dönemde kabuklarına çekilmişlerdir. Bu açıdan söz konusu döneme “sus pus” dönemi denmiştir. 1960 yılında ise bu guruplar bir darbeye hükûmeti ele almışlardır.²⁰⁷ Darbenin gerçekleştiği gün Adnan Menderes yurt gezileri kapsamında Eskişehir’de bulunmaktaydı. Yapılan bütün telkinlere rağmen Adnan Menderes, geziden vazgeçmemiştir. Yaptığı mitingle halkın desteğinin arkasında olduğu izleminin vermeye çalışmıştır. Fakat havaalanında askerlerin ona sırtını dönerek yaptığı protestonun yanı sıra miting alanında da halkın beklediği desteği bulamamıştır.²⁰⁸ Miting alanında konuşması mikrofon telleri kesilerek sabote edilmiştir. Derbeciler bundan sonra DP yöneticilerini tutuklamaya başlamışlardır. Cumhurbaşkanı Celal Bayar Ankara’da,²⁰⁹ Adnan Menderes Kütahya’da gözaltına alınmıştır.²¹⁰ 1960 yılında yapılan darbeden sonra MBK, idareyi ele aldıktan ve olayların durulmasını bekledikten sonra, 3 Ağustos 1960’ta 235 sayılı Kanun’la 235 generali ve beş bine yakın subayı emekliye sevk etmiştir. Alpaslan Türkeş’in de içinde bulunduğu 14’ler grubu ise yurt dışına temsilci olarak gönderilmiştir.²¹¹

Darbe sonrasında, ülkede olduğu gibi Van ilinde de bir belirsizlik ortaya çıkmıştır. Darbenin sonrasında DP tarafında yer alan siyasetçilerin durumu belirsizlik göstermiştir. Özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde DP’ye oy veren aşiretler, dini guruplar ve şeyh aileleri üzerinde yeni bir yıldırma politikası hazırlanmıştır. Tespit edilen 485 aile

²⁰⁶ Serdar Gülener, “Türk Siyasetinde Merkez-Çevre İlişkilerinin Seyri ve 27 Mayıs 1960 Darbesi”, **Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 0, Sayı 1, 2007, s. 57.

²⁰⁷ Mustafa Ekincikli, Alpaslan Şahin, “27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi Öncesi Kurulan “İhtilal Örgütleri” ve Dokuz Subay Olayı”, **Akademik Bakış**, Sayı 70, 2018, s. 41

²⁰⁸ **Hayat Dergisi**, 17 Haziran 1960

²⁰⁹ Samet Erdem, “27 Mayıs Askeri Müdahalesinin Basına Yansımaları”, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Karatekin Üniversitesi SBE, 2022, s. 29.

²¹⁰ Altan Öymen, “... Ve İhtilal”, İstanbul: Doğan Kitap, 2013, s.34.

²¹¹ Ayşe Eryaman, “Basın 14’ler Hakkında Ne Düşünüyordu? Akis’in Gözüyle 14’ler (13 Kasım 1960- 30 Haziran 1963)”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 39, Sayı 1, 2022, s. 259.

için batıdaki illere zorunlu iskân uygulanması kararlaştırılmıştır. 19 Ekim 1960'ta yapılan düzenlemeyle 2510 Sayılı İskân Kanunu'na ek 105. Madde düzenlenmiş ve bu maddeye istinaden hükûmetçe sakıncalı görülen 485 aşiret ağası ve dini lider gözaltına alınmıştır. Gözaltına alınanların 55'i sürgün için batı illerine, geriye kalan 430 kişi Sivas'a gönderilmiştir. Darbeyi gerçekleştiren komite, Van ilinde DP'ye bağlı olan aileleri ve dini gurupları tespit ederek bunlar hakkında bir karar vermeyi amaçlamıştır. Darbeden Sonra Ertuşi aşiretinden Ebubekir Ertaş, Mahmut Ertaş ve Cafer Yağizer; Bruki aşiretinden Kinyas Kartal, Abdalbaki Kartal, Hamit Kartal ve Bala Kartal; Tori aşiretinden Mustafa Işık ve bunun yanı sıra CHP Van milletvekili Tevfik Doğuşker sürgüne gönderilmiştir.²¹² Tespit edilen kişilerin mal varlığı araştırılmış ve taşınabilir olan malları kendileriyle götürmelerine izin verilmiştir. Taşınmaz mallar devlet eliyle değerlendirilerek tutarları sahiplerine ödenecektir.²¹³ 18 Ekim 1962 yılında ise 105 numaralı Kanun kaldırılarak zorunlu iskâna tabi tutulan 55 kişi ve Sivas'ta sürgünde olan 430 kişi affedilmiş ve kendi bölgelerine dönmelerine izin verilmiştir.²¹⁴

1946 seçimlerinde teşkilatlanmasını tamamlamayan DP, seçimden sonra yaptığı teşkilatlanma çalışmalarıyla 1950 seçimlerine hazırlanmıştır. CHP'nin seçim öncesi yaptığı müdahaleler ve yıpratma politikaları sonucunda 1950 seçimlerinde ülke genelinde oluşan hava Van ilinde de etkisini göstermiş ve CHP seçimi önde tamamlamıştır. Bu nedenle DP, Van'da istediği sonucu alamamıştır.

1950 seçimlerinden sonra ülkede başlayan siyasi ve ekonomik değişim kendini ülke genelinde ve Van özelinde hissettirmeye başlamıştır. Ekonomide oluşan olumlu hava ve devlet yetkililerinin Van'a olan ilgisi, Van'da CHP lehine olan yönelimi DP lehine çevirmiştir. Ekonominin hayvancılık ve tarıma bağlı olduğu ilde yapılan yatırımların da etkisiyle Van ilinde bulunan aşiretlerin ve dini gurupların desteğini alan DP 1954 seçimlerinden galip ayrılmıştır. Bu hamleleri sayesinde Demokrat Parti, 1954 seçimlerinde Van'da, ülke genelinde olduğu gibi, da tam bir zafere imza atmış ve ilin dört milletvekilliğini de kazanmıştır. CHP, 1950 seçimlerinde ülke genelinde kaybetmesine rağmen doğu Anadolu'da ayakta kalmıştı. Fakat 1954 seçimlerinde burdaki gücünü de kaybederek seçimlerde ülkenin tamamında yenilgiye uğramıştır. Cumhuriyet Halk

²¹² Mehmet Salih Geçken, **a.g.t.**, s. 33.

²¹³ **BCA**, 10-9-0-0/404-1226-6.

²¹⁴ Ahmet İlyas, **a.g.t.**, s. 158.

Partisi, 1950 seçimlerinden sonra kaybettiği siyasi ve bürokratik gücün yanında il genelindeki aşiretlerden de destek alamamıştır. Demokrat Parti'nin mallarına getirdiği kısıtlamalardan dolayı CHP, düştüğü ekonomik sıkıntılardan dolayı zorlanmış; halkevlerinin kendisine kazandırdığı siyasi gücü de bu kuruluşların kapatılmasıyla kaybetmiştir. Tüm bu sonuçlar CHP'nin iyice güç kaybetmesine neden olmuştur.

1954 seçimlerinde Van'ı DP'ye kaptıran CHP, 1957 seçimlerine il genelinde çok iyi bir çalışmayla hazırlandı. 1957 seçimlerinden önce ülkede oluşan ekonomik bunalım ve tetiklediği enflasyon CHP lehine bir propaganda aracı olmuştur. Gelen DP'li siyasetçilerin verdikleri yatırım sözlerinin tutulmaması da Van seçmeninin taraf değiştirmesine neden olmuştur. Özellikle Ferit Melen'in yaptığı saha çalışmaları etkisini göstermiş, Van'daki seçmenin siyasi tercihi etkilenmiştir. Seçimlerde Van'daki aşiretlerden de aday gösteren CHP, halkın yönelimini kendine çevirmiştir. 1957 seçimleri sonucunda Cumhuriyet Halk Partisi, ilin beş milletvekilini de alarak büyük bir başarı elde etmiştir. 1950 yılında yapılan seçimlerde oyunu bilinmezliklerin değerlendirilmesinden yana Cumhuriyet Halk Partisi lehine kullanan Van seçmeni, 1950-1957 seçimlerinde ise tamimiyle ülkede olan siyasi ve ekonomik verilere göre oy kullanmıştır. Yapılan belediye ve muhtarlık seçimleri ise DP'nin büyük bir üstünlüğüyle geçmiştir. Sonuç olarak, ülke genelinde genel seçimlerde oluşan DP üstünlüğü mahalli seçimlerde de kendini göstermiştir. Ancak 1950 yılında başa gelen DP, 1957 seçimlerinden sonra bozulan ekonomi ve siyasetin tıkanmışlığı yüzünden ülkede gerçekleşen askeri dabeye direnememiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VAN'DA SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYAT

Araştırmanın bu bölümünde Van'daki sosyal ve kültürel hayat ile eğitim alanındaki gelişmelere yer verilmiş; nüfus istatistiklerinden yararlanarak Van ilinin demografik yapısı incelenmiştir. Yerleşim ve nüfus bakımından çok eski bir tarihe sahip olan Van ilinde oluşan demografik değişimler ve bu değişimler yapılırken ulaşılmak istenen yapı incelenmiştir. İlde bulunan etnik ve dini gurular, I. Dünya Savaşı'nın sonuna ve Osmanlı İmparatorluğu'nun sona ermesine kadar Van'daki nüfus ve özellikleri incelenecektir. Zorunlu göçler ve yapılan iskân çalışmaları hakkında araştıma yapılarak ulaşılan sonuçlar değerlendirilecektir. 1923 yılında yeni Cumhuriyetin kurulmasıyla değişen yapı ve nüfus hareketleri incelenecektir. Cumhuriyet tarihinde yapılan ilk genel nüfus sayımı olan 1927 yılından başlayarak 1945 sayımına kadar genel bir çalışma yapılacaktır, din, dil ve etnisite üzerinden değerlendirmeler yapılacaktır. 1950-1960 yılları arasında Van'da olan nüfus, il ve ilçeler genelinde tablolar üzerinden yansıtılacaktır. Tek Parti döneminde Van'da eğitime yapılan harcamalar, okullar ve okullaşmanın önünde olan engeller incelenecektir. Tek Parti dönemi ve DP döneminde eğitimi geliştirmek amacıyla yapılan çalışmalar kıyaslanacaktır. Van halkevi ve kollarının yaptıkları faaliyetler, ilde sanat okulları ve Ernis Köy Enstitüsü araştırılarak haklarında bilgi verilecektir. Van'da kurulması düşünülen ancak kurulamayan üniversitenin hayata geçmemesindeki nedenler araştırılacaktır. Kentteki basın ve basının dönemler arasındaki siyasi yönelimleri incelenecektir. Ayrıca kentin sinema geçmişi de araştırılacaktır.

3.1. VAN'DA NÜFUS VE DEMOGRAFİK YAPI

1838 yılında Erzurum'dan Van'a seyahat eden İngiltere'nin Erzurum Konsolusu James Brant, Tatvan'dan Van'a kadar olan güzergâhta yaptığı yolculukla ilgili tuttuğu notlarda gezdiği köyleri saymakta ve köylerde bulunan kişilerin genellikle Kürt ve Ermeni'lerden oluştuğunu bildirmektedir. Dönüş yolunda Van Gölü'nün etrafından dolanan Konsolos, yine bu bölgelerde yaşayan Kürt ve Ermeniler'den bahseder Van'ın o zamanki nüfusunu 5.000 olarak bildiren Konsolos bunlardan 3000'nin Müslüman, 2.000'in gayrimüslim olduğunu yazar.²¹⁵

²¹⁵ James Brant, **1838 Yazında Kürdistan** (Notes Of A Journey Ththrough A Rart Of Kurdistan İn The Summer Of 1838), A. Celil Kaya, (çev.). İstanbul: Rupel Basım Yayın Dağıtım, 2014. s. 91-127.

1881 yılında Sovyetler'in Erzurum Konsolosu Mayevski'nin yazdığı raporda Van'daki nüfusun 21.400 kişiyle Müslüman, 8.906 kişiyle Ermenilerden oluştuğu yazar.²¹⁶ 1899 yılındaki Van Merkez sancağının toplam nüfusunun ise 154.994 olduğu; bunun 93.483'ünün Müslümanlardan, geriye kalanların ise gayrimüslimlerden oluştuğu bildirilir. 1914 yılında ise Van Merkezde 46.119 Müslüman, 33.789 gayrimüslim olduğu görülmektedir.²¹⁷ I. Dünya Savaşı yıllarında, Kurtuluş Savaşı döneminde ve Cumhuriyet döneminde kente dışardan gelen Müslümanların oranı, Van'dan göç eden Ermenilerin oranı ve daha sonra Cumhuriyetin iskân politikası neticesinde Van'daki nüfus ve bu nüfusu oluşturan milletlerde farklılıklar oluştu.²¹⁸ 1918 yılından, I. Dünya Savaşı'ndan, sonra bölgedeki Ermeni ahaliye Anadolu terk ettirilmiştir.²¹⁹ Sonrasında bu topraklara yerleşen Müslüman aşiretler bölgenin yapısını değiştirmiştir.²²⁰ Cumhuriyetle birlikte bu bölgelere Türk ailelerin yerleştirilmesi ve bölgenin Türkleştirilmesi düşünülmüştür.²²¹ İskân Müdüriyeti (Dâhiliye Vekâleti) tarafından 25 Kanunievvel 1926 tarihinde şifreli bir belge gönderilmiş; 1927 yılı içinde Van vilâyetince iskân edilecekleri önceden bildirilmiştir. Buna göre Rusya Türklerinden on iki bininin Van Kasabası'na, kalan kısmının da Van Kasabası civarındaki yakın ova köylerine yerleştirilmesine karar verilmiştir.²²² Kalanl göçmenlerin de Bargiri ile Van arasındaki alanlarda yerleştirilmesinin planlandığı bildirilmiştir.²²³ Van vilâyetinden Dâhiliye Vekâletine çekilen 151 numaralı telgrafta, 1928 yılı iskân çalışmaları hakkında bize bilgi verilmektedir. Bu evrakta İran mültecilerinden (642 hane Kafkas ve 604 hane) 62 haneyi oluşturan 275 kişinin toprak ve hane dağıtımı suretiyle iskân edildiği, gerekli işlemlerin bu zamana kadar yapılamamasının kış şartlarından ileri geldiği belirtilir. Bu bağlamda 512 haneli Çarlıkzadelerden otuz altı evi içine alan 182 kişi de nüfus işlemlerinin yapılması suretiyle iskân ettirilmiştir. Bu duruma ek olarak kalan göçmenlerin

²¹⁶ Hamit Pehlivanlı, **Rus General Mayewski'nin Doğu Anadolu Raporu**, Mehmed Sadık Bey, (çev.). Erzurum: Van Belediye Başkanlığı Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları No:2, 2018, s: 150

²¹⁷ Yurt Ansiklopedisi, "**Van**", İstanbul: Anadolu Yayıncılık, Cilt 9, 1988, s.7559-7561.

²¹⁸ **BCA**, 30-18-1-2/31-61-9.

²¹⁹ Ayşe Hür, **Öteki Tarih I Abdülmecid'den İttihat Teraki'ye**, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2012, s. 256.

²²⁰ **BCA**, 30-18-1-1/ 22-85-14.

²²¹ Çağlayan, **a.g.e.**, s. 85.

²²² **BCA**, 272-0-011/22-11328.

²²³ Salhadin GÖK, "Tek parti döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da iskân politikaları, (1923-1950)", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Dokuz Eylül Üniversitesi AİİTE, 2005. s.215.

evraklarının tamamlanmasından ve nüfusun emrine verilmesinden sonra nüfus işlemlerinin yapılacağı da bildirilmişti.²²⁴

Kars'ın Arpaçay ilçesinden Van'a gelen muhacirlerin Erciş civarına iskanı istenmiştir.²²⁵ Karadeniz bölgesinden de birçok aile Van ve civarına yerleştirilmiştir.²²⁶ Karadeniz 'de arazi sıkıntısı çeken aileler Van'daki boş bölgelere nakledilmişlerdir.²²⁷ Bu şekilde hem topraksız ailelere toprak kazandırılmış hem de bölgenin Türkleştirilmesi sağlanmıştır.²²⁸ Van'ın ekonomik yapısına uygun sanat erbabı kişiler de Van'a getirilip yerleştirilmiştir.²²⁹ Cumhuriyetin iskân politikalarının başında Türkleştirme politikası vardı.²³⁰ Bu nedenle Türk aileler, özellikle Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı yörelere yerleştirilmiş ve bölgenin Türkleştirilmesi amaçlanmıştır.²³¹ Ulus devletin temel gayesi aynı lisan, kültür ve inanç etrafında kenetlenmiş “mütecanis” bir toplum yaratmaktır.²³² 1928 yılından başlayarak 1937 yılına kadar Van'da 5.028 Küresunlu, 7.373 Bürükanlı 217 Ahıskalı, 212 Bulgaristanlı, 15 Kırımlı ve Müteferrik 700 olmak üzere toplamda 13.545 göçmenin iskân edildiği kayıtlara geçmiştir.²³³ Bunların içinde Kürt aşiretler de vardı.²³⁴

Cumhuriyetin ilk döneminde yürütülen iskân politikasının benimsetilmesi adına, Osmanlının çöküş dönemindeki İslamcılık akımı gibi bir yöntem bulunmuştu. Bu bağlamda Kürtler ve Türkler arasında geçmişten gelen bir bağ olduğu vurgusu yapılmıştır. Süleyman Sabri Paşa konuyu: “*Hulasa bugün “Kürt” didiğimiz nesldaşlarımız eski Hati Türkleriyle eski zamanda akın akın gelüp yerleşen muhacir Türklerden ve Osmanlı idaresinde kendi kendilerine “Kürd” namı viren Sünni veya Kızılbaş Türklerden ibarettir. Ahlak, seciye, etnoğrafik, evsaf, kamilen aynıdır.*”

²²⁴ Salhadin GÖK, **a.g.t.**, s. 217.

²²⁵ **BCA**, 30-18-1-2/40-77-9.

²²⁶ Osman Kubilay Gül, “Bir İç İskân Uygulaması: Çaykara'dan Özalp'e Göç”, **Gaziantep University Journal Of Social Sciences**, Cilt 13, Sayı 2, s. 426.

²²⁷ **BCA**, 30-18-1-2/ 40-77-9.

²²⁸ **BCA**, 30-18-1-2/ 21-65-19.

²²⁹ **BCA**, 30-18-1-2/33-1-7.

²³⁰ **BCA**, 272-0-0-12/63-192-50.

²³¹ **BCA**, 30-18-1-2/ 41-85-11.

²³² Ercan Çağlayan, **Cumhuriyetin Diyarbakır'da Kimlik İnşası (1923-1950)**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s. 114.

²³³ Ercan Çağlayan, **Kemalist Ulus-Devletin İnşası**, İstanbul: Açılım Kitap, 2018, s. 170.

²³⁴ **BCA**, 272-0-0-12/54-133-29.

sözleriyle anlatmıştır.²³⁵ Bu gibi tabirlerle iskân politikası, olağan bir durum olarak gösterilmiştir. Ziya Gökalp'in *"Bu arada, aşiretler arasına Kürtler'in ayrı bir millet oldukları nifak tohumlarını atmak suretiyle isyanlara teşvik ettiler. Onlara silah verdiler, propagandalarını yaptılar ne var ki bütün tahriklere rağmen Türk'ten kopmasını temin edemediler. Çünkü Kürt ile Türk, 900 yıldır bir arada yaşamış vatan savunması yapmış, aynı Allaha ve kutsal kitaba inanmış, birlikte şehitlik şerbetini içmiş, et ve kemik gibi birbirinden ayrılmaz kardeş kavimlerdir."*²³⁶ sözlerine de atıf yapılarak yürütülen değişim öncelikle bir çeşit birlik ve beraberlik faaliyeti olarak gösterilmiştir. Ancak Doğu ve Güneydoğu'da çıkan isyanlar sonucu birçok aile, Van'dan ülkenin başka illerine sürülmüştür.²³⁷ Sürülen ailelerin gittikleri yerlerde barınma ve diğer ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk çektikleri ve yardım talep ettikleri görülmektedir.²³⁸

İsmet İnönü'nün ve Celal Bayar'ın Kürt raporlarına bakıldığında, bölgede yapılmak istenenin bir yerleştirme ve iskân politikasından ziyade bir asimilasyon hareketi olduğu ortaya çıkmaktadır. İsmet İnönü: *"Van, Muş, Erzincan ve Elazığ'da acele Türk kütleleri oluşturmalyız. Gerçekten bu illerimizde Kürt halkından insanlar oturuyor. Türk Kürtler'i oluşturmalyız."* diyerek asıl niyetin ne olduğunu ortaya koyar.²³⁹ Celal Bayar konuya biraz daha ılımlı yaklaşarak sorunun ekonomik kalkınma ile giderilebileceğini söylemiş; şiddet ve baskı içeren çözüm yollarının değil de diyalog ve ılımlı bir yaklaşımın gerekli olduğunu raporlamıştır.²⁴⁰ Ziya Gökalp, ulusu tanımlamada iki temel unsura başvurmuştur: dil ve din. Ona göre Türk olmak için Türk kanına sahip olmak yeterli değildir. Türklük için çalışmak ve onun ananesini öğrenip ona göre hareket etmek gereklidir. İşte İsmet İnönü'nün Türkleşmiş Kürtler tabiri buna uyar. Mustafa Kemal de bu fikrin savunucularındandır. Kürt toplumunu, eski halinde bırakmaktansa yeni bir ara

²³⁵ Süleyman Büyükcı, **Süleyman Sabri Paşa: Van Tarihi ve Kürtler**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2015, s. 99.

²³⁶ Ziya Gökalp, **Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler**, İstanbul: Toker Yayınları, 2013, s. 10.

²³⁷ **BCA**, 272-0-0-11/22-116-8.

²³⁸ **BCA**, 272-0-0-12/54-135-16.

²³⁹ Naci Kutay, **Osmanlıdan Günümüze Kürtler Kürdoloji Notları**, Ankara: Dipnot Yayınları, 2014, s. 296.

²⁴⁰ Sümeyye Zenginer Ayaz, **Aşiret Devlet İlişkileri: Van Örneği (1935-1945), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2021, s. 36.

toplum inşa etmek daha uygun görünüyordu. Cumhuriyetin ilk dönemde iskân politikaları da bu düşüncelerle tatbik edildi.²⁴¹ Van'ın demografik hayatına değinilmiştir.²⁴²

Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk nüfus sayımının yapılması için çeşitli çalışmalara başlandı. Yapılan hazırlıklardan en önemlileri 1926 senesinde İstatistik Umum Müdürlüğünün kurulması ve 2 Haziran 1926 senesinde 893 numaralı "Umumi Tahriri Nüfus İcrası Hakkında" başlıklı yasanın onaylanmasıdır. Söz konusu çalışmalardan sonra Türkiye'deki ilk nüfus sayımı 28 Teşrinievvel [Ekim] 1927 tarihindeki cuma günü yapılmıştır.²⁴³ 1950-1955-1960 dönemlerinde sağlık koşullarının gelişmesi ve Demokrat Parti'nin tarım ve hayvancılıkta yaptığı yeni reformlar sonucunda ülkede belirgin bir nüfus artışı gözlenmiştir. Ülke genelinde yaşanan bu gelişmeler, doğal olarak Doğu Anadolu Bölgesi'ni de etkilemiştir.²⁴⁴

1927 Genel Nüfus Sayımı'nda ülkedeki 63 il, 328 ilçe ve 40.600 bucak ve köyde sayım yapılmıştır. Sayımda ülke nüfusu 13.648.270 kişi olarak tespit edilmiştir.²⁴⁵ Elde edilen bu nüfusun 6.563.879'u erkek, 7.084.391'i kadın olarak sayılmıştır.²⁴⁶ 1927 yılındaki nüfus sayımında Van'ın toplam nüfusu 75.437 olarak belirlenmiştir. Nüfusun 13.746'ı merkez ve merkeze bağlı ilçelerde ikamet ederken 61.691 kişi, bucak ve köylerde ikamet etmekteydi. Bu nüfusun 39.724'ü erkek, 35.713'ü kadın olarak sayılmıştır.²⁴⁷ Genel Nüfus Sayımı'nda Van ilinde, Merkez, Ahlat, Başkale, Erciş, Gevaş, Mahmudiye ve Şatak ilçelerinde sayım yapılmıştı.²⁴⁸ Verilere bakıldığı zaman nüfus sayımında kadın sayısının erkek sayısından daha yüksek çıktığı görülmektedir. Van il

²⁴¹ M. Çağatay Okutan, **Tek Parti Döneminde Azınlık Politikaları**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009. s. 74-76.

²⁴² **BCA**, 30-10-0-0/68-451-4

²⁴³ Çağlayan, Ercan. "**Tek Parti Döneminde Malatya'da Nüfus ve Demografik Yapı [1927-1950]**". Şarkiyat Cilt 8, Sayı 1, 2016, s. 39.

²⁴⁴ Salem Khalaf, Doğu Anadolu Bölgesi'nde Nüfus Gelişimi, **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 6, Sayı 2, 2019, s. 244.

²⁴⁵ TÜİK, **İstatistik Göstergeler 1923-2009**, Ankara, 2010, s. 8.

²⁴⁶ TCBİGM, **28 Teşrinievvel 1927 Genel Nüfus Sayımı**, Ankara: Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1928, s.33.

²⁴⁷ TCBİGM, **28 Teşrinievvel 1927 Genel Nüfus Sayımı**, Ankara: Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1928, s.33.

²⁴⁸ TCBİGM, **28 Teşrinievvel 1927 Genel Nüfus Sayımı**, Ankara: Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1928, s.33.

genelinde Türkçe dışında en çok konuşulan ana dili Kürtçedir (%76,63) ve şehirdeki gayrimüslim oranı oldukça azdır.²⁴⁹

1935 Genel Nüfus Sayımı'nda ülkedeki 57 il, 356 ilçe, 34.876 bucak ve köyde sayım yapılmıştır. Sayımda ülke nüfusu 16.158.018 olarak tespit edilmiştir.²⁵⁰ Van il merkezindeki 9 ilçe, 728 bucakta ve köyde yapılan sayım sonucunda ise 75.053'i erkek ve 68.381'i kadın olmak üzere toplamda 143.434 kişi tespit edilmiştir. Türkiye'nin ilk nüfus sayımı olan 1927 nüfus sayımında Van nüfusu 75.437 olarak tespit edilmişti. Sekiz yıllık sürenin ardından yapılan 1935 Nüfus Sayımı sonuçlarına göre ise Van nüfusu 68.105 kişi artmıştır. Bu artışta etkili olan bazı idari işlemler de mevcuttur. 2 Haziran 1929 tarihinde kabul edilen 1509 sayılı Muş Vilayeti Teşkiline Dair Kanun ile Bitlis vilâyeti ilga olunarak Muş'a; Ahlat da Van'a bağlanmıştır.²⁵¹ Mayıs 1933 tarih ve 2197 sayılı Bazı Vilayetlerin İlgası ve Bazılarının Birleştirilmesi Hakkında Kanun'un 5. Maddesi'yle de "Hakkâri ili ve Yüksek Ova ilçesi" Van'a bağlanmıştır.²⁵² Nüfusun 23.419'u şehir ve ilçe merkezlerinde yaşarken 120.015 kişi bucak ve köylerde yaşamaktaydı.²⁵³ Ülke genelinde kadın nüfus erkek nüfusundan fazla iken Van genelinde yapılan sayımda, erkek nüfusun kadın nüfustan fazla olduğu tespit edilmiştir. Hakkari'de ise kadın nüfusu daha fazladır.²⁵⁴ Van'da konuşulan ana dili %72 oranında Kürtçe olarak tespit edilirken kalan vatandaşlar Türkçe ve kısmen de diğer dilleri konuşmaktaydılar. Yapılan sayıma göre İslamiyet'ten sonra en fazla mensubu olan din Musevilihtir.²⁵⁵ İsrail'de bir Yahudi devletinin kurulması sebebiyle 1949'dan itibaren ülke genelinde olduğu gibi Van'daki Yahudiler de göç etmişlerdir.²⁵⁶ Genel nüfus sayımında Van ilinin Merkez, Ahlat, Başkale, Erciş, Gevaş, Yüksekova, Hakkâri, Kazımpaşa, Muradiye ve Çatak ilçelerinde sayım yapılmıştı. Van'da bulunan Saray Nahiyesi ilçe statüsüne alınsa da ülkede iki adet saray ilçesi olacağı anlaşılmış; Tekirdağ'da da Saray ilçesinin

²⁴⁹ Nursal Kumaş "Cumhuriyet Döneminin İlk Yıllarında (1925-1929) Van İlinde Tarım ve Hayvancılık İstatistiklerinin Analizi", **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Van Özel Sayısı, 2021, s. 241.

²⁵⁰ TÜİK, **İstatistik Göstergeler 1923-2009**, Ankara 2010, s. 8.

²⁵¹ Ercan Çağlayan, "Cumhuriyet Taşrasından Bir Kesit: Muş [1925-1938]", **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 16, 2016, s. 257

²⁵² Nursal Kumaş, **a.g.m.**, s.242.

²⁵³ Nazire Doğan, "1935 Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre Van Nüfusu", **Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 7, Sayı 2, 2021, s. 215.

²⁵⁴ TÜİK, **İstatistik Göstergeler 1923-2009**, Ankara 2010, s. 8.

²⁵⁵ Nazire Doğan, **a.g.m.**, s.217

²⁵⁶ Altan Öymen, **Değişim Yılları**, İstanbul: Doğan Kitap, 2044, s.173.

bulunmasından dolayı Van'da bulunan bu ilçenin ismi, Kasımpaşa olarak değiştirilmiştir.²⁵⁷

1940 yılında ülkedeki 63 il, 370 ilçe, 34.024 bucak ve köyde sayım yapılmıştır.²⁵⁸ Ülke nüfusu 17.820.950 kişi olarak belirlenmiştir. Bunların 7.936.770'i erkek, 8.922.038'i kadındır.²⁵⁹ 1940 Nüfus Sayımı'na göre Van'ın toplam nüfusu 112.972'dir. Bunun 59.969'u erkek, 53.006'sı kadın olarak sayılmıştır. 1935 yılına oranla nüfus sayısındaki azalmasının temel nedeni Hakkâri ve Bitlis'in tekrar il olarak kabul edilmesi ve Van'dan ayrılmasıdır. 1935 sayımında yer almayan Özalp, yeni bir ilçe olarak düzenlenmiştir. Nüfus verilerine bakıldığı zaman 23.252 kişinin merkez ve ilçelerde; 89.723 kişinin ise bucak ve köylerde oturduğu fark edilmektedir. Nüfus sayımında erkeklerin oranının daha yüksek olduğu da görülmektedir.²⁶⁰ Genel nüfus sayımı Van'ın Merkez, Başkale, Erciş, Gevaş, Gürpınar, Muradiye, Özalp ve Çatak ilçelerinde yapılmıştı.²⁶¹ 1932 yılında "Saray" olan ismi değiştirilerek "Kasımpaşa" adını alan ilçe, 1937 yılında ilçe merkezi de değiştirilerek Özalp adını almıştır.²⁶²

1945 yılında ülkedeki 63 il, 396 ilçe, 34.063 bucak ve köyde sayım yapılmıştır.²⁶³ Yapılan sayımda ülke nüfusu 18.790.174 kişi olarak belirlenmiştir. Bunların 9.446.580'i erkek, 9.343.594'ü kadın olarak sayılmıştır.²⁶⁴ Van ilinin 1945 sayımındaki nüfusu toplam 127.858 kişidir. Bunların 69.362'si erkek, 58.496'sı kadındır. 1940 yılında yapılan sayımla kıyaslandığında 1945 sayımındaki 14.886 kişi arttığı görülür. Nüfus verilerine göre 26.932 kişi Van merkez ve ilçe merkezlerinde ikamet ederken geriye kalan 100.926 kişi bucak, köy ve mezralarda kalmaktadır. 1945 nüfus sayımında Van ilinde 69.362 erkek, 58.496 kadın sayılmıştır. Genel nüfus sayımında Van ilinin Merkez, Başkale, Erciş, Gevaş, Gürpınar, Muradiye, Özalp ve Çatak ilçelerinde sayım yapılmıştı.²⁶⁵ Bu süreçte ayrıca Şatak ilçesinde de isim değişikliği olmuştur. 1943 yılında alınan kararda Şatak isminin Ermenice "çok" anlamına geldiği, bunun Türk diline

²⁵⁷ BCA, 30-18-1-2/26-13-10.

²⁵⁸ TÜİK, *İstatistik Göstergeler 1923-2009*, Ankara 2010, s. 10.

²⁵⁹ TÜİK, *İstatistik Göstergeler 1923-2009*, Ankara 2010, s. 10.

²⁶⁰ TCBİGM, "20 İlkteşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı Vilayetler, Kazalar, Nahiyeler ve Köyler İtibariyle Nüfus ve Yüzey Ölçü", s. 647-656.

²⁶¹ TCBİGM, "20 İlkteşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı", s. 647-656.

²⁶² BCA, 30-11-1-0/116-33-15.

²⁶³ TÜİK, *İstatistik Göstergeler 1923-2009*, Ankara 2010, s. 8.

²⁶⁴ TÜİK, *İstatistik Göstergeler 1923-2009*, Ankara 2010, s. 10.

²⁶⁵ TCBİGM, 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1950,

uymadığı gerekçesiyle ilçenin adı Çatak olarak değiştirilmiştir.²⁶⁶ 1945 yılında yapılan sayımına göre Van'da İslamiyetin yanı sıra Yahudilik ve Hristiyanlık dinlerine mensup olanlar da vardır. İslamiyet dışında en çok mensubu bulunan din Museviliğdir. 1927 sayımına göre Van ilinde Müslümanlar Hristiyanlar ve Museviler yaşıyordu. Van'daki gayrimüslim nüfusun toplamı 134 kişi idi. Van'daki gayrimüslim nüfusun büyük bir kısmını Yahudiler oluşturuyordu.²⁶⁷ 1945 nüfus sayımında belirlenen özelliklerden biri de vatandaşların konuştuğu ana dilleridir. 1945 nüfus sayımı sonuçlarına göre Van genelinde en fazla konuşulan ana dili 76.553 kişi ile Kürtçedir. 1945 sayımına göre Kürtçe'den sonra en çok konuşulan dil 50.659 kişi ile Türkçedir. Bunun dışında sayıları az da olsa farklı etnik grupların konuştuğu diller de mevcuttur.²⁶⁸

3.1.1. 1950 Nüfus Sayımı

Ülke genelinde 22 Ekim 1950'de nüfus sayımı yapılmıştır. Milliyet Gazetesi haberinde o günle ilgili bilgilendirme yazısı şöyledir: *"Sayım için istatistik Genel Müdürlüğünde yapılan son hazırlıklar bugün bütün yurttan sayım yapılıyor, top atılmadan sokağa çıkmayınız sonra cezaya çarpılırsınız."*²⁶⁹ O gün toplamda 63 il, 422 ilçe ve 34.063 bucak ve köyde sayım yapıldı.²⁷⁰ 1950 Nüfus Sayımı'na göre ülkenin toplam nüfusu 20.947.188 kişidir. Kadın ve erkek sayıları birbirine yakındır. Van ilinin 1950 sayımındaki nüfusu toplam 145.944 kişidir. 1945'te yapılan sayım sonuçları ile kıyaslandığı zaman 1950 yılında 18.086 kişilik bir artış görülür. Nüfusun 33.469 kişisi Van merkez ve ilçe merkezlerinde ikamet ederken geriye kalan 141.781 kişi de köy ve mezralarda kalmaktadır. Şehir ve ilçe merkezlerindeki nüfus diğer sayımlardaki gibi köylere oranla daha düşüktür. İl nüfusunun büyük bölümü kırsalda yaşamaktadır. 1955 nüfus sayımında ise Van ilinde 93.090 erkek, 82.160 kadın sayılmıştır. Van merkez, ilçeler ve bunlara bağlı bucak ve köylerin 1955 yılındaki nüfus sayımı sonuçları aşağıdaki tablolarda belirtilmiştir.²⁷¹

²⁶⁶ BCA, 30-11-1-0/161-11-9.

²⁶⁷ TCBİGM, 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1950, s. 170.

²⁶⁸ TCBİGM, 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1950, s. 140-145

²⁶⁹ Milliyet Gazetesi, 22 Ekim 1950.

²⁷⁰ TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923-2009, Ankara 2010, s. 8.

²⁷¹ TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923-2009, Ankara 2010, s. 10.

Tablo 3.1. Türkiye ve Van Geneli Nüfus

	Erkek	Kadın	Toplam
Türkiye Geneli	10.527.085	10.420.103	20.947.188
Van Geneli	78.304	67.640	145.944

Türkiye ve Van Geneli Nüfus.²⁷²

1950 nüfus sayımında belirlenen özelliklerden biri de vatandaşların konuştuğu ana dilleridir. 1950 nüfus sayımı sonuçlarına göre Van genelinde en çok konuşulan dil, 96.372 kişi ile Kürtçedir. Kürtçeden sonra en çok konuşulan dil, 48.300 kişi ile Türkçedir. Bunun dışında sayıları az da olsa birçok etnik gurubun konuştuğu diller de mevcuttur. Yahudiler bu dönemden sonra İsrail devletinin kurulması, varlık vergisinin çıkarılması gibi nedenlere bağlı olarak ülkeden ayrılmışlardır.²⁷³ 1950 yılında Van ilindeki nüfusun konuştuğu ana dil sayıları ve oranları aşağıdaki tablodaki gibidir.²⁷⁴

Tablo 3.2. 1950 Nüfus Sayımında Van İlinde Konuşulan Anadil ve Konuşan Sayıları

Diller	Erkek	Kadın	Toplam
Türkçe	27.011	21.300	48.300
Acemce	3	7	10
Arapça	373	260	633
Boşnakça	---	1	1
Çerkezce	1	---	1
Gürcüce	---	2	2
Kürtçe	50.381	45.991	96.372
Kırdaşça	4	---	4
Bulgarca	---	8	8
Flemenkçe	---	12	12
Almanca	---	4	4
Yahudice	63	50	113
Zazaca	17	---	17
Rumca	---	1	1
Diğer	---	4	4
Toplam	78.304	67.640	145.944

1950 Nüfus Sayımında Van İlinde Konuşulan Anadil ve Konuşan Sayıları.²⁷⁵

1950 Nüfus Sayımı'na göre Van merkez ve ona bağlı bucaklarda toplam 34.710 kişi ikamet etmektedir. Bunların 13.664 kişisi il merkezi merkezinde ikamet etmektedir.

²⁷² TCBİGM, 22-X-1950 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, s.142-153.

²⁷³ Mete Tunçay, *Eleştirel Tarih Yazıları*, Liberte Yayınları Ankara, 2012, s. 239.

²⁷⁴ TCBİGM, 22-X-1950 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, s.142-153.

²⁷⁵ TCBİGM, 22-X-1950 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, s.142-153.

Geriye kalan 21.046 kişi bucaklar, köy ve mezralarda ikamet etmektedir. Van merkez, bucaklar ve köylerin nüfusu grafikteki gibidir.²⁷⁶

Tablo 3.3. Van Merkez, Bucaklar ve Köylerin Nüfusu

Van merkez			
Toplam: 13.600			
Merkez Bucağı:	Anzaf: 56	Çobanopğlu: 70	Avarek: 328
Engil: 223	Çoravanis: 119	Eskipak: 124	Bardakçı: 362
Edremit: 911	Faruk: 119	Gem: 345	Horkum: 176
İskele: 868	Kalecik: 98	Kasrik: 98	Karvenis: 125
Keşioğlu: 202	Kopanis: 78	Köşk: 95	Kurudaş: 292
Lamazgirt: 90	Meşgeldek: 252	Muhkinir: 126	Pertek: 146
Sihke: 516	Sivekrek: 124	Suvaran: 80	Şahbağı: 223
Şihanikön: 345	Susanis: 177	Yeniköy: 57	Zırvandanış: 10
Zivistan: 334			
Toplam: 7518.			
Erçek Bucağı:	Erçek: 883	Adıyaman: 156	Ağzı kara: 229
Aktaş: 145	Aranik: 122	Dibekli: 117	Çermik: 239
Ermenis: 315	Gedelova: 123	Hina: 281	Karagündüz: 623
Kozluca: 245	Kürdüvan: 257	Lim: 294	Mendan: 158
Nebat: 102	Seyvan: 496	Yukarı esbisan: 153	Yukarı mezruk: 172
Yukarı poğazik: 172	Zeravis: 211		
Toplam: 5.408			
Tımar Bucağı:	Adıgüzel: 150	Adur: 371	Akçavren: 69
Akçift: 68	Alaköy: 594	Ayanis: 159	Almast: 82
Anavanik: 124	Amik: 295	Bağdaşan: 159	Bayrak: 83
Canik: 430	Çakırbey: 234	Derebey: 240	Dirleşan: 230
Ekince: 203	Erdeniz: 88	Göllü: 136	Harabe: 110
Havnis: 134	Haraşık: 261	Hıçış: 213	Hıdır: 114
İrini: 230	Karaağaç: 82	Kasımoğlu: 393	Koçeni: 280
Kolsatan: 96	Kolsatan: 96	Köm: 108	Mermit: 158
Hireç: 357	Molla Kasım: 278	Norobenis: 108	Norşin: 123
Pağanis: 120	Pürganip: 255	Sarıbey: 192	Panz: 269
Şahgeldi: 87	Şeyh Hayna: 239	Sorsurat: 34	
Şeyhkara: 84	Zekter: 30	Zorava: 50	
Toplam: 8 120			
Van Merkez toplam nüfus: 34.710			

Van Merkez, Bucaklar ve Köylerin Nüfusu.²⁷⁷

1950 Nüfus Sayımı'nda Van'ın Başkale İlçesinin Nüfus Sayımı: 1950 sayımında Başkale ilçesinde toplam 13.779 kişi ikamet etmektedir. Bunların 1.682'i ilçe merkezi ve bucak merkezlerinde ikamet etmektedir. Geriye kalan 12.077 kişi köy ve bunlara bağlı mezralarda ikamet etmektedir. Başkale ilçe merkezi, bucaklar ve bağlı köylerin nüfusu tablodaki gibidir.²⁷⁸

²⁷⁶ TCBİGM, 22-X-1950 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, s.378-379.

²⁷⁷ TCBİGM, 22-X-1950 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, s.378-379.

²⁷⁸ TCBİGM, 22-X-1950 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, s. 379.

Tablo 3.4. Başkale İlçesi, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfusu

Başkale:	İlçe Nüfusu: 1.682		
Merkez Bucağı:	Arek: 191	Aşşağı Rika: 63	Atis: 150
Avzan: 116	Balyan: 416	Baz: 230	Curup: 182
Çaldıran: 231	Elelyan: 79	Halkova: 157	Çuh: 103
Hanculiz: 276	Harebe (Baskale): 77	Harunabat: 40	Haşkan: 218
Heretisler: 182	Heretün: 121	Hokan: 304	Hozı: 150
İrisam: 152	Kirvanis: 334	Karabilyan: 123	Mahmutabat: 77
Melkave: 159	Ömerhalan: 69	Pizan: 151	Soran: 181
Şahmaniz: 123	Vast: 85	Y. Bernevas: 171	Yukarı Kosni: 112
Toplam: 5.023			
Şikefte Bucağı:	Der (B.M): 363	Aşkitan: 249	Beblesen: 214
Elbis: 301	Embi: 187	Elezi: 261	Esbistan: 263
Hanik: 311	Kanireş: 305	İringani: 213	Kanisipi: 432
Karaçıyan: 167	Kızılca: 56	Kireto: 360	Kolik: 137
Mijingirt: 165	Nobrin: 65	Pars: 159	Saçan: 154
Sondir: 213	Topik: 244	Velisarık: 139	
Toplam Nüfus: 4.898			
Şivelan Bucağı:	Hezekyan (B.M): 263	Akinis: 104	Asingiran: 131
Alas: 138	Aşşağı Çevrebi: 108	Berekilikğ: 189	Evrans: 156
Hacesor: 77	İl: 171	Piran: 215	Pirkanis: 179
Sevkan: 145	Sikanis: 120	Sorovan: 180	
Toplam Nüfus: 2.176			
Başkale İlçesi toplam nüfus: 13.776			

Başkale İlçesi, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfusu.²⁷⁹

1950 Nüfus Sayımı'nda Van'ın Çatak İlçesinin Nüfus Sayımı: 1950'deki sayımına göre Çatak ilçesinde toplam 8.621 kişi ikamet etmektedir. Bunların 427'si ilçe merkezinde; geriye kalan 8.194 kişi bucaklar, köyler ve bunlara bağlı mezralarda ikamet etmektedir. Çatak ilçesi, bucaklar ve bağlı köylerin nüfusu tablodaki gibidir.²⁸⁰

Tablo 3.5. Çatak İlçesi, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfusu

Çatak	İlçe Nüfusu: 427		
Merkez Bucağı:	Arkanis: 137	Avzini: 99	Berho: 361
Çiçan: 222	Darinisülya: 176	Gevilan: 184	Görentaş: 337
Halifan: 113	Hasis: 234	İnisis: 483	Kaçıt: 113
Kahnemiran: 179	Kakan: 218	Karisan: 226	Kotis: 195
Kömüran: 440	Rüknan: 377	Sarmus: 304	
Toplam Nüfus: 4.398			
Narlı Bucağı:	Giresor (B.M.): 624	Alakan: 814	Çelikan: 245
Ferhins: 668	Martanis: 951	Ürük: 494	
Toplam Nüfus: 4.223			
Çatak İlçesi Toplam Nüfus: 8.621			

Çatak İlçesi, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfusu.²⁸¹

²⁷⁹ TCBİGM, 22-X-1950 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, s. 379.

²⁸⁰ TCBİGM, 22-X-1950 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, s. 379-380.

²⁸¹ TCBİGM, 22-X-1950 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, s. 379-380.

1950 Nüfus Sayım'ında Van'ın Erciş İlçesinin Nüfus Sayımı: 1950 sayımına göre Erciş ilçesinde toplam 25.386 kişi ikamet etmektedir. Bunların 5.535'i ilçe merkezinde; geriye kalan 19.851 kişi bucak merkezlerinde, köy ve bunlara bağlı mezralarda ikamet etmektedir. Erciş, Van merkezden sonra nüfus bakımından en büyük ilçedir. Erciş ilçe merkezi, bucaklar ve bağlı köylerin nüfusu tablodaki gibidir.²⁸²

Tablo 3.6. 1950 Nüfus Sayımında Van'ın Erciş İlçesinin Nüfus Sayımı

Erciş:	Merkez Nüfusu: 5.535		
Merkez Bucağı:	Aksırar: 314	Anzar: 262	Cüdgah: 391
Aşşağı İrşat: 180	Çelebi bağı: 1.141	Gürgüs: 427	Hargin:504
Haydarbey: 542	Karamilik: 149	Kasimbağı: 374	Kenzek: 255
Örene: 420	Pertek: 243	Pulur: 576	Pulurmanik: 726
Yekmal: 589	Yukarı irşat: 844	Zortul: 376	
Toplam Nüfus: 8.313			
Kortis Bucağı:	Kortis: 192	Aşşağı Göze: 200	Aşşağı Izık: 523
A. Kozluca: 281	Haki: 306	Hoca Ali: 173	Kadir asker: 282
Kızıl Kilise: 134	Pay: 698	Salmanağa: 278	Soskun: 393
Koç köprü: 676			
Toplam Nüfus: 4.036			
Koca Pınar Bucağı:	Ağı (B.M.) 676	Akbaş: 158	Aptal Mezrası: 264
Behlül: 235	Aşşağı Hırso: 154	Çilkani: 184	Çölgertis: 263
Derekent: 142	Ekrek: 220	Gökoğlan: 206	Erbizonk: 404
Hazara: 101	Haçrof: 310	Hasava: 212	Muy:195
Karakilise: 105	Meçaris: 344	Esbisinek: 293	Pani: 184
Papuşkin: 116	Sivek: 150	Şerefli: 111	Şıhlar: 81
Tavlader: 223	Tondurus: 282	Varkos: 88	Yukarı Şikefdikan: 127
Yukarı Hırşo: 94	Zevik: 341	Zorava: 120	Bölge dışı: 1.019
Toplam Nüfus: 7.402			
Erciş İlçesi Toplam Nüfus: 25.386			

1950 Nüfus Sayımında Van'ın Erciş İlçesinin Nüfus Sayımı.²⁸³

1950 Nüfus Sayımı'nda Van'ın Gevaş İlçesinin Nüfus Sayımı: 1950 sayımına göre Gevaş ilçesinde toplam 9.898 kişi ikamet etmektedir. Bunların 2.442'si ilçe merkezinde; geriye kalan 7.456 kişi bucak merkezlerinde, köy ve bunlara bağlı mezralarda ikamet etmektedir. Gevaş ilçesi, bucaklar ve bağlı köylerin nüfusu tablodaki gibidir.²⁸⁴

²⁸² TCBİGM, 22-X-1950 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, s. 380.

²⁸³ TCBİGM, 22-X-1950 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, s. 380.

²⁸⁴ TCBİGM, 22-X-1950 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, s. 380.

Tablo 3.7. 1950 Nüfus Sayımında Van'ın Gevaş İlçesinin Nüfus Sayımı

Gevaş:	Merkez Nüfusu: 2.442		
Merkez Bucağı:	Atalan: 165	Ayköy: 211	Duşuh: 279
Haranganis: 123	Hacızive: 128	Horotis: 404	İli: 98
İriç: 135	İşgirt: 294	İn: 234	Karkar: 425
Kırs (Keseköy): 253	Kızıtaş: 119	Köklüköy: 55	Mars: 183
Mihrabit: 290	Mıcaraz: 180	Narik: 349	Nörköh: 395
Pağan: 242	Pahvanis: 236	Pendegannis: 263	Pağanis: 428
Piltinis: 188	Piştanik: 286	Şatik: 155	Şatvan: 460
Tirkeşin: 49	Tahmanis: 413	Verendanis: 233	Vulkinis: 174
Toplam Nüfus:	7.456		
Gevaş İlçesi Toplam Nüfus: 9.898			

1950 Nüfus Sayımında Van'ın Gevaş İlçesinin Nüfus Sayımı.²⁸⁵

1950 Nüfus Sayımı'nda Van'ın Gürpınar İlçesinin Nüfus Sayımı: 1950 sayımına göre Gürpınar ilçesinde toplam 13.679 kişi ikamet etmektedir. Bunların 503'ü ilçe merkezinde; geriye kalan 13.679 kişi bucak merkezlerinde, köy ve bunlara bağlı mezralarda ikamet etmektedir. Gürpınar ilçesi, bucaklar ve bağlı köylerin nüfusu tablodaki gibidir.²⁸⁶

Tablo 3.8. 1950 Nüfus Sayımında Van'ın Gürpınar İlçesinin Nüfus Sayımı

Gürpınar:	Merkez Nüfus: 503		
Merkez Bucağı:	Araz: 191	Harapşeyh: 146	Kengever: 309
Kilise: 187	Pağaağni: 195	Pağa Gedik: 267	Put: 426
Sel: 243	Sakan: 223	Zahoski: 257	
Toplam Nüfus: 2.444			
Havaser Bucağı:	Kiğzi(B.M.): 155	Asbaşın: 297	Aşağımijingir: 198
Dimkosni: 298	Engüştanış: 191	Harnik: 164	Hik: 174
Hindistan: 300	Hosp: 119	İremir: 219	Nanik: 126
Norko: 193	Vahçaranis: 53	Yukarı Mijingir: 113	
Toplam Nüfus: 2.600			
Hoşap Bucağı:	Hoşap: 260	Akhüsam: 138	Akrak: 150
Arihan: 179	Bahanis: 187	Doni: 175	Girdekan: 189
Girdeser: 223	Hacı: 155	Hafşesanik: 118	Hırkanis: 82
Kanisipi: 28	Kasır: 210	Kiril: 305	Kortikan: 150
Maksutkolani: 138	Melkava: 188	Örtük: 184	Mirava (Mirabat): 136
Paça: 116	Pagacemal: 192	Repetik: 236	Şalahane: 177
Şeyhan: 157	Şikeftikan: 108	Şüşnemerik: 140	Üri: 156
Zivik: 72	Zeynis: 112		
Toplam Nüfus: 4.661			
Norduz Bucağı:	Dim (B.M.): 257	Akçuri: 300	Akşin: 178
Babanis: 150	Beşan: 74	Çarçalan: 335	Demirköz: 68
Kogan: 177	Mervane: 5455	Pağan: 364	Rikava: 146

²⁸⁵ TCBİGM, 22-X-1950 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, s. 380.

²⁸⁶ TCBİGM, 22-X-1950 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, s. 380-381.

Tablo 3.8. 1950 Nüfus Sayımında Van'ın Gürpınar İlçesinin Nüfus Sayımı (devam)

Şahmanis: 279	Şifreş: 414	Zah:184	
Toplam Nüfus: 3.471			
Gürpınar İlçesi Toplam Nüfus: 13.677			

1950 Nüfus Sayımında Van'ın Gürpınar İlçesinin Nüfus Sayımı.²⁸⁷

1950 Nüfus Sayımı'nda Van'ın Muradiye İlçesinin Nüfus Sayımı: 1950 sayımına göre Muradiye ilçesinde toplam 21.626 kişi ikamet etmektedir. Bunların 1.197'si ilçe merkezinde; geriye kalan 20.429 kişi bucak merkezlerinde, köy ve bunlara bağlı mezralarda ikamet etmektedir. Muradiye ilçesi, bucaklar ve bağlı köylerin nüfusu tablodaki gibidir.²⁸⁸

Tablo 10.9. 1950 Nüfus Sayımında Van'ın Muradiye İlçesinin Nüfus Sayımı

Muradiye:	Merkez nüfus: 1.197		
Merkez Bucağı:	Akbulak: 170	Akçaçay: 95	Aşşağı Pete:135
Angüzek: 386	Anzaf: 338	Beşparmak: 117	Bincevan: 225
Dağveran: 210	Danbat: 55	Çakmak: 72	Devetaş: 261
Ernis: 1184	Gönderme: 355	Gönderme: 355	Kebabik: 191
Harişik: 131	İsviran: 222	Karahan: 297	Keçikıran: 179
Kızılkilise: 111	Kömüs: 203	Közüt: 400	Köşk: 116
Kuşçu: 131	Küçükköy: 209	Mezre: 180	Mozohan: 223
Pirsolandır: 142	Rahmin: 257	Sarımemet: 157	Sitikulan: 190
Sor: 462	Şivekar: 353	Tar: 115	Üte: 209
Yukarı Pete: 301			
Toplam Nüfus: 8.505			
Çaldıran Bucağı:	Çaldıran: 873	Alikelle: 241	Aşşağı Dikme:197
A. Kurtikan: 238	A. Sarıgöl: 113	A. Mazaroca:134	A. Sarınç: 106
Aşdıran: 265	Avasor: 150	A. Şereflihan: 108	Bezirhan: 62
Bişrerağa: 92	Bişi: 188	Çaçur: 129	Çayır: 86
Çubuklu: 366	Dergezin: 131	Dergezin: 131	Direkli: 217
Dergezin: 131	Devtiriş: 100	Espireş: 194	Giresor: 195
Gölesor: 192	Hacışatun: 260	Haçan: 298	Haçantirişgi: 119
Han: 267	Havedyan: 187	İsmailbaba: 122	Kaçak:45
Keçan: 241	Kaşın: 100	Kaymaz: 268	Kobik: 80
Komakoğlu: 93	Kelereş: 90	Komisso: 81	Korkorik: 141
Kurtoğlu: 114	Metkuli: 337	Namparis: 187	Neçirvan: 125
Noşar: 229	Osmanlı: 226	Sint: 133	
Salhane: 255	Seyiran: 157	Sellik: 133	Sityakup: 120
Soğuksu: 353	Şerefbey: 78	Şeyhhaydar: 63	Şehrumi: 288
Şehsucu: 224	Takız: 90	Tirişik: 93	Y. Kurtikan: 124
Yekmal: 128	Y.Dikme: 174	Y. Sarıgöl: 178	Y. Sarınç: 293
Y.Nazarova: 178	Y. Şerefhane: 98	Zülfübulak: 195	
Toplam Nüfus: 11.924			
Muradiye İlçesi Toplam Nüfus: 21.626			

1950 Nüfus Sayımında Van'ın Muradiye İlçesinin Nüfus Sayımı.²⁸⁹

²⁸⁷ TCBİGM, 22-X-1950 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, s. 380-381.

²⁸⁸ TCBİGM, 22-X-1950 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, s.381-382.

²⁸⁹ TCBİGM, 22-X-1950 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, s.381-382.

1950 Nüfus Sayımı'nda Van'ın Özalp İlçesinin Nüfus Sayımı: 1950 sayımına göre Özalp ilçesinde toplam 18.241 kişi ikamet etmektedir. Bunların 705'i ilçe merkezinde; geriye kalan 17.540 kişi bucak merkezlerinde, köy ve bunlara bağlı mezralarda ikamet etmektedir. Özalp ilçesi, bucaklar ve bağlı köylerin nüfusu grafikteki gibidir.²⁹⁰

Tablo 11.10. 1950 Nüfus Sayımında Van'ın Özalp İlçesinin Nüfus Sayımı

Özalp:	Merkez Nüfus: 705		
Merkez Bucağı:	Astuci: 339	A. Mollahasan: 242	Çakmak: 116
Çarıkser: 171	Çamurlu: 249	Devzer: 104	Çartak: 149
Elbistan: 263	Gembol: 84	Gültepe: 213	Hacıkişla: 218
Hazara: 374	Hocik: 80	Hazine: 133	Harapsorik: 305
Herefil: 291	Hesemiyan: 110	Kalacık: 145	Karahisar: 181
Kartalan: 190	Kavlik: 133	Kepir: 170	Kerkez: 217
Kurcan: 75	Karcivik: 235	Mehmetalan: 121	Milanengiz: 232
Mirgehi: 141	Mollatopuz: 185	Nacaova: 113	Panemerik: 94
Pars: 192	Pağan: 60	Pirkal: 214	Rumoğlu: 263
Runehar: 218	Sarayköy: 1347	Satmaniz: 576	Şemsettin: 294
Şerfhane: 358	Tum: 154	Yamanyurt: 50	Y. Çiftlik: 86
Y. Keşiş: 166	Y. Molla Hasan: 159	Y. Tebek: 145	YusufHaydaran: 215
Zağ: 97			
Toplam Nüfus:10.267			
Taşrumi Bucağı:	Taşrumi: 424	A. Ahurik: 377	A. Derecemet: 257
A. Gölegeni: 119	A. Koçkiran: 74	A. Balçıklı: 180.	Azverik: 237
Boğazkesen: 294	Çubuklu: 730	Giredil: 125	Çırak: 162
Hasantemiran:177	Hacı Ali: 276	Kaysaran: 82	Kolo: 313
Noşar: 938	Rirmeryem: 268	Reşan: 74	Seydibey: 421
Takori Engiz: 285	Tarhani: 220	Delicani: 459	Yadigar: 90
Yarımkaya: 122	Y. Ahurik: 234	Y. Gölegeni: 108	Y. Balçıklı: 227
Tolam Nüfus:7.273			
Özalp İlçesi Toplam Nüfus: 18.245	Van ili toplam nüfusu: 145.944		

Nüfus Sayımında Van'ın Özalp İlçesinin Nüfus Sayımı.²⁹¹

Konuşulan Ana Diller İtibariyle Nüfus: Genele bakıldığı zaman Van'da o dönem nüfusun çoğunun Kürtçe konuştuğunu görmekteyiz. Kürtçeden sonra en çok konuşuru olan dil Türkçedir. Bunun dışında sayıları az da olsa farklı dillerin de konuşulduğu görülmektedir. Konuşulan ana dillerin bu kadar çeşitli olmasında bölgeye getirilip yerleştirilen muhacirlerin etkisi çok fazladır. Konuşulan diller ve konuşan sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.²⁹²

²⁹⁰ TCBİGM, 22-X-1950 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, s. 383-383.

²⁹¹ TCBİGM, 22-X-1950 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, s. 383.

²⁹² TCBİGM, 22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı, İstanbul, 1961, s. 144-153.

Tablo 12. 1950 Nüfus Sayımında Van İlinde Konuşulan Ana Diller ve Konuşan Sayısı

Diller	Erkek	Kadın	Toplam
Türkçe	27.011	21.300	48.311
Almanca	---	4	4
Acemce	3	7	10
Arapça	3373	260	633
Bulgarca	---	8	8
Çerkezce	1	---	1
Boşnakça	---	1	1
Kürtçe	50.831	45.991	96.822
Flamanca	---	12	12
Zazaca	17	---	17
Kırdaşça	4	---	4
Lazca	1	---	1
Diğer	---	4	4
Yahudice	63	50	113
Rumca	---	1	1
Toplam	78.304	67.640	145.944

1950 Nüfus Sayımında Van İlinde Konuşulan Ana Diller ve Konuşan Sayısı.²⁹³

3.1.2. 1955 Nüfus Sayımı

1955 Nüfus Sayımı'na ülke genelinde 66 il, 493 ilçe, 34.787 bucak ve köyde sayım yapılmış ve ülke nüfusu 24.064.763 kişi olarak belirlenmiştir.²⁹⁴ Van iline bakıldığında sayılan toplam nüfus 175.250 kişi olarak belirlenmiştir. Bu sayı, 1950 sayımındaki nüfusa oranla 29.306 kişi fazladır. Nüfusun 33.469'u Van merkez ve ilçe merkezlerinde ikamet ederken 141.781 kişi köy ve mezralarda kalmaktadır. Yapılan bu sayımda yine kırsal nüfusun fazlalığı göz önündedir ve bunun temel nedeni hayvancılığın ana geçim kaynağı olmasıdır. Yaylak ve köy arasında olan döngü, halkın genellikle köylerde ikametine neden olmuştur. Ülke geneli ve Van özelinde nüfus bilgileri tablodaki gibidir.

Tablo 13.12. Türkiye ve Van Geneli Nüfus Sayıları

	Erkek	Kadın	Toplam
Türkiye nüfusu	12.233.421	11.831.342	24.064.763
Van nüfusu	93.039	82.160	175.250

Türkiye ve Van Geneli Nüfus Sayıları.²⁹⁵

²⁹³ TCBİGM, 22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı, İstanbul, 1961, s. 144-153.

²⁹⁴ TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923-2009, Ankara 2010, s. 8.

²⁹⁵ TÜİK, İstatistik Göstergeler 1923-2009, Ankara 2010, s. 10.

1955 Van Merkez İlçe ve Muhtarlıklar İtibariyle Nüfus Sayımı: 1955 nüfus sayımında Van ilinde yaşanan toplam 93.090 erkek ve 82.160 kadın tespit edilmiştir. Van merkezi, ilçeler ve bunlara bağlı bucak ve köylerin 1955 yılındaki nüfus sayımı aşağıdaki tablolarda belirtilmiştir.²⁹⁶ 1955 sayımında Van'ın merkez nüfusu 41.916 kişi olup bu sayı 1950'deki sayımına oranla 7.206 kişi fazladır. Bunların 22.480'i erkek, 19.436'sı kadındır. Yapılan sayıma göre 17.254 kişi il merkezinde ikamet ederken nüfusun büyük bölümü köylerde yaşamaktadır. Buna göre 24.662 kişi ve bucak merkezlerinde, köy ve bunlara bağlı mezralarda ikamet etmektedir. Van merkez, bucaklar ve bağlı köylerin nüfusu grafikteki gibidir.²⁹⁷

Tablo 14.13. Van Merkez, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfus Sayımı

Van merkez:	Erkek: 9.834	Kadın: 7.420	Toplam: 17.254
Merkez Bucağı:	Anzak : 51	Averek: 428	Bardakçı: 406
Çobanoğlu: 98	Çoravanis: 148	Değirmen: 218	Eskipak: 130
Faruk: 124	İskele: 1 129	Kalecik: 123	Kasrik: 109
Keşişoğlu: 246	Kopanis: 99	Kurubaş: 497	Lamizgirt: 124
Mehginir: 165	Pertek: 144	Sikke: 560	Şahbağı: 280
Şuşanis: 261	Zırvandanis: 126		
Merkez Bucağı:	Erkek: 2.812	Kadın: 2.654	Toplam: 5.466
Edremit Bucağı:	Edremit: 954	Engil: 257	Gem: 386
Horkum: 193	Kervanis: 167	Köşk: 76	Meşgeldek: 295
Sivekrek: 145	Suvaran: 95	Şehanikan: 295	Heniköy: 22
Zivistan: 371			
Edremit Bucağı:	Erkek: 1.706	Kadın: 1.550	Toplam: 3.256
Erçek Bucağı:	Erçek: 934	Adıyaman: 214	Aranik:147
Ağzıkara: 221	Aktaş: 180	Aşağıpoğafık:154	Çermik: 307
Dibekli: 1.841	Ermanis: 410	Gedelova:150	Hino: 339
Karagündüz: 700	Kozluca: 226	Kürdivan: 345	Lim: 351
Mendan: 222	Nabat: 117	Siyavan: 607	Yukariespişak: 131
Yukarımezruk: 126	Zeranis: 257		
Edremit Bucağı:	Erkek: 3.249	Kadın: 3.070	Toplam: 6.319
Timar Bucağı:	Canik: 509	Adıgüzel: 186	Adır: 440
Akçaveren: 109	Akçift: 113	Alaköy: 697	Almaşat: 110
Avanak: 123	Ayanis: 199	Bağdaşan: 140	Bayrek: 109
B. amik: 301	Çakırbey: 312	Derebey: 387	Dirleşen: 286
Ekice: 191	Erdeviz: 102	Gollu:163	Havbe:144
Hareşik: 314	Havins: 190	Hıdır: 129	Hiçis: 247
İririn: 272	Karaağaç: 110	Kasımoğlu: 417	Koçeni: 330
Kolsatan: 91	Köm: 141	Mermit: 188	Mirek: 417
Mollakasım: 289	Noravanis: 126	Norşin: 146	Pağanis: 149
Panz: 267	Pirgatip: 323	Satıbey: 213	Sorsurat: 34

²⁹⁶ TCBİGM, 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1961, s. 542-550.

²⁹⁷ TCBİGM, 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1961, s. 542-543.

Tablo 15.13. Van Merkez, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfus Sayımı (Devamı)

Şahgeldi: 134	Şeyhayne: 251	Şeyhkara: 110	Zekter: 41
Zorava: 71			
Edremit Bucağı:	Erkek: 4.879	Kadın: 4.742	Toplam: 9.621
Merkez	Erkek: 22.480	Kadın: 19.436	Toplam: 41.916

Van Merkez, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfus Sayımı.²⁹⁸

1955 Nüfus Sayımı'nda Van'ın Başkale İlçesinin Nüfus Sayımı: 1955 sayımına göre ilçenin nüfusu 14.999 kişidir. Bu rakam 1950 Nüfus Sayımı'na oranla 1.223 kişi fazladır. İlçede yaşayan 8.075 kişi erkek, 6.924 kişi kadındır. Bunların 2.212'si ilçe merkezinde ikamet ederken geriye kalan 12.787 kişi bucak merkezlerinde, köy ve bunlara bağlı mezralarda ikamet etmektedir. Nüfusun büyük bölümü köylerde ikamet etmektedir. Başkale ilçesine bağlı bucakların ve köylerin nüfusu tablodaki gibidir.²⁹⁹

Tablo 16.14. 1955 Nüfus Sayımında Van'ın Başkale İlçesinin Nüfus Sayımı

Başkale İlçesi:	Erkek: 1.375	Kadın: 837	Toplam: 2.212
Merkez bucağı:	Akinis: 114	Arak: 165	Aşağırıkan: 70
Atis: 199	Avzan: 111	Balyan: 498	Baz: 288
Berekilik: 277	Çaldıran: 241	Çuk: 125	Elelyan: 124
Hacesur: 74	Halkan: 105	Halkova: 148	Hanculis: 168
Harababaskale: 133	Harımbat: 75	Hokan: 359	Heretün: 143
Haşkan: 308	Hozı: 210	İrisan: 190	Karalulyan: 161
Kırvanis: 328	Mahmutabat: 155	Melekova: 171	Ömerkalan: 64
Pigan: 197	Sevkan: 138	Sıkyanis: 150	Soran: 211
Soravan: 89	Şahmanis: 111	Şarünüs: 151	Terova: 168
Vast: 101	Y. Heretis: 253	Y. Kosni: 110	Yukarıbernevaz: 311
Yukarıçevrebi: 135			
Merkez bucağı:	Erkek: 3.779	Kadın: 3.350	Toplam: 7.129
Şihkefti Bucağı:	Der: 357	Aşkitan: 323	Elezi: 254
Bebleşar: 242	Elbis: 325	Enhi: 264	Espistan: 307
Hanik: 402	Haşenyan: 158:	İringari: 259	Kanısığı: 445
Kanireş: 393	Karaçıyan: 147	Kireto: 365	Kızılca: 102
Külik: 168	Miyingirt: 195	Nobrin: 48	Pars: 236
Saçan: 171	Soradır: 262	Tagık: 235	
Şihkefti Bucağı:	Erkek: 2.921	Kadın: 2.737	Toplam: 5.658
Başkale İlçesi:	Erkek: 8.075	Kadın: 6.924	Toplam: 14.999

1955 Nüfus Sayımında Van'ın Başkale İlçesinin Nüfus Sayımı.³⁰⁰

1955 Nüfus Sayımı'nda Van'ın Çatak İlçesinin Nüfus Sayımı: 1955 sayımına göre ilçe nüfusu 9.599 kişidir. 1950 nüfus sayımına oranla bu sayı 938 kişi fazladır. İlçede

²⁹⁸ TCBİGM, 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1961, s. 542-543.

²⁹⁹ TCBİGM, 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1961, s. 543-544.

³⁰⁰ TCBİGM, 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1961, s. 543-544.

yaşayan 4.921 kişi erkek, 4.678 kişi kadındır. Bunlardan 549'u ilçe merkezinde; geriye kalan 9.050 kişi bucak merkezleri, köy ve bunlara bağlı mezralarda ikamet etmektedir. Çatak Van'ın en düşük nüfusa sahip ilçesidir. Nüfusun büyük çoğunluğu köylerde ikamet etmektedir. Çatak ilçesinin bağlı bucaklar ve köylerdeki nüfusu tablodaki gibidir.³⁰¹

Tablo 17.15. 1955 Nüfus Sayımında Van'ın Çatak İlçesinin Nüfus Sayımı

Çatak İlçesi:	Erkek: 321	Kadın: 228	Toplam: 549
Merkez Bucağı:	Arkanis: 173	Avziri: 109	Berko: 416
Çiçan: 273	Darınisiülya: 236	Gevlan: 201	Görendaş: 368
Halifan: 151	Hasis: 225	İninis: 603	Kaçit: 134
Koknomiran: 264	Kakan:270	Karisan: 260	Kotis: 234
Kömüran: 467	Ruknan:437	Sernos: 323	
Merkez Bucağı:	Erkek: 2.573	Kadın: 2.571	Toplam: 5.144
Narlı Bucağı:	Giresor B.M.: 695	Alakan: 744	Ferhinish: 711
Gelaki: 187	Martanis: 779	Uruk: 559	Grlıkan(ermisat):231
Narlı Bucağı:	Erkek: 2.077	Kadın: 1.819	Toplam: 3.906
Çatak İlçesi:	Erkek: 4.921	Kadın: 4.678	Toplamı: 9.599

1955 Nüfus Sayımında Van'ın Çatak İlçesinin Nüfus Sayımı.³⁰²

1955 Nüfus Sayımı'nda Van'ın Erciş İlçesinin Nüfus Sayımı: 1955 sayımına göre ilçe nüfusu 31.825 kişidir. 1950'deki sayımla kıyaslandığında nüfusun 6.439 kişi fazla olduğu görülür. Van'nın merkezinden sonra nüfusu en kalabalık olan ilçe Eriş'tir. İlçede bunlan nüfusun 17.105'i erkek, 14.720'si kadındır. Bunlardan 7.549'u ilçe merkezinde; geriye kalan 24.276 kişi bucak merkezlerinde, köy ve bunlara bağlı mezralarda ikamet etmektedir. Van'ın merkezinden sonra ilçe merkezinde yaşayan nüfusun en yüksek olduğu yer yine Erciş'tir. Fakat burada da halkın çoğunluğu köylerde ikamet etmektedir. Erciş ilçe merkezine bağlı bucakların ve köylerin nüfusu tablodaki gibidir.³⁰³

Tablo 18.16. 1955 Nüfus Sayımında Van'ın Erciş İlçesinin Nüfus Sayımı

Erciş İlçesi:	Erkek: 4.326	Kadın: 3.233	Toplamı: 7.549
Merkez Bucağı:	Akis: 367	Aksaraf: 442	Anzaf: 217
Aşağıırşat: 186	Babazenk:85	Cutgah: 531	Çukurbey: 146
Çelebibağı: 1 273	Doğancı: 86	Gürgüs: 415	Hargin: 504
Harkus: 95	Hasanabdal: 218	Haydarbey: 632	Karakilise:206
Karamelik: 182	Kardoğan: 318	Kasımbağı: 355	Kenzek: 333
Kelle: 163	Kerk: 241	Kızıkkilise: 75	Komar: 113
Mağara: 276	Örene: 504	Partaş:280	Pertak: 285
Pulurmanik: 717	Söğütlü: 250	Şehinpazar: 255	Sev: 179
Tendürek: 123	Üstekar: 135	Yekmal: 624	Yekmalkilise: 185

³⁰¹ TCBİGM, 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1961, s. 544-545.

³⁰² TCBİGM, 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1961, s. 544-545.

³⁰³ TCBİGM, 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1961, s. 545-546.

Tablo 19.16. 1955 Nüfus Sayımında Van'ın Erciş İlçesinin Nüfus Sayımı (Devamı)

Yılanlı: 67	Yukarıışat: 950	Zorova: 65	Zortul: 477
Merkez Bucağı:	Erkek: 6.539	Kadın: 6.016	Toplam: 12.555
Kertiş Bucağı:	Kertiş B.M.: 197	Aşağıezik: 668	Aşağıkozluca: 329
Haki: 314	Hocaali: 224	Kadiresker: 288	Kızılkilise: 144
Koçköprü: 460	Pay: 757	Salmanağa: 300	Soskun: 458
Aşağıgöze: 204			
Kertiş Bucağı:	Erkek: 2.252	Kadın: 2.091	Toplam: 4.343
Kocapınar Bucağı:	Ağ B.M.: 793	Akbaş: 158	Aptalmezrası: 223
Aşağıkirişo: 121	Behlül: 244	Çilkani: 166	Çölkertis: 265
Derekent: 119	Ekrek: 220	Erbizonk: 578	Esbisine: 330
Gökoğlan: 276	Horçof: 387	Hasova: 281	Hazara: 250
Karakilise: 274	Mecaris: 230	Muy: 197	Pabuşgin: 130
Pani: 260	Sivek: 115	Şerefli: 133	Şıhlar: 72
Tavladr: 366	Tonduros: 278	Varkoz: 75	Y. itiroşo: 127
Y. Şikiftikan: 395	Zevik: 163	Zorova: 163	
Kocapınar Bucağı:	Erkek: 3.988	Kadın: 3.390	Toplam: 7.378
Erciş İlçesi:	Erkek: 17.105	Kadın: 14.720	Toplamı: 31.825

1955 Nüfus Sayımında Van'ın Erciş İlçesinin Nüfus Sayımı.³⁰⁴

1955 Nüfus Sayımı'nda Van'ın Gevaş İlçesinin Nüfus Sayımı: 1955 sayımına göre ilçe nüfusu 11.470 kişidir ve bu rakam 1950 sayımına oranla 1.572 kişi fazladır. Bunların 5.900'ü erkek, 5.570'i kadındır. Halkın 2.855'i ilçe merkezinde yaşarken geriye kalan 8.615 kişi bucak merkezlerinde, köylerde ve bunlara bağlı mezralarda ikamet etmektedir. İlçedeki nüfusun büyük kısmı köylerdedir. Gevaş ilçesine bağlı bucaklar ve köylerin nüfusu tablodaki gibidir.³⁰⁵

Tablo 20. 1955 Nüfus Sayımında Van'ın Gevaş İlçesinin Nüfus Sayımı

Gevaş İlçesi:	Erkek: 1.489	Kadın: 1.366	Toplamı: 2.855
	Anzak: 233	Atalan: 206	Ayköy: 279
Duruk: 346	Hacızive: 122	Hareganis: 133	Horotis: 375
İli: 127	İn: 233	İriç: 156	İşkirt: 359
Karkar: 474	Kese: 370	Kızıltaş: 131	Köklüköy: 46
Mars: 227	Mikrapit: 321	Narik: 377	Norkök: 446
Pağan: 250	Pogonis: 487	Pahvanis: 268	Pendeganis: 345
Piltinis: 231	Pişvanik: 294	Sarik: 179	Şatvan: 550
Takmanis: 485	Tırkeşin: 74	Verendanis: 300	Vurkunis: 191
Merkez Bucağı:	Erkek: 4.411	Kadın: 4.204	Toplam: 8.615
Gevaş İlçesi:	Erkek: 5.900	Kadın: 5.570	Toplam: 11.470

1955 Nüfus Sayımında Van'ın Gevaş İlçesinin Nüfus Sayımı.³⁰⁶

1955 Nüfus Sayımı'nda Van'ın Gürpınar İlçesinin Nüfus Sayımı: 1955 sayımına göre ilçe nüfusu 16.775 kişidir. Bu rakam 1950 yılındaki sayımına göre 3.108 kişi

³⁰⁴ TCBİGM, 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1961, s. 545-546.

³⁰⁵ TCBİGM, 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1961, s. 545.

³⁰⁶ TCBİGM, 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1961, s. 545.

fazladır. Bunların 8.774'ü erkek, 8.001'i kadındır. Halkın 342'si ilçe merkezinde; geriye kalan 16.433 kişi bucak merkezlerinde, köylerde ve mezralarda ikamet etmektedir. Van merkezine ve diğer ilçelere bakıldığında merkez nüfus oranının en az olduğu yer Gürpınar'dır. İlçede yaşayanların %97'den fazlası köylerde ikamet etmektedir. Gürpınar ilçesine bağlı bucaklar ve köylerin nüfusu tablodaki gibidir.³⁰⁷

Tablo 3.18. 1955 Nüfus Sayımında Van'ın Gürpınar İlçesinin Nüfus Sayımı

Gürpınar İlçesi:	Erkek: 205	Kadın: 137	Toplam: 342
Merkez Bucağı:	Asıbaşın: 357	Demkosni: 297	Aşağımejingir: 287
Engüstanis: 180	Harnik: 179	Hosp: 102	Hik: 212
Hindistan: 351	İremir: 300	Nanik: 132	Muyarimejingir: 129
Vakçaranis: 70	Norkük: 214		
Merkez Bucağı:	Erkek: 1.457	Kadın: 1.353	Toplam: 2.810
Hoşap Bucağı:	Hoşap B.M.: 365	Akhasan: 186	Akrek: 207
Arikan: 203	Bakanis: 230	Doni: 177	Girdekan: 178
Girdeser: 286	Haci: 161	Hafşesorik: 158	Hırkanis: 112
Kasır: 207	Kırl: 355	Kortikan: 140	Maksutkolanı: 230
Melkava: 106	Mirava: 106	Otluk: 260	Paçan: 229
Papacemal: 304	Repedik: 275	Salahane: 199	Şeykan: 227
Şikeftikan: 92	Şöremelik: 208	Üri: 218	Zeynis: 116
Zivik: 73			
Hoşap Bucağı:	Erkek: 3 025	Kadın: 2 651	Toplam: 5 676
Kasrik Bucağı:	Kasrik B.M.: 340	Araz: 195	Harapşeyh: 199
Kengever: 482	Kilise: 232	Korit: 103	Papaağni: 225
Papagedik: 280	Put: 553	Sel: 276	Şokan: 320
Zakoski: 166			
Kasrik Bucağı:	Erkek: 1.738	Kadın: 1.633	Tolam: 3.371
Norduz Bucağı:	MervaneB.M.: 651	Akçeri: 323	Akşin: 269
Babanis: 161	Beşan: 99	Çarçalan: 251	Demirkos: 104
Dim: 296	Koğan: 550	Pağan: 604	Pikava: 110
Şakmanis: 440	Şivreş: 516	Zağ: 202	
Norduz Bucağı:	Erkek: 2.349	Kadın: 2.227	Toplam: 4.576
Gürpınar İlçesi:	Erkek: 8.774	Kadın: 8.001	Toplam: 16.775

1955 Nüfus Sayımında Van'ın Gürpınar İlçesinin Nüfus Sayımı.³⁰⁸

1955 Nüfus Sayımı'nda Van'ın Muradiye İlçesinin Nüfus Sayımı: 1955 sayımına göre ilçe nüfusu 26.245 kişidir. Bu rakam 1950'deki sayıya göre 4.619 kişi fazladır. Bunların 13.922'si erkek, 12.323'ü kadındır. Bu kişilerden 1.430'u ilçe merkezinde; geriye kalan 24.815 kişi bucak merkezlerinde, köy ve bunlara bağlı mezralarda ikamet etmektedir. Muradiye, Gürpınar'dan sonra oran olarak en çok kırsal nüfusa sahip ilçedir.

³⁰⁷ TCBİGM, 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1961, s. 545-546.

³⁰⁸ TCBİGM, 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1961, s. 545-546.

Nüfusun %95'i köylerde yaşamaktadır. Erciş'ten sonra nüfusu en çok olan ilçe de Muradiye'dir. Muradiye ilçesine bağlı bucaklar ve köylerin nüfusu tablodaki gibidir.³⁰⁹

Tablo 3.19. 1955 Nüfus Sayımında Van'ın Muradiye İlçesinin Nüfus Sayımı

Muradiye İlçesi	Erkek: 735	Kadın: 695	Toplam: 1.430
Merkez Bucağı:	Akbulak: 187	Akçaçay: 97	Akparan: 124
Akrak: 184	Angüzek: 299	Anzaf: 332	Aşağıtepe: 133
Beşparmak: 145	Bincevan: 279	Çakmak: 99	Dağviran: 253
Dambat: 59	Devetaş: 228	Devzer: 58	Erniş: 1.171
Eşekbatan: 72	Gevrikan: 19	Gönderme: 232	Güllüçimen: 56
Gültepe: 108	Gümüštepe: 131	Hareşik: 171	İşviran: 220
Karahan: 374	Karavıl: 81	Kebabik: 203	Keçihıran: 206
Kızılkilise: 155	Kömüş: 272	Körzut: 498	Köşk: 161
Kuşçu: 187	Küçükköy: 252	Mezre: 202	Moğohan: 150
Muça: 163	Pirsolan: 259	Rahmin: 287	Sabunsatan: 101
Saraç: 40	Sarımemet: 167	Simtatos: 188	Sitigölan: 222
Sor: 328	Şivekar: 465	Tar: 145	Tütürük: 62
Üte: 263	Yeniköy: 27	Yukarıtepe: 146	
Merkez Bucağı:	Erkek: 5.474	Kadın: 4.787	Toplam: 10.261
Çaldıran Bucağı:	Çaldıran B.M.: 875	Alikille: 298	Aşağıdikme: 217
Aşağıkurtikan: 255	Aşağısaragöl: 259	Aşağısarnıç: 114	Aşağıazarova: 217
Aşağıgeran: 302	Avaşor: 328	Avtünne: 158	Aşağışerefhan: 107
Bezirhane: 77	Bişerağa: 81	Bişi: 234	Çaçur: 143
Çayır: 98	Çubuklu: 402	Dergezin: 141	Dero: 357
Devtirş: 123	Direkli: 269	Espireş: 278	Giresor: 323
Gölesor: 202	Hacıhatun: 335	Hacıziyaret: 81	Haçan: 329
Haçantirşığı: 146	Han: 240	Hevidan: 225	İsmailbaba: 141
Kaçak: 80	Kaşım: 65	Kaymez: 290	Keçan: 307
Kohik: 76	Komakollo: 100	Komaoşo: 102	Korkorik: 147
Metkoli: 389	Nangariz: 222	Navru: 106	Mikibabatırşığı: 97
Niçirvan: 147	Noşar: 287	Osmanlı: 280	Salahane: 317
Seğiran: 137	Sellik: 137	Sinli: 533	Sityakut: 168
Soğuksu: 630	Şerefbey: 101	Şeyhhaydar: 162	Şeyhsucu: 368
Şiheftikan: 36	Takız: 83	Yekmal: 140	Yukarıdeli: 184
Yukarıdikme: 236	Yukarısarigöl: 199	Yukarısarnıç: 345	Yukarıkürtikan: 129
Zülfübulak: 223	Yukarıazarova: 203	Y. Şerefhan: 114	
Çaldıran Bucağı:	Erkek: 7.713	Kadın: 6.841	Toplam: 14.554
Muradiye İlçesi:	Erkek: 13.922	Kadın: 12.323	Toplam: 26.245

1955 Nüfus Sayımında Van'ın Muradiye İlçesinin Nüfus Sayımı.³¹⁰

1955 Nüfus Sayımı'nda Van'ın Özalp İlçesinin Nüfus Sayımı: 1955 sayımına göre ilçe nüfusu 22.421 kişidir ve bu rakam 1950'deki sayıya oranla 4.180 kişi fazladır. Bunların 11.913'ü erkek, 10.508'i kadındır. Halkın 1.278'i ilçe merkezinde; geriye kalan

³⁰⁹ TCBİGM, 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1961, s. 547-549.

³¹⁰ TCBİGM, 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1961, s. 547-549.

21.143 kişi bucak merkezlerinde, köy ve bunlara bağlı mezralarda ikamet etmektedir. İlçe nüfusunun büyük bir bölümü köylerde ikamet etmektedir. Özalp ilçesine bağlı bucakların ve köylerin nüfusu tablodaki gibidir.³¹¹

Tablo 3.20. 1955 Nüfus Sayımında Van'ın Özalp İlçesinin Nüfus Sayımı

Özalp İlçesi:	Erkek: 845	Kadın: 433	Toplam: 1.278
Merkez Bucağı:	Aştuci: 400	Boğazkesen: 373	Aşağımollahasan: 315
Çamurlu: 292	Devzer: 198	Elbistan: 338	Gültepe: 223
Hacıkişlak: 198	Hazara: 440	Hazine: 148	Hasemiyan: 150
Kalecik: 175	Kartalan: 218	Memetalan: 119	Merkez: 239
Naşarova: 131	Pais: 272	Pirkal: 267	Rumoğlu: 353
Şemsettin: 325	Yukarıdebek: 187	Yukarıkeşiş: 152	Y. Mollahasan: 237
Yusufhaydaran: 196			
Merkez Bucağı:	Erkek: 3.201	Kadın: 2.927	Toplam: 6.128
Saray Bucağı:	Saray B.M.: 2.049	Avzerik: 296	Çakmak: 126
Çardak: 161	Çarıkisar: 178	Çillik: 123	Gembol: 113
Giridil: 175	Harapsorik: 414	Herçtil: 325	Hoçik: 123
Karahisar: 213	Kavlık: 145	Kepir: 202	Kurcan: 165
Kurçevik: 299	Milanengiz: 263	Mollalopuz: 202	Pagan: 87
Panamerik: 116	Runekav: 259	Satmanis: 538	Şerefhane: 382
Tüm: 177	Yamanyurt: 65	Zağ: 98	
Saray Bucağı:	Erkek: 3.458	Kadın: 3.836	Toplam: 7.294
Gaşrumi Bucağı:	Gaşrumi B.M.: 499	Aşağıhurik: 386	Aşağıbalıkçı: 186
Aşağıdercemat: 317	A.Göregeni: 152	A. Koçkiran: 145	Çirk: 199
Çubuklu: 914	Hacıali: 281	Kaysevan: 92	Hasantemuran: 238
Kolo: 381	Nöşar: 972	Pirmeryan: 245	Reşan: 136
Seydibey: 524	Takörengiz: 307	Tarkani: 215	Velicani: 450
Yadigar: 168	Yarım kaya: 194	Yukarıahurik: 334	Yukarıbalıkçıklı: 249
Yukarıgölegeni: 1347			
Gaşrumi Bucağı:	Erkek: 4.021	Kadın: 3.690	Toplam: 7.721
Özalp İlçesi:	Erkek: 11.913	Kadın: 10.508	İlçe toplamı: 22.421

1955 Nüfus Sayımında Van'ın Özalp İlçesinin Nüfus Sayımı.³¹²

3.1.3. 1960 Nüfus Sayımı

1960'ta ülke genelindeki 67 il, 570 ilçe ve 35.441 bucak ve köyde sayım yapılmıştır. Yapılan sayıma göre ülke nüfusu 14.163.888 kişidir. Van ilinin 1960 sayımındaki nüfusu ise toplamda 211.034 kişidir. 1960'taki verilere bakıldığında zaman nüfusun 1955 sayımına oranla 35.784 kişi arttığı görülür. Bu nüfusun 48.881'i Van merkezi ve ilçe merkezlerinde ikamet ederken geriye kalan 168.153 kişi ise köy ve mezralarda kalmaktadır. 1960 Nüfus Sayımı'nda Van ilinde 111.246 erkek ve 99.788 kadın tespit edilmiştir. Nüfusun artış miktarı %26,5 oranındadır.³¹³ 1960 sayımında bazı köyler de yeni isimleriyle anılmıştır. Zira 5442 sayılı İller Kanunu'nun 2. maddesine

³¹¹ TCBİGM, 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1961, s. 549-550.

³¹² TCBİGM, 23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1961, s. 549-550.

³¹³ Van Sesi Gazetesi, 31 Ekim 1960.

dayanarak Türkçe olmayan, Türkçenin ses bilgisi kuralına uygun olmayan ve güzel bir anlam taşımayan köy isimleri 1957 yılında yenileriyle değiştirilmiştir.³¹⁴ Bu kapsamda “Ad Değiştirme İhtisas Kurulu” adıyla kurulan bir komisyon, 1957 yılından 1978 yılına kadar ülke genelinde birçok yerleşim yerinin isimlerini değiştirmiş ve yeni isimlerin Türkçe olmasına dikkat edilmiştir.³¹⁵

Ülke genelinin ve Van ilinin 1960 yılındaki nüfus sayımına ilişkin sonuçları aşağıdaki tablolarda belirtilmiştir.³¹⁶

Tablo 3.21. Türkiye ve Van 1960 Nüfus Sayımı Toplam Nüfus

	Erkek	Kadın	Toplam
Türkiye nüfusu	14.163.888	13.590.932	27.754.820
Van nüfusu	111.246	99.788	211.034

Türkiye ve Van 1960 Nüfus Sayımı Toplam Nüfus.³¹⁷

Tablo 3.22. 1960 Nüfus Sayımı Cinsiyete Göre Van İli Nüfus Dağılımı.

İl, ilçe:	Erkek:	Kadın:	Toplam:
Van merkez	27.110	24.335	51.445
Başkale	9.699	8.411	18.110
Çatak	6.319	5.865	12.184
Erciş	19.704	17.786	37.490
Gevaş	7.122	6.652	13.744
Gürpınar	10.910	10.047	20.957
Muradiye	16.830	14.649	31.479
Özalp	13.552	12.043	25.595
Toplam	111.246	99.788	211.034

1960 Nüfus Sayımı Cinsiyete Göre Van İli Nüfus Dağılımı.³¹⁸

1960 Nüfus Sayımı’nda Van’ın Merkez İlçesinin Nüfus Sayımı: 1960’taki sayıma göre Van’ın merkez nüfusu 22.043 kişidir. 1955’teki sayımla kıyaslandığında buradaki nüfusun 4.789 kişi arttığı görülür. Nüfusun 12.068’i erkek, 9.974’ü kadındır. Belirlemelere göre 1.278 kişi doğrudan Van merkezinde ikamet ederken geriye kalan 29.402 kişi merkeze bağlı bucak, köy ve mezralarda yaşamaktaydı. Nüfusun büyük kısmı

³¹⁴ Aydın Taner, “Türkiyede Köy Adı Değişiklikleri Üzerine Bir İnceleme: Kağızman Örneği”, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 53, Yıl 2022, s. 348.

³¹⁵ Ercan Demirtaş, Muhammed Yıldız, Ahmet Edi, “Eleşkirt (Ağrı) Çevresindeki Köy Yerleşmelerinin Adlarının Değiştirilmesi ve Toponomik Analizi”, **Ekev Akademi Dergisi**, Sayı 87, Yıl 2021, s. 105.

³¹⁶ TÜİK, **İstatistik Göstergeler 1923-2009**, Ankara 2010, s. 8.

³¹⁷ TÜİK, **İstatistik Göstergeler 1923-2009**, Ankara 2010, s. 10.

³¹⁸ TCBİGM, **23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı**, Ankara, 1963, s. 571.

köylerde ikamet etmekteydi Van'ın merkez ilçesine bağlı bucakların ve köylerin nüfusu tablodaki gibidir.³¹⁹

Tablo 3.23. Van Merkez İlçesinin, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfusu

Van merkez:		
Şehir Erkek: 12 068	Şehir Kadın: 9 975	Şehir Toplam: 22 043
Merkez Bucağı:	Alabayır (Averek): 464	Bakacık (Keşişoğlu): 253
Bakraçlı (Yedikilise): 363	Beşçatak (Eski Pak): 172	Beyüzümü (Şah Bağı): 311
Botan içi (Sihke): 582	Çobanoğlu: 116	Değirmen: 253
Dereüstü (Anzav): 143	Doğanlar (Pertek): 176	Gölyazı (Mihginir): 184
İskele: 1334	Kalecik: 143	Karpuz alanı (Zırvandanı): 141
Kavuncu (Çoravanis): 162	Kevenli (Şişanis): 283	Kıratlı (Lamizgirt):121
Köşebaşı (Faruk): 176	Kurabaş: 399	Sarmaç (Kopanıs): 96
Taşkonak (Kasrik): 135	Bardakçı: 375	
Erkek: 3 317	Kadın: 3 065	Toplam: 6 382
Edremit Bucağı:	Sarmansuyu (Edremit): 1062	Ayazpınar (Sivekerek): 182
Bakımlı (Şihanikom): 380	Çayırbaşı (Kerevanis):156	Dilkaya (Horkum): 227
Dönemeç (Engil): 280	Elmalık (Zivistan): 463	Gölkaşı (Meşgeldek): 372
Kıyıcak (Suvartan): 116	Köprüler (Gemköy): 441	Köşk: 92
Yeniköy: 25		
Erkek: 1 973	Kadın: 1 823	Toplam: 3 796
Erçek Bucağı:	Erçek: 1089	Ağzıkara: 300
Aktaş: 221	Aritoprak (Zevanis): 320	Aşağıgeçitli (Aşağıpopazık):197
Baklatepe (Hinoköy): 373	Çalımlı (Aranik): 193	Çomaklı (Nabat): 138
Dibekli: 272	Gedelova: 180	Gövelek (Ermanis): 511
Ilıkaynak (Çermik): 391	Karagündüz: 879	Karakoç (Limköy): 404
Kaymaklı (Kürdivan): 399	Kozluca: 288	Ortanca (Siyavan): 705
Yalımağaç (Adıyaman): 243	Yatıksirt (mendam): 319	Yukarıgölalan (Yukarıeprişat): 152
Yukarıgüneyce(yukarımevrük): 52		
Erkek: 3 913	Kadın: 3 834	Toplam: 7 747
Tımar Bucağı:	Gedikbulak (Canik): 611	Adıgüzel: 192
Ağartı (Ayvanis): 217	Akçaören (Akçaviran): 110	Akçift: 159
Alaköy: 883	Arısu (Almaşat): 108	Aşit (Pağanis): 215
Atmaca (Havins): 233	Bağdaşan: 162	Çakırbey: 313
Çitören (Harabe): 180	Çolpan (Panzköy): 353	Dağönü (iririn): 336
Değirmenözü (Erderiz): 95	Derebey: 323	Dibekdüzü (Avanak): 148
Dilimli (Hareşik): 401	Ermişler (Mirek): 531	Esenpınar (Noravanis): 149
Göllü: 185	Gülsünler (Şeyh Kara): 119	Güvençli (Köçeni): 416
Halkalı (Hiüiş): 303	Hıdır: 158	Karaağaç: 141
Kasımoğlu: 432	Koç: 177	Kolsatan: 134
Kumluca (Norşin): 157	Meydancık: 102	Mollakasım: 326
Ocaklı (Kömköy): 155	Otluca (Şeyhane): 276	Özkaynak (Bayrek): 147
Pirgarip: 332	Sağlamtaş (Ekice): 222	Şahgeldi: 179
Satıbey: 247	Tabanlı (Sorsurat): 30	Tevekli (Zekter): 53
Topaktaş (Mermit): 199	Yaylıkaya (Adır): 553	Yemlice (Zorava): 28
Yeşilsu (Büyükamik): 370	Yumrutepe (Dirleşen): 317	
Erkek: 5 839	Kadın: 5638	Toplam: 11 477
İlçe Erkek Toplamı: 27.110	İlçe Kadın Toplamı: 24.355	İlçe Merkez Toplamı: 51.445

Van Merkez İlçesinin, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfusu.³²⁰

³¹⁹ TCBİGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1963, s. 572-573.

³²⁰ TCBİGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1963, s. 572-573.

1960 Nüfus Sayımı'nda Van'ın Başkale İlçesinin Nüfus Sayımı: 1960 sayımına göre Başkale ilçesinin nüfusu 18.110 kişidir. Bu rakam 1955 sayımına oranla 3.11 kişi fazladır. Bunların 9.966'sı erkek, 8.411'i kadındır. 2.383 kişi ilçe merkezinde ikamet ederken geriye kalan 15.727 kişi bucak merkezlerinde, köy ve bunlara bağlı mezralarda oturmaktadır. Nüfusun büyük kısmı köylerde ikamet etmektedir. Başkale ilçesine bağlı bucakların ve köylerin nüfusu tablodaki gibidir.³²¹

Tablo 3.24. Başkale İlçesinin, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfusu

Başkale İlçesi:		
Şehir Erkek: 1.390	Şehir Kadın: 993	İlçe merkez: 2.383
Merkez Bucağı:	Açıkağıl (Harunabat): 65	Akçalı (Sevkan): 177
Aşağıküne (Aşşağırık): 91	Aşalan (Melkova): 174	Aydemir (Berekilik): 382
Azıklı (Bazköy): 329	Barış (Soran): 271	Başocak (Soravan): 79
Belencik (Vast): 165	Çakırdoğan (Akinis): 147	Çaldıran: 210
Dereçi (Sıkyanis): 178	Deregeçit (Şarünüs): 185	Ekecek (Balyan): 647
Erek (Arakköy): 261	Erkonağı (Avzan): 124	Esenyamaç (Haşkan): 473
Gedikbaşı (Çuhköy): 190	Güroluk (Elelyan): 165	Ilıcak (Hozı): 277
Işıklı (Ömerhalan): 57	Kavurgalı (Heretün): 178	Keçilioba (Nalkan): 120
Koçdağı (Halkova): 144	Kovalıpınar (Hacesur): 112	Köprüağzı (Hokan): 506
Mahmutabat: 152	Oğulveren (Kirvanis): 410	Ortayol (İrisan): 296
Öncüler (Atis): 229	Örencik (Harababaşkale): 148	Örenkale (Pizan): 255
Salhdere (harculis): 210	Savaş (Tereva): 193	Tınazlı (Şahmanis): 193
Yolmaçayır (karabilyan): 286	Y. Çörten (Yukarıharalis): 272	Y. Dalı (Yukarıçevrebi): 157
Y. Darıca (Yukarıkosmi): 162	Y. Dikmen (yukarıbernevaz): 393	
Erkek: 4 804	Kadın: 4 168	Toplam: 8 972
Şikefti Bucağı:	Albayrak (Der): 493	Atılılar (Esbiştan): 312
Bilgeç (Kaniş): 367	Böğrük (Hamik): 400	Bölekli (Haşenvan): 169
Büklümdere (İringani): 376	Eşmepınar (Kanisipi): 485	Gelenler (Kireto): 479
Güleçler (Enbi): 319	Güvendik (Elezi): 294	Kızılca: 125
Kocaköy (Karaçıyan): 163	Konuksayar (Nebrin): 47	Tahıl (Aşkitan): 358
Ortayazı (Nijingirt): 263	Ömerdağı (Gülik): 216	Özpınar (Elbis): 378
Saçan: 237	Uğurlu (Beblesan): 297	Yanal (soradır): 329
Yavuzlar (tağık): 261	Yurttepe (Paris): 387	
Erkek: 3.505	Kadın: 3.250	Toplam: 6.755
İlçe Erkek Toplamı: 9.699	İlçe Kadın Toplamı: 8.411	Başkale İlçe Toplamı: 18.110

Başkale İlçesinin, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfusu.³²²

1960 Nüfus Sayımı'nda Van'ın Çatak İlçesinin Nüfus Sayımı: 1960 sayımına göre Çatak ilçesinin nüfusu 12.184 kişidir. Bu rakam 1955 sayıma oranla 2.625 kişi fazladır. Bunların 6.319'u erkek, 5.865'i kadındır. 688 kişi ilçe merkezinde; geriye kalan 11.466 kişi bucak merkezlerinde, köy ve bunlara bağlı mezralarda ikamet etmektedir. Van'a bağlı ilçeler arasında nüfusu en az olan ilçe Çatak'tır. Çatak, ilçenin daha önceden Ermenice kökeninden dolayı Şatak olan isminin değiştirilmiş hâlidir. İlçe nüfusu ilk defa

³²¹ TCBİGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1963, s. 573-574.

³²² TCBİGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1963, s. 573-574.

on binin üzerine çıkmıştır. Nüfusun büyük bir kısmı köylerde ikamet etmektedir. Çatak ilçesine bağlı bucakların ve köylerin nüfusu tablodaki gibidir.³²³

Tablo 3.25. Çatak İlçesinin, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfusu

Çatak İlçesi:		
Erkek: 409	Kadın: 279	Şehir Toplam: 688
Merkez Bucağı:	Ağaçlık (Avzini): 142	Akçabük (kömüran): 324
Alaçayır (berico): 515	Bilgi (kakan): 388	Boyunpınar (karisan): 279
Çılga (çıcan): 367	Eliacık (hasias): 264	Işınlı (arkanis): 211
Kaçit: 207	Kandilli (sornos): 438	Kayaboğaz (görendaş): 451
Korulu (ininis): 800	Onağıl (ketis): 306	Sözveren (Rüknan): 553
Teknecik (Gevilan): 219	Toyga (Halifan): 181	Uzuntekke (Kahnemiran): 342
Y. Narlıca (Darinisülya): 284		
Erkek: 3 386	Kadın: 3 185	Toplam: 6 571
Narlı Bucağı:	Narlı (giresor): 941	Andiçen (gelahi): 235
Atlıhan (Çelikan): 320	Dokuzdam (ürükköy): 560	Konalya (Martanis): 972
Övecek (Ferhins): 913	Sırmalı (Alakan): 975	
Erkek: 2 524	Kadın: 2 401	Toplam: 4 925
İlçe Erkek Toplamı: 6 319	İlçe Kadın Toplamı: 5 868	Çatak ilçesi Toplamı: 12 184

Çatak İlçesinin, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfusu.³²⁴

1960 Nüfus Sayımı'nda Van'ın Erciş İlçesinin Nüfus Sayımı: 1960 sayımına göre Erciş ilçesinin nüfusu 37.490 kişidir. İlçe nüfusu 1955 sayımına kıyasla 5.665 kişi artmıştır. Bunların 19.704'ü erkek, 17.786'sı kadındır. 9.927 kişi ilçe merkezinde; geriye kalan 27.563 kişi bucak merkezlerinde, köylerde ve bunlara bağlı mezralarda ikamet etmektedir. Van'ın merkezinden sonra nüfus bakımından en büyük ilçedir. Nüfusunun büyük kısmı köylerde ikamet etmektedir. Erciş ilçesine bağlı bucakların ve köylerin nüfusu tablodaki gibidir.³²⁵

Tablo 3.26. Erciş İlçesinin, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfusu

Erciş ilçesi		
Erkek: 5 501	Kadın: 4 426	Şehir Toplam: 9 927
Merkez Bucağı:	Ağaçören (Partaş): 300	Ağırkaya (Üstekar): 139
Aksakal (Babazenk): 96	Aşşağışıklı (Aşağıırşad): 190	Bayramlı (Aksaray): 509
Çakırbey: 219	Çatakıdibi (Zortul): 515	Çelebibağı: 1482
Dinlence (Pertek): 392	Doğancı: 81	Doluca (Ahis): 400
Eybeyli (Kelle): 193	Gergili (Tendürük): 165	Gölağzı (Palurmanik): 862
Görüşlü (Anzaf): 423	Hasanabdal: 256	Haydarbey: 721
İkizçalı (komar): 201	İşbaşı (Karakilise): 226	Karatavuk (Cütgah): 700
Kasımbağı: 392	Kırk değirmen (kerzek): 362	Kordoğan: 409
Köycük: 331	Mağara: 341	Nışancı (Karamilik): 200
Sabanbüken (Kızılkilise): 84	Söğütlü: 311	Şehirpazar: 311

³²³ TCBİGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1963, s.574.

³²⁴ TCBİGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1963, s.574.

³²⁵ TCBİGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1963, s.574, 575.

Tablo 3.26. Erciş İlçesinin, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfusu (Devamı)

Taşkapı (Şor): 311	Tekler (Gürgüs): 429	Yalındam (Yekmalkilise): 197
Yılanlı: 94	Yörelî (Zorava): 54	Yukarıçınarlı (Pulur): 698
Y. Işıklı (Yukarıırşad):1 101	Yünören (harnus): 198	
Erkek: 7 145	Kadın: 6 748	Toplam :13 893
Kertis Bucağı:	Deliçay (Kertis): 264	Aşşagığöçek (Aşşagıezik): 761
Aşşagığöze: 211	Aşşagıkozluca: 419	Derimevi (Çirgrsin): 140
Ergücü (kızılkilise): 151	Kadirasker: 313	Keklikova (Soskun): 637
Kocaeli: 229	Koçköprü: 335	Rayköy: 1001
Salmanağa: 374	Topraklı (Haki): 388	
Erkek: 2 681	Kadın: 2 542	Toplam: 5 223
Kocapınar Bucağı:	Kocapınar (Ağı): 1063	Akbaş: 180
Aptalmezrası: 250	Aşşagıkçagedik (A.hişiro): 218	Bozkaya (Hasova): 288
Bucakönü (Behlül): 340	Çataltepe (Şihlar): 68	Çetinbaş (Zorava): 160
Çobandüzü (Espisinek): 254	Çubuklu (Maçaris): 290	Derekent:102
Düvenci (Tavladır): 417	Ekiciler (Sivek): 114	Gedikdibi (Muvköy): 239
Gökoğlan: 206	Gözütok (Papuşgin):163	Gümüşoluk (Y. şikefitkan): 110
Karlıyayla (Erbizonk): 708	Kayaboyun (Hazara): 173	Kekiksırtı (Çölkertis): 198
Kırkpınar (Çılkani): 199	Ortayayla (Zevik): 476	Pınarlı (Haçraf): 528
Şereflî: 145	Taşevler (Tonduros): 242	Taşlıçay (Paniköy): 264
Uncular (Karakilise): 483	Yetişen (Varkos): 104	Yoldere (Ekrek): 243
Y.akçagedik (Y.hirişo): 222		
Erkek: 4 377	Kadın: 4 070	Toplam: 8 447
İlçe Erkek Toplamı: 19 704	İlçe Kadın Toplamı: 17 786	Erciş İlçesi Toplamı: 37 490

Erciş İlçesinin, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfusu.³²⁶

1960 Nüfus Sayımı 'nda Van 'ın Gevaş İlçesinin Nüfus Sayımı: 1960 sayımına göre Gevaş ilçe nüfusu 13.774 kişidir. 1955 nüfus sayımınaoranla ilçe nüfusu 2.304 kişi artmıştır. Bunların 7.122'si erkek, 6.652'si kadındır. 3.580 kişi ilçe merkezinde; geriye kalan 10.194 kişi bucak merkezlerinde, köylerde ve bunlara bağlı mezralarda ikamet etmektedir. Nüfusun büyük kısmı köylerde yaşamaktadır. Gevaş ilçesine bağlı bucakların ve köylerin nüfusu tablodaki gibidir.³²⁷

³²⁶ TCBİGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1963, s.574, 575.

³²⁷ TCBİGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1963, s.575, 576.

Tablo 3.27. Gevaş İlçesinin, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfusu

Gevaş İlçesi:		
Şehir Erkek: 1 919	Şehir Kadın: 1661	Şehir Toplam: 3 580
Merkez Bucağı:	Abalı (Kese): 368	Aladüz (Pıltınıs): 254
Anaköy (Horotis): 548	Andaç (Mars): 287	Atalan: 248
Aydınocak (Satvan): 638	Bağlama (Pagan): 317	Dağyöre (İliköy): 156
Daldere (Karkar): 590	Değermiş (Engelör): 119	Dereağzı (İşkirt): 429
Dilmetaş (Hacıviva): 157	Dokuzağaç (Pendeganis): 394	Enginsu (Hareganis): 114
Güründü (Mihrapit): 416	Gündoğan (Ayköy): 339	Güzelkonak (Pişvani): 340
Hasbey (Narköh): 434	İkizler (Düşüh): 412	İnköy: 272
Kayalar (İriç): 202	Kazanç (Pahvanis): 313	Kızıltaş: 162
Koçak (Poganis): 551	Köklüköy (Göganis): 61	Kurutlu (Verendanis): 367
Kuşluk (Tahmanis): 447	Uğurveren (Tırkeşin): 83	Uysal (Vurkunis): 239
Yemişlik (Narik): 402	Yoldöndü (Anzak): 321	Yuva (Sarik): 214
Erkek: 5 203	Kadın: 4 991	Toplam: 10 194
İlçe Erkek Toplamı: 7 122	İlçe Kadın Toplamı: 6 652	Gevaş İlçesi Toplamı: 13 774

Gevaş İlçesinin, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfusu.³²⁸

1960 Nüfus Sayımı'nda Van'ın Gürpınar İlçesinin Nüfus Sayımı: 1960 sayımına göre Gürpınar ilçesinin nüfusu 20.957 kişidir. 1955 sayımına istinaden ilçe nüfusu 4.182 kişi artmıştır. İlçe nüfusu bu sayımda yirmi binin üzerine çıkmıştır. Bunların 10.910'u erkek, 10.047'si kadındır. 466 kişi ilçe merkezinde; geriye kalan 20.491 kişi bucak merkezlerinde, köylerde ve bunlara bağlı mezralarda ikamet etmektedir. Van iline bağlı ilçeler arasında köy nüfusu en fazla olan ilçe Gürpınardır ve ilçede bulunan nüfusun %98'i köylerde ikamet etmektedir. Gürpınar ilçesine bağlı bucakların ve köylerin nüfusu tablodaki gibidir.³²⁹

Tablo 3.28. Gürpınar İlçesinin, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfusu

Gürpınar İlçesi:		
Şehir Erkek: 281	Şehir Kadın: 185	Şehir Toplam: 466
Merkez Bucağı:	A. Kaymaz (Aşağımıjingir): 323	Çakınlı (Nanik): 122
Çavuştepe (Asbaşın): 420	Değirmendüzü (Harnik): 217	Erkaldı (Hindistan): 439
Koyunyatağı (Vahçaranış): 96	Kuşdağı (Demkosni): 329	Otbiçer (İremir): 356
Parmakkapı (Engüştanis): 278	Sakalar (Hosp): 164	Yatağan (Hikköy): 289
Yolaşan (Norkün): 339	Y. Kaymaz (Y.mi jingir): 168	
Erkek: 1 825	Kadın: 1 715	Toplam: 3 540
Hoşap Bucağı:	Güzelsu (Hoşap): 464	Akbulut (Akrek): 198
Alınak (Bahanis): 269	Bozyiğit (Arihan): 250	Cevizalan (Girdekan): 237
Çörekli (Pağacemal): 418	Elaçmaz (Salahane): 343	Giyimli (Hırkanis): 151
Gölardı (Doni): 230	Günbaşı (Mirava): 121	Hacıköy: 191
Işıkpınar (Ortük): 308	Karakoç (Melkava): 288	Muratlı (Şöşnemerik): 250
Ongun (Akhasan): 266	Öveçli (Repedik): 366	Savacık (Hafsesorik): 201
Sevindik (Kasır): 328	Sütlüce (Zivik): 104	Taşdöndüren (Şikeftikan): 116
Tepegören (Zeynis): 156	Topsakal (Paçan): 267	Tutmaç (Kiril): 425

³²⁸ TCBİGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1963, s.575, 576.

³²⁹ TCBİGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1963, s.576, 577.

Tablo 3.28. Gürpınar İlçesinin, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfusu (Devamı)

Umut (Kortikan): 162	Uzungedik(Girdeser):330	Üçgen (Uriköy): 246
Yarımış (Maksutolanı):258	Yurtbaşı (Seyhan): 279	
Erkek: 3 743	Kadın: 3 479	Toplam: 7 222
Kasrik Bucağı :	Kırkgeçit (Kasrik): 469	Arında (Selköy): 343
Bağrıyanık (Zahoski): 204	Bölmeçalı (Pağagelik): 369	Çatakdibi (Sokan): 398
Doluçıkın (Kilise): 304	Güleçler (Harapşeyh):242	Örmeli (Kengever): 531
Özlüce (Araz): 263	Sapakonak (Korit): 128	Yedisalkım (Putköy): 628
Yoldüştü (Papaağni): 286		
Erkek: 2 176	Kadın: 1989	Toplam: 4 165
Norduz Bucağı:	Topyıldız (Mervane): 569	Akdoğu (Çarçalan): 206
Cepkenli (Pagan): 626	Dağseven (Şivres): 690	Dikbıyık (Koğan): 610
Geziyurt (Beşan): 142	Kalkanlı (Demirkos): 175	Kılıçtutan (Rikava): 176
Oğuldami (Aksin): 161	Sıcaksu (Bahanıs): 407	Taşlıyazı (Akçuri): 504
Topçudeğirmeni (Şanmanis): 426	Üçdoğan (Zağköy): 341	Yalınca (Dimköy): 531
Erkek: 2 885	Kadın: 2 679	Toplam: 5 564
İlçe Erkek Toplamı: 10 910	İlçe Kadın Toplamı: 10 047	Gürpınar İlçesi Toplamı: 20 957

Gürpınar İlçesinin, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfusu.³³⁰

1960 Nüfus Sayımı 'nda Van 'ın Muradiye İlçesinin Nüfus Sayımı: 1960 sayımına göre Muradiye ilçesinin nüfusu 31.479 kişidir. İlçe nüfusu 1955 sayımına oranla 5.234 kişi artmıştır. Bunların 16.830'u erkek, 14.649'u kadındır. 1.864 kişi ilçe merkezinde; geriye kalan 29.615 kişi bucak merkezlerinde, köylerde ve bunlara bağlı mezralarda ikamet etmektedir. Erciş'ten sonra en kalabalık ilçedir ve 1960 sayımında nüfusu otuz binin üzerine çıkmıştır. Nüfusun büyük kısmı köylerde ikamet etmektedir. Muradiye ilçesine bağlı bucakların ve bağlı köylerin nüfusu tablodaki gibidir.³³¹

Tablo 3.29. Muradiye İlçesinin, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfusu

Muradiye İlçesi:		
Şehir Erkek: 987	Şehir Kadın: 877	Şehir Toplam: 1 864
Merkez Bucağı:	Açıkyol (Hareşik): 192	Adaklı (Binçevan): 242
Akbulak: 196	Akçaçay: 79	Alkasnak (Sorköy): 403
Aşağıargıt (Aşağıpete): 194	Babacan (Sitigulan): 249	Bulaklı (Kömüs): 367
Beşparmak: 189	Beydağı (Üteköy): 416	Çakmak: 83
Çotuklu (Devzer): 53	Dağören (Dağviran): 295	Değerbilir (Gevrikan): 30
Demirtepe (Akrak): 170	Devetaş: 188	Dinçbaş (Tütünük): 113
Doğangün (Rahmin): 338	Dürükkaş (Isviran): 262	Erişen (Dambat): 35
Esenkoç (Kababık): 232	Eşekbatan: 68	Gönderme: 266
Görecek (Mozaha): 97	Güllüçimen: 95	Gültepe: 51
Gümüštepe: 167	Karahan: 440	Karavul (Karavil): 120
Keçikıran: 236	Kemerköprü (Muça): 253	Kocasaban (Simtatos):221
Köşk: 254	Kuşçu: 172	Küçükköy: 299
Otlakbaşı (Mezre): 259	Ovapmar (Sivekâr): 552	Sabunsatan: 152

³³⁰ TCBİGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1963, s.576, 577.

³³¹ TCBİGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1963, s.577, 578.

Tablo 3.29. Muradiye İlçesinin, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfusu (Devamı)

Saraç: 84	Sarımehmet: 193	Sürüyollu (Pirsolan): 230
Tansu (Akparan): 113	Topuzarpa (Angüzek): 380	Uluşar (Körzüt): 592
Ünseli (Ernis): 1 385	Yakıncak (Kızılkilise): 182	Yalımdüz (Tarköy): 182
Yeniköy: 45	Yukarıargıt (Yukarıpete): 161	Yumaklı (Anzaf): 402
Erkek: 6 473	Kadın: 5 504	Toplam: 11 977
Çaldıran Bucağı:	Çaldıran (Bayazitağa): 1 860	Akbaşak (Kamakolla): 134
Alakaya (Giresor): 435	Alikelle: 322	Altıyol (Haçan): 372
A.çanak (A.kurtika): 305	Aşağıdikme: 243	A.Gülderen (A.nazarova): 243
A.kuyucak (A.sariniç): 125	A.mutlu (A.şerefhane): 131	A.yanıktaş (A.saragöl): 162
Avcıbaşı (Segiran): 171	Ayrancılar (Devirş): 212	Başegmez (Avasor): 403
Baydoğan (Şehsucu): 266	Bezirhane: 82	Buğulukaynak (Dergezin): 155
Burçakalan (Aşıgeran): 334	Çayır: 119	Çubuklu: 450
Demircik (Mihibabatırsığı): 139	Direkli: 301	Doyumalan (Niçirvan): 180
Erginler (Bişiköy): 242	Evciler (Yekmal): 176	Gölyolu (Komaso): 172
Güngören (Diroköy): 395	Hangediği (Hacışhatun): 344	Hanköy: 297
İncealan (Havidan): 300	İsmailbaba: 174	Kalkandere (Bişerağa): 86
Karadulda (Keçan): 379	Kavutlu (Şikeftikan): 54	Kılavuz (Şeyh haydar): 244
Kilimli (Metkuli): 446	Koçovası (Haçandırşığı): 181	Kuskunkıran (Nanpariz): 266
Osmanlı: 349	Salhane: 389	Sarıçimen (Navru): 192
Sarıharman (Çaçur): 223	Sellik: 172	Soğuksu: 598
Sungur (Şeref bey): 140	Suveren (Avtünne): 196	Tekindere (Espireş): 265
Temrenli (Kaçak): 87	Toprakseven (Sityakut): 225	Umuttepe (Sint): 407
Üçgözler (Kaşim): 191	Yağıbasan (Kaymez): 282	Yaykılıç (Gülesor): 239
Yeniyaka (Kobik): 75	Y. Çanak (Y.kurdikan): 148	Yukarıçilli: 471
Yukarıdikme: 220	Y. Gülderen (Y.nazorova): 237	Y. Kuyucak (Y.sariniç): 350
Y. Mutlu (Y.şerhane): 119	Y. Sağmallı (Y.şoşar): 333	Y. Yanıktaş (Y.saragöl): 273
Yassitepe (Korkirik): 192	Yuvacık (Takız): 102	Zülfübulak (Şeytanava): 263
Erkek: 9 370	Kadın: 8 268	Toplam: 17 638
İlçe Erkek Toplamı: 1 6830	İlçe Kadın Toplamı: 14 649	Muradiye İlçe Toplamı: 31 479

Muradiye İlçesinin, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfusu.³³²

1960 Nüfus Sayımı 'nda Van 'ın Özalp İlçesinin Nüfus Sayımı: 1960 sayımına göre Özalp ilçesinin nüfusu 25.595 kişidir. 1955 sayımına oranla ilçe nüfusu 3.714 kişi artmıştır. Bunların 13.552'si erkek, 12.043'ü kadındır. 1.930 kişi ilçe merkezinde; geriye kalan 23.665 kişi bucak merkezlerinde, köylerde ve bunlara bağlı mezralarda ikamet etmektedir. Nüfusun büyük kısmı köylerde yaşamaktadır. Özalp ilçesine bağlı bucakların ve köylerin nüfusu tablodaki gibidir.³³³

³³² TCBİGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1963, s.577, 578.

³³³ TCBİGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1963, s.578, 579.

Tablo 3.30. Özalp İlçesinin, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfusu

Özalp İlçesi:		
Şehir Erkek: 1 223	Şehir Kadın: 707	Şehir Toplam: 1 930
Merkez: Bucağı:	Altınboğa (Kerkez): 282	Aşağımollahasan: 370
Bağrıaçık (Pars): 393	Boğazkesen: 403	Boyalı (Pirkal): 269
Çamurlu: 334	Gözdeğmez (Naçarova): 164	Gültepe: 320
Hacıkişla: 255	Hazine: 171	Kalecik: 170
Karlıyamaç (Hesemiyan): 512	Kaşıkkara (Devzer): 253	Kırkçalı (Hazara): 512
Mehmetalan: 157	Sarıköy (Mirgehi): 211	Savathı (Elbistan): 407
Sugeçer (Kartalan): 267	Şehittepe (Rumoğlu): 368	Şemsettin: 364
Y. ayazca (Y.keşiş): 165	Y.cavdarlık (Y.alabek): 249	Yukarımollahasan: 244
Yünkuşak (Yusufhaydaran): 225	Tepedam (Astuci): 431	
Erkek: 4 153	Kadın: 3 766	Toplam: 7 109
Saray Bucağı:	Saray (Mahmudiye): 1 410	Bakışık (Avzerik): 424
Baltepe (Tümköy): 267	Beyarslan (Şerefhane): 497	Çakmak: 146
Çardak: 197	Çaybağı: 352	Değirmigöl (Milanengiz): 285
Dolütaş (Çarıkisar): 189	Dönerdere (Giridil): 232	Kapıköy (Heretil): 367
Karahisar: 264	Kargalı (Zağköy): 131	Kazlıgöl (Hoçik): 170
Keçikayası (Kavlik): 173	Kekikdüzü (Gembol): 130	Kepir: 224
Koçbaşı (Çillik): 187	Kurucan: 247	Mollatopuz: 261
Örenburç (Satmanis): 637	Sıımlı (Harapsorik): 444	Turan (Panamerik): 139
Yamanyurt: 77	Yeşilalıç (Poğan): 112	Zincirkıran (Kurçevik): 357
Erkek: 4 153	Kadın: 3 766	Toplam: 7 919
Taşrumî Bucağı:	Dorutay (Tasrumi): 557	Aksorguç (Velicani): 521
A.akçeğül (A.dercemet): 387	Aşağıbalçıklı: 208	Aşağıkoçkiran: 200
A. Sağmallı (A.noşar): 1 145	A. Tulgalı (Aşağıahurik): 561	A. Yorganlı (Aşağıgölegeni): 141
Bodurağaç (Reşan): 151	Çavuşlar (Yadigâr): 109	Çırak: 147
Çubuklu: 916	Dağdeviren (Koloköy): 452	Eğribelen (Hasantemuran): 252
Günyüzlü (Tarhani): 261	Hacı Ali: 324	Oymaklı (Takörengiz): 343
Seydibey: 521	Yarım kaya: 217	Yavuzlar (Kayseran): 85
Yukarıbalçıklı: 281	Y. Tulgalı (Y.ahurik): 360	Y. Yorganlı (Y.gölegeni): 162
Yumruklu (Pirmenyan): 336		
Erkek: 4 229	Kadın: 4 208	Toplam: 8 637
İlçe Erkek Toplamı: 13 552	İlçe Kadın Toplamı: 12 043	Özalp İlçe Toplamı: 25 595

Özalp İlçesinin, Bucaklar ve Bağlı Köylerin Nüfusu.³³⁴

Van'ın nüfusuna ilişkin verilere bakıldığında zaman her sayım döneminde artış yaşandığı fark edilir. Nüfusun %90'lık kısmı köylerde ikamet etmektedir. Van şehir merkezinden sonra nüfus bakımından en büyük ilçe Erceiş, en küçük ilçe Çatak'tır. 1960 sayımında köy adları değişerek Türkçe kökenli isimler verilmiştir.

3.2. VAN'DA EĞİTİM VE HALKEVLERİ

Tek Parti döneminde yıldızı parlayan halkevleri, Demokrat Parti'nin başa geçmesiyle tartışılan bir kuruma dönüşmüştür. Klasik tabirle DP, halkevlerini CHP'nin (CHP) arka bahçesi olarak görüyordu. Halkevleri İsmet İnönü'nün tabiriyle:

³³⁴ TCBİGM, 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1963, s.578, 579.

“vatandaşların külfetsiz toplanacakları, meleket ve millet işlerini, ulusun yüksek kültür meselelerini düşündükleri gibi zahmetsiz konuşabilecekleri bir yer olarak düşünülse de” kuruluş amaçları olan eğitim öğretim faaliyetlerini yürütmek ve yeni reformları halka anlatmak yerine Tek Parti’nin ülke genelinden sorumlu büroları haline gelmişti.³³⁵ DP kurucuları halkevlerine karşı değildiler ancak bu kurumların zamanla üstlendiği rolden çekiniyorlardı. Başbakan Adnan Menderes 1932 yılında Aydın halkevinin açılışına katılmış ve yaptığı konuşmada: *“Milletin maddi ve manevi yükselmesine yardım etmek emel ve arzusunu taşıyan her Türk Halkevlerin, bu emelinin tahakkukuna müsait bir zemin ve vasıta olarak bulacaktır. Milli ve içtimai bünyenin inşasında memlekette mevcut dağınık ve istifade olunamayan anasır kuvvetleri teşkilât kudreti sayesinde mesai cephesine sevk edecek varlık halkevleridir. Memleketin en uzak köşesindeki bu istidadı merkeze tanıtmak, ilerleme imkânı ve fırsatlarını onun ayağına götürmek vazifemizdir. Ve bunu Halkevleri yapacaktır”* demiştir.³³⁶

Bürokratik sırada halkevi başkanı, validen hemen sonra geliyordu. Bulunduğu il ile Ankara arasında koordinasyon artık halkevleri aracılığıyla sağlanıyordu. CHF/CHP il başkanları aynı zamanda halkevi başkanıydı.³³⁷ Ülke genelinde 1950 yılı itibariyle 478 halkevi ve 4322 halk odası mevcuttu.³³⁸ Bu nedenlerden ötürü Demokrat Parti başa geldikten sonra halkevleri ve CHP arasındaki bağı koparmak için halkevlerinin kapatılmasına karar verdi. 5830 sayılı Kanun’da bu durum şöyle açıklanır: *“Devletin kuruluşları ile yerel yönetimler ya da dernekler tarafından bedelsiz olarak bir partiye devredilen taşınmazların eski sahiplerine devredilmesi. Halk tarafından yapılan bağışların veya bedensel yardımlarla vücuda getirilen ve halkevleri olarak kullanılan binaların, bir partiye tescilli olanların devlet adına tescil edilmeleri. Siyasi partilere devredilen taşınmazlardan arsalar üzerinde bu siyasi parti tarafından bina inşa edilmiş ise bunların değerlerinin mahkemece tespiti, eski arsa sahipleri ile binayı yapan siyasi partinin hisseleri oranında tapuya tescilini. Bir bedel ödemek suretiyle bir siyasi partiye*

³³⁵ Emine Kısıklı, “Atatürk Döneminde Cumhuriyet Kültürünü Yerleştirme Çabaları Çerçevesinde Halkevleri ve Millet Mektepleri”, **Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 2012, s. 337.

³³⁶ Müslime Güneş, “Adnan Menderes ve Halkevleri”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 12, Sayı 25, 2012. s. 537

³³⁷ Yavuz Özdemir, Elif Aktaş, “Halkevleri (1932’den 1951’e)”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Cilt 0, Sayı 45, 2011, s. 250.

³³⁸ Mulkiye Mulkiye, “Halkevleri Hakkında Chp Genel İdare Kurulunun Açıklaması 26.XI.1951”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt 25, Sayı 227, 2001, s. 293.

temlik edilen taşınmazların evvelde tapuda gösterilen bedel, bu partiye iade edilmek suretiyle eski sahipleri adına düzeltilerek tescilini yapmak.” Sonuç olarak bu kurumlar kapatılmış ve tüm mal varlığı hazineye devredilmiştir.³³⁹ Van özelinde de halkevlerinin büyük bir yeri vardır ve bu bölümde konu ayrıntılı olarak işlenecektir.

Van Halkevi

Kemalizmin öğretilerini halkın en alt tabakasına kadar ulaştırmak isteyen Tek Parti kadroları, bu amaçla Van halkevinde de çalışmalar yapmışlardır. Eğitim, belirli değerlerin en iyi veya en doğru olarak barındırıldığı önemli bir ideolojik araçtır.³⁴⁰ Bu çalışmalarda halkevleri bünyesinde kurulan birimler aktif olarak görev yapmıştır.³⁴¹ Tek Parti buralarda yapılan eğitim ve çalışmalara özen göstermiştir.³⁴² Halkevlerinin bütçeleri ve eğitim araçları üzerinde titizlikle durulmuştur.³⁴³ Halkevinin kurulması için gereken altyapı ve donanımın olmadığı yerlerde bu işi halk odaları üstlenmiştir.³⁴⁴ Toplumdaki gelenek, görenek, inanç ve ırk kavramlarını düzenleyerek yeni bir yaşam tarzını aşılama için yapılan çalışmalar CHP kadroları tarafından her zaman denetim ve kontrol altında tutmuş; bu nedenle ve halkevlerine epey değer verilmiştir.³⁴⁵ Halkevlerinin tüzüğünde, bu kurumların tüm halka açık olduğu fakat yönetiminin CHP’ye ait olduğu; yapılan etkinliklerin CHP ilkelerine uygun olması şerhi koyulmuştur.³⁴⁶ Halkevlerinin faaliyetleri, sadece ülke içinde değil yurt dışında da kurumsal olarak kendini göstermiştir. Türk kültürünün ve yapılan devrimlerin yurt dışında da tanıtılması için Londra’da bir halkevi açılmıştır.³⁴⁷

Halkevi talimatnamesini hazırlayanlardan Dr. Reşit Galip, halkevlerinin amacını ve şube kollarının önemini açılışta yaptığı konuşmada şöyle dile getirmiştir: “*Önümüzde*

³³⁹ Halise Karaaslan, “Kamusal Ortam Olarak Halkevleri”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi SBE, 2003, s. 74.

³⁴⁰ Umut Birkan Özkan, “Tek Parti Döneminde Hazırlanan Parti Programları Temelinde Eğitimin Uzak Hedefleri”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 21, Sayı 39, 2018, s. 186.

³⁴¹ **BCA**, 490-1-0-0/1013-910-1

³⁴² **BCA**, 30-18-1/99-64-20.

³⁴³ **BCA**, 30-18-1/95-59-16

³⁴⁴ Abdülaziz, Kardaş, “Cumhuriyet döneminde Bir modernleşme Hareketi Olarak Halkevleri Ve Halkodaları (1934-1951)”, **Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish Turkic**, Vol. 9/7, 2014, s. 415.

³⁴⁵ Ercan Çağlayan, “Halkevlerinin Vilayat-I Şarkîye’deki Faaliyetleri [1932-1951]”, **International periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic**, Vol. 10/9, 2015, s. 109

³⁴⁶ Songül Gökçe, “Türk Modernleşmesinde Halkevlerinin Yeri”, **Opus International Journal Of Society Researches**, Cilt 14, Sayı 20, 2019, s. 2340.

³⁴⁷ Hakan Yaşar, “Yurtdışında Bir Kültür Kurumu: Londra Halkevi”, **Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt 12, Sayı 45, 2010, s. 182.

kapısı şimdi açılmakta olan mesai sahası engindir. Davamız millet olarak medeniyet yolunda bir zamandan beri kaybettiğimiz mesafeyi en kısa zamanda kazanmak ve medeniyet safında layık olduğumuz mertebeye yani en ileriye varmaktır; Halkevlerinin gayesi bu maksada bağlanacak enerjileri ve hizmet emellerini teşkilatlandırmaktır. Bu şubelerin yalnız isimlerini saymak, ihtisas, istidat ve temayülleri ne olursa olsun, bütün münevverlerin Halkevlerinde kendi emellerine uygun bir iş meydana bulabileceklerini göstermeye yeter.” Halkevleri: Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi, Güzel Sanatlar Şubesi, Temsil Şubesi, Spor Şubesi, Sosyal Yardım Şubesi, Halk Dershanesi ve Kurslar Şubesi, Kütüphane ve Yayın Şubesi, Köycülük Şubesi, Tarih ve Müze Şubesi olarak dokuz şubeden oluşuyordu.³⁴⁸ Halkevlerinin Türk kültürünü geliştirmek, devrimlerin halka ulaşmasını sağlamak, okur yazar sayısını arttırmak, köylülerin bilinçlendirilmesi sağlamak toplumu dizayn etmek gibi temel hedef ve amaçları vardı.³⁴⁹ Bir ilde veya bölgede halkevi açılabilmesi için en az üç şubenin aktif hale getirilmesi gerekiyordu. Şubelerin aktif olmadığı yerlerde halk odaları kuruluyordu. Halkevlerinin giderlerinin karşılanmasında belirli zorluklar vardı. Kanunen herhangi bir temeli olmayan halkevleri bağış alamıyor veya toplayamıyordu. Giderleri karşılamak amacıyla yapılan gösteri, balo ve sergilerden elde edilen gelirler kullanılıyordu. Merkezden direkt bir yardım alamayan halkevlerine resmi olmasa da gayriresmi bağış alınıyordu.³⁵⁰

Cumhuriyetin halk üzerindeki en büyük teşkilatlanması olan halkevleri tüm ülkede de olduğu gibi Van ilinde de kurulmuştur. Kuruluş amacı olan Kemalizmi yaymak ve seküler yaşam tarzını halka aşılacak için 1932’de Van Halkevi eski Türk Ocaklarından kalan binada faaliyete başlamıştır.³⁵¹ Van’da teşkilatlanan CHF kadrosu lağvedilerek buradaki idare halkevleri üzerinden yapılmıştır. Bunun yanında 1940’ta temelleri atılan fakat 1946 yılında kurumlaşabilen halk odalarıyla CHP tüm yurttaki kendisini göstermiştir.³⁵² Halkodaları genellikle ilçelerde ve büyük köylerde kurulmuştu. Bu bağlamda 1945’te Gevaş, Çatak, Gürpınar, Başkale, Muradiye ve Özalp’ta birer halk

³⁴⁸ Elif Aktaş, Yavuz Özdemir, “Bütünden Parçaya Halkevleri Şubeleri”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 15, Sayı 2, 2011, s.188.

³⁴⁹ Murtaza Aykaç, Necdet Aykaç, “Hayat Boyu Öğrenme Bağlamında Türkiye’nin Modernleşmesinde Halkevleri ve Halkodaları (1932-1951)”, **Trakya Eğitim Dergisi**, Cilt 11, Sayı 1, 2021, s. 537.

³⁵⁰ Fatih Tuğluoğlu, “Türkiye’de Halkçılık İdeolojisi ve Halkevleri”, **Erdem Dergisi**, Cilt 15, Sayı 42, 2005, s.112.

³⁵¹ Asim Taş, “Türk Modernleşmesinde Halkevleri ve Van Halkevi [1932-1951]”, **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2015. s. 43

³⁵² BCA, 490-1-0-0/991-835-2.

odası kurulmuştur.³⁵³ Halkevleri ve halk odalarıyla ulaşılamayan yerlere ulaşabilmek için seyyar dershaneler kurulmuştur. Kemalist kadronun bir diğer hedef kitlesi olan kadınları eğitmek için halkevlerinde onlara yönelik programlar düzenlenmiş ve açılan kurslarda eğitimleri sağlanmıştır. Böylelikle aile üzerindeki değişimin kadınlar üzerinden sağlanması hedeflenmiştir.³⁵⁴ Halkevleri ve halk odalarına gazeteler ve süreli yayınlar gönderilmiştir.³⁵⁵ Cumhuriyetin ruhunu ayakta tutmak için sinema filmleri gönderilmiştir.³⁵⁶ Halka yardımlar yapılarak halkodasının halkın gözündeki değeri de artırılmaya çalışılmıştır.³⁵⁷ Van'da açılan halkevi ilk etapta sekiz şubeye kurulmuştur. 21.08.1934 tarihinde Halkevi reisliğine Müştak Bey seçilmiştir. Halkevleri kadrosuna Orta Mektep Müdürü Müştak Bey, Orta Mektep Muallimi Remzi Bey, Cumhuriyet Muallimi Refik Bey, Vilayet Tahrirat Kâtibi Kemal Bey, Tüccar Şaban Bey, Muallim Arif Bey, Maarif Müdürü Mustafa Bey ve Muallim Mitat Bey seçilmiş; seçilen isimler parti genel sekreterliğine sunulmuştur.³⁵⁸ Sadece sekiz şubenin kurulması eleman ve üye eksikliğine bağlanmıştır.³⁵⁹

Tablo 3.31. 21.08.1940 Tarihinde Van Halkevi Şubeleri ve Yöneticiler

Van Halk Evi Şubeleri		
Dil, Tarih, Edebiyat,	Reis: Müştak Çeliker İdarede: Ahmet Gürkan	Orta Mektep Müdürü Öğretmen
Ar	Reis: Reşat Türksoy İdarede: Salih Ertuğ	Öğretmen Meteoroloji Müdürü
Gösterit	Reis: Ahmet Kaya İdare: Orhan Akşener	Öğretmen Memur
Spor	Reis: Bahri Toktamış İdare: Abdurrezzak Oğuz	Öğretmen Memur
Sosyal Yardım	Reis: Şaban Soysal İdare: Mithat Öner	Maarif Müdürü Öğretmen
Halk Dershaneleri	Reis: Mustafa Noyan İdare: Hilmi Gürhan	Maarif Müdürü Öğretmen
Kütüphane,	Reis: Şemi Basmacıoğlu İdare: Yakup Kuşçuoğlu	Öğretmen Memur
Köycülük,	Reis: Muzaffer Koçak İdare: Halil Akengin	Mec. U. Azası Maarif Müfettişi
Müze ve Sergi	Reis: Refia Sağum İdare: Memet Özel	Öğretmen Memur

21.08.1940 Tarihinde Van Halkevi Şubeleri ve Yöneticileri.³⁶⁰

³⁵³ Abdulaziz Kardaş, "Bayındırlık, İktisadî ve Sosyal Gelişmelerle Van (1923-1960)", **Tarih ve Gelecek Dergisi**, Cilt 8, Sayı 3. 2022, s. 924.

³⁵⁴ Şahin, güneş, "Van Halkevi ve faaliyetleri", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 31, Sayı 52, 2012.

³⁵⁵ **BCA**, 490-1-0-0/1382-589-2.

³⁵⁶ **BCA**, 490-1-0-0/1035-982-6.

³⁵⁷ **BCA**, 490-1-0-0/1532-230-1.

³⁵⁸ **BCA**, 490-1-0-0/973-796-2.

³⁵⁹ **BCA**, 490-1-0-0/991-835-2.

³⁶⁰ **BCA**, 490-1-0-0/973-796-2.

Dil, Tarih, Edebiyat Kolu: Dil Tarih ve Edebiyat Şubesi, halkın eğitilmesi noktasında çalışmalar yapmıştır. Bölge halkına Türk kültürünü aşlamak için konferanslar düzenlenmiştir.³⁶¹ Bu konferanslara dönemin belli başlı eğitimcileri ve CHF yöneticileri çağrılarak halka bir araya getirilmiştir.³⁶² Van tarihinde Türk kültürünün izleri aranarak Van'ın aslında bir Türk yurdu olduğu anlatılmak istenmiştir. Türkçe üzerinde çalışmalar yapılmış; dilin içindeki yabancı kelimeler atılmıştır.³⁶³ Van'daki yerel isimler üzerinde çalışmalar yapılarak buradaki köy isimlerinden yeni bir tarih anlayışının ortaya koyulması amaçlanmıştır. Kol, 1942'de Van adında bir dergi de yayınlamıştır.³⁶⁴

Güzel Sanatlar Şubesi: Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk'ta güzel sanatlardan bahsederken: "*Türk milletinin güzel sanatlar konusunda ilerleme sağlaması*" yönünde görüş belirtmiştir.³⁶⁵ Halkın sanatla olan ilişkisini arttırmak için kurulan bu kol, resim heykel, tiyatro ve müzik alanında çalışmalar yapmıştır. Sanatın insan üzerindeki pozitif etkisi kullanılmaya çalışılmış.³⁶⁶ Suut Kemal Yetkin, güzel sanatların eğitimindeki yerini anlatırken "*Ne yazık ki sanatın insan oluşumundaki yeri bugün bile anlaşılmış değildir. Bu tarihi durum içinde bulunan insan çevresine körü körüne uymak için değil, kendi ihtiyaçlarına göre ona biçim vermek için yaşar*" ifadelerini kullanmıştır. Böylece insanın kalıplaşmış düzenden çıkmak için sanata ihtiyacı olduğuna dem vurur.³⁶⁷ Açılan kurslar bitirilirken kursiyerlere belge verilmiştir.³⁶⁸ Van'da genellikle müzik eğitimi ve yapılması üzerinde durulmuştur. Bir bando kurularak müzik alanında çalışma başlatılmış; bunun yanı sıra haftanın belli günlerinde hoparlörlerden müzik dinletisi yapılmıştır.³⁶⁹

Temsil Şubesi: Tiyatro kolunda, halkın devrimleri daha iyi anlaması ve onunla bütünleşmesi için milli duyguları uyandıracak tiyatro ve gösterilerin yapılması amaçlanmıştır. Yapılacak gösterilerin halkın anlayabileceği türden olmasına dikkat

³⁶¹ BCA, 490-1-0-0/1013-910-2.

³⁶² BCA, 490-1-0-0/1015-916-4.

³⁶³ BCA, 30-11-1-0/161-11-9.

³⁶⁴ Mehmet Pınar, "Doğu'da Unutulmuş Bir Kültür Ocağı: Van Halkevi", *Atatürk Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 2013, s. 10.

³⁶⁵ Erol Evcin, "Atatürk'ün Güzel Sanatlara ve Sanatçılara Bakışı", *Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt 12, Sayı 47, 2011, s. 525.

³⁶⁶ Sevgi Gürtuna, "Güzel Sanatlar Eğitiminde Yeni Değerler", *Hayef Journal Of Education*, Cilt 1, Sayı 1, 2004, s. 3.

³⁶⁷ Suut Kemal Etkin, "Güzel Sanatların Eğitimdeki Yeri", *Ankara University Journal Of Faculty Of Educational Sciences (Jfes)*, Cilt 1, Sayı 1, 1968, s. 126.

³⁶⁸ Elif Aktaş, Yavuz Özdemir, *a.g.m.*, s. 192.

³⁶⁹ Mehmet Pınar, "Doğu'da Unutulmuş Bir Kültür Ocağı: Van Halkevi", *a.g.m.*, s. 17.

edilmişti. Etkinliklerde belirli oyunlar sergilenmişti.³⁷⁰ Türk dilinin daha iyi kullanılmasını sağlamak ve gençlerin hitabetlerini geliştirmek için de çalışmalar yapılmıştır.³⁷¹ Tiyatronun halka sevdilmesi ve gençlerin tiyatroyla ilgilenmesi için Anadolu'ya tiyatro gösterileri sunan turneler düzenlenmiştir.³⁷² Kol, Van'da 1937 yılından sonra aktif olarak çalışmaya başlamış; belli dönemlerde tiyatro, sinema ve piyes alanında farklı gösteriler sunmuştur.³⁷³ Halkevlerinde radyo üzerinden de dinletiler yapılmıştır.³⁷⁴

Spor Şubesi: Tek Parti, yeni Cumhuriyetle beraber spor faaliyetlerine de önem vermiştir. Halkevlerinin spor şubesi, ruhen ve fiziken sağlıklı bir nesil yetiştirmek için önemli çalışmalar yürütmüştür.³⁷⁵ Halkevleri bünyesinde kurulan şubeler içinde yurt genelinde en aktif olanı spor şubesidir. Halkevlerindeki spor şubeleri, kurulmuş oldukları bölgelerin coğrafi ve iklimsel özelliklerini göz önüne alarak çalışmalar yapmışlardır.³⁷⁶ Bununla beraber hemen hemen her bölgede toplu geziler, yürüyüşler, jimnastik günleri düzenlenmiştir Van'daki spor kolu 1935'te kuruldu. Kol, ilde spor müsabakaları düzenlemiş; yüzme ve bisiklet sürme yarışları yaptırmıştır.³⁷⁷ Kış sporları alanında da çalışmalar yapılmıştır.³⁷⁸

Sosyal Yardım Şubesi: Tek Parti döneminde, yeni Cumhuriyetin sorunlarından biri de halkın sosyal durumuydu. Savaştan yeni çıkan ve ekonominin iyi olmadığı bu dönemde, halkın yardıma muhtaç kesiminin tespiti ve yapılacak yardımların koordinasyonu için halkevleri bünyesinde sosyal yardım kolu kurulmuştur. 1940 yılında şubenin görevi: *“Halkevinin bulunduğu bölgede hakikî surette yardıma muhtaç kimsesiz kadınlar, çocuklar, malûller, düşmüş ihtiyarlar ve hastalar... gibi vatandaşlar hakkında cemiyetin şefkat ve yardım duygularını uyandırmak ve yükseltmektir”* şeklinde açıklanmıştır.³⁷⁹ Köycülük şubesiyle ortaklaşa çalışma yapan kol, yardıma muhtaç halkın

³⁷⁰ Nurhan Karadağ, “1932-1951 Yılları Arasında Halkevleri Tiyatro Çalışmaları”, **Tiyatro Araştırmaları Dergisi**, Cilt 8, Sayı 8, 1988, s. 137.

³⁷¹ **BCA**, 490-1-0-0/1026-950-2.

³⁷² Ender Akyol, “Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Bir Uluslararası İlişki ve Propaganda Aracı Olarak Tiyatro Gezileri”, **Gaziantep University Journal Of Social Sciences**, Cilt 18, Sayı 3, 2019, s. 1088.

³⁷³ Mehmet Pınar, “Doğu’da Unutulmuş Bir Kültür Ocağı: Van Halkevi”, **a.g.m.**, s. 11.

³⁷⁴ **BCA**, 490-1-0-0/1234-111-2.

³⁷⁵ Elif Aktaş, Yavuz Özdemir, **a.g.m.**, s. 195.

³⁷⁶ Asim Taş, **a.g.m.**, s. 24.

³⁷⁷ **BCA**, 490-1-0-0/277-1111-3

³⁷⁸ Mehmet Pınar, “Doğu’da Unutulmuş Bir Kültür Ocağı: Van Halkevi”, **a.g.m.**, s. 12.

³⁷⁹ Elif Aktaş, Yavuz Özdemir, **a.g.m.**, s. 196.

tespitini yaparak yardımların doğru bir şekilde yerine ulaşmasını sağlamıştır. Sadece yardım konusuyla ilgilenilmemiş, işsiz olan gençlere iş olanağı sağlanmış, köylere geziler düzenlenmiş bu gezilerde bölgede bulunan doktorlar halkı sağlık taramasından geçirmişlerdir. Köylere düzenlenen ziyaretlerde doktorlar, gurupta bulundurularak halka ücretsiz muayene yapılmıştır.³⁸⁰ Maddi yetersizlikten dolayı okuyamayan çocuklar için okuma yazma kursları açılmıştır. 1938 yılında Birinci Umumi Müfettişi Abidin Özmen, Van'daki kolun faaliyetlerinin zayıf olduğunu rapor etmiştir. Yardım kolu Van'da balolar düzenlemiş, ailelerin bilgilendirilmesi için konferanslar verilmiştir. Temsil kolu ile birlikte müsamereler ve tiyatro gösterileri düzenleyerek gençleri kahvelerden ve kötü alışkanlıklardan uzak tutmaya çalışmıştır.³⁸¹ 1949-1950 yılları arasında, her perşembe halka ücretsiz sağlık hizmeti verilmiştir.³⁸²

Halk Dershanesi ve Kurslar Şubesi: Kolun asıl amacı ülke de açılan kurslarla bir okur yazar toplum oluşturmaktır. Kol bünyesinde çok fazla kurs açmıştır.³⁸³ Kurslar, açıldıkları ilin coğrafi, iklimsel ve ekonomik nitelikleri hesaplanarak açılıyordu. Örneğin arıcılığın yaygın olduğu yerlerde arıcılık üzerine kurslar, dokumanın olduğu yerlerde hali kilim kursları, bağcılığın olduğu yerlerde bağcılıkla ilgili kurslar açılıyordu.³⁸⁴ Kurslarda ders veren hocalar genellikle gönüllülük esasıyla çalışıyorlardı. En önemli vizyonu okur yazarlık kursları olan kol, bunun yanında yabancı dil kursları vererek halkın kültürel gelişimine katkıda bulunmuştur.³⁸⁵ İsmet İnönü'nün tabiriyle: *“Müspet ilimlerin ve her türlü hayat bilgilerinin tatbikatını bilenler, her vesile ile ilmi seviyesi mahdud olanların bile kavrayabilecekleri sade şekillerde anlatmaya çalışmaktadırlar”*.³⁸⁶ Cezaevlerindeki mahkumlar için de çalışmalar yapılmış; ilkökul ve ortaokul bitirme kursları açılmıştır.³⁸⁷ Van'daki kol, 1937 yılından sonra aktif olarak çalışmaya başlamıştır. Van merkez ve ilçelerinde özellikle okuma yazma kursları açılmıştır. Kurslarda üretilen eşyalar, sergiler düzenlenerek tanıtılmıştır.³⁸⁸

³⁸⁰ Turgay Akkuş, Nursal Kumaş, Berrin Sarıtuğ, “Erken Cumhuriyet Döneminde Yoksullukla Mücadele Kapsamında Halkevleri Sosyal Yardım Şubelerinin Rolü”, **International Journal Of Social Inquiry**, Cilt 13, Sayı 1, 2020, s. 69.

³⁸¹ Mehmet Pınar, “Doğu’da Unutulmuş Bir Kültür Ocağı: Van Halkevi”, **a.g.m.**, s. 13.

³⁸² Turgay Akkuş, Nursal Kumaş, Berrin Sarıtuğ, **a.g.m.**, s. 68.

³⁸³ **BCA**, 30-18-1-2/26-13-10.

³⁸⁴ Asim Taş, **a.g.m.**, s. 24.

³⁸⁵ **BCA**, 30-18-1-2/99-64-20.

³⁸⁶ Güneş Şahin, “Van Halkevi ve Faaliyetleri”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 31, Sayı 52, 2012, s.101.

³⁸⁷ Elif Aktaş, Yavuz Özdemir, **a.g.m.**, s. 198.

³⁸⁸ Mehmet Pınar, “Doğu’da Unutulmuş Bir Kültür Ocağı: Van Halkevi”, **a.g.m.**, s. 15.

Kütüphane ve Yayın Şubesi: Kütüphane ve yayın kolunun asıl amacı, halkevleri ve halk odaları aracılığıyla ülkede kütüphanesi olmayan illerde an azından bir kitaplık kurarak buradaki halkın kitaplara ve halkevi eliyle basılan gazete, dergi ve broşürlere ulaşmasını sağlamaktır. Halkevlerinin resmi dergisi, Ankara Halkevi tarafından yayınlanan “Ülkü” dergisiydi.³⁸⁹ Okur yazar oranını arttırmak için okuma yazma kursları açılmış; okuma adları kurularak okur bir toplum inşa etmeye çalışılmıştır.³⁹⁰ Yapılan çalışmalarla Kemalist ideolojinin halka yazınsal olarak ulaştırılması hedeflenmiştir.³⁹¹

Köycülük Şubesi: Halkın büyük bir kesiminin köylerde yaşadığı ülkede Mustafa Kemal Atatürk, köylünün kendi yanındaki yerini anlatırken onları “*Ülkenin gerçek sahibi*” olarak değerlendirmiş; bu nedenle köylüye yönelik çalışmalara önemli bir değer atfedilmiştir”.³⁹² Merkezden uzak olan ve yönetimle bağı zayıf olan köy ve köylülere ulaşmak amacıyla halkevleri ve halk odaları kapsamında köycülük şubesi kuruldu. Şubenin amacı köydeki vatandaşlar için yardım kampanyaları düzenlemek ve okuma kursları açmaktır. Ayrıca bu kol, halkın devlet ve devlet yetkilileriyle buluşmasını sağlamakta; halkın eğlenmesi için belirli eğlenceler düzenlemekteydi.

Tarih ve Müze Şubesi: 1940 yılına kadar edebiyat koluyla bir olan şube, bu tarihten sonra ayrı bir kol olarak tahsis edilmiştir. Üç ana birimden oluşan şube; tarih, müze ve folklor koluna sahiptir. Tarih kolu, halkın milli tarih anlamında bilinçlenmesini sağlamak amacıyla kurulmuş, yerel özellikler ve yerel tarih alanında çalışmalar yapmıştır.³⁹³ Müzelerde bulunan eserler, halkın ziyaretine açılmış ve halkta tarih bilincinin oluşması hedeflenmiştir. 1932’de kapatılan Folklor Derneğinin devamı olarak halkevlerinde faaliyet gösteren bu birimin halkevleriyle fazla bir bağı yoktur. Genellikle kendi çalışmalarını yapmıştır. Kol, Van’da 1936 yılında aktif olmuş; halkevi bünyesinde resim sergileri düzenleyip resim yarışmaları yapmıştır. Biçki dikiş kurslarında yapılan eserler de burada sergilenmiştir.³⁹⁴

³⁸⁹ Tuğrul Otaç, “Ülkü Mecmuasına Göre Türk Aydınlanması (1933-1936)”, **Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt 0, Sayı 64, 2019, s. 235.

³⁹⁰ **BCA**, 490-1-0-0/1026-950-2

³⁹¹ Fatih Rukancı, “Belgelerle Türk Kütüphanecilik Tarihi (1938-1960)”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 21, Sayı 1, 2017, s.53.

³⁹² Fahriye Emgili, “Halkevlerinin Köy ve Köycülük Faaliyetleri”, **Tarih ve Günce**, Cilt 0, Sayı 8, 2021, s. 201.

³⁹³ Elif Aktaş, Yavuz Özdemir, **a.g.m.**, s. 202.

³⁹⁴ Mehmet Pınar, “Doğu’da Unutulmuş Bir Kültür Ocağı: Van Halkevi”, **a.g.m.**, s. 15.

Halkevlerinin Kapatılması: Tek Parti döneminde yıldızı parlayan halkevleri, Demokrat Parti'nin başa geçmesiyle tartışılır bir kuruma dönüşmüştür. Klasik tabirle Demokrat Parti, halkevlerini CHP'nin arka bahçesi olarak görüyordu. Halkevleri, İsmet İnönü'nün tabiriyle: *“vatandaşların külfetsiz toplanacakları, meleket ve millet işlerini, ulusun yüksek kültür meselelerini düşündükleri gibi zahmetsiz konuşabilecekleri bir yer”* olarak düşünülse de kuruluş amaçları olan eğitim öğretim faaliyetlerini yürütmek ve yeni reformları halka anlatmak yerine Tek Parti'nin ülke genelinden sorumlu büroları haline gelmişti.³⁹⁵ Demokrat Parti kurucuları, halkevlerine karşı değildilerdi. Daha ziyade halkevlerinin zamanla üstlendiği siyasi rolden çekiniyorlardı. Başbakan Adnan Menderes 1932'de Aydın halkevinin açılışında bizzat bulunmuş; hatta halkevlerini ve faaliyetlerini öven bir konuşma yapmıştır.³⁹⁶

Tüm faydalı işlerine ve kısa sürede önemli bir şube sayısına ulaşmalarına rağmen³⁹⁷ halkevleri ve halk odaları, sınırsız bürokratik güçleri ve doğrudan CHF/CHP temsilciliğini yapması³⁹⁸ gibi nedenlerle 5830 sayılı Kanun doğrultusunda mal varlıkları hazineye devredilerek kapatılmıştır.³⁹⁹

3.2.1. Eğitim

Demokrat Parti, başa geldikten sonra ülke genelinde yeni bir eğitim seferberliği başlatmıştır. Milli Eğitim Bakanı olarak atanan İzmir Milletvekili Avni Başarman, eğitim politikasını parti tüzüğüne şu şekilde almıştır: *“Tamamıyla demokratik bir ruh ile ve ilmin son neticelerine göre tespit edilecek geniş ve kapsamlı bir plan içinde maarif nimetini memleketin her tarafına eşit şartlarla yaymayı temin edecek kanun tasarılarını hazırlıklarımız biter bitmez yüksek tasvibinize arz edeceğiz”*. Bunun dışında parti programında eğitim meselesi umumi alt başlıklara ayrılmıştı. DP öğretim birliğinden yana olduğunu *“Maarif sistemimizde, millî eğitim ve öğretim vahdeti prensibinden*

³⁹⁵ Emine Kısıklı, “Atatürk Döneminde Cumhuriyet Kültürünü Yerleştirme Çabaları Çerçevesinde Halkevleri ve Millet Mektepleri”, **Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 2012, s. 337.

³⁹⁶ Müslime Güneş, “Adnan Menderes ve Halkevleri”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 12, Sayı 25, 2012. s. 537.

³⁹⁷ Mulkiye Mulkiye, “Halkevleri Hakkında Chp Genel İdare Kurulunun Açıklaması 26.XI.1951”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt 25, Sayı 227, 2001, s. 293.

³⁹⁸ Yavuz Özdemir, Elif Aktaş, “Halkevleri (1932'den 1951'e)”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Cilt 0, Sayı 45, 2011, s. 250.

³⁹⁹ Halise Karaaslan, “Kamusal Ortam Olarak Halkevleri”, **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ankara Üniversitesi SBE, 2003, s. 74.

yanayız.” Diyerek dile getirmiştir. Ayrıca DP’ye göre eğitimin amacı gelecek nesillerin sadece bilimsel ve teknik bilgi ile değil, millî ve insani nitelikteki manevi değerlerle donatmaktır. Bu doğrultudaki ilkeleri: “Genel mesleki eğitim ve öğretim, ülke ihtiyaçlarını karşılayacak, umumi bir plana göre düzenleme yapılması ve gelecek kuşakların yalnız ilim ve teknik bilgiyle değil, millî ve insani bütün manevi kıymetlerle de teçhizine çalışmalıdır.” şeklinde açıklanmıştır. Ayrıca eğiticinin eğitimine ilişkin görüşlerini “Bütün ilkokul öğretmenlerinin aynı ruha ve aynı seviyede bilgiye sahip olma esasının göz önünde bulundurulmasını, bunlar arasında farklı gurupların teşekküllerine meydan verilmemesi bakımından gerek görmekteyiz. Yeteneği ve gücü elverişli olduğu halde bir ilkokul öğretmenin gerekli eğitimini tamamlaması hâlinde üniversite profesörlüğüne yükselmesinin imkânı sağlamalıdır.” Şeklinde belirtmişlerdir. Programda üniversitelerin bilimsel ve yönetsel özerkliği ilkesine de yer verilmiş ve şöyle söylenmiştir: “Yükseköğretim meselesinde niteliğe öncelik verilmesi lüzumu kanaatindeyiz. Bütün yüksek öğretim kurumlarımızın bu esasa göre takviyesini ve Batıdaki ve benzerleri seviyesine eriştirilmesini istiyoruz. Üniversiteler ilmi ve idari muhtariyete sahip olmalıdırlar.” DP’nin eğitim politikasında ek olarak şu prensipler de bulunmaktaydı:

“Doğu Anadolu Bölgesinde, her derece ve şubede okulları ve nihayet fakülte ve enstitüleriyle bir kültür merkezi yaratmak lüzumuna inanıyoruz.”

“Gerek dini öğretim sorunu gerekse de din adamlarını yetiştirecek kurumların kurulması konusunda uzmanlar tarafından esaslı bir program hazırlanacaktır. Üniversiteler bünyesinde yer alacak İlahiyat Fakülteleri özerk olmalıdır.”

“Teknik öğretim okullarında ziraat ve yol kalkınmasının makineleşmesine muvazi olarak bölge ihtiyaçlarına lüzum olacak olan vasıtaları yetiştirmek üzere kurslar ve şubeler kurulacaktır.”⁴⁰⁰

DP döneminde iki kez, Milli Eğitim Şurası toplanmıştır. 1954 yılında toplanan şuranın temel konusu ilköğretim olmuştur. İlköğretimi memleketin tamamına yaymak için çalışmalar başlatılmış; Türk dilini geliştirmeyi amaçlayan faaliyetler yürütülmüştür. Öğretmen yetiştiren kurumların tek bir kaynaktan beslenmesi için köy enstitüleri kapatılarak tek bir çatı altında toplanmıştır. Halkevleri kapatılarak Milli Eğitim bünyesi

⁴⁰⁰ Zafer Tangülü, Demokrat Parti Dönemi Eğitim Politikaları (1950-1960). **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, Cilt 10, Sayı 2, s. 393.

içinde halk eğitim büroları kurulması amaçlanmıştır. 1957 yılında toplanan şuranın temel konusu mesleki eğitim üzerinedir. Bu kapsamda teknik okulların açılması için komisyonlar kurulmuştur.⁴⁰¹ 11 Ağustos 1951 tarihinde Demokrat Parti, halkevlerini kapatmak için düzenlemeye gitmiş ve 5830 sayılı Yasa çıkarılmıştır. Kapatılan halkevlerinin binalarının bir kısmı Türk Ocaklarına devredilmiş, kalanı hazineye bırakılmıştır. Hazineye devredilen halkevleri, genellikle kamu binaları olarak kullanılmıştır.⁴⁰²

Demokrat Parti Döneminde Yapılan Okullar: Tek Parti döneminden Demokrat Parti dönemine geçilirken Van ilindeki ilkokul sayısı 62’dir. Demokrat Parti’nin başta olduğu 1950-1960 yılları arasında bu sayı 128’e çıkarılmıştır. Bu rakamla, Tek Parti’nin 30 yılda yaptığı ilkokul sayısının üzerine çıkmıştır.⁴⁰³ İlköğretime verilen değeri Cumhurbaşkanı olan Celal Bayar TBMM’de yaptığı ilk konuşmasında şöyle belirtmiştir: *“İlköğretim, maarif sistemimizin temelini teşkil eder. Bu itibarla üzerinde ehemmiyetle durulması lazım gelir. Herkesçe bilindiği gibi, aile ocağından sonra hayat ile temas, ilkokullarda başlar. Genç yavrularımızın, her şeyi benimseyen taze zekâlarıyla en iyi ve en doğruyu, milli ve insani bütün manevi kıymetlere istinat eden bir terbiye sistemi içinde burada bulmaları iktiza eder.”*⁴⁰⁴ Bu dönemde Van’daki ilköğretim kurumlarına ait bilgiler tabloda yer almaktadır:

Tablo 3.32. 1949-1960 Yılları Arasında Van’daki İlkokul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Van İli ilkokulları					
Yıllar	İlkokul sayısı	Öğrenci			Öğretmen
		E	K	Toplam	E.K
1949-1950	62	2.936	849	3.785	76
1950-1951	64	2.854	776	3.630	90
1951-1952	64	3.413	1.019	4.432	122
1952-1953	96	3.964	1.334	5.298	149
1953-1954	106	4.432	1.688	6.120	170
1954-1955	115	4.865	1.886	6.751	193
1955-1956	124	5.301	2.085	7.386	216

⁴⁰¹ Zehra Arslan, “Demokrat Parti Döneminde Trabzon (1950-1960)”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi SBE, 2011, s. 149.

⁴⁰² Şennur Fıçıoğlu, Hicran Hanım Halaç, “Tarihi Halkevlerinin Yeniden İşlevlendirme Kapsamında Değerlendirilmesi”, Erciyes Akademi, 2022, Cilt 36, Sayı 2, s. 489.

⁴⁰³ Volkan Tunç, Van Gölü Havzasında Kamu Yatırımları ve Harcamalar 1946-1960, İstanbul: Hiper Yayın, 2019.

⁴⁰⁴ TBMM., Tutanak Dergisi, Devre 9, Cilt 2, s. 4.

Tablo 3.32. 1949-1960 Yılları Arasında Van'daki İlkokul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları (Devamı)

1956-1957	129	6.018	2.652	8.670	237
1957-1958	119	5.921	2.679	8.600	236
1958-1959	131	6.228	2.703	8.931	243
1959-1960	128	5.330	2.497	7.827	258

1949-1960 yılları arasında Van'daki ilkokul, öğretmen ve öğrenci sayıları.⁴⁰⁵

Demokrat Parti Döneminde Van'da Kurulan Orta Okullar: Van'da Demokrat Partinin başa geldiği döneme kadar orta okul sayısı ikiye. Birincisi 1927 yılında açılan Van Ortaokulu; ikincisi ise 1948 yılında ayine merkezde çılan Erciş Ortaokuludur. Demokrat Parti, eğitim alanındaki gelişime öncelik vermiştir. Bu doğrultuda eğitim kurumlarının sadece merkeze bağlı kalmaması için Van'ın ilçelerinde de ortaokullar açılması kararlaştırılmıştır. 1953 yılında Başkale ve Özalp'te birer ortaokul açılması kararlaştırılmış; bu okullar 1954-1955 yıllarında öğrenci alarak eğitime başlamışlardır. 1957 yılında ise Gevaş ilçesinde ortaokul yapılmış ve eğitime başlanmıştır.⁴⁰⁶

Tablo 3.33. 1949-1960 Yılları Arasında Van'daki Ortaokul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Van İli Ortaokulları							
Yıllar	Orta okul sayısı	Öğrenci			Öğretmen		
		E	K	Toplam	E	K	Toplam
1949-1950	2	177	31	208	11	4	15
1950-1951	2	209	26	235	9	10	19
1951-1952	2	202	20	222	10	5	15
1952-1953	2	233	49	282	9	6	15
1953-1954	2	233	35	268	10	7	17
1954-1955	4	269	53	322	20	8	28
1955-1956	4	299	65	364	17	4	21
1956-1957	4	346	69	415	17	6	23
1957-1958	5	365	80	445	31	10	41
1958-1959	5	445	83	528	44	12	56
1959-1960	5	582	88	670	34	9	43

1949-1960 yılları arasında Van'daki ortaokul, öğretmen ve öğrenci sayıları.⁴⁰⁷

Demokrat Parti Döneminde Van'da Kurulan Liseler: Cumhuriyetin kuruluşundan 1948 yılına kadar Van ilinde lise yoktu. Ortaokullardan mezun olan

⁴⁰⁵Volkan Tunç, **Van Gölü Havzasında Kamu Yatırımları ve Harcamalar 1946-1960, a.g.e., s. 127-131.**

⁴⁰⁶Volkan Tunç, Van Milletvekili İbrahim Arvas'ın Biyografisi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Faaliyetleri, **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**, 2019,6-2, S.398.

⁴⁰⁷Volkan Tunç, **Van Gölü Havzasında Kamu Yatırımları ve Harcamalar 1946-1960, a.g.e., s. 133-135.**

öğrenciler, lise düzeyinde eğitim veren en yakın şehir merkezleri olan Diyarbakır, Erzurum, Trabzon ve Elâzığ gibi illere gitmek zorundaydılar. ⁴⁰⁸ Daha sonra Van Milletvekili İbrahim Avras'ın baskılarıyla, Van Lisesi adıyla 1948 yılında bir kurum açıldı. ⁴⁰⁹ Bu lise 1958 yılında Atatürk lisesi olarak isim değiştirdi. ⁴¹⁰ Demokrat Parti döneminde Van'da herhangi bir lise inşa edilmemiştir. 194-1960 yılları arasında Van'daki liseye ait öğretmen ve öğrenci sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir. ⁴¹¹

Tablo 3.34. 1949-1960 Seneleri Arasında Van'daki Lise, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Van ili lise							
Yıllar	Lise sayısı	Öğrenci			Öğretmen		
		E	K	Toplam	E	K	Toplam
1949-1950	1	106	8	114	12	3	15
1950-1951	1	116	8	124	10	6	16
1951-1952	1	75	6	81	11	6	17
1952-1953	1	95	9	104	12	11	23
1953-1954	1	127	10	137	6	5	11
1954-1955	1	130	19	149	9	3	12
1955-1956	1	119	18	137	8	3	11
1956-1957	1	116	20	125	7	3	10
1957-1958	1	128	20	148	9	4	13
1958-1959	1	129	16	145	5	2	7
1959-1960	1	164	27	191	4	0	4

1949-1960 seneleri arasında Van'daki lise, öğretmen ve öğrenci sayıları. ⁴¹²

Demokrat Parti döneminde Van'da kurulan Sanat Okulları

DP döneminde tecrübeli eleman yetiştirmek için mesleki eğitime önem verilmiştir. DP programında mesleki ve teknik eğitim politikalarının esasları şu şekilde belirlenmiştir: *“orta öğretim kurumlarını gerek program ve gerek talimatname gerek laboratuvar ve kütüphane gibi öğretim araçları bakımından ıslah ve takviyeye muhtaç görmekteyiz. Yüksek Öğretime basamak olan liselerin bu maksadı sağlayacak duruma getirilmesi, lazımdır. Muhtelif derecedeki teknik öğretim kurumlarını ülkenin her tarafına yaymak yönündeki çalışmaları eğitim ve öğretim cihazımızın ekonomik kalkınmamızda da görev olması bakımından yerinde bulmaktayız. Bu çalışmaların iktisadi ihtiyaçlarımızla ayarlanmasını lüzumlu görüyoruz.”* Demokrat Parti, mesleki eğitimi

⁴⁰⁸ Volkan Tunç, *Van Gölü Havzasında Kamu Yatırımları ve Harcamalar 1946-1960*, a.g.e., s.137.

⁴⁰⁹ *Van Sesi*, 16 Eylül 1948.

⁴¹⁰ *Van Sesi*, 14 Ağustos 1958.

⁴¹¹ Volkan Tunç, *Van Gölü Havzasında Kamu Yatırımları ve Harcamalar 1946-1960*, a.g.e., s.138.

⁴¹² Volkan Tunç, *Van Gölü Havzasında Kamu Yatırımları ve Harcamalar 1946-1960*, a.g.e., s.138.

cazip kılmak için mesleki eğitim mezunlarına askerlikte yedek subay olma hakkı vermiştir.⁴¹³

1944 yılında Milli Eğitim Bakanı Hasan Tahsin Yücel tarafından Van'da Erkek Orta Sanat Okulu açılması kararlaştırılmıştır.⁴¹⁴ Eğitime başlayan bu kurum, sadece sanat okulu değil aynı zamanda ortaokul derecesindeydi. Mezunları ortaokul diploması hakkına sahiptiler. Ayrıca mezunlara sanat enstitüsüne geçebilme hakkı da verilmişti. Van ili Erkek Orta Sanat Okulu öğretmen öğrenci sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir.⁴¹⁵

Tablo 3.35. Van İli Erkek Orta Sanat Okulu, Öğretmen Öğrenci Sayıları

Van İli Erkek Orta Sanat Okulu:						
Yıllar	Orta okul sayısı	Öğrenci		Öğretmen		
		E	Toplam	E	K	Toplam
1949-1950	1	106	106	14	1	15
1950-1951	1	94	94	16	1	17
1951-1952	1	47	47	14	0	14
1952-1953	1	46	46	12	0	12
1953-1954	1	71	71	12	1	13
1954-1955	1	123	123	8	1	9
1955-1956	1	149	149	10	1	11
1956-1957	1	195	195	24	2	26
1957-1958	1	201	201	6	1	7
1958-1959	1	189	189	14	0	14
1959-1960	1	138	18	13	0	13

Van İli Erkek Orta Sanat Okulu, Öğretmen Öğrenci Sayıları.⁴¹⁶

Mustafa Kemal Atatürk, kadın eğitime verdiği değeri anlatırken ve Türk kadınının dünyada eğitim noktasındaki yerini belirtirken Türk kültürüne uygun gençler yetiştirilmesine vurgu yapar Kadının eğitimi, toplumun dönüşümü için öncelikli sıradadır. Bu nedenle için Tek Parti döneminde de Demokrat Parti döneminde de kız çocuklarının eğitimi önem arz etmiştir. Van'daki Kız Sanat Okulu, Millî Eğitim Bakanlığınca kızların eğitime katkıda bulunmak için 1949 yılında açılmış ve eğitime başlamıştır. Van ili Kız Sanat Ortaokulunun 1949-1960 yılları arasındaki öğretmen ve öğrenci sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.⁴¹⁷

⁴¹³ Zehra Taşdöven, "Demokrat Parti Dönemi Eğitim Anlayışı (1950-1960)", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi SBE, 2013, s. 74.

⁴¹⁴ Gülçin Yıldız, "Van Erkek Sanat Enstitüsü", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hasan Kalyoncu Üniversitesi SBE, 2021, s. 166.

⁴¹⁵ Volkan Tunç, Van Gölü Havzasında Kamu Yatırımları ve Harcamalar 1946-1960, a.g.e., s. 144.

⁴¹⁶ Volkan Tunç, Van Gölü Havzasında Kamu Yatırımları ve Harcamalar 1946-1960, a.g.e., s. 144.

⁴¹⁷ Volkan Tunç, Van Gölü Havzasında Kamu Yatırımları ve Harcamalar 1946-1960, a.g.e., s. 146.

Tablo 3.36. Van İli Kız Sanat Orta Okulu, Öğretmen Ve Öğrenci Sayıları

Van İli Kız Orta Sanat Okulu:						
Yıllar	Orta Okul Sayısı	Öğrenci		Öğretmen		
		K	Toplam	E	K	Toplam
1949-1950	1	15	15	5	5	5
1950-1951	1	44	44	0	7	7
1951-1952	1	41	41	0	9	9
1952-1953	1	39	39	0	6	6
1953-1954	1	45	45	0	7	7
1954-1955	1	36	36	4	6	10
1955-1956	1	37	37	1	4	5
1956-1957	1	63	63	2	8	10
1957-1958	1	71	71	6	9	15
1958-1959	1	82	82	3	8	11
1959-1960	1	88	88	2	9	11

Van İli kız Sanat Orta Okulu, öğretmen ve öğrenci sayıları.⁴¹⁸

Talim ve Terbiye Kurulunun 10/5/1943 tarihli ve 94 sayılı “*Bölge Sanat Okulunun Her İki Dönemine Ayrı İsimler Verilmesi Hakkındaki Kararı*” üzerine, daha önceden iki döneme ayrılmış olan bölge sanat okullarının sadece birinci dönem eğitim verenlerine *Erkek Orta Sanat Okulu*; iki dönemi de bulunanlara ise *Erkek Sanat Enstitüsü* denilmesi kararlaştırılmıştır. Alınan bu kararla erkek sanat enstitüleri kurulmuş oldu. Erkek sanat enstitülerinin amacı Millî Eğitim Bakanlığına göre: “*Erkek sanat ve yapı enstitüleri, erkek orta sanat ve orta yapı okulları mezunlarının genel ve meslek bilgilerini genişletmek ve öğrendikleri sanattaki maharetlerini ilerletmek; ortaokul mezunların dan isteyenlere sanat öğrenimi vermek ve öğrencilerini daha üstün dereceli teknik öğrenime hazırlamak amacıyla kurulmuş olan okullar*” olarak belirtilmiştir.⁴¹⁹ Ekonomiyi etkileyen faktörlerden biri teknik eleman ihtiyacıdır. Bu ihtiyacı sağlamak için Osmanlı döneminde lonca teşkilatlarında usta çırak ilişkisiyle eleman yetiştiriliyordu. Sanayi devriminden sonra okullarda teknik dersler vererek mesleki yeterliliğe ulaşılması ve eleman açığının karşılanması hedeflenmiştir. Mesleki eğitimde önemli bir basamak olan Van Erkek Sanat Enstitüsü, 1948 yılında öğrenime başlamıştır.⁴²⁰ Van ili Erkek Sanat Enstitüsü öğretmen ve öğrenci sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir.⁴²¹

⁴¹⁸ Volkan Tunç, *Van Gölü Havzasında Kamu Yatırımları ve Harcamalar 1946-1960, a.g.e., s. 146.*

⁴¹⁹ Tekin Kayahan, “Erkek Sanat Enstitülerinin Kuruluşu ve Gelişimi”, *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 2018, s. 17.

⁴²⁰ Van Sesi, 26 Temmuz 1948.

⁴²¹ Volkan Tunç, *Van Gölü Havzasında Kamu Yatırımları ve Harcamalar 1946-1960, a.g.e., s. 144.*

Tablo 3.37. Van İli Erkek Sanat Enstitüsü, Öğretmen Öğrenci Sayıları

Van İli Erkek Sanat Enstitüsü:						
Yıllar	Enstitü sayısı	Öğrenci		Öğretmen		
		E	Toplam	E	K	Toplam
1949-1950	1	47	47	14	1	15
1950-1951	1	27	27	16	1	17
1951-1952	1	20	20	14	0	14
1952-1953	1	32	32	12	0	12
1953-1954	1	47	47	12	1	13
1954-1955	1	28	28	8	1	9
1955-1956	1	52	52	10	1	11
1956-1957	1	76	76	24	2	26
1957-1958	1	120	120	6	1	7
1958-1959	1	166	166	14	0	14
1959-1960	1	124	124	13	0	13

Van İli Erkek Sanat Enstitüsü, öğretmen öğrenci sayıları.⁴²²

Modern bir toplum yaratmanın ilk adımı toplumu temelinden dizayn etmektir. Tek Parti döneminde devrin ideolojisi olan Türk kimliğini ortaya koymak amacıyla Kız Enstitüleri ve Kız Sanat Enstitüleri kuruldu. Özellikle Doğu ve Güneydoğu’da gerçekleştirilmek istenen dönüşümün temelinde aile ve kadınlar vardı. Doğu’daki enstitüler kız öğrencileri sadece “iyi ev kadınları” olarak yetiştirmiyor, aynı zamanda öğrencilere hanelerini “milli bilinç fabrikalarına dönüştürme” gibi bir misyon da yüklüyordu. Bu kapsamda kız enstitüleri, Ziya Gökalp’in fikirlerinden de beslenerek “Batı medeniyeti ve milli kimliği bir araya getirme ve bu bileşime toplumsal zemin oluşturma girişiminin vücut bulmuş hali” olarak görülmekteydi.⁴²³ Van’da bir kız sanat enstitüsünün yapım kararı 1949 yılında alınmış; ancak gerekli binanın olmaması nedeniyle ancak 1950 yılında açılıp eğitime başlamıştır. Van ili Kız Sanat Enstitüsü öğretmen ve öğrenci sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir.⁴²⁴

Tablo 3.38. Van İli Kız Sanat Enstitüsü Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Van İli Kız Sanat Enstitüsü:						
Yıllar	Enstitü sayısı	Öğrenci		Öğretmen		
		K	Toplam	E	K	Toplam
1950-1951	1	6	6	0	7	7
1951-1952	1	8	8	0	9	9
1952-1953	1	9	9	0	6	6
1953-1954	1	18	18	0	7	7
1954-1955	1	21	21	4	6	10

⁴²² Volkan Tunç, *Van Gölü Havzasında Kamu Yatırımları ve Harcamalar 1946-1960, a.g.e.*, s. 144.

⁴²³ Ercan Çağlayan, "Kemalizm'in "Medeniyet Fabrikası": Kız Enstitüleri", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Cilt 4, Sayı 3, 2018, s. 324.

⁴²⁴ Volkan Tunç, *Van Gölü Havzasında Kamu Yatırımları ve Harcamalar 1946-1960, a.g.e.*, s. 146.

Tablo 3.38. Van İli Kız Sanat Enstitüsü Öğretmen ve Öğrenci Sayıları (Devamı)

1955-1956	1	23	23	1	4	5
1956-1957	1	21	21	2	8	10
1957-1958	1	21	21	6	9	15
1958-1959	1	25	25	3	8	11
1959-1960	1	31	31	2	9	11

Van İli Kız Sanat Enstitüsü Öğretmen ve Öğrenci Sayıları⁴²⁵

Akşam Kız Sanat Okulu: Tek Parti döneminde 1931 yılından itibaren ülkede akşam sanat okulları açılmış; bu okullarda eğitimden yoksun kalan evlenmiş veya çalışmakta olan kadın veya kızlara moda, şapka, pasta, yemek, çiçek, bıçkı, dikiş dersleri verilmiştir. Kadın eğitimini ideolojinin yayılmasında öncelikli hedeflerden sayan Tek Parti, eğitim kurumları sayesinde toplumdaki kadınların hemen hepsine ulaşmayı hedeflemiştir.⁴²⁶ Bu kapsamda, 1949-1960 seneleri arasında Van Akşam Kız Sanat Okuluna ait öğretmen ve öğrenci sayısı aşağıdaki tabloda verilmiştir.⁴²⁷

Tablo 3.39. 1949-1960 Yılları Arasında Van Akşam Kız Sanat Okulu Öğretmen ve Öğrenci Sayısı

Yıllar	Van Kız Sanat Okulu	Öğretmen	Öğrenci
1949-1950	1	7	60
1950-1955	1	10	69
1955-1960	1	8	77

1949-1960 Yılları Arasında Van Akşam Kız Sanat Okulu Öğretmen ve Öğrenci Sayısı⁴²⁸

Ernis Köy Enstitüsü: Kuruluş döneminde ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik şartların güçlüğü ile II. Dünya Savaşı'nın getirdiği olumsuzluklar eğitim yönünden büyük açığı bulunan yeni Cumhuriyeti zora sokmaktaydı.⁴²⁹ Eğitim en temel sorunlarından biri öğretmen yetersizliği idi. Bu açığı kapatmak için çıkış yolları aranmaktaydı. Diğer bir konu ise mevcut öğretmenlerin doğu bölgelerine gitmek istememeleriydi. Doğuda görev yapacak öğretmenlere fazladan zam yapılacağı ilan edilmesi bile zaten sınırlı sayıda olan öğretmenlere cazip gelmiyordu.⁴³⁰ Dönemin Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan, Gazi Paşa tarafından kendisine şöyle bir teklifin geldiğini

⁴²⁵ Volkan Tunç, *Van Gölü Havzasında Kamu Yatırımları ve Harcamalar 1946-1960*, a.g.e., s. 146.

⁴²⁶ Turgut İleri, *a.g.m.*, s.205.

⁴²⁷ Volkan Tunç, *Van Gölü Havzasında Kamu Yatırımları ve Harcamalar 1946-1960*, a.g.e., s. 148.

⁴²⁸ Volkan Tunç, *Van Gölü Havzasında Kamu Yatırımları ve Harcamalar 1946-1960*, a.g.e., s. 148.

⁴²⁹ Öznur Özden Arslan "Köy Enstitülerinin Toplum Kalkınmasındaki Rolü", *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, 2018, s. 85.

⁴³⁰ Feyzullah Ezer, "Köy Enstitülerinin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi", *Belgi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 19, 2020, s. 1791.

söyler: “Cumhuriyet sonrasında askere giden, orada yüzlerce askerin içinden yeteneğiyle sıyrılıp çıkan, okuma yazma öğrenen, onbaşı hatta çavuş olan gençlerden isteyenleri kurstan geçirip onlardan yararlana biliriz. Bunlara “eğitmen” adını veririz.” Atatürk’ün bu önerisi ile çalışmalar yapılmış ve 11 haziren 1937 yılında 3238 Sayılı Köy Öğretmenleri Kanunu çıkarılmıştır. Kanuna göre: “Köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere, ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan köylerde Maarif Vekilligince köy enstitüleri açılır”. Bu yasa, “Köy Öğretmen Okulu” adını da “Köy Enstitüsü”ne dönüştürmüştür. Bu bağlamda 1937 yılında köy öğretmen okulları açılmışsa da bu kurumlar daha sonra köy enstitülerine bağlanmıştır.⁴³¹

1948 senesinde Dicle Kız Enstitüsüne bağlı olarak Van’daki İskele Caddesinde İskele Yatılı Kız İlkokulu açılmıştır.⁴³² Bu okul daha sonra Ernis Köy Enstitüsüne bağlandı. 1954 yılında ise bu kurum Bölge Yatılı Okulu haline dönüştürülmüştür. Van’da bir enstitü kurmak isteyen Tek Parti yönetimi, Ernis’in hali hazırda en uygun yer olduğu kanaatine varmıştır. Nihayetinde 1948 yılında Ernis Köy Enstitüsü eğitime başladı.⁴³³ Enstitünün 1948-1953 yılları arasındaki öğretmen ve öğrenci sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir.⁴³⁴

Tablo 3.40. Ernis Köy Enstitüsü 1948-1953 Yılları Arası Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Yıllar	Öğrenci sayısı	Öğretmen sayısı
1948-1949	218	14
1949-1950	349	17
1950-1951	451	23
1951-1952	454	19
1952-1953	410	16

Ernis Köy Enstitüsü 1948-1953 Yılları Arası Öğretmen ve Öğrenci Sayıları.⁴³⁵

Demokrat Parti, başa geçer geçmez eğitime yoğunlaşmış ve köy enstitülerinin statüsünü değiştirmişti. 1950 yılında öğretmen yetiştirme kurumları açılmaya başlandı. Bu kurumlar daha sonra köy enstitülerinin de dönüşeceği yapılanmaydı. 27 Ocak 1954

⁴³¹ Niyazi Altunya, “Köy Enstitüleri Sisteminde Yönetim”, **MSGSÜ Sosyal Bilimler**, Cilt 0, Sayı 10, 2014, s. 29.

⁴³² Ercan Çağlayan, “Köy Enstitüleri’nin Açılması ve Dicle Köy Enstitüsü”, **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic Volume 9/1 Winter 2014, P. 119-132, Ankara-Turkey**, 2014, s. 126.

⁴³³ Nihal Yıldız, “Köy Enstitülerinin İdeolojik Yapısı”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 17, Sayı 35, 2017, s. 284.

⁴³⁴ Volkan Tunç, Van Gölü Havzasında Kamu Yatırımları ve Harcamalar 1946-1960, **a.g.e.**, s. 161.

⁴³⁵ Volkan Tunç, Van Gölü Havzasında Kamu Yatırımları ve Harcamalar 1946-1960, **a.g.e.**, s. 161.

yılında 6234 sayılı yasayla köy enstitülerinin, öğretmen okullarıyla birleştirme kararı alındı. 1957 Yılında Ernis Köy Enstitüsünün adı Yavuz Selim İlk Öğretmen Okulu olarak değiştirildi. 1958 yılında ise okulun adı Alpaslan İlk Öğretmen Okulu olarak bırakıldı.⁴³⁶ Ernis Alpaslan İlk Öğretmen Okulunun 1953-1960 yılları arasındaki öğretmen ve öğrenci sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir.⁴³⁷

Tablo 3.41. Ernis Alpaslan İlk Öğretmen Okulunun 1953-1960 Seneleri Arası Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Yıllar	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
1953-1954	437	21
1954-1955	394	15
1955-1956	385	14
1956-1957	410	9
1957-1958	428	10
1958-1959	426	15
1959-1960	429	12

Ernis Alpaslan İlk Öğretmen Okulunun 1953-1960 Seneleri Arası Öğretmen ve Öğrenci Sayıları.⁴³⁸

3.2.2. Doğu Üniversitesi

Tek Parti döneminde eğitimin geliştirilmesi için yapılan çalışmalardan biri de ülkedeki üniversite sayısını arttırmaktı. Mustafa Kemal Atatürk, 1927 yılında Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'i kafasında kurulmasını planladığı doğu üniversitesi adına çalışma ve araştırma yapması için Van iline gönderdi. Mustafa Necati Bey, Van'daki eğitim seviyesi ve mevcut olan eğitim kurumlarını inceleyerek bir rapor halinde Mustafa Kemal Atatürk'e sunmuştur. 1938 yılında Mustafa Kemal Atatürk, TBMM'de yaptığı bir konuşmada doğuda Van Gölü sahilinde bir üniversite kurulması için işaret vermiş, bu işaretle bakanlıklar Van iline giderek çalışmalar yapmışlardır.⁴³⁹ Yapılan çalışmalar sonucunda kurulması planlanan üniversitenin Van ve Ahlat arasında yapılması uygun bulunmuştur. 1938 yılında yine Mustafa Kemal Atatürk, TBMM'de yaptığı bir konuşmada Van ilinde kurulacak üniversiteye vurgu yapmıştır. Gazi Paşa'nın vefatı ve II. Dünya Savaşı'nın getirdiği durağanlık kurulacak üniversitenin çalışmalarını yavaşlatmıştır. Tek Parti döneminde yapılan üniversite çalışmalarından biri de üniversite

⁴³⁶ Sümeyye SUTLU, *a.g.t.*, s. 54.

⁴³⁷ Volkan Tunç, *Van Gölü Havzasında Kamu Yatırımları ve Harcamalar 1946-1960, a.g.e.*, s. 162.

⁴³⁸ Volkan Tunç, *Van Gölü Havzasında Kamu Yatırımları ve Harcamalar 1946-1960, a.g.e.*, s. 162.

⁴³⁹ Recep Murat Geçitli, "Demokrat Parti Dönemi Yüksek Öğretim Politikası ve 1956 Tarihli Rapor" *Atatürk Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2, Yıl 2021, s. 136.

haftalarıydı.⁴⁴⁰ Bu amaçla on iki kişiden oluşan akademik bir heyet tarafından 1944 yılında, üniversite haftası Van ilinde düzenlenmiştir. Üniversite haftasının yapılmasının ana nedeni, üniversiteler bünyesinde yapılan akademik çalışmaların ve gelişmelerin ülkenin diğer illerinde tanıtılmasıydı. Ayrıca faydalı çıkarımların uygulaması için bölgenin bilgilendirilmesi de amaçlanmaktaydı.⁴⁴¹ Tek Parti döneminde Van'da planlanan üniversitenin kurulmamasının diğer nedenleri de Van'ın coğrafi konumunun ve ulaşımına uygun olmaması, gerekli bina ve tehcizatın olmaması ve üniversite için gereken akademik elemanın olmaması şeklinde sıralanabilir.

Tek Parti döneminden sonra başa gelen DP döneminde de doğuda bir üniversite kurma çalışmaları devam etmiştir. Bu kapsamında, İstanbul ve Ankara'daki üniversiteler bünyesinde kurulan on beş kişilik bir heyet, çalışma ve inceleme yapmak üzere Van iline gönderilmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda hazırlanan raporda, üniversitenin tek bir ilde değil, fakülte bazında birçok ile dağıtılmış halde kurulması fikri ortaya atılmıştır.⁴⁴² Bu çalışmalardan sonra DP, 25 Şubat 1953 yılında 6059 sayılı “*Doğu Üniversitesi Kuruluş Hazırlıkları Hakkında Kanun*” isimli yasayı çıkardı.⁴⁴³ Kurulacak olan üniversitenin adı Atatürk Üniversitesi olarak kararlaştırıldı. Üniversitenin kuruluşunda çalışma ve incelemeler yapması için Amerikalı bir heyet ülkeye davet edildi. Yapılan çalışmalar sonucunda üniversitenin Van yerine Erzurum'a kurulmasının daha iyi olacağı fikri benimsenmiştir. Bu fikrin oluşmasındaki temel nedenlerden biri Erzurum'un ulaşım bakımından Van'dan daha iyi bir konumda olmasıdır. Ayrıca yapılan seçimlerde Erzurum'un Van iline oranla DP tarafında daha fazla yer alması da etkili bir neden olmuştur.⁴⁴⁴ Atatürk Üniversitesi, 1958 yılında kurulmuştur.

Halk Kütüphanesi: Van'da Tek Parti döneminde her ne kadar bir kütüphane kurulmamış olsa da halkın kitaplara ulaşması için 1935 yılında halkevi bünyesinde bir kitaplık oluşturulmuş; okuma saatleri düzenlenmiştir. Halkevi bünyesinde kurulan bu

⁴⁴⁰ Nuri Fudayi Kıcıroğlu, Ayşegül Komşuoğlu, “Türk Yükseköğretiminde Üniversite Yeniden Yapılanırken “İlmi Yurda Götmek”: Üniversite Haftaları Örneği”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Sayı 41, 2022, s.16.

⁴⁴¹ Resul Köse, “Tek Par’ti Döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Vilayetlerinde Düzenlenen Üniversite Haftası Etkinlikleri ve Üniversiteli Aydın Kesimin Bölgenin Meselelerine Bakışı (1940-1945)”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt 37, Sayı 104, 2021, s. 105.

⁴⁴² Özkan Değer, “Cahit Arf’ın Atatürk Üniversitesindeki (Erzurum) Halk Konferansları”, **Osmanlı Bilim Araştırmaları**, Cilt 23, Sayı 2, 2022, s. 440.

⁴⁴³ Şahin Yedek, “Arşiv Belgelerine Göre Demokrat Parti Döneminde Eğitim Yatırım ve Ödemeleri”, **Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 9, Sayı 6, 2021, s. 1904.

⁴⁴⁴ Cansu Vatanseven, **a.g.t.**, s. 20.

kitaplık Van'daki kütüphanenin temelini oluşturmaktaydı. Van'da Halk Kütüphanesi 1950 yılında kurulmuştur. Ayrıca 1960 yılında, Van Çocuk Kütüphanesi kurulmuştur.⁴⁴⁵ Kütüphaneye ait bilgiler şu şekildedir:

Tablo 3.42. 1960 Yılında Van Kütüphanesindeki, Van Çocuk Kütüphanesindeki Kitap ve Okuyucu Sayısı

Yıllar	Van Halk Kütüphanesi	Kitap	Okuyucu
1960	1	4.362	2.344
Yıllar	Van Çocuk Kütüphanesi	Kitap	Okuyucu
1960	1	1.103	6.425

1960 Yılında Van Kütüphanesindeki, Van Çocuk Kütüphanesindeki Kitap ve Okuyucu Sayısı⁴⁴⁶

3.3. SİNEMA

Her siyasi iktidarın, kendi ideolojisi ve ülkenin siyasal, ekonomik ve sosyal koşulları doğrultusunda oluşturduğu bir kültür ve sanat politikası vardır. Öyle ki kültür sanat faaliyetleri için Louis Althusser, “devletin ideolojik aygıtlarından sayılır” demiştir. Sanatın ideolojik olduğu tezi, 20. yy. kabul gören bir tanıımıdır.⁴⁴⁷ DP tüzüğünde sanat ile ilgili olarak: “İlmin, tekniğin, güzel sanatların süratle gelişmesini sağlamak için bütün vasıta ve tedbirlere başvurmak, bu cümleden olarak ehliyet ve istidatları teşvik etmek, kütüphaneler, müzeler, tiyatrolar, konservatuarlar kurmak, ciddi neşriyata yardımda bulunmak, Türk dilinin, milli bünyesine uygun olarak, süratle gelişmesi yolundaki çalışmalara yardım etmek, kısaca, yurdumuzda milli ve insani kültür seviyesinin yükselmesini sağlayacak her faaliyeti desteklemek, kanaatimizce, devletin başlıca vazifelerindendir. Ancak, ilmin, sanatın ve her türlü fikir faaliyetlerinin, siyasi ve idari müdahalelerden uzak kalmasını, Demokrasi'nin değişmez bir esası olarak kabul ediyoruz.” ifadeleri yer almaktadır.⁴⁴⁸

Osmanlı döneminde ilk sinema gösterisi, 1895 yılında gerçekleştirilmiştir. Tek Parti kendi zihniyetini yansıtmak için özellikle halkevleri aracılığıyla aralıklarla ülkenin birçok yerinde sinema gösterimleri yapmıştır. Halkevlerinde kullanılması için film makinaları

⁴⁴⁵ Abdulaziz Kardaş, “Bayındırlık, İktisadî ve Sosyal Gelişmelerle Van (1923-1960)”. Tarih ve Gelecek Dergisi, Cilt 8, Sayı 3. 2022, s. 916.

⁴⁴⁶ Volkan Tunç, Van Gölü Havzasında Kamu Yatırımları ve Harcamalar 1946-1960, a.g.e., s. 148.

⁴⁴⁷ Nimet Keser, “Tek Parti Döneminde Türk Resminin İdeolojik Yönü”, Folklor-Edebiyat, Cilt 15, Sayı 59, 2009, s. 95.

⁴⁴⁸ Yalçın Lülecî, “Demokrat Parti Döneminde (1950-1960) İktidar ve Sinema İlişkileri”, Yeni Düşünceler Dergisi, Sayı 14, 2020, s. 32.

ve bunları kullanacak teknisyenler gönderilmiştir.⁴⁴⁹ Van Halkevi, 1932-1951 yılları arasında faaliyet göstermiştir ve Van'ın sinemayla tanışması halkevi sayesinde olmuştur.⁴⁵⁰ Cumhuriyet devrimlerini inşa edilmek istenen ideolojiyi aşlamak ve Cumhuriyet ruhunu ayakta tutmak için belli dönemlerde sinema gösterimleri halkevlerinde sunulmuştur.⁴⁵¹ Birçok ilde elektriğin bile olmadığı bir dönemde yapılan bu sinema seansları, halkın gözünde Tek Parti meşruiyetini perçinliyordu.⁴⁵²

Van'daki ilk sinema, halkevi salonunu kiralanmasıyla açılmıştır. Özel sinema salonunu, "Sinemacı Şefik" olarak da bilinen Şefik Saydam tarafından açılmıştır. Salon, 1940'ta kışlık sinema, 1950'de yazlık sinema olarak faaliyet vermiştir. 1951 yılında halkevlerinin kapanması sonucunda bina artık Şefik'in Sineması olarak adlandırılmıştır. Tek Parti döneminde genellikle Türk filmleri gösterilirken Demokrat Parti'nin başa gelmesiyle Amerikan filmleri de gösterilmeye başlanmıştır.⁴⁵³ Genelde ayda dört film sunulmaktaydı. Bunların çoğu dönemin Türk filmleriydi. Filmler genellikle ülkedeki sinemalarla aynı anda gösterime giriyordu.⁴⁵⁴ Demokrat Parti'nin ilk döneminde iyi olan sinema siyaset ilişkisi daha sonraki dönemlerde bozulmuştur. Baskılar gitgide artmış, Demokrat Parti yerini sağlamlaştırdıkça sinemanın eleştirel yönüne karşı sınırlamalar getirmiştir. Sinema bu dönemde, siyasetten umduğu serbest hareket alanını bulamadığı için fazla bir gelişme gösterememiştir.⁴⁵⁵

3.4. BASIN YAYIN

Bilinen ilk Van gazetesi, 1858'de çıkarılan "Van Kartalı" adındaki Ermeni gazetesidir. 1899'da ise "Van" adı altında bir gazete çıkarılmıştır. 1908'de İttihat ve Teraki eliyle "Çaldıran" ismiyle bir gazete çıkarılmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra Van Matbaası'nda, 21 Temmuz 1937'de *Yeni Yurt* gazetesiyle basıldı.⁴⁵⁶ 1943'e kadar

⁴⁴⁹ Özgür Adadağ, "Halkevlerinde Sinema Faaliyetini Yaygınlaştırma Çabaları ve Sınırlılıklar", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt 37, Sayı 1, 2022, s. 5.

⁴⁵⁰ **BCA**, 490-1-0-0/1035-982-6.

⁴⁵¹ **BCA**, 490-1-0-0/991-835-1.

⁴⁵² Özde Çeliktemel, "Halkevleri'nde Eğitici Sinema Repertuarı: Erken Cumhuriyet Türkiye'si'nde Sinema, Eğitim, Propaganda (1923-1945)", **Sinema Araştırmaları Dergisi**, Cilt 6, Sayı 2, Yıl 2015, s. 53.

⁴⁵³ Ali Rıza Kılıç, Halil Kırbacı, "Van'da Sinemalar ve Sinemaya Gitme Deneyimi", **"Dünyada Van": Nüfus, Etnisite, Tarih ve Toplum**, Ercan Çağlayan (drl.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2019, s. 405.

⁴⁵⁴ Mehmet Sait Aykaç, "Van Postası Gazetesinde Halk Yaşamı (1953-1974)", **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2021, s. 76.

⁴⁵⁵ Arif Can Güngör, "Geçmişten Günümüze Türkiye'de Devlet-Sinema İlişkisine Bakış", **Turkish Online Journal Of Design Art And Communication**, Cilt 9, Sayı 3, 2019, s. 348.

⁴⁵⁶ **BCA**, 490-1-0-0/594-53-7.

belli aralıklarla çıkan gazete, bu tarihten sonra günlük olarak yayınlanmaya başladı.⁴⁵⁷ 1937 yılında kurulan gazete, Tek Parti yönetimiyle herhangi bir sorun yaşamasa da ildeki bürokrasiyle yıldızı bir türlü barışmamıştır. Genellikle Van valisi ve ilde bulunan memurların memuriyet dışındaki görevler nedeniyle halkın sorunlarıyla ilgilenmemesinden şikâyetçi olmuştur. Bu sürtüşme gazetenin 1939 yılında el değiştirmesiyle ortadan kalkmıştır.⁴⁵⁸ 1946 yılında *Yeni Yurt* gazetesi kapatılmıştır. Van ilinde Van adıyla tek gazete yayın hayatına devam etmiştir. Van gazetesi yine yeni Yurt gazetesinin sahibi olan İlyas Kitapçı tarafından çıkarılmaktaydı. Daha sonra Van ve Yeni Yurt birleşerek Van Sesi gazetesi olarak yola devam edeceklerdir.⁴⁵⁹ Yayın hayatına başlayan Van gazetesi, CHP yanlısı bir tavır takınmış ve yazılarda çok partili hayata geçişle kurulacak partilerin CHP çizgisini benimsemesi gerektiği minvalinde fikirlere yer verilmiştir.⁴⁶⁰ İlk döneminde CHP lehine yayınlar yapan gazete DP'nin kurulmasıyla muhalefet tarafına geçmiştir. Gazete MP'nin kurulmasıyla da yayın yönelimini MP tarafına çevirmiştir ve MP'nin Van ilindeki çalışmalarına büyük bir yer ayırmıştır. 1950 seçimlerinden sonra gazete, değişen iktidarın yanına geçerek DP tarflı yayın politikası sürdürmüştür. Gazete halen yayın hayatını sürdürmektedir.

1950'den sonra iki gazete Van'da yayın hayatına devam etmiştir. Var olan diğer gazete, 1953 yılında yayın hayatına başlayan Van Postası'dır.⁴⁶¹ Van Postası, kurulduğu dönemde CHP yanlısı yayınlar yapmış ve DP döneminde yapılan yatırımları eleştirmiştir. Gazete, bu yatırımlara CHP döneminde başladığını; bu nedenle söz konusu yatırımların CHP'ye ait olduğu yönünde haberler yapmıştır. DP'nin CHP'ye ait mallara el koymaya yönelik hamlelerde bulunması, gazetenin önemli bir eleştirisidir.⁴⁶² 1954 yılında DP'nin ikinci kez başa gelmesiyle gazete yayın politikasını değiştirmiş ve DP yanlısı bir politika benimsemiştir. DP'nin Van ilinde yaptığı çalışmalar gazetede büyük bir alan bulmuştur.

⁴⁵⁷ Yunus Özduygün, "Türkiye'de Siyaset-Basın İlişkileri: Van Örneği (1937-1960)", **TC. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 0, Sayı Van Özel Sayısı, 2021, s. 287.

⁴⁵⁸ Zühal Boran, "Yerel Basın Çalışmalarına Bir Örnek: Yeni Yurt Van Gazetesi (1937-1948)", **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2018, s. 28.

⁴⁵⁹ Ergin Sarı, "Erken Cumhuriyet Döneminde Yerel Basın Yuoluyla Türklüğün İnşası: Van Gazetesi Örneği (1939-1943)", **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE**, 2017, s. 70,

⁴⁶⁰ Yunus Özduygün, **a.g.m.**, s. 294.

⁴⁶¹ Adem Taylan, "Yerel Basında Şehir: Van Postası Gazetesi Örneğinde Van (1976-1980)", **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2019, s. 20.

⁴⁶² Önder Deniz, **a.g.e.**, s.45.

Yayın hayatındaki yerini “tüccar, esnaf, fabrikatör ve ziraatçının yegâne gazetesidir” sloganıyla belirlemiştir.⁴⁶³

1957’de yayın hayatına başlayan bir diğer yayın İki Nisan gazetesidir.⁴⁶⁴ Gazete yayın hayatına başladığında DP yanlısı bir politika benimsemiştir. DP döneminde yapılan yatırımlara ve partinin Van ilindeki çalışmarına geniş yer vermiştir. Dönemin gazetelerinin siyasi yönelimi, genellikle mevcut iktidardan yana olmuştur. Bunun temel nedeni, gazetelerin dönemin ekonomik şartları arasında hayatta kalabilmek için iktidarın yaptığı yardımlara ve onlardan alacakları reklam gelirlerine muhtaç olmasıdır.

Dönemde gazetecilik alanında çalışmalar yapılmış ve gazetecilik enstitüsü açılmıştır.⁴⁶⁵ Basın Kanunu yürürlüğe sokularak gazetecilerin sosyal hakları güvence altına alınmıştır. DP’nin başa geldiği dönemde tutuklu gazetecileri serbest bırakması da dönemin gazetelerinin DP yanlısı bir tutum sergilemesinde önemli bir etken olmuştur.

Yerleşim ve nüfus bakımından çok eski bir tarihe sahip olan Van, içinde çok fazla etnik ve dini topluluğu barındırmıştır. Osmanlı döneminde Van ilinin geneli Kürtler ve Ermenilerden oluşmaktaydı. Ermenilerin ülkeyi terk etmesi ve Cumhuriyetin ilanıyla Van ilinde ülke içinden ve dışından gelen birçok etnik grup iskân edilmiştir. Bu iskân politikasının asıl amacı doğuda bulunan Kürt illerinde nüfusun Türkleştirilmesi idi. Buna ek olarak da doğuda çıkan isyan ve ayaklanmalara destek veren aileler ve aşiretler Van’dan ülkenin batı şehirlerine götürülerek iskân edilmiştir. Cumhuriyet tarihinde ilk genel nüfus sayımı 1927 yılında yapılmıştır. 1927 yılından 1960 yılına kadar yapılan sayımlarda Van nüfusu artmıştı. Hakkâri’nin ve Ahlat’ın Van’a bağlanmasıyla 1935 yılında yükselen nüfus, 1940 sayımında bu yerlerin tekrar Van’dan ayrılmasıyla düşüş gösterse de Van nüfusu çoğunlukla yukarı yönlüdür. Nüfusun çoğunluğunu gençler oluşturmaktadır. Ülke genelinde 1945 sayımına kadar kadın nüfusu, erkek nüfusundan fazla olduğu halde Van’daki sayımların hepsinde erkek nüfus kadın nüfustan fazladır. Van’da konuşlan ana dillere bakıldığında zaman en fazla konuşulan ana dili Kürtçedir. Kürtçeden sonra en fazla Türkçe konuşulmaktadır. Bu iki dil dışında Van’da birçok yerel dilin konuşulduğu da görülmektedir. Bu çeşitliliğin asıl nedeni Van’ın sınır bölgesinde

⁴⁶³ Çağrı Uman, **a.g.t.**, s. 13.

⁴⁶⁴ Ahmet İşler, “Vansesi Gazetesi”, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2013, s. 14.

⁴⁶⁵ Önder Deniz, **a.g.e.**, s.66.

yer alması ve Cumhuriyetin ilk döneminde Van'a getirilerek iskân edilen muhacirlerin kendi ana dillerini konuşmalarıdır. Dünya savaşının sonuna kadar Van'da mensubu en fazla olan dinler, Müslümanlık ve Hristiyanlıktır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Hristiyan Ermenilerin ülkeyi terke etmesinin ardından yapılan sayımlarda Van'da İslamiyet'ten sonra en fazla nüfusa sahip dinin Musevilik olduğu görülmüştür. II. Dünya Savaşından sonra İsrail devletinin kurulmasıyla Museviler de bölgeden ayrılmışlardır.

Tek Parti döneminde Van'da eğitime fazla bir yatırım yapılmamasının nedenlerinin başında ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durum ve öğretmen sıkıntısı gelmekteydi. II. Dünya Savaşı sebebiyle genelde savunmaya yönelik bir harcama politikası oluşturan Tek Parti yönetimi, eğitim için gerekli yatırımları yapmamıştır. Tek Parti, ülke genelinde eğitimi genellikle halkevleri ve halk odaları üzerinden yürütmüştür. Demokrat Parti'nin başa gelmesiyle ülke genelinde ve Van özelinde eğitimde hamle yapılmış, özellikle ilkokul ve ortaokul sayısı Tek Parti döneminin üç dört katına kadar çıkarılmıştır. Mesleki eğitimim geliştirilmesi için öğrenciler mesleki eğitime yönlendirilmişlerdir. Gazi Paşa'nın yapılmasını istediği ve Van ilini işaret ettiği üniversite siyasi, ekonomik ve coğrafi nedenlerden dolayı yapılamamıştır. Yerel basın açısından dönemde, üç gazete yayın hayatındaki varlıklarını korumuşlardır. Bunlar Van Postası, Van Sesi ve İki Nisan gazeteleridir. Gazeteler dönemde gerek ekonomik gerekse siyasi baskılardan dolayı genelde iktidar yanlısı bir yayın politikası gütmüşlerdir. Halkevleri tarafından ilk örnekleri verilen sinema, halkevlerinin kapatılmasıyla özel sektörün eline geçmiştir. Dönemin siyasi havasıyla ilk önce milliyetçi bir yapıya sahip olan sinema DP'nin iktidarıyla daha geniş bir yayın kültürü benimsemiş ve yabancı filimler de gösterime girmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VAN'DA İKTİSADİ HAYAT

Çalışmanın bu bölümünde, Tek Parti döneminde Van ilinde yapılan iktisadi hareketler ve bayındırlık alanındaki çalışmalar, DP'nin başa geldiği dönemle kıyaslanacak ve DP'nin bu dönemden sonra yaptığı yatırımlar incelenecektir. Van'daki bayındırlık ve imar çalışmaları; Van Gölü işletmesi, kara yolu ve hava yolu ulaşımı hakkında çalışmalar yapılarak CHP ve DP dönemleri karşılaştırılacaktır. Tarım alanında yapılan yatırımlar, devlet teşvikleri ve bu teşviklerin sağladığı gelişim incelenecektir. Halkı toprak sahibi yapmak için yapılan çalışmalara değinilecektir. Bölgenin ana geçim kaynaklarından olan hayvancılığın gelişmesi için bölgede yapılan çalışmalar, hayvan ırklarının geliştirilmesi, hastalıklarla mücadele ve hayvan sayısındaki gelişmeler istatistiki olarak incelenecektir. Sanayi ve ticaret alanındaki yatırımlar ile bu yatırımların bölge üzerindeki etkisine bakılacaktır. Sağlık alanında yapılan icraatlar, bölgedeki sağlık yatırımlarının durumu, halkın doktor ve hastaneye ulaşımı incelenecek; bu konuda DP'nin yaptığı çalışmalar, yatırımlar ve projeler değerlendirilecektir. Ekonomik ve sosyal alanda bölgede yapılan ekonomik faaliyetlerin gelişimi ve sonuçları irdelenecek; bu kapsamda madencilik ve dokumacılık da incelenecektir.

Tek Parti dönemi boyunca uygulanan devletçi politika Demokrat Parti ile değişmiş ve liberal ekonomi modeliyle halkın önüne çıkmıştı. Ekonomik hareketin temeli şu şekilde açıklanmıştır: *"İktisadi durumu hızlandırmak, bütçede yatırımları genişletmek, özel sektörü hukuki ve fiili emniyet altına alacak tüm düzenlemeleri yapmak ve geliştirmek, yabancı sermayeden faydalanmak, üretim hayatını devletin zararlı müdahalelerinden ve bürokratik engellerden kurtarmak, mevcut sermayenin üretime akmasını sağlamak amacındaydı. Böylece birey için uygun girişim ortamı kurmak"*⁴⁶⁶ Demokrat Parti döneminde ekonomik model olarak özel sektörün önü açılmıştı. Devlet eliyle yapılan işletmelerin özel sektör tarafından daha iyi kullanıldığı görülmeleriyle devlete ait işletmeler de özelleştirilerek özel sektörün kullanımına bırakıldı.⁴⁶⁷ Bu modelin daha sonra belli sıkıntılar getirmesi üzerine 06 Haziran 1956'da Milli Koruma

⁴⁶⁶ Bilal Tunç, "Demokrat Parti Döneminde Kocaeli (1950-1960)", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi SBE, 2016, s. 150.

⁴⁶⁷ Özgür Bağcı, "Demokrat Parti Dönemi'nde Konya (1950-1960)", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi SBE, 2019, s. 91.

Kanunu getirilerek stokçuluk ve kara borsacılığın önüne geçilmesi hedeflenmiştir.⁴⁶⁸ Werner Sombat Burjuva adlı kitabında şu soruyu sorar: “*ekonomik yaşam her zaman aynı düşünce biçimi tarafından mı yönlendirilmektedir? Yoksa düşünce biçimi bireylere, mesleklere, ilkelere ve dönemlere göre değişen bir şey midir?*” Bu açıdan zaman ve durumlara bağlı olarak ekonomi politikaları, kişilerin ve partilerin çıkarlarına göre değişim gösterir.⁴⁶⁹

Tek Parti döneminde uygulanan devletçiliğin ülke koşullarına en uygun sistem olduğu görüşünden ve bu görüşün getirdiği daralmadan kurtulmak için DP, yeni bir ekonomi modelini kullanmaya karar vermişti.⁴⁷⁰ Fakat uygulanan devletçilik politikasının ekonomik ve mali alanda yaptığı yıkım kolay kolay atlatılacak gibi değildi. Bu yüzden Demokrat Parti dışardan kredi alma yoluna başvurmaya devam etti. Marshall Planı’yla alınan yardım, rahatlıkla yeni bir para bulma kaynağı oluşturuldu.⁴⁷¹ Bu dönemde yabancı sermaye girişini teşvik etmek amacıyla ilk kez yasal mevzuat oluşturuldu.⁴⁷² Fakat bu model belli bir süre sonra sıkıntılar çıkarmaya başladı. Ödeme sıkıntıları başlayınca daha fazla kredi alma yoluna başvuruldu. Bu da ekonomiyi uluslararası finans şirketlerine bağımlı hale getirdi.⁴⁷³

4.1. BAYINDIRLIK VE İMAR

Tek Parti döneminde Van’a ve bölgeye fazla bir yatırım olduğu söylenemez. Fazla yatırım yapılamamasının asıl nedenlerinden biri Van’ın konumuydu. Doğu Anadolu’nun az gelişmiş bir bölge olması ve iklim şartlarından dolayı bölgeye gereken kalifiye iş gücü getirilemiyordu. Bunun yanında bölgeye memur kesiminden de fazla ilgi yoktu. Bunun için Birinci Umumi Müfettişi Abidin Özmen bir rapor hazırlamış ve buraları memurlara cazip bir hale getirmek için çalışmalar yapılmasını tavsiye etmiştir. Gelecek memurlar için lojman yapılması talebinde bulunmuştur. Ulaşımın istenilen düzeyde olmaması

⁴⁶⁸ Yaşar Baytal, "Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957)". *Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt 10, Sayı 40, 2007, s. 557.

⁴⁶⁹ Werner Sombat **Burjuva Modern Ekonomi Dönemine Ait İnsanın Ahlaki ve Entelektüel Tarihine Katkı**, Oğuz Adanır, (çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2017, s. 18.

⁴⁷⁰ Hamit Emrah Beriş, **Tek Parti Döneminde Devletçilik Türkiye’de Otoritarizimin Siyasal ve Ekonomik Temelleri**, İstanbul: Tezkire Yayınları, 2014, s. 41.

⁴⁷¹ Nevin Coşar, "Demokrat Parti Dönemi Maliye Politikası", *Ankara Üniversitesi SBF. Dergisi*, Cilt 60, Sayı 01, 2005, s. 32.

⁴⁷² Özcan Güngör, Demokrat Parti Döneminde Maliye Politikası, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 12, Sayı 2, 2014, s. 272.

⁴⁷³ Mehmet Evsile, "Demokrat Parti’nin İktisadî İstiklâl Mücadelesi", *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3, 2018, s. 74.

nedeniyle I. Ordu Müfettişı Abidin Özmen, Van'ın diğer iller ve İran'la olan ulaşımını sağlamak için bir çalışma yapmış ve bunu hükûmete sunmuştur. II. Dünya Savaşı ve onun getirdiği maddi zorluklardan ötürü bu teklif pek itibar görmemiştir. Daha sonra gelen Demokrat Parti, karayollarının yapımına önem vermiştir.⁴⁷⁴

1950 senesinde 5539 sayılı kanunla Karayolları Genel Müdürlüğü kurulmuş ve ülke on bölgeye ayrılmıştı. Van, Diyarbakır merkezli dokuzuncu bölgede yer almaktaydı. Karayolları bölge sayısı ondan on yediye çıkarıldı. Van'ın içinde bulunduğu on birinci bölge oluşturuldu. 1950 yılında İskenderun'dan İran'a ulaşım sağlayacak olan hat tamamlanıp yaz ve kış ulaşımın kesilmemesi için gerekli bakımlar yapıldı. 1952 yılında Van ve ilçeleri arasındaki yollar büyük ölçüde tamamlandı. 1955 yılında Van ve Hakkâri arasında olan yolun bakımı yapıldı. 1957 yılında Van ile Özalp ilçesi arasındaki yol tamamlandı. Bu dönemde İran bağlantısı için Amerika'dan 20 milyonluk bir yardım gelmiştir. Bakıldığı zaman Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Fırkası (CHP) döneminden %75 daha fazla kara yolu yapmıştır. Yapılan yolların bakımlarına büyük bir destek sağlanmış ve kara yolu ulaşım ağı hemen hemen bütün iller arasında tamamlanmıştır. Tek Parti döneminde yapılan Şamra Kanalı belli dönemlerde tadilatla ve yeni yolların eklenmesiyle 1950'ye gelindiğinde tamamlanmıştı. Demokrat Parti döneminde herhangi bir sulama projesi yapılmamıştır.⁴⁷⁵

4.1.1. Sağlık

Cumhuriyetin kurulmasıyla sağlık alanında geniş bir çalışma başlatılmıştır. Doktor, sağlık memuru ve hastane sayısını artırmak için mücadele edilmiştir. Salgın hastalıklarla mücadele için dispanserler kurulmuştur.⁴⁷⁶ Yetişen sağlık personelinin ülke geneline eşit bir şekilde dağılması için “Hizmet Mecburi Kanunu” çıkarılmış ve bu kanunla mezun olan doktorların üç yıl boyunca devlette çalışması zorunlu kılınmıştır.⁴⁷⁷ Bunun yanında doğuda çalışacak doktorlara maaşa ek %25 zam verilmesi kararlaştırılmıştır.⁴⁷⁸ Yapılan bu iyileştirmelere rağmen doğu bölgesindeki doktor sayısı arttırılamamıştır. Doğuya doktor göndermek için yeni bir çalışma daha yapılmış olup maaşlara bu defa %75

⁴⁷⁴ Güngör ÖZCAN, **a.g.m.**, s. 264.

⁴⁷⁵ **Yurt Ansiklopedisi**, “Van”, Cilt 9, s. 7592.

⁴⁷⁶ Aytül Kasapoğlu, “Türkiye’de Sağlık Hizmetlerinin Dönüşümü”, **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, Cilt 19, Sayı 2, 2016, s.136.

⁴⁷⁷ Bilgin Kıray Vural, Ayşe Taşpınar, “Sağlık Politikaları”, **Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi**, Cilt 22, Sayı 1, 2006, s. 308.

⁴⁷⁸ **TBMM**, Zabıt Ceridesi, II/3, 24.10.1923, s. 41.

civarında zam yapılması ve askeriyeden emekli doktorların bu bölgelere gönderilmesi teklif edilmiştir. 1926 senesinde Van'da 15 yataklı bir hastane ve Erciş'te bir dispanser faaliyete geçirilmiştir. 1933 yılında Van'da doğum ve çocuk evi hizmete girmiştir.⁴⁷⁹

Tablo 4.1. Türkiye’de 1950-1960 Yılları Arasında Bir Sağlık Personeli Başına Düşen Kişi Sayısı

Yıllar	Hekim	Hemşire	Sağlık memuru	Eczacı
1950	6 890	28 859	5 178	160 054
1960	2 799	11 366	7 071	19 563

Türkiye’de 1950-1960 Yılları Arasında Bir Sağlık Personeli Başına Düşen Kişi Sayısı⁴⁸⁰

II. Dünya Savaşı’nın etkileri sağlık alanında da hissedilmiştir. 1946 yılında toplanan “Dokuzuncu Milli Tıp Kongresinde” alınan bir kararla “Birinci On Yıllık Sağlık Planına” göre ülke yedi bölgeye ayrılmış ve Van, Erzurum merkezli yedinci sağlık bölgesinde yer almıştır.⁴⁸¹ 1947 yılında Van'da bir dispanser kurulmuş; salgın hastalıklarla mücadele için motorize ekipler kurularak en ücra köşelere ulaşılmaya çalışılmıştır.⁴⁸²

Demokrat Parti başa geldikten sonra sağlık alanında reformlar başladı. İlk olarak 1945 yılında hazırlanan fakat bir türlü sonuca ulaştırılmayan “SSK” Kanunu 1953 yılında tamamlanıp Sosyal Güvenlik Kurumu ve Emekli Sandığı kurulmuştur. Bu iki kurumun açılmasıyla çalışan kesimin sağlık hakları güvence altına alındı. Liberalizmin etkisiyle sağlıkta da özel teşebbüse hastane açma hakkı verildi. SSK yetkilileri Sağlık Bakanlığına bağlı olmayan hastaneler kurup işletmeye başladı. Demokrat Partin’in sağlık alanında faaliyete geçirmek istediği bir diğer icraat ise sağlık hizmetini halkın tamamına ulaştırmak adına her ile ve büyük ilçelere hastane kurmaktır.⁴⁸³ Yine bu dönemde sağlık çalışanlarının haklarını güvence altına almak için 1953 yılında Türk Tabipler Birliği, 1956 Yılında Türk Eczacılar Birliği kuruldu. 1954 yılında Hemşirelik Kanunu çıkarılarak hemşire ve sağlık memurların hakları ve görev tanımları belirlendi. Ege Tıp Fakültesi

⁴⁷⁹ Volkan Tunç, **Van Gölü Havzasında Kamu Yatırımları ve Harcamalar 1946-1960, a.g.e.**, s. 211.

⁴⁸⁰ Zehra Yıldırım, Hacı Muhammed Kekeç, Arzu Polat, "Türkiye’de Sağlık Harcamaları ve Finansmanının Yıllar İtibariyle Analizi", **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 14, 2018, s. 552.

⁴⁸¹ Erdal Eke, “Sağlık Politikası Süreci”, **Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi**, Cilt 3, Sayı 3, 2022, s. 42.

⁴⁸² Abdulaziz Kardaş, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bitlis'te Sağlık Hareketleri", **Bingöl Araştırmaları Dergisi**, Cilt 6, Sayı 1, 2019, s. 151.

⁴⁸³ Aytül Kasapoğlu, **a.g.m.**, s. 137.

kurularak doktor ihtiyacı giderilmeye çalışılmıştır.⁴⁸⁴ Demokrat Parti, halkın hastanelere ulaşımı sağlamak amacıyla portatif hastaneler de kurma yoluna gitmiştir. Verem taraması yapmak için seyyar röntgen cihazlarıyla en ücra yerlere bile ulaşılmaya çalışılmıştır.⁴⁸⁵ Yine bu dönemde sağlık memurlarına ve köy ebelerine on beş günlük tarama zorunluluğu getirildi. Demokrat Parti döneminde, 1954 yılında Van Devlet Hastanesi ile Van Doğum ve Çocuk Evi birleştirildi. 1955 yılında Sağlık Bakanı Behçet Uz, Van'a bir ziyarette bulundu. 1956 yılında tifo salgınıyla mücadele için üç adet aşı istasyonu kuruldu.⁴⁸⁶ 1958 yılında Sağlık Bakanı Lütü Kırdar Van'a bir ziyarette bulundu.⁴⁸⁷ 1959 yılında Van'da cüzzamla mücadele için bir dispanserin hazırlıkları tamamlanmıştı.⁴⁸⁸ Yapımına 1938 yılında başlanan Van Askeri Hastanesi 1959 yılında ancak faaliyetlerine başlayabilmişti. Van'daki hastane, personel ve tıbbi alet yetersizliğine rağmen bölge genelinde büyük bir özveriyle çalışmış; yaygın olan bulaşıcı hastalıklarla mücadele etmiştir.⁴⁸⁹

4.1.2. Van Gölü İşletmesi

Tarihin eski dönemlerinden beri Van Gölü üzerinde denizcilik faaliyetleri olduğu bilinmektedir. Van Gevaş ve Tatvan limanlarının 13. yy'dan beri aktif olarak kullanıldığı fark edilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Tatvan limanına bir kale inşa etmiş olup seferler için gerekli nakliyatın buradan sağlandığı görülmüştür. Evliya Çelebi, Seyahatname'sinde Van Gölü üzerinde taşımacılık yapan elli kadar geminin varlığından söz eder.⁴⁹⁰ Van Gölü, etrafındaki sarp dağlar yüzünden kara taşımacılığı ve ulaşımı zorlaşmış; bu nedenle her devirde göl üzerinden ulaşım daha cazip olmuştur.⁴⁹¹

Cumhuriyetin kuruluşundan 1925 yılına kadar mali sorunlar yüzünden Van Gölü işletmesi için herhangi bir çalışma yapılamamıştır. 1925 yılında ilk defa düzenlemeler yapılmış ve bir işletme kurulmuştur. Ernis limanında bulunan tersane tamir edilerek faaliyete sokulmuştur. 1932'de işletme, daha iyi verim alınmak için Dâhiliye Vekâletine

⁴⁸⁴ Bilgin Kıray Vural, Ayşe Taşpınar, **a.g.m.**, s. 309.

⁴⁸⁵ Van Sesi, 23 Temmuz 1952.

⁴⁸⁶ Van Sesi, 14 Aralık 1957.

⁴⁸⁷ **BCA**, 30-1-0-0/77-484-4.

⁴⁸⁸ **TBMM**, Zabıt Ceridesi, XI/7, 25.2.1959, s. 48.

⁴⁸⁹ Volkan Tunç, "Van Gölü Havzasında Kamu Yatırımları ve Harcamalar 1946-1960", **a.g.e.**, s. 214-221.

⁴⁹⁰ Muhammed Cihat Günay, "Van Gölü Havzasında Yer Alan Belediyelerin, Vangölü'nün Korunmasına, Tanıtılmasına ve Sürdürülebilir Kalkınmasına Yönelik Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi", **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2022, s. 20.

⁴⁹¹ Abdulvasi Çetkin, "Van Gölünde Osmanlı Şirketinin Vapur İşletmeciliği Teşebbüsleri", **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Atatürk Üniversitesi SBE, 2000, s. 1.

bağlanmıştır. 1934 yılında ise işletme 2665 sayılı Nizamname ile Birinci Umumi Müfettişliğe bağlandı. 1935 yılında İsmet İnönü, Van seyahatinde Van Gölü işletmesini ziyaret etmiş ve Cumhurbaşkanı'na bir raporla işletme giderlerinin devlet tarafından karşılanmasına karşın fiyatların yüksek olup halkın mağdur olduğunu bildirmiştir. Yine aynı yıl içinde denizcilik bakımından incelemeler yapılmış; daha iyi verim alınması için iyileştirme çalışmaları yapılması ve işletmenin ehil kişiler tarafından çalıştırılması tavsiyesinde bulunulmuştur.⁴⁹²

TBMM'de yapılan çalışmalardan sonra 10 Haziran 1936'da çıkarılan 3025 Numaralı "Van Gölü İşletmesi Kanunu" ile Van Gölü'nde her türlü ulaşım ve taşımacılık faaliyetleri ile göl çevresinde iskele, mendirek, rıhtım ve antrepolar inşa etme ve işletme hakkı, devlet adına İktisat Vekâletine bağlanan Van Gölü İşletme İdaresi'ne bırakılmıştı.⁴⁹³ İşletme hakları, Van Özel İdaresinde bulunan "Ahtamar" ve "Cumhuriyet" motorları ile "Yayla" dubası da Van Gölü İşletme İdaresine devredilmişti. Fakat bundan sonra göldeki ulaşım ve nakliyat işlerinde sıkıntılar başlamıştır. Özel taşımacılığın olmayışı ve ücretlerin yüksek oluşu bunu tetiklemiştir. Bu da göldeki taşımacılığın gelişmemesine neden olmuştur. Daha sonra fiyatlarda indirime gidilmiş ve sorun çözülmüştür.⁴⁹⁴

TBMM'de 27 Aralık 1937 yılında 3295 numaralı "Denizbank Kanunu" kabul edilmiş ve bu kanunla Van Gölü İşletme İdaresi Denizbank'a bırakılmıştı. Kanunda Denizbank'ın yapacağı işler; denizcilik konularına ait her türlü işleri yapmak ve bu konuda yapacağı ulaşım ve taşımacılık faaliyetleri tamamlayacak ve İcra Vekilleri Heyeti kararı ile zaruri görülecek iskele ve şehirlerarasında kamyon ve otobüs işletmek ve bu işler için taahhüde girişmek olarak belirlenmişti.⁴⁹⁵ Van Gölü İşletme İdaresinin, Denizbank'a bırakılmasından sonra Van Gölü'nde yolcu ve yük taşımacılığının kuralları ve fiyatlarını içeren "Denizbank Van Gölü Tarifeleri" broşürü yayınlanmıştı.⁴⁹⁶

Demokrat Parti döneminde, 10 Ağustos 1951 tarih ve 5842 sayılı kanunla Devlet Deniz Yolları ve Liman Genel Müdürlüğü kaldırılmış yerine Denizcilik Bankası

⁴⁹² Türkiye İller Ansiklopedisi, "Van", Sedat Engin, (ed). Prizma Pres, İstanbul, 2005, s. 484.

⁴⁹³ BCA, 30-10-0-0-139-992-8

⁴⁹⁴ Abdulaziz Kardaş, Tek Parti Döneminde Van Gölü İşletme İdaresinin Malî Durumu ve Faaliyetleri, a.g.m., s. 332

⁴⁹⁵ BCA, 30-10-0-0/169-177-37

⁴⁹⁶ Abdulaziz Kardaş, Tek Parti Döneminde Van Gölü İşletme İdaresinin Malî Durumu Ve Faaliyetleri, a.g.m., s. 335.

kurulmuştur. Van Gölü İşletmesi de bu kuruma devredilmiştir. Devirden sonra yıllardır sadece devlet eliyle işletilen Van Gölü, Demokrat Parti'nin liberal ekonomi anlayışıyla özel sektöre de kiralanmaya başlandı.⁴⁹⁷ 1952 yılında Denizcilik Bankası, liman ve tersanelerde bakım ve modernizasyona giderek işletmeyi büyüttü. Göldeki popülerliği arttırmak için Tatvan ve Kurtalan arasında otobüs seferleri başlatılmıştır. 1953 yılında Denizcilik Bankası Genel Müdür Yardımcısı Osman Dardağan, Van'a bir ziyarette bulunmuş; göl işletmesinin geliştirilmesi adına deniz otobüsü yapımı için tersanelerde çalışma başlatmıştır. Aynı yıl içinde 2 Nisan adındaki vasıta hem taşımacılık hem de yolcu için göle indirilmiştir. 1956 yılında Türkiye ile İran arasında demiryolu taşımacılığı için bir anlaşma imzandı. Van'a gelen trenlerin yola devam edebilmesi için trenlerin göl üzerinden gemiyle karşıya geçiriliyor olması gölün popülerliğini ve potansiyelini artırdı. İran'ın Bağdat Paktına üye olmasıyla pakt içindeki devletler de bu hattı kullanmaya başladı. Hattın tamamlanması için Amerika'dan kırk milyon dolarlık bir kredi alındı. Van Gölü, gerek taşımacılık gerekse turizm açısından değeri sebebiyle hem CHP döneminde hem de DP döneminde göz önünde olmuştur.⁴⁹⁸

4.1.3. Demir Yolu

Tek Parti döneminde başlayan demir yolu çalışmaları olumsuz şartlara ve mali zorluklara rağmen devam etmiştir. Savaşın getirdiği durumla daha çok askeri lojistik ve demir yolu yapımı öncelik sırasındaydı. 1949 yılına geldiği zaman hat Bingöl'ün Genç ilçesine kadar tamamlanmıştı.⁴⁹⁹ Demokrat Parti'nin başa gelmesiyle demir yolu yapımı önceliğini kaybetmiş, kara yolları önem kazanmıştır.⁵⁰⁰ Daha sonra kara yolu hatları önem kazanmış ve demir yollarına ilişkin çalışmalar durma noktasına gelmiştir. Başbakan Adnan Menderes, hükûmet programını açıklarken demir yolları değil de kara yolları üzerinde duracaklarını şöyle açıklamıştır: *'Umumi Bütçeden köy sandıklarına kadar Devlet masraflarının mütemadiyen artırılması yanında bir de Devlet İktisadi Teşekküllerinin ve her türlü gümrük duvarları ve türlü imtiyazlar himayesinde verimsiz çalışmaları ve mamullerini pahalıya mal edip pahalıya satmaları memleketi ayrıca tazyik*

⁴⁹⁷ İzzettin Ulusoy, "Menderes Dönemi İktisat Politikaları", *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 23, Sayı 2, 2019, s. 150.

⁴⁹⁸ Volkan Tunç, "Van Gölü Havzasında Kamu Yatırımları ve Harcamalar 1946-1960", a.g.e., s. 112.

⁴⁹⁹ Mehmet Evsile, *Tek Parti Döneminde Türkiye'de Günlük Hayat (1923-1950)*, İstanbul: Hiper Yayın, 2020, s.104.

⁵⁰⁰ BCA, 30-18-1-2/126-66-16.

eden mühim bir yük teşkil edegelmiştir. Devlet imalatçılığı gibi Devlet nakliyeciliği de bu memlekete çok pahalıya mal olmaktadır. Devlet Demiryollarının, akaryakıt fiyatlarının maksat tahtında çok yüksek tutulmasına ve yolsuzluğa rağmen şimdiden motorlu nakil vasıtalarıyla rekabet edemez hale gelmiş olmasının manası budur... Ulaştırma ve bayındırlık işlerimize evvelâ ziraat ve millî ekonomi ile çok yakından alâkalı mevzular olarak kıymet vermekteyiz. Sonra da ulaştırma ve bayındırlık sahalarındaki faaliyetleri memlekette iktisadi ve manevi bütünlüğü temin edecek mevzular olarak görmekteyiz. Ulaştırmada motorun süratli, kolay ve ucuz nakliyatı temin ettiği bu devirde bilhassa karayollarına ehemmiyet vereceğiz'.⁵⁰¹ Bu bağlamda Genç ve Muş arasındaki demir yolu hattı ancak 1955 yılında tamamlanabildi. Hattın Van iline gelmesi ise 1964 yılını bulmuştur. Hattın Tatvan'a ulaşmasından sonra bir diğer problem de Van'a kadar olan bölümün geçeceği güzergahtı. Olumsuz engebeli arazinin çalışmayı zora sokmasıyla Tatvan ve Van arasında ulaşım Van Gölü üzerinden vapurlarla sağlandı.⁵⁰²

4.1.4. Hava Yolu

Tek Parti döneminde Van ilinde, hava alanı ile ilgili çalışmalar yapılmış ve hava alanının 1940 yılında faaliyete geçirilmesi planlanmıştı. Maddî zorluklar ve ödenek yetersizliği sebebiyle ancak 1943 yılında Van'a uçak seferleri başlamıştır. Demokrat Parti döneminde hava alanı ile ilgili çalışmalara özen göstermiştir. Hava alanını çevresi ve kendisi iki defa genişletilmiştir. Van Hava Alanı'nın zemin çalışmaları yapıлып uçak iniş ve kalkış pistleri yenilenmiştir.⁵⁰³

4.1.5. Elektrik

1950 yılına kadar Van ilinde, elektrik sadece aydınlanma amaçlıydı. Herhangi bir işletme veya fabrikanın olmaması elektriğe fazla ihtiyaç duyulmamasına neden olmuştur. İhtiyaç duyulan elektrik belediyeye ait dizel motor tarafından üretilip dağıtılıyordu. Van'da hidroelektrik için ilk çalışmalar, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın talimatı üzerine 1951 yılında başlamıştır.⁵⁰⁴ Gerçek anlamda ilk girişim 1953 yılında Bendimahî ve Somra suyu üzerinde yapılan çalışma ve tetkiklerle başlamıştır. O dönemde Van'ın

⁵⁰¹ Mehmed Gökhan Polatoğlu, "Demokrat Parti Dönemi Demir Yolu Politikası (1950- 1960), **Mavi Atlas**, Cilt 9, Sayı 1, 2021, s. 219.

⁵⁰² **BCA**, 30-18-1-2-0-/122-66-3.

⁵⁰³ **BCA**, 30-0/74-471-5.

⁵⁰⁴ Van Sesi, 23 Ağustos 1951.

Başkale ilçesinde de bir hidroelektrik santrali çalışması başlatılmıştı. Yapılan tetkikler sonunda Muradiye Bendimahi şelalesi üzerinde mutabık kılındı. Burası, Van Gölü havzasının en büyük akarsularındandır. Akarsuyun asıl kaynağı Tendürek Dağı'nın güney batısındaki Sarıgöl ve Kaz Gölü'nden çıkan sulardır. Bu sular Çaldıran Ovası, Gündürme Boğazı ve Muradiye Ovasını sulamaktadır. Muradiye'de bir şelale oluşturmaktadır. Daha sonra Van Gölü'nün kuzeydoğu ucunda göle dökülür. Bendi Mahi çayının uzunluğu 90 km'dir.⁵⁰⁵ Araştırmalar sonucunda projelendirme ve maliyet çıkarılarak beklenilmeye başlandı. İki defa ihaleye çıkmasına rağmen bir türlü halledilemeyen bu proje 1957 yılında rafa kaldırıldı.⁵⁰⁶

1958 yılında Van eski milletvekili Kemal Yörükoğlu ve yanındaki heyet, Başbakan Adnan Menderes ile bu konuyu görüşmüş; Başbakan konunun takipçisi olacağına söz vermiştir. 1958 yılında Van Valisi İbrahim Sadi Öztürk, devreye girmiş ve Engil'de yapımı başlanan hidroelektrik santrali için uğraşmıştır. Anguil Su, ismini Angel Köyü'nden alır. Oradan Havasor Vadisi'ne geçer ve 150 km'lik bir parkurdan sonra Van'ın güneyine 6 km uzaklıktaki göle dökülür.⁵⁰⁷ Fakat o da ancak sekiz yıl sonra bitirilebilmiştir. Demokrat Parti döneminde yapılan enerji hamlesinden Van bir fayda görememiştir. 10 yıllık dönemde herhangi bir hidroelektrik santrali tamamlanamamıştır.⁵⁰⁸

4.2. TARIM

Tarım alanında modernleşme hareketi başlatan Demokrat Parti, Marshall Planı'nın katkısıyla tarımda eski usuller yerine makineleşmeye hız vermiştir.⁵⁰⁹ Adana Çiftçi Birliği Başkanı Fazlı Meto yaptığı açıklamada bu durumu şöyle izah eder: *“Eskiden beri ziraatı az çok motorlaşmış olan Çukurova'nın Marshall Planı'ndan en geniş ölçüde istifade etmiş olmasını gayet tabi görmek lazımdır. Çukurova çiftçisi traktör ve ziraat aletlerini elde etmek imkânlarına malik olur olmaz memlekete gerek serbest dövizle gerek Marshall Planı yoluyla ithal edilen her türlü teknik vasıtalara en geniş ölçüde talip*

⁵⁰⁵ İsmail Mangaltepe, “XIX. Yüzyıl Fransız Seyyahlarına Göre Van”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi SBE, 2005, s. 40.

⁵⁰⁶ BCA, 30-1-0-0/94-587-7.

⁵⁰⁷ İsmail Mangaltepe, **a.g.t.**, s. 41.

⁵⁰⁸ BCA, 30-1-0-0/74-471-5.

⁵⁰⁹ Mehmet Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, Ankara: Siyasal Kitapevi, 2014, s. 219.

olmuştur”.⁵¹⁰ İlk başta bu tür tarım tekniğine halk pek yanaşmamıştır. Daha sonra alınan verimle beraber makine kullanımı artmıştır. Demokrat Parti makineleşmede Tek Parti dönemine kıyasla çok büyük bir atılım gerçekleştirmiştir. Demokrat Parti Döneminde Alınan Tarım Makinaları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.⁵¹¹

Tablo 4.2. Demokrat Parti Döneminde Alınan Tarım Makinaları

Makine ve Aletler	1948	1955	1960
Traktör Pulluğu (soklu)	1.119	40.282	42.136
Kültivatör	5.549	10.926	20.088
Çapa Makinesi (tekli)	8.022	5.244	12.651
Mibzer (hububat)	162	7.244	8.343
Bıçer	14.384	20.713	24.651
Bıçerdöver	268	5.618	5.554
Harman Makinesi	430	1.329	2.536
Selektör	339	1.163	1.415
Triyör	2.214	2.752	3.325
Balya Makinesi	52	164	375
Ekremöz	33.080	72.326	71.813
Kuluçka Makinesi	37	444	1.259
Motopomp	253	10.010	22.557
Pülverizatör	22.385	17.142	25.232
Karasaban	1.625.398	2.123.750	1.991. 259

Demokrat Parti Döneminde Alınan Tarım Makinaları.⁵¹²

Demokrat Parti, ekonomide liberalizmi benimsemiş ve piyasalara gerekmedikçe müdahale etmeme kararı almıştır. Ekonominin ana unsuru olarak tarımı benimseyen Demokrat Parti, bu yönde büyük hamleler yapmıştır. Bu bağlamda, toprağı olmayan köylüyü topraklandırarak tarımın alanını genişletmek için çalışmalar yapılmıştır.⁵¹³

Demokrat Parti tarım politikalarını ilk dönemde şu üç farklı açıklama üzerinden yapılandırmıştır:

1. *“Ziraatın iktisâdi bünyemizin temelini teşkil ettiğini hiçbir zaman gözden uzak tutmayacağız. Eski iktidarın yaptığı gibi gösterişçi ve pahalıya mal olan bir devlet müessesesinin, karasaban ve kağının mahkûmu olan geri bir zirai bünye üzerine*

⁵¹⁰ Sevilay Özer, "Demokrat Parti Dönemi Zirai Makineleşme Hareketi ve Sonuçları", **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 31, 2014, s. 65.

⁵¹¹ Sevilay Özer, **a.g.m.**, s.66.

⁵¹² Sevilay Özer, **a.g.m.**, s.66.

⁵¹³ Nuran Kılavuz, "Demokrat Parti'nin Sanayileşme Anlayışı ve Uygulamalar: Şeker Fabrikaları, Dokuma Sanayileri, Çimento Fabrikaları, Demir-Çelik Fabrikası", **Ekev Akademi Dergisi**, Cilt 0, Sayı 89, 2022, s. 198.

kurulamayacağı, kurulmak istendiği takdirde ise milli ekonomiyi takatsiz düşüreceği hakikati daima hesap olunmak lazımdır.”

2. “Ziraatı ön plana alan böyle bir görüşle hareket ederek zirai kredi davasını zirâat alet ve vasıtaları meselelerini hastalık ve haşerelerle mücadele, iyi tohum ve tohumlar; ıslah mevzularını zirâat tekniğini ilerletme çarelerini ehemmiyetle yeni baştan gözden geçireceğiz. Küçük ve büyük sulama işlerine hız vermenin, verimi süratle artıran ve yeni yeni teşebbüslere geçmek imkânını veren bir mevzu olduğuna kaniyiz. Topraklandırma işini daha emniyetli, pratik ve süratli usullere bağlamak niyetindeyiz.

3. “Zirâat bütçesini takviye etmek ve ziraatımızın ana davalarını teşkil eden yukarıda ifade ettiğimiz mevzuları memleket çapında olarak ele almak azmindeyiz. Sulama işleri gibi yol ve tarife meselelerini de ziraimizle doğrudan doğruya alakalı mevzular addetmekteyiz. Hatta vergiler ve gümrük tarifeleri sistemleriyle ziraatımızı kuvvetlendirmenin çarelerini arayacağız. Zirâat Bankasının sermayesini sözde değil hakikatte arttırmak lüzumuna kani bulunuyoruz. Yine kredi mevzuunda kooperatiflere daha fazla ehemmiyet vereceğiz.”⁵¹⁴

İkinci beş yıllık planda ise ekonominin temeli tarıma dayandırılıyor ve ekonomik plan şu şekilde ifade ediliyordu: “Zirâat, milli ekonomimizin temelidir. Bir taraftan milletimizin beslenme ve giyinme ihtiyacını ve sanayimizin hammaddesini temin ve diğer taraftan ihracatımızın da ana kaynağını teşkil eder. Aynı zamanda zirai kalkınmamız memlekette şimdiye kadar istihsal ve istihlaki laşeye mesabesinde olan ve milli ekonomimizde yeri çok ehemmiyetsiz bulunan nüfusumuzun en büyük kısmının yaşayış seviyesini yükseltecek ve onları nispi bir refaha kavuşturmak suretiyle memleketimizde içtimai adaleti tahakkuk ettirecek ve milli bünyemizi takviye edecektir...Bütün sahalardaki kalkınma gayret ve hareketlerimiz, ticaretimiz ve sanayileşmemiz, zirai kalkınmamızdan en geniş feyzini alacaktır. Şu cihet de unutulmamalıdır ki! zirai kalkınmamıza sarf edilecek gayretler ve bu sahada yapılacak envestismanlar bu sahanın tamamıyla bakir olması sebebiyle, verimlerin en yüksek seviyelerde elde edilmesini mümkün kılacak ve şüphe yoktur ki, zirai envestismanlar neticelerini diğer mevzulara nazaran çok kısa zamanda verecektir.”⁵¹⁵ Bu modernleşme ve makineleşme her ne kadar

⁵¹⁴ Zahide Sungur, “Demokrat Parti Döneminde (1950-1960) Tarım Politikaları ve Etkileri”, **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 8, Sayı 14, 2016, s. 8.

⁵¹⁵ Zahide Sungur, **a.g.e.**, s. 9.

kabul edilse de bir kesim bunun çiftçi ve halk için olmadığını toprak ağalarını zenginleştirileceği eleştirisinde bulunuyorlardı.⁵¹⁶

Tek Parti döneminde Doğu ve Güneydoğu'ya yapılan yatırımların yetersizliği her zaman göz önünde olmuştur. Demokrat Parti'nin tarım alanındaki ilk çalışmaları topraksız köylüyü topraklandırmaktı. Bunun için belli tarihlerde belli noktalardaki topraklar kamulaştırılarak vatandaşlara dağıtıldı. 1951 yılında Erciş'te bulunan yasak bölgedeki araziler kamulaştırılarak halka dağıtılmış; bir süre sonra da bölgedeki yasak kaldırılarak toprakların tamamı kullanıma açılmıştır. Van ve Erciş'te 251 aileye 254.591 dönüm toprak dağıtılmıştır. Devamında yine Erciş'te 93 aileye, merkezde ise 43 aileye toprak verilmiştir. Bu dönemde Van'da 57.269 dönüm toprak 1.107 aileye dağıtılmıştır. 1954 yılında 608 çiftçiye 44.249 dönüm toprak dağıtılmıştır. 1957 yılında Gevaş'ta 1.225 dönüm arazi kamulaştırılarak 88 aileye dağıtılmıştır. Yine aynı yıl Erciş'te 6.199 dönüm arazi kamulaştırılarak 878 aileye dağıtılmıştır. 1959 yılında Erçek nahiyesinde 72 aileye, Ağzıkara'da 58 aileye, Özalp'ta ise 268 aileye arazi dağıtılmıştır.⁵¹⁷

Bu dönemde Van'da Toprak Mahsulleri Ofisi kurulması için çalışmalar başlatılmış fakat ödenek sıkıntısı nedeniyle ertelenmiştir. Özalp'ta Toprak Mahsullerine ait bir ofis açılmış ve çiftçinin tohumluk hububata rahat ulaşması sağlanmıştır. 1953 yılında Van Toprak Mahsullerinin yapımına başlanmıştır.⁵¹⁸

Tablo 4.3. 1940-1960 Yılları Arası Van'da Hububat Üretimi

Yıllar	Buğday	Arpa	Mısır	Karışık hububat	Toplam
1949	12	1	8	1	22
1950	18	4	72	1	95
1951	52	7	45	0.5	104.5
1952	69	18	30	5	122
1953	151	42	28	7	228
1954	108	23	38	31	200
1955	142	28	19	39	228
1956	112	18	6	41	177
1957	65	10	8	9	92

⁵¹⁶ Van Postası, 16 Ekim 1953.

⁵¹⁷ BCA, 30-18-1-2/123-75-17

⁵¹⁸ Ümit Çalık, "Demokrat Parti Dönemi İktisat Politikalarına Yeni Bir Yaklaşım", **Liberal Düşünce Dergisi**, Sayı 65, 2012, s. 192.

Tablo 4.3. 1940-1960 Yılları Arası Van'da Hububat Üretimi (Devamı)

1958	60	9	4	9	82
1959	61	8	4	0.5	73.5
1960	62	8	3	0.5	73.5

1940-1960 yılları arası Van'da hububat üretimi.⁵¹⁹

1954 senesinde Zirai Donatım Umumi Müdürü İhsan Gürsan Van'ı ziyaret etmiş; halkla bir araya gelerek sorunlarını dinlemiştir. Görüşme sonunda İhsan Gürsan çiftçiler tarafından kullanılması için ekim biçim makineleri teminini sağlayarak Van'a göndermiştir. Demokrat Parti döneminde ülke belli bölümlere ayrılarak on yıllık bir program hazırlanmıştır. Dokuzuncu bölge sınırları içinde kalan Van'da hayvancılığın gelişimi için yem sanayisinin kurulması kararlaştırıldı. Bunun yanında toprak analizleri yapılarak uygun ürün ve nöbetleşe tarım uygulanmaya çalışılmıştır. 1949-1960 yılları arasında Van iline düşen yıllık gelir ve dağılımı aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.⁵²⁰

Tablo 4.4. 1949-1951 Arası Yapılan Ödenek

Nüfus	Ödenek	Kişi başı gelir
127.858	316.957.99	2.48

1949-1951 Arası Yapılan Ödenek.⁵²¹

Tablo 4.521. 1951-1955 Arası Yapılan Ödenek

Nüfus	Ödenek	Kişi başı gelir
145.944	1.419.074.39	9.72

1951-1955 Arası Yapılan Ödenek.⁵²²

Tablo 4.6. 1956-1960 Arası Yapılan Ödenek

Nüfus	Ödenek	Kişi başı gelir
175.250	2.614.673.42	14.92

1956-1960 Arası Yapılan Ödenek.⁵²³

⁵¹⁹ Volkan Tunç, Mehmet Pınar, "Çok Partili Dönemde Van Gölü Havzası'nda Tarım Alanında Yapılan Kamu Yatırımları ve Harcamaları (1946-1960)", **Türk Kültürü ve Medeniyeti Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, Yıl 2020, s.

⁵²⁰ Volkan Tunç, "Van Gölü Havzasında Kamu Yatırımları ve Harcamalar 1946-1960", **a.g.e.**, s. 112.

⁵²¹ Volkan Tunç, "Van Gölü Havzasında Kamu Yatırımları ve Harcamalar 1946-1960", **a.g.e.**, s. 112.

⁵²² Volkan Tunç, "Van Gölü Havzasında Kamu Yatırımları ve Harcamalar 1946-1960", **a.g.e.**, s. 112.

⁵²³ Volkan Tunç, "Van Gölü Havzasında Kamu Yatırımları ve Harcamalar 1946-1960", **a.g.e.**, s. 112.

Demokrat Parti döneminde halka verilen kredi miktarları artırılmıştır. Tek Parti döneminde Ziraat Bankası aracılığıyla halka 400 milyon dağıtılırken Demokrat Parti döneminde bu kredi miktarı 695 milyona çıkarılmıştır. Bu da kredinin daha geniş bir kitleye ulaşmasını sağlamıştır.

4.3. HAYVANCILIK

Tek Parti döneminde genelde coğrafi zorluklar, iklim şartları ve İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) ve uygulanan iktisat programının sadece devlet eliyle yönetilmesi ekonomik faaliyetlerde olduğu gibi hayvancılığı da etkilemiştir.⁵²⁴ Tek Parti döneminde geri bırakılan Van'daki hayvancılık, Demokrat Parti başa geldikten sonra büyük önem kazanmıştır. Demokrat Parti döneminde hayvan üretimini artırmak için belli çalışmalar yapılmıştır. Halkın üretim kapasitesini artırmak için kanatlı kümes hayvanlarından alınan vergiler kaldırılmış; suni tohumlama merkezleri kurularak iyi ırk hayvanların üretimi sağlanmıştır. Suni tohumlamada alınan başarıyla daha fazla bölge kullanılmış ve üreticiye ulaşabilmek için motorize ekipler kurulmuştur. 10 yıllık olarak hazırlanan planda dokuzuncu bölgede kalan Van, yapılan çalışmalarla özellikle büyük baş hayvan yetiştirme alanı olarak belirlenmişti. Yapılan yatırımların ilki hayvan hastalıklarıyla mücadele için büyük bir bütçe ayrılmasıydı.⁵²⁵ Bu kapsamda Altındere Harasında hastalıkla mücadele için çalışmalar başlatılmıştı.⁵²⁶

Bölgede hayvan sayısının yüksek olmasına rağmen verimin düşük olmasının bir diğer sebebi de iyi hayvan ırklarının olmamasıydı. Bunun için Ziraat Bankası Merinos ve Karaman Koyun ırkı için verilecek kredileri yükseltmiştir. Altındere Harasında çoğaltılan hayvanlar halka satılmış ve böylece bölgede iyi ırkların artması sağlanmıştır. 1949-1960 yılları arası Van'daki hayvan sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir.⁵²⁷

⁵²⁴ Nursal Kumaş, **a.g.m.**, s. 258.

⁵²⁵ **TBMM**, Zabıt Ceridesi, IX/28, 18.2.1954, s. 45.

⁵²⁶ Savaş Volkan Genç, Atilla ÖZGÜR, “Demokrat Parti Dönemi Hayvancılık Politikaları ve Veteriner Hekimliği Hizmetleri”, **Veteriner Hekimler Derneği Dergisi**, Cilt 88, Sayı 2, 2017, s. 46.

⁵²⁷ Volkan Tunç, “Van Gölü Havzasında Kamu Yatırımları ve Harcamalar 1946-1960”, **a.g.e.**, s. 287.

Tablo 4.7. 1949-1960 Yılları Arasında Van'daki Hayvan Sayıları

Yıllar	Küçük Baş	Büyük Baş	Toplam
1949	957.881	118.560	1.076.441
1950	928.045	118.683	1.046.728
1951	717.166	104.696	821.862
1952	1.001.192	139.880	1.141.072
1953	1.120.074	142.618	1.262.292
1954	1.138.936	145.218	1.284.154
1955	1.117.973	143.992	1.261.965
1956	1.050.229	153.693	1.203.603
1957	1.146.372	146.308	1.292.680
1958	1.166.815	154.680	1.321.495
1959	1.259.872	165.821	1.425.693
1960	1.312.487	175.123	1.487.607

Yılları Arasında Van'daki Hayvan Sayıları.⁵²⁸

4.4. SANAYİ VE TİCARET

4.4.1. Madencilik

Van Havzası, maden yönünden zengindir. Van'da krom, kömür, sodyum tuzu, pelit, demir, kurşun, kükürt, çinko ve altın gibi birçok maden tespit edilmiştir.⁵²⁹ Bunların içinde en önemlisi kömür madenidir. İklim şartları sebebiyle kışların soğuk ve kar yağışlı olması, çevre halkın kömüre olan ihtiyacını arttırır. 1935 yılına kadar bölge genelinde, asayiş problemlerinden dolayı fazla bir maden arama faaliyeti yoktur 14 Haziran 1935 senesinde Meclis tarafından çıkarılan 2804 sayılı kanunla Maden Tetkik Arama Kurumu (MTA) kurulmuştur.⁵³⁰ Kurulmasından hemen sonra Van Havzası'nda da çalışmalara başlamıştır. Şahmanist Bölgesi'nde zengin bir kömür rezervi tespit edilmiştir. Tek Parti döneminde kurulan kömür madeninin işletmesi genellikle özel sektöre kiralanmıştır. Bunun nedeni kışın ulaşımın olmamasından dolayı kapalı kalan işletmeyi zarardan kurtarmaktır.⁵³¹

Demokrat Parti madencilik alanına önem göstermiştir. 1951 yılında Van Havzası'nda maden tetkik arama tarafından çalışma başlatılmış ve bir jeolog bölgede görevlendirilmiştir. Yapılan ön çalışmada kömürün kaliteli olduğu, fakat nakliye ve çıkarma maliyeti ile rezervin tam tespit edilememesi yapılan çalışmanın sonucunu

⁵²⁸ Volkan Tunç, "Van Gölü Havzasında Kamu Yatırımları ve Harcamalar 1946-1960", **a.g.e.**, s. 287.

⁵²⁹ **Van Sesi**, 15 Temmuz 1948.

⁵³⁰ **TBMM**, Zabıt Ceridesi, V/4, 14.6.1935, s.210.

⁵³¹ Abdulaziz Kardaş, "Cumhuriyet Döneminde Van Gölü Havzasında Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar 1923-1950", **a.g.e.**, s. 413.

etkilemiştir.⁵³² 1951 yılında tekrar değerlendirme yapılmış; yine şartların yetersiz oluşu nedeniyle bir işletme kurulmasının uygun olmayacağı kararlaştırılmıştır. İşletmenin özel sektör eliyle kurulmasının daha verimli olacağı söylenmiştir.⁵³³ 1952 yılında yeniden değerlendirme yapılmış ve yine şartlardan dolayı vazgeçilmiştir. 1953 yılında Özel İdare, Havza yolunun büyük bir bölümünü tamamlamış ve kalan bölümü içinde çalışmalara başlamıştır. Fakat yapılan sondaj çalışmasında yeterli miktarda rezerv bulunamayınca proje yine askıya alınmıştır.⁵³⁴ 1955 yılında daha kapsamlı bir çalışma başlatılmış, bulunan kömürün kalitesinin ve rezervinin yeterli olduğu tespit edilmiştir.⁵³⁵ İşletme hakkı Eti Banka verilmiş; Eti Bank'ın yardımı ve Van'da kurulan bir ortaklıkla kömür madeni çıkarılmaya başlanmıştır.⁵³⁶

4.4.2. Dokumacılık

Van ilinde, dönemin bir diğer ekonomik faaliyeti, el sanatlarından olan dokumacılıktır. Dokumacılık Van'da olan geleneksel üretimin bir koluydu. Küçük baş hayvan varlığının yoğun olduğu ilde koyun yünü ve keçi kılıyla yapılan yünlü dokuma alanı gelişmişti.⁵³⁷ Bölgenin coğrafi konumundan dolayı kışların kar yağışlı ve uzun sürmesi, özellikle kadınlar arasında kışın yapılacak uğraşlar arasında yer alan dokumacılığı ön plana çıkarmıştır.⁵³⁸ Ekonomik alanda değeri olan koyun yünü ve keçi kılının değerlendirilmesini sağlayan ve genellikle el tezgâhlarında dokunan ve yöreye ait şayak, aba, tiftik, şal ve pamuklu kumaşlar, halı ve kilimler kadınlar tarafından üretiliyordu.⁵³⁹ Bu alanın ildeki ekonomik değeri fazla değildi genellikle üretilen bu ürünler il içinde değerlendiriliyordu.⁵⁴⁰

⁵³² BCA, 310-10-0-65/2554-3462-1.

⁵³³ Fatih Mehmet Öcal, Bülent Darıcı, Mete Cüneyt Okyar, “Şırnak'ta Kömür Üretimiyle Uğraşan Firmaların Mali Yapısı ve Kurumsallaşma Açısından Genel Görünümü”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi**, Cilt 13, Sayı 1-2, 2010, s. 291.

⁵³⁴ BCA, 310-10-0-65/2555-3463-1.

⁵³⁵ BCA, 30-18-1-2/143-15.

⁵³⁶ BCA, 310-10-0-65/2553-3461-1.

⁵³⁷ Fırat Yargun, “Van Yöresi Geleneksel El Örmeleri”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Iğdır Üniversitesi LÜEE, 2022, s. 12.

⁵³⁸ Berna Gönen, “Van Kilimlerinde Kullanılan İpliklerin Bitkisel Boyarmaddelerle Geleneksel Boyama İşlemi ve Renk Denemeleri”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2008, s. 10.

⁵³⁹ Bülent Oktay, “Van ve Hakkâri Yöresi Halılarından Örnekler”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2019, s.43.

⁵⁴⁰ **Yurt Ansiklopedisi**, “Van”, Cilt 9, s. 7595.

Van'ın ekonomik geliri genellikle tarım ve hayvancılık üzerinedir. DP döneminde hayvancılık alanında bölgede geniş kapsamlı çalışmalar yapılmıştır. Hayvan ırklarının geliştirilmesi için bölgeye uygun hayvan ırkları tespit edilip, devlet destekli suni tohumlamalar yapılarak hayvan sayısı ve ırkları üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Özellikle küçükbaş hayvanlar için kredi desteği sağlanmıştır. Devletin kendine ait çiftliklerinde üretilen hayvanlar cüzzi paralarla halka satılarak hayvancılığın gelişimi desteklenmiştir. Kanatlı kümes hayvanlarından alınan vergiler kaldırılmıştır. Hayvan hastalıklarıyla ilgili istasyonlar kurulmuş ve halka hizmet verilmiştir. Tarım alanında kaliteli ve verimi yüksek tohumlar bölgeye gönderilerek halkın yararlanması sağlanmıştır. TMO büroları açılarak halkın tohumluk hububata erişimi kolaylaştırılmıştır. Bölgeye ziraat mühendisleri gönderilerek modern tarım yapılması için halk bilinçlendirilmiştir. Bölgenin coğrafi yapısı göz önüne alınarak ulaşımın Van Gölü üzerinden geliştirilmiştir. Özel sektörle beraber buradaki ticaretin artması sağlanmıştır. DP döneminde kara yolları ağı il genelinde yaygınlaştırılmıştır. Van'dan, İran'a ve ülkenin iç bölgelerine ulaşımı sağlayacak bağlantılar yapılmıştır. Demir yolu bakımında dönemde fazla bir gelişme olmamasına rağmen İran'la olan demir yolu özellikle Amerikan desteğiyle geliştirilmiştir. Madencilik alanında Van'da kömür işletmesi kurulmuştur. Elektrik sıkıntısını gidermek için baraj çalışmaları yapılmış fakat bitirilememiştir. Hava alanında, genişletme ve bakım çalışmaları yapılmıştır. Sağlık alanında dönemde hastaneler ve dispanserler yapılmış, uzak bölgelere ulaşım için mobil hastaneler kurulmuştur. Sağlık personeline, belli aralıklarla gezici olarak tarama yapımları için yönetmelik hazırlanmıştır. Özellikle salgın hastalıklarla mücadele için büyük bir seferberlik başlatılmıştır. Dönemin bir diğer önemli olayı da özel hastanelerin kurulmasının yolunun açılmasıydı.

SONUÇ

Türkiye'nin doğu sınırında yer alan Van, zengin geçmişi ve kültürel birikimiyle öne çıkan bir şehirdir. Kadim geçmişiyle farklı milletlere ve medeniyetlere yurt olan Van, farklı etnik ve dini grupların yaşadığı bir şehirdir. Bu minvalde, geç Osmanlı döneminde Van; Kürt, Türk, Ermeni, Musevi ve Nesturi gibi etnik gruplardan oluşmakta ve vilayette Kürtçe, Türkçe, Ermenice ve İbranice dilleri konuşulmaktaydı. Vilayet halkının büyük bir bölümü Şafii ve Hanefi mezheplerine mensup Müslümanlardan oluşmakla birlikte Van ve çevresinde Hristiyanlık ve Musevilik inancına mensup azımsanmayacak bir nüfus da mevcuttu. Cumhuriyet'in 1923 yılındaki ilanından 1946 yılında yapılan genel seçimlere kadar ülke, Tek Parti olarak bilinen Cumhuriyet Halk Partisi tarafından yönetildi. II. Dünya Savaşı'nın bitişinden sonra ABD'nin etkisiyle dünyada demokrasi akımı başladı. Baskıcı ve totaliter rejimlerin güç kaybettiği bu savaştan sonra Türkiye'de de demokrasi söylemleri dillendirilmeye başlandı. Bu dönemde teşekkül eden uluslararası cemiyetlere katılabilmek adına Türkiye'de çok partili hayata başlama hazırlıkları yapıldı. Ciddi anlamdaki ilk muhalefet partisi olan Demokrat Parti, CHP'nin içinden çıktı. 1946 seçimlerinde seçim kanunu ve seçimin öne alınması gibi zorluklar yüzünden fazla bir başarı gösteremeyen Demokrat Parti, 1950 seçimlerine teşkilatlanmasını tamamlayarak seçimlere hazır hale geldi. 1950 seçimlerinde yirmi yedi yıllık Tek Parti devrine son veren Demokrat Parti, ezici bir üstünlükle ülke yönetimini ele aldı.

Demokrat Parti, Van'daki teşkilatlanmasını 1946 seçimlerine yetiştiremediği için bahse konu seçimde Van'da bağımsız adayları desteklemiştir. 1946 yılındaki seçimlerden sonra Demokrat Parti, Van'da çok hızlı bir teşkilatlanma sürecine girmiştir. 1950 yılına kadar teşkilatlanmasını tamamlayan Demokrat Parti, bu dönemde kendi içinde çıkan anlaşmazlıklar ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin muhalefetiyle zayıflamış ve 1950 seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin gerisinde kalmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin seçimi kazandığı iller genellikle sosyal ve kültürel olarak geri kalmış; Van gibi aşiret temeline dayanan aile yapısı olan illerdir. Yeni sistemin ne getireceğinin bilinmemesi de bu durumu etkilemiştir. 1950 seçimlerinden sonra ülkede başlayan kalkınma hamleleri, yapılan yatırımlar ve devlet yetkililerinin Van'a olan ilgisi, Van'da Cumhuriyet Halk Partisi'nden yana olan rüzgârı, Demokrat Parti yönüne çevirmiştir. Ekonominin hayvancılık ve tarıma bağlı olduğu ilde, yapılan yatırımlarla kısmi bir refaha ulaşan halk, yüzünü Demokrat Partiye çevirmiştir. Bu hamleleri sayesinde Demokrat

Parti, ülke genelinde olduğu gibi, 1954 seçimlerinde Van'da da tam bir zafere imza atmış ve ilin dört milletvekilini de kazanmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi, 1950 seçimlerinden sonra kaybettiği siyasi ve bürokratik gücün yanında il genelindeki aşiretlerden de destek alamamıştır. Demokrat Parti'nin Cumhuriyet Halk Partisi'nin mallarına getirdiği kısıtlamalardan dolayı düşülen ekonomik darboğaz ve halka ulaşmakta çok etkili bir güç olan halkevlerinin kapatılması gibi durumlar, Van'daki CHP yenilgisinin temelini oluşturmuştur. 1954 seçimlerinden sonra ülkede gelişen olumsuz hava Van seçmenini de etkilemiştir. Ekonomik kriz ve buna endeksli enflasyon artışı ve hayat pahalılığı, Van'da Demokrat Parti aleyhine bir hava yaratmıştır. Dahası, Van vilayeti özelinde söz verilen yatırımların gerçekleştirilmemesi ve ekonominin tamamen dıştan gelecek yardım ve kredilere bağlanması da halkın tercihinin etkilemiştir. Bu dönemde özellikle Ferit Melen'in yaptığı çalışmalar halkın politik olarak tercihinin Cumhuriyet Halk Partisi'nden yana kullanmasında etkili olmuştur. 1957 seçimleri sonucunda Cumhuriyet Halk Partisi ilin beş milletvekilini de alarak büyük bir başarı elde etmiştir. 1950 yılında yapılan seçimlerde oyunu bilinmezliklerin değerlendirilmesinden yana Cumhuriyet Halk Partisi lehine kullanan Van seçmeni, 1950-1957 seçimlerinde ise tamamiyle ülkede mevcut siyasi ve ekonomik verilere göre oy kullanmıştır.

Yerleşim ve nüfus bakımından çok eski bir tarihe sahip olan Van, içinde çok fazla etnik ve dini topluluğu barındırmıştır. I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar, Van'da en fazla nüfusa sahip olan etnik guruplar Kürtler ve Ermenilerdi. I. Dünya Savaşı sırasında uygulanan tehcir politikası Ermeni nüfusun büyük bir kaybıyla sonuçlanmıştır. Buna karşılık tek parti döneminde ülke içi ve dışından getirilen/gelen muhacirler vilayete iskân edilmeye başlandı. Bu iskân politikasının asıl amacı Kürt illerindeki Türkleştirmeye ivme kazandırmaktı. Yapılan bu iskân politikasıyla Van'a, Rusya ve Karadeniz Bölgesi'nden Türk aileler getirilip yerleştirildi. Buna karşılık, Van'dan ülkenin batı şehirlerine bireysel ve kitlesel mecburi iskân gerçekleştirildi. Bu politikayla bölgede olduğu gibi Van'da da Kürt nüfus eritilmesi ve bölgenin Türkleştirilmesi hedeflenmiştir. Ancak 1947 yılında İskân Kanunu'nun lağvedilmesiyle bahse konu politika tam anlamıyla amacına ulaşamamıştır.

Bilindiği üzere Cumhuriyet tarihinde ilk genel nüfus sayımı 1927 yılında yapılmıştır. 1927 yılından 1960 yılına kadar yapılan sayımlarda Van nüfusu düzenli olarak artmıştır. Hakkâri'nin ve Ahlat'ın Van'a bağlanmasıyla 1935 yılında yükselen

nüfus, 1940 sayımında bu yerlerin tekrar Van'dan ayrılmasıyla düşüş göstermiş olsa da Van'ın kendi ilçelerindeki nüfusu çoğunlukla yukarı yönlü bir artış göstermektedir. Van'ın nüfusunun çoğunluğunu gençler oluşturmaktadır. Ülke genelinde 1945 sayımına kadar kadın nüfusunun erkek nüfusundan fazla olmasına karşın Van'daki sayımların hepsinde erkek nüfus, kadın nüfustan fazladır. Van'da konuşulan ana dillere bakıldığında zaman vilayete en fazla konuşulan ana dili Kürtçedir. Kürtçeden sonra en fazla Türkçe konuşulmaktadır. Bu iki dil dışında Van'da birçok yerel dilin konuşulduğu görülmektedir. Bu çeşitliliğin asıl nedeni Van'ın sınır bölgesinde yer alması ve Cumhuriyetin ilk döneminde Van'a getirilerek iskân edilen muhacirlerin kendi ana dillerini konuşmalarıdır. I. Dünya Savaşı'na kadar Van'da Müslümanlık ve Hristiyanlık en yaygın dinler iken; Ermeni tehciri ve tek parti politikalarından dolayı 1960'a gelindiğinde Van'daki Hristiyan nüfusun neredeyse bitme noktasına geldiği müşahade edilmektedir. Tek parti dönemi boyunca Van'daki Hristiyan nüfusun kan kaybetmesi, Müslüman nüfustan sonra Musevi nüfusun ikinci sıraya yükselmesiyle sonuçlanmıştır. olduğu görülmüştür. II. Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsız İsrail devletinin kurulmasıyla beraber Van'daki Musevi nüfus da vilayetten göç ederek İsrail'e yerleşmiştir.

Tek Parti döneminde devletin ekonomik imkânlarından dolayı Van'da eğitime fazla bir yatırım yapılamamıştır. Ülkenin ekonomik durumu, II. Dünya Savaşı'nın getirdikleri, öğretmen sıkıntısı ve var olan öğretmenlerin doğuya gelmek istememesi gibi nedenlerle eğitim sektöre uğramıştır. Tek Parti, ülke genelinde eğitimi genellikle halkevleri ve halk odaları üzerinden yürütmüştür. Demokrat Parti'nin başa gelmesiyle ülke genelinde ve Van özelinde eğitimde hamle yapılmış, özellikle ilkokul ve ortaokul sayısı Tek Parti döneminin üç, dört katına kadar çıkarılmıştır. Ayrıca öğretmen açığını kapatmak için öğretmen okulları kurulmuştur. Mesleki eğitim geliştirilmesi için öğrenciler mesleki eğitime yönlendirilmişlerdir. Van'da sinemanın ilk deneyimi halkevi eliyle olmuştur. Daha sonra 1940 yılında ilk özel sinema salonu açılmıştır. Yerel basın olarak da dönemde üç gazete yayın hayatındaki varlıklarını korumuşlardır. Bunlar *Van Postası*, *Van Sesi* ve *İki Nisan* gazeteleridir.

Van'ın ekonomik geliri genellikle tarım ve hayvancılık üzerinedir. Demokrat Parti döneminde hayvancılık alanında bölgede çalışmalar yapılmış, iyi hayvan ırkları getirilerek halkın elindeki hayvan cinsinin iyileştirilmesi amaçlanmıştır. Özellikle küçükbaş hayvanlar için kredi desteği sağlanmıştır. Devletin kendine ait çiftliklerde

Üretilen hayvanlar halka makul fiyatlarla satılmış; kanatlı kümes hayvanlarından alınan vergiler kaldırılmıştır. Hayvan hastalıklarıyla ilgili istasyonlar kurulmuş ve halka hizmet verilmiştir. Tarım alanında tohum desteği sağlanmış; TMO büroları açılarak halkın tohumluk hububata erişimi kolaylaştırılmıştır. Bölgeye ziraat mühendisleri gönderilerek uygun ürün yetiştirmede halka yardımcı olunmuştur. Zirai hastalıklarla mücadele için halk bilinçlendirilmiştir. Van Gölü üzerinde yapılan ulaşım hizmetleri düzenlenmiş, özel sektörle beraber buradaki ticaretin artması sağlanmışır. Demokrat Parti döneminde kara yolları epey bytlmştir. Van'ın ve ilçelerine yeni yolar açılmış; var olan yolların bakımı yapılmıştır. Van'dan İran'a ve ülkenin iç bölgelerine ulaşımı sağlayacak bağlantılar yapılmıştır. Demir yolu bakımında dönemde fazla bir gelişme olmamasına rağmen İran'la olan demir yolu ulaşımı için az da olsa çalışma yapılmıştır. Madencilik alanında Van'da kömür işletmesi kurulmuştur. Elektrik sıkıntısını gidermek için baraj çalışmaları yapılmış fakat bitirilememiştir. Hava alanında, genişletme ve bakım çalışmaları yapılmıştır. Sağlık alanında dönemde hastaneler ve dispanserler yapılmış, uzak bölgelere ulaşım için mobil hastaneler kurulmuştur. Sağlık personeline, belli aralıklarla gezici olarak tarama yapmaları için yönetmelik hazırlanmıştır. Özellikle salgın hastalıklarla mücadele için büyük bir seferberlik başlatılmışır. Dönemin bir diğer önemli olayı da özel hastanelerin kurulmasının yolunun açılmasıydı.

Sonuç olarak, 1950 yılında ülke genelinde esen DP rüzgârı, genel sebepler ve bölgenin aile yapısı olan aşitret sisteminden dolayı Van'da esmemiş; Van zelinde CHP, daha ziyade kabul grmştir. Tek Parti dönemiyle DP dönemi karşılaştırıldığı zaman DP döneminde ekonomik ve sosyal alanda daha fazla ilerleme sağlandığı görülmektedir. DP'nin iktidara gelmesi ile birlikte Tek Parti döneminin devletçilik politikalarından büyük ölçüde vazgeçilmiş ve devletten ziyade toplumu temel alan bir yol izlenmiştir. Elbette toplum lehine icra edilen politikalar Türkiye'nin birçok ilinde DP lehine karşılık bulsa da Van özelinde fazla bir etki gösterememiştir. 1950-1960 yıllarında yapılan üç milletvekili genel seçimleri sonuçlarından hareketle, Van'ın siyasal tercihleri dönemsel olarak değişse de genellikle CHP'den yana olduğu müşahede edilmektedir. Seçimlerin gösterdiği resme bakıldığında zaman Van'ın tercihini ekseriyetle ülke genelinin aksi bir yönde kullandığı ve CHP'yi desteklediği görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, Feroz, “**Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980**”, İstanbul: Hil Yayınları, 2015.
- Ahmad, Feroz, “**Modern Türkiye’nin Oluşumu**”, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2016.
- Akandere, Osman, “1946 Genel Seçimleri ve Sonuçları Üzerinde İktidar ve Muhalefet Partileri Arasında Yapılan Tartışmalar”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt 25, Sayı 75, 2009.
- Akıncı, Abdulvahap, Sefa Usta, “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçişte Etkili Olan Dış Faktörlerin Değerlendirilmesi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 21, Sayı 1, 2016.
- Akköprü, Ebru, “**Coğrafi Özellikleriyle Van**”, “Dünyada Van”: Nüfus, Etnisite, Tarih ve Toplum, Ercan Çağlayan (drl), İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.
- Akkuş, Turgay, Nursal Kumaş, Berrin Sarıtuğ, “Erken Cumhuriyet Döneminde Yoksullukla Mücadele Kapsamında Halkevleri Sosyal Yardım Şubelerinin Rolü”, **International Journal Of Social Inquiry**, Cilt 13, Sayı 1, 2020.
- Akyol, Ender, “Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Bir Uluslararası İlişki ve Propaganda Aracı Olarak Tiyatro Gezileri”, **Gaziantep University Journal Of Social Sciences**, Cilt 18, Sayı 3, 2019.
- Altunya, Niyazi, “Köy Enstitüleri Sisteminde Yönetim”, **Msgsü Sosyal Bilimler**, Cilt 0, Sayı 10, 2014.
- Anadol, Cemal, “**Türk Siyaset Tarihinde Demokret Parti**”, İstanbul: Kuvayı Milliye Yayınları, 2004.
- Arslan, Öznur, Özden, “Köy Enstitülerinin Toplum Kalkınmasındaki Rolü”, **Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi**, Cilt 6, Sayı 1, 2018.
- Arslan, Zehra, “Demokrat Parti Döneminde Trabzon (1950-1960)”, (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**), Karadeniz Teknik Üniversitesi SBE, 2011.
- Atayakul, Fatma Alev, “Türkiye’de Demokrat Parti Döneminde Genel Seçimler (1950-1954-1957)”, (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**), İstanbul Üniversitesi SBE, 2007.

Aydeniz A. Samet, “Van’da Aşiret ve Siyaset: Teslimiyetmi? Tutunma Stratejisimi?”,
“**Dünyada Van**”: Nüfus, Etnisite, Tarih ve Toplum, Ercan Çağlayan (drl),
İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.

Aydeniz, Abdulsamet, “Van'da Seçmen Eğilimleri Sosyo – Mekânsal Bir Analiz, (1950
2015)”, (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**), Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2021.

Aykaç, Mehmet Sait, “Van Postası Gazetesinde Halk Yaşamı (1953-1974)”,
(**Yayınlanmamış Doktora Tezi**), Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2021.

Bağcı, Özgür, “Demokrat Parti Dönemi’nde Konya (1950-1960)”, (**Yayınlanmamış
Doktora Tezi**), Selçuk Üniversitesi SBE, 2019.

Baytal, Yaşar, "Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957)", **Atatürk
Yolu Dergisi**, Cilt 10, Sayı 40, 2007.

BCA, 10-9-0-0/404-1226-6

BCA, 11-1-0/267-32-15

BCA, 272-0-0-11/22-113-28

BCA, 272-0-0-11/22-116-8

BCA, 272-0-0-12/ 63-192-50

BCA, 272-0-0-12/53-135-16

BCA, 272-0-0-12/54-133-29

BCA, 30-1-0-0/10-60-15

BCA, 30-1-0-0/42-252-18

BCA, 30-1-0-0/44-265-14

BCA, 30-1-0-0/51-309-7

BCA, 30-1-0-0/51-309-9

BCA, 30-1-0-0/67-422-1

BCA, 30-1-0-0/74-471-5

BCA, 30-1-0-0/77-484-4.

BCA, 30-1-0-0/94-587-7

BCA, 30-10-0-0/ 68-451-4

BCA, 30-10-0-0/169-177-37

BCA, 30-10-0-0/78-517-19

BCA, 30-1-0-0-52-312-1

BCA, 30-11-1-0/ 217-35-2

BCA, 30-11-1-0/116-33-15

BCA, 30-11-1-0/139-992-8.

BCA, 30-11-1-0/161-11-9.

BCA, 30-11-1-0/179-33-8

BCA, 30-11-1-0/184-218

BCA, 30-11-1-0/184-21-8

BCA, 30-11-1-0/217-35-2

BCA, 30-11-1-0/245-19-5

BCA, 30-11-1-0/255-4-15

BCA, 30-18-1/95-59-16.

BCA, 30-18-1/99-64-20.

BCA, 30-18-1-1/ 22-85-14

BCA, 30-18-1-2/ 40-77-9

BCA, 30-18-1-2/ 41-85-11

BCA, 30-18-1-2/122-27-2.

BCA, 30-18-1-2/123-75-17

BCA, 30-18-1-2/126-66-16

BCA, 30-18-1-2/26-13-10.

BCA, 30-18-1-2/31-65-19

BCA, 30-18-1-2/33-1-7

BCA, 30-18-1-2/40-77-9

BCA, 30-18-2/143-43-15

BCA, 310-10-0-65/2553-3461-1

BCA, 310-10-0-65/255-3463-1

BCA, 310-10-0-65/2554-3462-1

BCA, 490-1-0-0/1013-910-1

BCA, 490-1-0-0/1013-910-2

BCA, 490-1-0-0/1015-916-4.

BCA, 490-1-0-0/1026-950-2

BCA, 490-1-0-0/1035-982-6

BCA, 490-1-0-0/10-54-12

BCA, 490-1-0-0/10-54-30

BCA, 490-1-0-0/1234-111-2.

BCA, 490-1-0-0/1382-589-2

BCA, 490-1-0-0/1532-230-1

BCA, 490-1-0-0/193-764-2

BCA, 490-1-0-0/193-766-1

BCA, 490-1-0-0/240-956-1

BCA, 490-1-0-0/240-956-1

BCA, 490-1-0-0/277-1111-3

BCA, 490-1-0-0/325-1344-19

BCA, 4901-0-0/441-1825-1

BCA, 490-1-0-0/441-1825-1

BCA, 490-1-0-0/459-1187-5

BCA, 490-1-0-0/541-1858-1

BCA, 490-1-0-0/594-53-7.

BCA, 4901-0-0/718-454-1

BCA, 490-1-0-0/973-792-2

BCA, 490-1-0-0/991-835-1

BCA, 490-1-0-0/991-835-2

BCA,30-18-1-2/31-61-9

BCA,490-1-0-0/1586-471-1

Beriş, Hamit Emrah, “**Tek Parti Döneminde Devletçilik Türkiye’de Otoritarizimin Siyasal ve Ekonomik Temelleri**”, İstanbul: T Ezkire Yayınları, 2014.

Beyhan, Yusuf, “Demokrat Parti Döneminde Malatya’da, Sosyal, Siyasi ve Ekonomik Hayat (1950-1960)”, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Atatürk Üniversitesi TAE, 2018.

Bilgin, Kıray ve Vural, Ayşe Taşpınar, “Sağlık Politikaları”, **Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi**, Cilt 22, Sayı 1, 2006.

Bora, Tanıl, “**Cereyanlar Türkiye’de Siyasi İdeolojiler**”, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.

Brant, James, “**1838 Yazında Kürdistan**”, (Notes Of A Journey Ththrough A Rart Of Kurdistan İn The Summer Of 1838), A. Celil Kaya, (çev.). İstanbul: Rupel Basım Yayın Dağıtım, 2014.

Burgaç, Murat, "1946 Genel Seçimlerinde Propaganda", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 13, Sayı 26, 2013.

Büyükarıcı, Süleyman, “**Süleyman Sabri Paşa: Van Tarihi ve Kürtler**”, İstanbul: İq Kültür Sanat Yayıncılık, 2015.

Coşar, Nevin, "Demokrat Parti Dönemi Maliye Politikası", **Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi**, Cilt 60, Sayı 01, 2005.

Cumhuriyet, 15 Mayıs 1950

Cumhuriyet, 8 Ocak 1946

Çağlayan, Ercan, "Kemalizm'in "Medeniyet Fabrikası": Kız Enstitüleri", **Tarih ve Gelecek Dergisi**, Cilt 4, Sayı 3, 2018.

Çağlayan, Ercan, "Cumhuriyet Taşrasından Bir Kesit: Muş [1925-1938]", **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 16, 2016.

Çağlayan, Ercan, "Halkevlerinin Vilayat-I Şarkıye'deki Faaliyetleri [1932-1951]", **Internationalperiodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic**, Vol. 10, Nu 9, 2015.

Çağlayan, Ercan, "Köy Enstitüleri'nin Açılması ve Dicle Köy Enstitüsü", **Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic Volume 9/1 Winter 2014, P. 119-132, Ankara-Turkey**, 2014.

Çağlayan, Ercan, "Tek Parti Döneminde Diyarbakır [1923-1950]", **(Yayınlanmamış Doktora Tezi)**, Atatürk Üniversitesi SBE, 2012.

Çağlayan, Ercan, **Cumhuriyetin Diyarbakır'da Kimlik İnşası (1923-1950)**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

Çağlayan, Ercan, **Kemalist Ulus-Devletin İnşası**, İstanbul: Açılım Kitap, 2018.

Çağlayan, Ercan. "Tek Parti Döneminde Malatya'da Nüfus ve Demografik Yapı [1927-1950]", **Şarkiyat**, Cilt 8, Sayı 1, 2016.

Çalık, Ümit, "Demokrat Parti Dönemi İktisat Politikalarına Yeni Bir Yaklaşım", **Liberal Düşünce Dergisi**, Sayı 65, 2012.

Çeliktemel, Özde, "Halkevleri'nde Eğitici Sinema Repertuarı: Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Sinema, Eğitim, Propaganda (1923-1945)", **Sinema Araştırmaları Dergisi**, Cilt 6, Sayı 2, 2015.

Çetin, Emrah, Bora Yılmaz, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bartın'da Belediye Teşkilatının Kuruluşu ve Karşılaşılan Yönetimsel Sorunlar", **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, Cilt 7, Sayı 20, 2019.

Çetin, Hüseyin, "Chp Parti Müfettişlik Raporlarına Göre Tek Parti Döneminde Aydın", **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Adnan Menderes Üniversitesi SBE, 2015.

- Çetkin, Abdulvasi, “Van Gölünde Osmanlı Şirketinin Vapur İşletmeciliği Teşebbüsleri”, **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Atatürk Üniversitesi SBE, 2000.
- Değer, Özkan, “Cahit Arf’ın Atatürk Üniversitesindeki (Erzurum) Halk Konferansları”, **Osmanlı Bilim Araştırmaları**, Cilt 23, Sayı 2, 2022.
- Demirtaş, Ercan, Muhammed Yıldız, Ahmet Edi, “Eleşkirt (Ağrı) Çevresindeki Köy Yerleşmelerinin Adlarının Değiştirilmesi ve Toponomik Analizi”, **Ekev Akademi Dergisi**, Sayı 87, Yıl 2021.
- Deniz, Önder, “**Demokrat Parti Dönemi Basında Sosyal Politika**”, İstanbul: Kriter Yayınları, 2017.
- Doğan, Nazire, “1935 Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre Van Nüfusu”, **Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 7, Sayı 2, 2021.
- Eke, Erdal, “Sağlık Politikası Süreci”, **Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi**, Cilt 3, Sayı 3, 2022.
- Ekincikli, Mustafa, Alpaslan Şahin, “27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi Öncesi Kurulan “İhtilal Örgütleri” ve Dokuz Subay Olayı”, **Akademik Bakış**, Sayı 70, Yıl 2018.
- Elif, Aktaş, Yavuz Özdemir, “Bütünden Parçaya Halkevleri Şubeleri”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 15, Sayı 2, 2011.
- Emgili, Fahriye, “Halkevlerinin Köy ve Köycülük Faaliyetleri”, **Tarih ve Günce**, Cilt 0, Sayı 8, 2021.
- Erdem, Samet, “27 Mayıs Askeri Müdahalesinin Basına Yansımaları”, **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Karatekin Üniversitesi SBE, 2022.
- Ertem, Barış, “1950 Genel Seçimleri Sürecinde Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti’nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Teşkilatlanması”, **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Cilt 0, Sayı 19, 2017.
- Eryaman, Ayşe, “Basın 14’ler Hakkında Ne Düşünüyordu? Akis’in Gözüyle 14’ler (13 Kasım 1960- 30 Haziran 1963)”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 39, Sayı 1, 2022.
- Etkin, Suut Kemal, "Güzel Sanatların Eğitimdeki Yeri", **Ankara University Journal Of Faculty Of Educational Sciences (Jfes)**, Cilt 1, Sayı 1, 1968.

- Evcin, Erol, "Atatürk'ün Güzel Sanatlara ve Sanatçılara Bakışı", **Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt 12, Sayı 47, 2011.
- Evsile, Mehmet, "Demokrat Parti'nin İktisadî İstiklâl Mücadelesi", **Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 3, 2018.
- Evsile, Mehmet, **Tek Parti Döneminde Türkiye'de Günlük Hayat (1923-1950)**, İstanbul: Hiper Yayın, 2020.
- Ezer, Feyzullah, "Köy Enstitülerinin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi", **Belgi Dergisi**, Cilt 2, Sayı 19, 2020.
- Fıçıcıoğlu, Şennur ve Hicran, Hanım Halaç, "Tarihi Halkevlerinin Yeniden İşlevlendirme Kapsamında Değerlendirilmesi", **Erciyes Akademi**, Cilt 36, Sayı 2, 2022.
- Geçitli, Recep, Murat, "Demokrat Parti Dönemi Yüksek Öğretim Politikası ve 1956 Tarihli Rapor" **Atatürk Dergisi**, Cilt 10, Sayı 2, 2021.
- Geçken, Mehmet Salih, "Milletvekili Profilleri Üzerinden Aşiret-Siyaset İlişkisi: Van Örneği (1950-2018)", **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2021.
- Genç, Savaş Volkan ve Atilla Özgür, "Demokrat Parti Dönemi Hayvancılık Politikaları ve Veteriner Hekimliği Hizmetleri", **Veteriner Hekimler Derneği Dergisi**, Cilt 88, Sayı 2, 2017.
- Gök, Salhadin, "Tek Parti Döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da İskân Politikaları, (1923-1950)", **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Dokuz Eylül Üniversitesi AİİTE, 2005.
- Gökalp, Ziya, **"Kürt Aşiretler Hakkında Sosyolojik Tetkikler"**, İstanbul: Toker Yayınları, 2013.
- Gökçe, Songül, "Türk Modernleşmesinde Halkevlerinin Yeri", **Opus International Journal Of Society Researches**, Cilt 14, Sayı 20, 2019.
- Göldaş, İsmail, **"Takrir-İ Sükun Görüşmeleri"**, İstanbul: Belge Yayınları, 1997.
- Gönen, Berna, "Van Kilimlerinde Kullanılan İpliklerin Bitkisel Boyarmaddelerle Geleneksel Boyama İşlemi ve Renk Denemeleri", **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2008.

- Gönlübol, Mehmet, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, Ankara: Siyasal Kitapevi, 2014.
- Görücü, Çağdaş, “**Demokrat Parti İktidarında Chp: İdeolojik ve Örgütsel Arayışlar 1950-1960**”, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2019.
- Gül, Osman Kubilay, “Bir İç İskân Uygulaması: Çaykara’dan Özalp’e Göç”, **Gaziantep University Journal Of Social Sciences**, Cilt 13, Sayı 2, 2014.
- Gülen, Ahmet, "1946 Milletvekili Seçimleri ve Celâl Bayar’ın Siyasî Faaliyetleri", **Atatürk Dergisi**, Cilt 10, Sayı 1, 2021.
- Gülener, Serdar, “Türk Siyasetinde Merkez-Çevre İlişkilerinin Seyri ve 27 Mayıs 1960 Darbesi”, **Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 0, Sayı 1, 2007.
- Günay, Muhammed Cihat, “Van Gölü Havzasında Yer Alan Belediyelerin, Vangölü’nün Korunmasına, Tanıtılmasına ve Sürdürülebilir Kalkınmasına Yönelik Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi”, **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2022.
- Güneş, Müslime, “Adnan Menderes ve Halkevleri”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 12, Sayı 25, 2012.
- Güneş, Şahin, “Van Halkevi ve Faaliyetleri”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 31, Sayı 52, 2012.
- Güngör, Arif Can, “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Devlet-Sinema İlişkisine Bakış”, **Turkish Online Journal Of Design Art And Communication**, Cilt 9, Sayı 3, 2019.
- Güngör, Özcan, “Demokrat Parti Döneminde Maliye Politikası”, **Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 12, Sayı 2, 2014.
- Gürhan, Kınalı ve Aynur Soydan Erdemir, “Demokrat Parti’nin Kurulmasında Refik Koraltan’ın Rolü”, **Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 2017.
- Hayat Dergisi, 17 Haziran 1960

Haytoğlu, Ercan, “Türkiye’de Demokratikleşme Süreci ve 1945’te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişin Nedenleri (1908-1945)”, **Pau. Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 3, 1997.

Hür, Ayşe, “**Kürtlerin Öteli Tarihi**”, İstanbul: Literatür Yayınları, 2019.

Hür, Ayşe, “**Öteki Tarih I Abdülmecid’den İttihat Teraki’ye**”, İstanbul: Profil Yayıncılık, 2012.

Hürriyet, 16 Mayıs 1950.

Hürriyet, 23 Mayıs 1950.

İdem, Tekin, “Seçim Kanunları ve Uygulamalar Üzerinden 1946 ve 1950 Seçimlerine Bakış”, **Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi**, Cilt 12, Sayı 3, Yıl 2022.

İleri, Turgut, "Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Bağlamında Kız Enstitüleri’nin Türk Modernleşmesindeki Yeri ve Önemi", **Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt 0, Sayı 65, 2019.

İlyas, Ahmet, “Türkiyede Aşiret Siyaset İlişkileri (1923-1973)”, (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**), Ankara Üniversitesi AİİTE, 2014.

İşler, Ahmet, “Vansesi Gazetesi”, (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**), Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2013.

Karaaslan, Halise, “Kamusal Ortam Olarak Halkevleri”, (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**), Ankara Üniversitesi SBE, 2003.

Karadağ, Nurhan, “1932-1951 Yılları Arasında Halkevleri Tiyatro Çalışmaları”, **Tiyatro Araştırmaları Dergisi**, Cilt 8, Sayı 8, 1988.

Karataş, Murat, “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinin İç ve Dış Dinamikleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 11, Sayı 32, 2022.

Karcı, Betül, “Demokrat Parti Dönemi’nde Tokat (1950-1960)”, (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**), Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi SBE, 2019.

Kardaş, Abdulaziz, "Bayındırlık, İktisadî Ve Sosyal Gelişmelerle Van (1923-1960)", **Tarih ve Gelecek Dergisi**, Cilt 8, Sayı 3, 2022.

- Kardaş, Abdulaziz, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bitlis'te Sağlık Hareketleri", Bingöl, **Araştırmaları Dergisi**, Cilt 6, Sayı 1, 2019.
- Kardaş, Abdulaziz, "Cumhuriyet Döneminde Van Gölü Havzasında (Van-Bitlis-Muş) Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1923-1950)", (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**), Atatürk Üniversitesi AİİTE, 2012.
- Kardaş, Abdulaziz, "**Cumhuriyet Döneminde Van Gölü Havzasında Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar 1923-1950**", Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2015.
- Kardaş, Abdulaziz, "Tek Parti Döneminde Van Gölü İşletme İdaresinin Malî Durumu ve Faaliyetleri", **Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 29, 2022.
- Kardaş, Abdülaziz, "Cumhuriyet Döneminde Bir Modernleşme Hareketi Olarak Halkevleri ve Halkodaları (1934-1951)" **Turkish Studies-International Periodical Forthelanguages, Literature And History Of Turkshor Turkic**, Vol.9:/7 2014.
- Kasapoğlu, Aytül, "Türkiye'de Sağlık Hizmetlerinin Dönüşümü", **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, Cilt 19, Sayı 2, 2016.
- Kaya, Engin, "27 Mayıs 1960 Darbesinde Basın", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Maltepe Üniversitesi SBE, 2019.
- Kaya, Yakup, "**İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**", Cilt 7, Sayı 3, 2018.
- Kayahan, Tekin, "Erkek Sanat Enstitülerinin Kuruluşu ve Gelişimi", **Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, 2018.
- Keser, Nimet, "Tek Parti Döneminde Türk Resminin İdeolojik Yönü", **Folklor-Edebiyat**, Cilt 15, Sayı 59, 2009.
- Khalaf, Salem, "Doğu Anadolu Bölgesi'nde Nüfus Gelişimi", **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 6, Sayı 2, 2019.
- Kıcıroğlu, Nuri Fudayi ve Aysrgül Komşuoğlu, "Türk Yükseköğretiminde Üniversite Yeniden Yapılanırken "İlmi Yurda Götürmek": Üniversite Haftaları Örneği", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Sayı 41, 2022.

- Kılavuz, Nuran, “Demokrat Parti’nin Sanayileşme Anlayışı ve Uygulamalar: Şeker Fabrikaları, Dokuma Sanayileri, Çimento Fabrikaları, Demir-Çelik Fabrikası”, **Ekev Akademi Dergisi**, Cilt 0, Sayı 89, 2022.
- Kılıç, Ali Rıza ve Halil Kırbaç, “**Van’da Sinemalar ve Sinemaya Gitme Deneyimi**”, “**Dünyada Van**”: Nüfus, Etnisite, Tarih ve Toplum, Ercan Çağlayan (drl), İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.
- Kılıç, Aziz, “27 Mayıs 1960 Darbesine Meşruiyet Kazandırma Çabaları”, **Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Cilt 10, Sayı 3, 2020.
- Kılıç, Orhan, “Van Tarihine Genel Bir Bakış”, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Van Özel Sayısı, 2021.
- Kılıç, Orhan, “**Van**”, “**Diyanet İslam Ansiklopedisi**” Cilt 42, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Kınık, Hülya, “12 Mart Muhtırası Sonrası Geçiş Dönemi Ferit Melen ve Naim Talu Hükümetleri: 22 Mayıs 1972-26 Ocak 1974”, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Marmara Üniversitesi TAE, 2014.
- Kısıklı, Emine, “Atatürk Döneminde Cumhuriyet Kültürünü Yerleştirme Çabaları Çerçevesinde Halkevleri ve Millet Mektepleri”, **Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 2012.
- Koçak, Cemil, “**Demokrat Parti Karşısında Chp**”, İstanbul: Timaş Yayınları, 2017.
- Köse, Osman, “Demokrat Parti Dönemi’nde Muğla’da Siyasi” Hayat, **Sosyal E Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Cilt 19, Sayı 41, 2018.
- Köse, Resul, “Tek Par’ti Döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Vilayetlerinde Düzenlenenüniversite Haftası Etkinlikleri ve Üniversiteli Aydın Kesimin Bölgenin Meselelerine Bakışı (1940-1945)”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt 37, Sayı 104, 2021.
- Kumaş, Nursal, “Cumhuriyet Döneminin İlk Yıllarında (1925-1929) Van İlinde Tarım ve Hayvancılık İstatistiklerinin Analizi”, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Van Özel Sayısı, 2021.

- Kurbanoğlu, Bahadır, “**Şeyh Sait, Bir Dönemin Siyasi Anatomisi**”, İstanbul: Ekin Yayınları, 2018.
- Kutay, Naci, “**Osmanlıdan Günümüze Kürtler Kürdoloji Notları**”, Ankara: Dipnot Yayınları, 2014.
- Lüleci, Yalçın, Demokrat Parti Döneminde (1950-1960) İktidar ve Sinema İlişkileri, **Yeni Düşünceler Dergisi**, Sayı 14, 2020.
- Madendağ, Gülten, “Demokrat Parti Döneminde Adana’da Gündelik Hayat”, **(Yayınlanmamış Doktora Tezi)**, Sakarya Üniversitesi SBE, 2018.
- Maman, Kamil, “**Tek Parti Devrinden 27 Mayıs İhtilaline Demokratlar Dp’nin Kurucusu Anlatıyor Refik Koraltan**”, İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.
- Mangaltepe, İsmail, “XIX. Yüzyıl Fransız Seyyahlarına Göre Van”, **(Yayınlanmamış Doktora Tezi)**, İstanbul Üniversitesi SBE, 2005.
- Metinsoy, Murat, “**İkinci Dünya Savaşında Türkiye Gündelik Yaşamda Devlet ve Toplum**”, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2020.
- Milliyet, 22 Ekim 1950.
- Mulkiye, Mulkiye, “**Halkevleri Hakkında Chp Genel İdare Kurulunun Açıklaması 26, 1951**”, Mülkiye Dergisi, Cilt 25, Sayı 227, 2001.
- Murtaza, Aykac ve Necdet Aykaç, “Hayat Boyu Öğrenme Bağlamında Türkiye’nin Modernleşmesinde Halkevleri ve Halkodaları (1932-1951)”, **Trakya Eğitim Dergisi**, Cilt 11, Sayı 1, 2021.
- Oktay, Bülent, “Van ve Hakkâri Yöresi Halılarından Örnekler”, **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2019.
- Okutan, M. Çağatay, “**Tek Parti Döneminde Azınlık Politikaları**”, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009.
- Ortaylı, İlber, “**Türkiye’nin Yakın Tarihi**”, İstanbul: Kronik Yayınları, 2018.
- Otaç, Tuğrul, “**Ülkü Mecmuasına Göre Türk Aydınlanması (1933-1936)**”, **Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt 0, Sayı 64, 2019.

- Öcal, Fatih Mehmet, Bülent Darıcı, Mete Cüneyt Okyar,” Şırnak’ta Kömür Üretimiyle Uğraşan Firmaların Mali Yapısı ve Kurumsallaşma Açısından Genel Görünümü”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi**, Cilt 13, Sayı 1-2, 2010.
- Öğredik, Aydın, “Demokrat Parti Döneminde Diyarbakır’da Siyasi, Ekonomik ve Sosyal Hayat (Yerel Basına Göre)”, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Dicle Üniversitesi SBE, 2013.
- Öymen, Altan, “... **Ve İhtilal**”, İstanbul: Doğan Kitap, 2013.
- Öymen, Altan, “**Değişim Yılları**”, İstanbul: Doğan Kitap, 2014.
- Özçelik, Kaya Pınar, “Demokrat Parti’nin Demokrasi Söylemi”, **Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi**, Cilt 65 Sayı 3, 2010.
- Özdemir, Yavuz ve Elif Aktaş, “Halkevleri (1932’den 1951’e)”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Cilt 0, Sayı 45, 2011.
- Özdurğun, Yunus, “Türkiye’de Siyaset-Basın İlişkileri: Van Örneği (1937-1960)”, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 0, Sayı Van Özel Sayısı, 2021.
- Özenç, Berke, "Türkiye’nin Demokratikleşme Sürecinde Bir Dönüm Noktası Olarak 1946 Seçimleri", **Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 2019.
- Özer, Sevilay, "Demokrat Parti Dönemi Zirai Makineleşme Hareketi ve Sonuçları", **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 14, Sayı 31, 2014.
- Özer, Sevilay, “1950 ve 1954 Genel Seçimlerinde Antalya”, **Gazi Akademik Bakış**, Cilt 15, Sayı 29, 2021.
- Özgür, Adadağ, “Halkevlerinde Sinema Faaliyetini Yaygınlaştırma Çabaları ve Sınırlılıklar”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt 37, Sayı 1, 2022.
- Özkan, Umut Birkan, “Tek Parti Döneminde Hazırlanan Parti Programları Temelinde Eğitimin Uzak Hedefleri”, **Bahkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 21, Sayı 39, 2018.

- Özoğlu, Hakan, “**Osmanlı’da Kürt Milliyetçiliği Kimlik, Evrim, Sadakat**”, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.
- Öztürk Kazım, **Tbmm Albümü [1920-2010]**, Cilt 2, **Türk Parlamento Tarihi, Tbmm X. Dönem [1954-1957]**, Ankara: Tbmm Vakfı Yayınları, Cilt 2, S.922
- Öztürk Kazım, **TBMM Albümü [1920-2010]**, Cilt 7, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM IX. Dönem [1950-1954]**, Ankara: TBMM Vakfı Yayınları, Cilt 7, s.1132.
- Pehlivanlı, Hamit, “**Rus General Mayewski’nin Doğu Anadolu Raporu**”, Mehmed Sadık Bey, (çev.). Erzurum: Van Belediye Başkanlığı Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları No:2, 2018.
- Pınar, Mehmet, "Van’da Demokrat Parti Teşkilatlanması / Van Demokrat Party Organization", **Atatürk Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, 2013.
- Pınar, Mehmet, “Doğu’da Unutulmuş Bir Kültür Ocağı: Van Halkevi”, **Atatürk Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, 2013.
- Polat, Süreyya, “1950-1960 Yılları Arasında Van’da Siyasi Yaşam”, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2019.
- Polatoğlu, Mehmed Gökhan, "Demokrat Parti Dönemi Demir Yolu Politikası (1950-1960)", **Mavi Atlas**, Cilt 9, Sayı 1, 2021.
- Resmi Gazete, 15 Haziran 1945.
- Rukancı, Fatih, “Belgelerle Türk Kütüphanecilik Tarihi (1938-1960)”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 21, Sayı 1, 2017.
- Sarı, Ergin, “Erken Cumhuriyet Döneminde Yerel Basın Yuoluyla Türklüğün İnşası: Van Gazetesi Örneği (1939-1943)”, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2017.
- Sert, Hüseyin, “**Bir Gelenegin Mirası: Cumhuriyet Dönemi Türk Dış İşleri Büroksasisi (1920-1960)**”, İrşat Sami Yuca (drl), İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2019.
- Sevgi, Gürtuna, “Güzel Sanatlar Eğitiminde Yeni Değerler”, **Hayef Journal Of Education**, Cilt 1, Sayı 1, 2004.

- Sombat, Werner, “**Burjuva Modern Ekonomi Dönemine Ait İnsanın Ahlaki ve Entelektüel Tarihine Katkı**”, Oğuz Adanır, (çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2017.
- Sungur, Zahide, “Demokrat Parti Döneminde (1950-1960) Tarım Politikaları ve Etkileri”, **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 8, Sayı 14, 2016,
- Sutlu, Sümeyye, “Bitlis ve Van’daki Kamu Yapıları (19. Ve 20. Yüzyıl)”, **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2022.
- Süleyman, Güngör, “14 Mayıs 1950 Seçimleri Ve Chp’de Bunalımı”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 21, 2010.
- Süleyman, İnan, “Demokrat Parti Dönemi (1950-1960) Siyasi Kültür”, **Muhafazakâr Düşünce Dergisi**, Cilt 11, Sayı 41-42, 2014.
- Şahin, Güneş, “Van Halkevi Ve Faaliyetleri”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 31, Sayı 52, 2012.
- Şahin, Ömer, “Demokrat Parti Dönemi’nde Diyarbakır’da Asayiş Politikaları”, **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2019.
- Şen, Canan, “Demokrat Parti Dönemin Denizli’de Siyasal Hayat”, **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İbrahim Çeçen Üniversitesi SBE, 2019.
- T.B.M.M., **Tutanak Dergisi**, Devre 9.
- Tabak, Serap, "1946 Belediye-Milletvekili Seçimleri Ve Afyon’da Uygulaması", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt 19, Sayı 2, 2004.
- Taha, Akyol, “**Kayıp Tarihimiz**”, İstanbul: Yakın Plan Yayınları, 2011.
- Talay, Aydın, “**Yıkılan Bir Şehrin Anatomisi**”, İstanbul: Van Belediye Başkanlığı Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları No:2, 1996.
- Taner Aydın, “Türkiyede Köy Adı Değişiklikleri Üzerine Bir İnceleme: Kağızman Örneği”, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 53, 2022.
- Tangülü, Zafer, “Demokrat Parti Dönemi Eğitim Politikaları (1950-1960)”, **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, Cilt 10, Sayı 2, 2012.

- Tanör, Bülent, “**Kurtuluş Kuruluş**”, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2017.
- Taş, Asim, “Türk Modernleşmesinde Halkevleri ve Van Halkevi [1932-1951]”, **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2015.
- Taşdöven, Zehra, “Demokrat Parti Dönemi Eğitim Anlayışı (1950-1960)”, **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Adnan Menderes Üniversitesi SBE, 2013.
- Taylan, Adem, “Yerel Basında Şehir: Van Postası Gazetesi Örneğinde Van (1976-1980)”, **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2019.
- TBMM, **Albümü (1920-2010)**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, Cilt 1.
- TBMM, Zabıt Ceridesi, II/3, 1959
- TBMM, Zabıt Ceridesi, V/4, 1935.
- TBMM, Zabıt Ceridesi, XI/7, 1923
- TBMM. Zabıt Ceridesi, IX, 1954.
- TCBİGM, **20 İlkteşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı Vilayetler, Kazalar, Nahiyeler ve Köyler.**
- TCBİGM, **22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı**, İstanbul 1961.
- TCBİGM, **23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı**, Ankara, 1961.
- TCBİGM, **23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı**, Ankara, 1963.
- TCBİGM, **28 Teşrinievvel 1927 Genel Nüfus Sayımı**, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, Ankara 1928.
- Teke, Cevdet, “1950 Genel Seçimlerinde Van”, **Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Van Özel Sayısı, 2021.
- Tekin, Zeki, “Van Şehir Tarihi Bibliyografyası”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 3, Say 6, 2005.
- Tuğluoğlu, Fatih, “Türkiye’de Halkçılık İdeolojisi ve Halkevleri”, **Erdem Dergisi**, Cilt 15, Sayı 42, 2005.
- Tulga, Derya, Ed,” **Dünya Tarihi**”, İstanbul: Ntv Yayınları, 2014.

- Tunç, Bilal, “Demokrat Parti Döneminde Kocaeli (1950-1960)”, (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**), Sakarya Üniversitesi SBE, 2016.
- Tunç, Volkan, “**Van Gölü Havzasında Kamu Yatırımları ve Harcamalar 1946-1960**”, İstanbul: Hiper Yayın, 2019.
- Tunç, Volkan, “Van Milletvekili İbrahim Arvas’ın Biyografisi Ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki Faaliyetleri”, **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**, 2019.
- Tunç, Volkan, Mehmet Pınar, “Çok Partili Dönemde Van Gölü Havzası’nda Tarım Alanında Yapılan Kamu Yatırımları Ve Harcamaları (1946-1960)”, **Türk Kültürü ve Medeniyeti Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 2020.
- Tunçay, Mete, **Eleştirel Tarih Yazıları**, Ankara: Liberte Yayınları 2012.
- TÜİK, **İstatistik Göstergeler**, 1923-2009, Ankara 2010.
- Türkiye İller Ansiklopedisi**, “Van”, Sedat Engin, (ed). İstanbul: Prizma Pres, Cilt 2, 2004.
- Ulusoy, İzzettin, “Menderes Dönemi İktisat Politikaları”, **Çukurova Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 23, Sayı 2, 2019.
- Uslubaş, Tolgay, “**Kronolojik Türkiye Tarihi**”, İstanbul: Venedik Yayınları, 2017.
- Uyar, Hakkı, **Demokrat Parti İktidarında Chp**, İstanbul: Doğan Kitap, 2017.
- Uzman, Nasrullah, “İktidardan Muhalefete M. Fuad Köprülü’nün Siyasi Mücadelesi (1956-1966)”, **Gazi Akademik Bakış**, Cilt 7, Sayı 13, 2013.
- Van Postası, 1 Kasım 1957
- Van Postası, 11 Mayıs 1954
- Van Postası, 16 Ekim 1953.
- Van Postası, 19 Mayıs 1954.
- Van Postası, 28 Ekim 1957.
- Van Postası, 29 Ekim 1957.
- Van Postası, 5 Mayıs 1954.
- Van Postası, 8 Ekim 1957.

Van Sesi, 14 Ağustos, 1958.

Van Sesi, 14 Kasım 1955.

Van Sesi, 15 Mayıs 1950.

Van Sesi, 15 Temmuz 1948.

Van Sesi, 16 Eylül 1948.

Van Sesi, 23 Ağustos 1951

Van Sesi, 26 Temmuz 1948.

Van Sesi, 31 Ekim 1960

Van Sesi, 4 Eylül 1950.

Van Sesi, 23 Temmuz 1952.

Van Sesi, 14 Aralık 1957.

Vatan, 17 Nisan 1949.

Vatandaş, Celalettin, **Cumhuriyetin Tarihi**, İstanbul: Pınar Yayınları, 2015.

Vatanseven, Cansu, İki Darbe Arasında Van Milletvekilleri (1960-1980), **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2022.

Yaman, Hikmet, “Tek Parti Döneminde Van (1923-1950)”, **(Yayınlanmamış Doktora Tezi)**, Osman Gazi Üniversitesi SBE, 2022.

Yargun, Fırat, “Van Yöresi Geleneksel El Örmeleri”, **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Iğdır Üniversitesi LEE, 2022.

Yasin, Sezer ve S. Evinç Torlak, "Belediye Ve Büyükşehir Belediyesi Kuruluş Kriterleri", **Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 9, Sayı 3-4, 2005.

Yaşar, Hakan, "Yurtdışında Bir Kültür Kurumu: Londra Halkevi", **Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt 12, Sayı 45, 2010.

Yedek, Şahin, “Arşiv Belgelerine Göre Demokrat Parti Döneminde Eğitim Yatırım ve Ödemeleri”, **Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 9, Sayı 6, 2021.

- Yegen, Harun, **“Demokrat Parti Döneminde Bitlis’te Siyasal Hayat”**, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2019.
- Yıldız, Gülçin, “Van Erkek Sanat Enstitüsü”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hasan Kalyoncu Üniversitesi SBE, 2021.
- Yıldız, Nihal, “Köy Enstitülerinin İdeolojik Yapısı”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 17, Sayı 35, 2017.
- Yılmaz, Ensar, “1946 Seçimlerinde Öne Çıkan Bazı Hususlar”, **Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 2010.
- Yılmaz, Ensar, “1950 Seçimleri Ve Önemi Öne Çıkan Özellikleri ve Siyasal Sonuçları”, **Bartın Üniversitesi, Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, 2010.
- Yurt Ansiklopedisi, “Van”**, İstanbul: Anadolu Yayıncılık, Cilt 9. 2012.
- Zehra, Yıldırım, Hacı Muhammed Kekeç ve Arzu Polat, "Türkiye’de Sağlık Harcamaları Ve Finansmanının Yıllar İtibariyle Analizi", **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 14, 2018.
- Zenginer, Ayaz Sümeyye, “Aşiret Devlet İlişkileri: Van Örneği (1935-1945)”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2021.
- Zühal, Boran, “Yerel Basın Çalışmalarına Bir Örnek: Yeni Yurt Van Gazetesi (1937-1948)”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2018.

EKLER

Ek-1 1950 seçimlerinde Van milletvekilliklerine Ferit Melen, Kazım Özalp ve İzzet Akın'ın seçildiği.

T. C. BAŞBAKANLIK YAZI İŞLERİ VE SİCİL MÜDÜRLÜĞÜ		ÖZETİ :
Gelen evrakın Tarihi	19/5/1950	Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimde Van ----- milletvekilliklerine seçilen ad ve soyadları ilâk listede yazılı zatlara ait olup 5545 sayılı kanunun 117 nci maddesinin son fıkrasına göre Van ----- İlî Seçim Kurulu Başkanlığından gönderilen 3 adet ikişer nüsha tutanağın bağli olarak sunulduğunu saygularıyla arz ederim. 22.5.950 27.5.950 Başbakan
No.	56	
Yazan Memur	F. Erkey	
Yazı tarihi	22/5/1950	
Beyaz eden		
Beyaz tarihi		
Kargılaştırılanlar		
Dosya No.	619	
Gidiş No.	1792	
Ekleri	7	
Sevk tarihi		
Kaydeden	26.5.950	
Not :		

-3-

[No. 9]

030 10 77 510 11

Başbakanlık Devlet Matbaası

Ek-2 Devam 1950 seçimlerinde Van milletvekilliklerine Ferit Melen, Kazım Özalp ve İzzet Akın'ın seçildiği.

Van İli

Ferit Melen /

Kazım Özalp /

İzzet Akın /

030	10			77	510	11
-----	----	--	--	----	-----	----

2

Ek-3 Devam 1950 Seçimlerinde Van Milletvekilliklerine Ferit Melen, Kazım Özalp Ve İzzet Akın'ın Seçildiği.

T.C.
VAN
İL Seçim Kurulu
Başkanlığı
Sayı: 56

19/5/1950

Özeti: Van Millet
Vekilleri Tutanakları
nın sunulduğu Bk.

Eki:6

T.C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Başbakanlık Yüksek Makamına

Ankara

Van Millet vekilligine Seçilen Ferit Melen, Kazım Özalp ve İzzet Akın'a ait düzenlenen tutanaklardan ikiser nüshasının Türkiye büyük Millet Meclisi başkanlığına sunulmak üzere ekte olarak gönderildiğini saygılarımla arz ederim.

İL seçim kurulu Başkanı

Hilmi Uluca

Y. İ. Mol.
22.5.1950

YAZI KAYIT VE ARŞİV BÖLÜMÜ
TARİH: 22.5.1950
1792 6

030 10 77 510 11

22.5.1950 3567 6

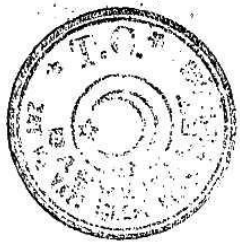
Ek-4 1954 seçimlerinde Muş ve Van milletvekilliklerine seçilenlere ait seçim tutanakları.

T. C. BAŞVEKÂLET ZAT VE YAZI İŞLERİ UMUM MÜDÜRLÜĞÜ		HULÂSA : T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ	
Gelen evrakın	Tarihi	Büyük Millet Meclisi Yüksek Reisliğine 2 Mayıs 1954 tarihinde yapılan umumî seçimde Muş ve Van mebusluklarına seçilen ad ve soy adları ilişik listelerde yazılı zatlara ait olup 5545 sayılı kanunun muaddel 117 inci maddesinin son fıkrasına göre mahallî İl Seçim Kurulu Reisliklerinden gündri- len (7) tutanağın bağlı olarak sunulduğunu saygıla- rımla arz ederim. Başvekil M. V. 17.5.1954	
	No.		
Yazan Memur	<i>Okulcu</i>		
Yazı tarihi	17/5/1954		
Beyaz eden			
Beyaz tarihi			
Karşılaştrınlar			
Dosya No.	<i>5/1</i>		
Gidiş No.	<i>6/1501</i>		
Ekleri	<i>9</i>		
Sevk tarihi	<i>20/5/54</i>	030 10 78 517 19	
Kaydeden			
Not : <i>3 Muş</i> <i>4 Van</i> <i>7 Tutanak</i> <i>2 45</i> <i>9</i> <i>(222)</i>			

- 5 -

[N. 9]

Ek-5 Devam 1954 seçimlerinde Muş ve Van milletvekilliklerine seçilenlere ait seçim tutanakları.

		T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ				
<u>Muş</u>						
Şemsi Ağaoğlu						
Giyasettin Emre						
Şerik Çağlayan						
						
030	10			78	57	19

2

Ek-6 Devam 1954 seçimlerinde Muş ve Van milletvekilliklerine seçilenlere ait seçim tutanakları.

T. C.
M U Ş
İl Seçim Kurulu Bşk.
Sayı
125

Başvekâlet Yüksek Makamına

Ankara

F. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

27/5/1954 tarihinde yapılan Millet Vekilleri seçiminde; D. Parti Adayı Şefik Çağlayan (17985) ve keza D. Parti Adayı Şemsettin Ağaoğlu (14036) ve müstakil adaylardan Gıyasettin Emre (16049) Oylarla Muş Millet Vekilliklerine seçilmişlerdir.

Bunlara ait birerden üç adet tutanaklar ilişik olarak sunulmuştur.

Gereğine müsaade buyrulmasını saygı ile arz ederim. 6/5/1954

İl Seçim Kurulu
Başkanı
Selahattin Kazancı

ya. u. em.
17- V - 1954
ok.

17.5.1954 1463 3

15-5-954 3001 3

Ek-7 Devam 1954 seçimlerinde Muş ve Van milletvekilliklerine seçilenlere ait seçim tutanakları.

10/5/954

T.C.
VAN

İl seçim kurulu Bşk.lığı
Dos.S. I

Seçim

P. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Yüksek başvekâlete

Ankara

2/Mayıs/954 pazar günü yapılan millet vekilleri seçimi sonunda , Van il seçim çevresinde en fazla oy almak suretile millet vekili seçilen D.P. adaylarına ait 5545 sayılı K.nun 117 nci maddesine tevfiқан tanzim edilen dört adet tutanak eklice sunulmuştur.

Mezkûr tutanaklardan birer suretleri de kendilerine verildiği ve 117/Son madde ile tanzim edilen tutanağın da ayrıca ilan edildiği saygı ile arz olunur.

İl seçim kurulu
Başkanı
Hilmi Uluca

E.Y.

*ya. u. end.
17. V - 1954
ak.*

H. uluca

17.5.1954 1464

15-4.1954 3002 4

Ek-8 Devam 1954 seçimlerinde Muş ve Van milletvekilliklerine seçilenlere ait seçim tutanakları.

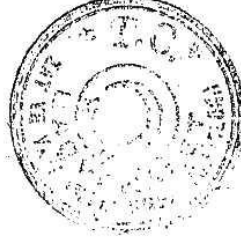
Van

Hamit Kartal

Muslih Görentaş

Kemal Yörüköğlu

Hilmi Durmaz

030	10			78	517	19
-----	----	--	--	----	-----	----

5

Ek-9 Halkevlerine Seçilenlerin Listesi

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

KOMİTE BAŞKANLIKLARINA VE İDARE HEYETİNE SEÇİLEN AZALAR .

I. Dil, Tarih Edebiyat

Reis: Mustafa Çeliker Muallim
İdarede: Ahmet Gürakar Muallim

II. Ar .

Reis : Reşat Türsoy Muallim
İdarede : Salih Ertuğ Meteoroloji müdürü

III. Gösterit.

Reis Ahmet Kaya Muallim
İdarede: Orhan Akşener Memur

IV. Spor

Reis : Bahri Toktamış Muallim
İdarede : Abdurrezzak Oğuz Memur

V. Sosyal Yardım

Reis : Şaban Boysal Mütahhit
İdarede: Mitat Öner Beleşkiye reisi

VI. Halk Dershaneleri

Reis : Mustafa Noyan Harif müdürü
İdarede: Hilmi Gürhan Muallim

VII. Kütüphane

Reis : Şemî Basmacıoğlu Muallim
İdarede: Yakup Kuşunoğlu Memur

VIII. Köyçülük

Reis : Kuzâifer Koçak Mec.U. azası
İdarede: Halil Akengin Harif Mufettişi

IX . Müze ve Sergi

Reis : Refia Sağun Muallim
İdarede : Memet Özel. memur

VANSESİ

Yıl: 2 — Sayı: 523 — GÜNLÜK SİYASAL TARAFSIZ GAZETE — 17/ MART /1950 CUM A — SAYISI: 5 Kuruştur.

Bakili ve Yazar İhtisabını Kilitlen Olarak Eden — Başka Kitapçı — Basıldığı yer: Yeni Van Mh. Van

Eskişehir Felâketzedeleri için

Gazetemiz bir yardım listesi açtı

Hamiyetli Vanlıların bu listeye isimlerini geçirmelerini bekliyoruz

Eskişehir sel felâketi
ittikçe büyük bir facia
sahnesi iraz etmektedir.
3000 Evin yıkılması, 35
bin vatandaşın açığa kal-
ması bütün vatandaşların
yüklerinde ızdırap yarat-
mıştır. yurdun hemep her
yerinde en ücn köşelerde
oturan vatandaşlara kadar
Eskişehir felâketzedelerine

gari kalmayacaklarına o-
min olarak onları yardima
ve listeye isimlerini kayıt
ettirmiş, davet ediyoruz.
Bugün ilk yardım listemizi
de neşrediyoruz:

Lira	Yardım Yapanın Adı
15	Yeni Van Matbaası
10	Ferit Eren (Hukuk-yargıcı)
2	Servet Tekel (Yeni Van Matbaası mürettibi)
2	Cemal Akçil
2	Nail Başbüyük
2	Ahmet Günayer

Dün Vilayette bir top- lantı yapıldı

Eskişehir felâketzedelerine
yardım işi görüşüldü

Merkez İlçe Seçim Kurulu bugün teşekkül edecek

Seçim konusuna gö-
re, teşkili icabeden mer-
kez ilçe seçim kurulu
bugün teşekkül edecektir

Partilerden, İl meclis-
si ve Belediye Meclisi-
rinden gösterilen üyeler
arasında çekilecek kura

Haber aldığımız gö-
re, dün Vilayette Valinin
Başkanlığında bir top-
lantı yapılmış ve Eskişehir
felâketzedelerine yardım
işleri görüşülmüştür.

Bu toplantıya şehrin
ileri gelen tüccarlarla
şahsiyetleri iştirak etmiş
ve tahmin edildiğine na-
zaran bir de komite ku-
rulmuştur. Komite yardım
işini organize edecek ve
yapılacak bağışlar kabul
olunacaktır.

Ek-11 Yeni Yurt Gazetesinin 1937 yılındaki ilk sayısı.

